ทยฺยรฏฺฐสฺส
เตปิฏกำ

๒๕๔๙ พุทฺธวสฺเส

สุตฺตนฺตปิฏเก มชฺฌิมนิกายสฺส
มูลปณฺณาสกปาลิ
ปาลิวิโสธกตฺเถเรหิ วิโสธิตา

ภูมิพลสฺส ปรมินฺทมหาราชวรสฺส
ปริปุณฺณสฏฺฐิวสฺเส สิริรชฺชมงฺคลมหกมฺมกาเล
ทยฺยสงฺฆมหาเถรสมาคเมน มุทฺทาปิตา

๑๒

ที่ระลึกในโอกาสพิธีรายสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙

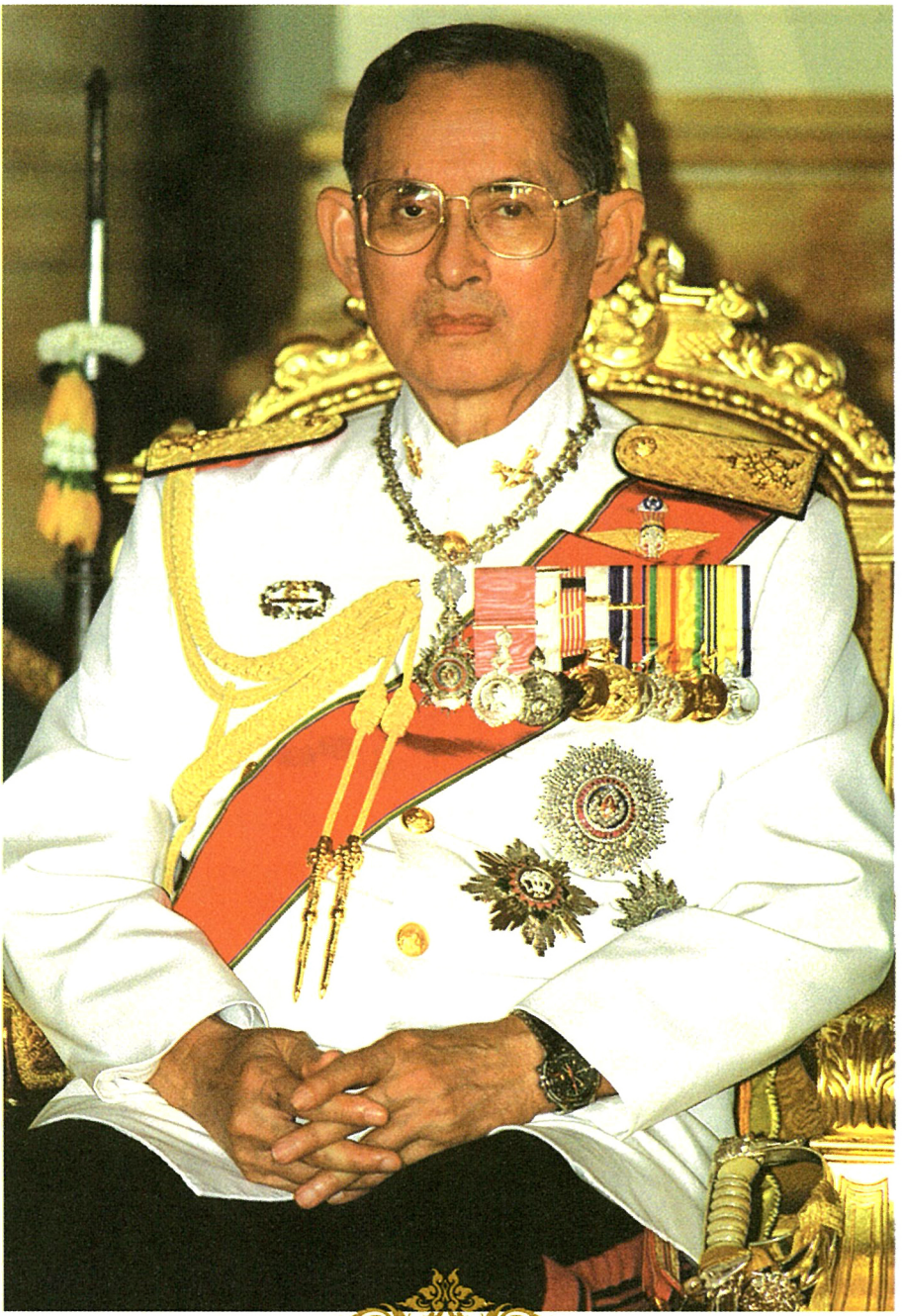

คำนำ

มหาเถรสมาคม ได้ปรารภการจัดกิจกรรมร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ แล้วมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้มีความรู้และทรงธรรมวินัยพิจารณาตรวจสอบแก้ไขต้นฉบับให้ถูกต้อง โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับ เพราะได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยและประชาชนชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย และพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกมาโดยตลอด ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ ด้าน ๒ *"คนเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ทั้งผู้หญิง ฝูงท่วย มีศรัทธาใน***พระพุทธศาสนา** *ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว..."*

พระบรมสัตยาธิฏฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ตรัสประกาศแก่เทพยดาทั้งปวงว่า *"ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุง***พระพุทธศาสนา** *ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า" พอตกพระโอษฐ์ลง พระพายก็พัดควันอันเป็นหมอกมืดนั้นสว่างไป...*

น้ำพระราชหฤทัยและพระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช *"พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะให้เราเข้ารีตดังนั้นหรือ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะในราชวงศ์ของเราก็นับถือ***พระพุทธศาสนา***มาช้านานแล้ว จะให้เปลี่ยน*

ศาสนา อย่างนี้เป็นการยากอยู่ และถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินจะต้องการให้คนทั่วโลกได้นับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว พระเจ้ามิจัดการให้เป็นเช่นนั้นเสียแล้วหรือ?" "จริงอยู่ เมื่อฟอลคอนในเวลาหมอบอยู่ข้างพระบาทเจ้ากรุงสยามได้แปลคำชักชวนที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้รับสั่งมากับราชทูตนั้น ฟอลคอนก็กลัวจนตัวสั่น และสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระกรุณาโปรดให้อภัยแก่ฟอลคอน แต่ก็ได้รับสั่งว่า **ได้ทรงนับถือศาสนาอันได้นับถือต่อ ๆ กันมาถึง ๒,๒๒๙ ปีแล้ว เพราะฉะนั้น ที่จะให้พระองค์เปลี่ยนศาสนาเสียนั้นเป็นการที่พระองค์จะทำไม่ได้"**

พระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

"อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก
ทนทุกข์ยาก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา
แด่พระศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม
ให้ยืนยง คงถ้วน ห้าพันปี
สมณะพราหมณ์ชี ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมถะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม
ถวายบังคม รอยบาท พระศาสดา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า
ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตรา
พระศาสดา ฝากไว้ ให้คู่กัน"

พระราชปณิธานของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

*"ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยก***พระพุทธศาสนา**
ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี"

พระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย *"ศุภมัสดุ ๑๑๗๙ ศก... พระบาทสมเด็จบรมธรรมิกมหาราชารามาธิราช บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว...* **ทรงพระราชศรัทธาจะยกรื้อวิสาขบูชามหายัญพิธี** *อันขาดประเพณีมานั้นให้กลับคืนเจียรฐิติกาล ปรากฏสำหรับแผ่นดินสืบไป จะให้เป็นอัตตัตถประโยชน์และปรัตถประโยชน์ ทรงพระราชศรัทธาจะให้สัตว์โลก ข้าขอบขัณฑเสมาทั้งปวงจำเริญอายุและอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยในชั่วนี้แลชั่วหน้า..."*

น้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว *"ด้วยกำลังทรงพระมหากรุณาเมตตากับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาดำรัสให้จดหมาย (คือ จด) กระแสพระราชโองการปฏิญาณยกพระนาม* **พระรัตนตรัยสรณาคมน์อันอุดมเป็นประธานพยานอันยิ่ง** *ให้เห็นความจริงในพระบรมหฤทัย แล้วทรงพระราชดำรัสยอมอนุญาตให้เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาศรีพัฒน์รัตนราชโกษา พระยาราชสุภาวดีกับขุนนางผู้น้อยทั้งปวง จงมีความสโมสรสามัคคีรสปรึกษาพร้อมกัน เมื่อเห็นว่าพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดที่มีวัยวุฒิปรีชารอบรู้ราชานุวัตร* **จะเป็นศาสนูปถัมภกยกพระบวรพุทธศาสนา** *แลจะปกป้องไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขสวัสดิ์โดยยิ่ง เป็นที่ยินดีแก่มหาชนทั้งปวงได้ก็สุดแท้แต่จะเห็นดีประนีประนอมพร้อมใจกัน ยกพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นขึ้นเสวยมไหสวรรยาธิปัตย์ราชสืบสันตติวงศ์ดำรงราชประเพณีต่อไปเถิด อย่าได้กริ่งเกรงพระราชอัธยาศัยเลย เอาแต่ให้ได้เป็นสุขทั่วหน้า อย่าให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันให้ได้ความทุกข์ร้อนแก่ราษฎร..."*

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงประกาศพระราชทานส่วนพระราชกุศลในการที่ทรงบริจาคเพชรใหญ่ประดับพระอุณาโลมพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *"การพระราชบริจาคอันนี้ทรงพระราชดำริ เห็นว่าไม่ขัดขวางเป็นเหตุให้ท่านผู้ใดขุ่นเคืองขัดใจเลย* **พระนครนี้เป็น**

ถิ่นที่ของคนนับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิม ไม่ใช่แผ่นดินของศาสนาอื่น *คนที่ถือศาสนาอื่นมาแต่อื่นก็ดี อยู่ในเมืองนี้ก็ดี จะโทมนัสน้อยใจด้วยริษยาแก่พระพุทธศาสนาเพราะบูชาอันนี้ไม่ได้ ด้วยไม่ใช่เมืองของศาสนาตัวเลย ถ้าโทมนัสก็ชื่อว่าโลภล่วงเกินไป...”*

พระราชปฏิญาณและพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช *“ข้าพเจ้าจะไม่มีจิตยินดีน้อมไปในศาสดาอื่นนอกจาก*สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมอันพระองค์ได้ตรัสรู้ชอบดีแล้ว กับทั้งพระสงฆ์หมู่ใหญ่ *อันได้ประพฤติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเลยเป็นอันขาด จนตราบกว่าสิ้นชีวิต...”*

พระราชนิพนธ์และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “พระพุทธศาสนา*เป็นศาสนาสำหรับชาติเรา เราจำเป็นต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดา มารดา และต้นโคตรวงศ์ของเรา... เมื่อรู้สึกแน่นอนแล้วว่า ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจากชาติไม่ได้... ถ้าข้าพเจ้าจะขอแก่ท่านทั้งหลายว่า* **พุทธศาสนาเป็นของไทย** เรามาชวนกันนับถือ**พระพุทธศาสนา***เถิด...* **ผู้ที่แปลงศาสนา คนเขาดูถูกยิ่งเสียกว่าผู้ที่แปลงชาติ...** *เพราะเหตุฉะนั้น เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทย จะต้องมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา...”* และพระองค์ได้พระราชทานความหมายแห่งไตรรงค์ไว้ดังนี้

“ขอร่ำรำพรรณบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ **หมายพระไตรรัตน์**
และธรรมะคุ้มจิตไทย...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว *“แต่บ้านเมืองในลานนาถึงกาลวิบัติ* **พระพุทธศาสนา***ก็เศร้าหมองจนสงฆมณฑล*

เสื่อมทรามระส่ำระสายมาช้านาน... มาจนถึงรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช พระบรมชนกนาถของเราจึงได้เริ่มทรงจัดการฟื้น **พระพุทธศาสนาในมณฑลนี้มาโดยทรงพระราชดำริจะให้พุทธจักรและอาณาจักรเจริญรุ่งเรืองสมกับสมัย** *เป็นต้นว่า ในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้รัฐบาลเอาเป็นธุระสั่งสอนส่วนคดีโลก ให้พระสงฆ์รับภาระการสั่งสอนส่วนคดีธรรมเป็นอุปการะแก่กัน ดังนี้ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชของเราก็ได้โปรดให้จัดการสืบมาโดยทางนั้น"*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบัน ได้ตรัสพระปฐมบรมราชโองการซึ่งเป็นพระราชปณิธานแก่ปวงชนชาวไทยในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** ได้มีพระราชดำรัสตรัสลาผนวชต่อพระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ว่า "โดยที่**พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเรา** *ทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอนอันชอบด้วยเหตุผล จึงเคยคิดอยู่ว่า ถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี ซึ่งจักเป็นทางสนองพระคุณบุรพการีตามคตินิยมด้วย..."* และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสพระสันตะปาปา จอห์น พอล ที่ ๒ เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ ว่า **"คนไทยเป็นศาสนิกที่ดีทั่วกัน ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ"**

การดำเนินงานตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกให้คงความบริสุทธิ์แห่งพระบาลีพุทธพจน์ซึ่งเป็นหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยความสุขุมคัมภีรภาพด้านความรู้ความชำนาญในภาษาบาลีของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลาย จึงนับว่าเป็นงานที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นกุศลกิจอันยิ่งใหญ่ที่กระทำได้ยาก ดังนั้น การที่พระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายมีอิทธิบาทธรรมร่วมกันตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงควรแก่การอนุโมทนาสาธุการของบรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย เพราะตราบใดที่พระไตรปิฎกยังคงความบริสุทธิ์อยู่ ย่อมเป็นที่มั่นใจได้ว่า ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธก็ดำรงอยู่ ก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติตราบนั้น

ในนามของมหาเถรสมาคม ขอแสดงความชื่นชมยินดีต่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ นับเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เนื่องในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ดังกล่าว

ขออานุภาพแห่งมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายที่ได้ร่วมกันพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนี้ ได้โปรดอภิบาลคุ้มครองรักษาสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตมั่นเป็นมิ่งขวัญร่มเกล้าของเหล่าพสกนิกรชาวไทยสืบไปตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สมเด็จพระพุฒาจารย์

(สมเด็จพระพุฒาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คำปรารภ

ศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดิมทีนั้น เรียกว่า **พระธรรมวินัย** *พระธรรม* ได้แก่คำสั่งสอนที่แสดงหลักความจริงที่ควรรู้และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ *พระวินัย* ได้แก่ข้อบัญญัติที่ทรงวางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน กาลต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ทรงบัญญัติไว้ในกาลโอกาสต่าง ๆ มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนพระพุทธองค์ โดยมีหลักฐานปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร (ที.ม. ๑๐/๒๑๖) ว่า ขณะที่ทรงพระประชวรจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์หาได้ทรงตั้งพระสาวกรูปใดรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งพระบรมศาสดาไม่ หากแต่ตรัสกะท่านพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.

แปลความว่า *"ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา"*

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย ซึ่งได้รับการสังคายนารวบรวมประมวลเป็นบทสวดสำหรับสอบทานความถูกต้องมิให้คลาดเคลื่อนไปจากที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนจริงด้วยสังฆานุมัติพร้อมกันครั้งแรกโดยพระอรหันตเถระ ๕๐๐ รูป ภายหลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน การสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งแรกนั้นได้ยกเอาพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงโปรดเวไนยสัตว์ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ขึ้นสู่การพิจารณาสอบทานรับรองความบริสุทธิ์ถูกต้องในท่ามกลางสงฆ์ แล้วประมวลจัด

เป็นหมวด ไว้ ๓ หมวดใหญ่ เรียกว่า **พระไตรปิฎก** อันประกอบด้วย *พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก* และ*พระอภิธรรมปิฎก*

พระวินัยปิฎก *หมวดพระวินัย* ว่าด้วยพระพุทธบัญญัติที่ทรงวางหลักความประพฤติและมารยาทอันเป็นแบบอย่างเยี่ยงอารยชนของผู้เข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เป็นประมวลพระพุทธดำรัสตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับศีลหรือสิกขาบทตลอดจนพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมของพระสงฆ์ อันเป็นกฎระเบียบที่พระภิกษุและพระภิกษุณีต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด นอกจากนี้ยังได้ประมวลเหตุการณ์พุทธประวัติที่สำคัญๆ นับตั้งแต่แรกตรัสรู้เสวยวิมุตติสุขเป็นต้นไปพร้อมทั้งประวัติการทำสังคายนาไว้ด้วย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ คือ *มหาวิภังค์ ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค จุลลวรรค* และ*ปริวาร* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๘ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๘

พระสุตตันตปิฎก *หมวดพระสูตร* ว่าด้วยประมวลพระธรรมเทศนาตรัสบรรยายธรรมของพระพุทธองค์ที่ตรัสให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาส เป็นประมวลหลักพุทธธรรมที่ทรงแสดงโดยบุคลาธิษฐานหรือทรงใช้สมมติโวหารตลอดจนบทคาถาประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวชั้นเดิมที่แสดงถึงประวัติของพระพุทธองค์และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ เรียกว่า *นิกาย ๕* คือ *ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย* และ*ขุททกนิกาย* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๒๕ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๓๓

พระอภิธรรมปิฎก *หมวดพระอภิธรรม* ว่าด้วยประมวลพระพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักปรมัตถธรรมที่เป็นความหมายที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นประมวลคำอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ โดยธรรมาธิษฐาน

คือไม่ยกบุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นสมมติบัญญัติเข้ามาประกอบความ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือ *ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก* และ*ปัฏฐาน* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๑๒ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕

พระไตรปิฎก จัดเป็นหนึ่งในพระสัทธรรม ๓ คือปริยัตติสัทธรรมที่ประมวลไว้ซึ่งนวังคสัตถุศาสน์ทั้งหมด เป็นปทัฏฐานให้เกิดปฏิปัตติสัทธรรม คือศีล สมาธิ ปัญญา และนำไปสู่การบรรลุปฏิเวธสัทธรรม คือมรรค ผล นิพพานในที่สุด ดังนั้น จึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา ดังพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในคราวจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ความว่า

> *"พระไตรปิฎกเป็นพระคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระอรหันตสาวกได้รับภาระธุระสั่งสอนสืบต่อกันมา เป็นพระคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เท่ากับเป็นสัญลักษณ์ของพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกนี้พระเถรานุเถระแต่ปางก่อนจึงได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมา ในการสร้างวัดวาอารามสมัยก่อนนั้น จะต้องสร้างหอไตรประจำวัด ซึ่งเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกอันประกอบด้วยคัมภีร์ใบลาน พระภิกษุสามเณรผู้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนทายาท ก็จำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีอันเป็นภาษาที่จารึกในคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา โยชนา สัททาวิเสส อันเป็นคัมภีร์ประกอบเพื่อให้เข้าใจเนื้อความพระไตรปิฎกนั้น พระมหากษัตริย์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาในปางก่อน*

จึงได้ให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นๆ ให้แตกฉาน เพื่อนำเอาความรู้มาสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน สำหรับในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะมาตลอดสาย และได้ทรงให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมคือพระไตรปิฎกนี้สืบต่อกันมา ทรงถือเป็นพระราชกิจสำคัญ มีการสอบพระปริยัติธรรมเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้แสดงความรู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกนั้นๆ และทรงปูนบำเหน็จความสามารถแก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้พระปริยัติธรรม ซึ่งทุกวันนี้ได้ขยายวงกว้างออกมาเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีสนามหลวง ตลอดจนพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้พระภิกษุสามเณรผู้ทรงความรู้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ถือเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่..."

พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้รับการนำสืบๆ กันมาด้วย*ภาษามคธ* หรือ*ภาษาบาลี* อันหมายถึงภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ โดยวิธีมุขปาฐะหรือมุขบาฐ คือวิธีทรงจำนำสืบต่อ ๆ กันด้วยการสาธยายท่องจำกัน สั่งสอนกันจากปากสู่ปาก หรือวิธีบอกเล่ากล่าวสอนจากอาจารย์สู่ศิษย์โดยโวหารต่างๆ เป็นเวลาถึง ๔ พุทธศตวรรษ จึงได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานในคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ ในประเทศศรีลังกา เมื่อพุทธศักราช ๔๓๓ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวนี้ ถ้าในสมัยใดมีความฟั่นเฝือเลอะเลือนจำกันมาผิด มีข้อบกพร่องผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีคำสอนของลัทธิอื่นเข้ามาปะปนในพระไตรปิฎก อันเป็นเหตุให้พระสงฆ์ประพฤติผิดหลักพระธรรมวินัย บรรดาพระอรหันต์หรือพระมหาเถระในยุคสมัยนั้นๆ ก็จะถือเอาเป็นภารธุระดำเนินการประชุมพระสงฆ์ทำสังคายนาเพื่อสอบทานสวดรับรองความถูกต้องพร้อมกันเป็นครั้ง ๆ โดยประวัติการทำสังคายนานั้น สามครั้งแรกทำในประเทศอินเดีย ครั้งที่ ๔ และครั้งที่ ๕

ทำในประเทศศรีลังกา ซึ่งในการทำสังคายนาครั้งที่ ๕ นี้เอง พระเถระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายได้คำนึงถึงว่า *"ในอนาคต กุลบุตรคงมีศรัทธาน้อยลง และปัญญาที่จะทรงจำพระธรรมวินัยสืบอายุพระพุทธศาสนาคงน้อยลงด้วย ควรที่คณะสงฆ์จะสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วลงบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร"* เพราะประจักษ์ที่พวกทมิฬไม่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งปกครองประเทศศรีลังกาแล้วทำให้เกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้พระภิกษุสาวกทั้งหลายต่างพากันปลีกตนไปอยู่ตามป่าเขาอย่างลำเค็ญ มีความฝืดเคืองด้วยภิกษาหาร ต้องอดทนอยู่อย่างลำบากถึง ๑๒ ปี แต่ท่านเหล่านั้นหาคำนึงถึงความลำบากทางกายของตนไม่ ต่างช่วยกันทรงจำพระไตรปิฎกท่านละหนึ่งนิกายบ้าง สองนิกายบ้าง ถึงแม้ไม่มีอะไรจะฉันเป็นภัตตาหาร ก็ฉันใบไม้แทน เพื่อให้ร่างกายมีกำลังทรงอยู่เพียงเพื่อสาธยายท่องบ่นทบทวนพระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้น ทั้งนี้เพื่อมิให้พระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้นสูญไปพร้อมกับชีวิตของท่าน เพราะขณะนั้นพระภิกษุสาวกที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้มีจำนวนน้อยเต็มที บางท่านเกิดเตโชธาตุในท้องกำเริบก็ต้องนอนเอาทรายกลบท้อง เพื่อให้ดูดความร้อนจากร่างกายแล้วสาธยายทบทวนพระไตรปิฎกนั้นมิให้ลืมเลือนสูญหายไป เมื่อได้ประจักษ์ชัดถึงการทรงจำพระไตรปิฎกด้วยวิธีมุขปาฐะว่าไม่อาจจะรักษาพระไตรปิฎกไว้ได้ต่อไป จึงได้มีมติจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยภาษามคธ พร้อมทั้งจารึกอรรถกถา (คัมภีร์อธิบายความแห่งพระไตรปิฎก) ด้วยภาษาสิงหล แล้วนำสืบเผยแผ่ไปยังประเทศต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา และต่อมาเมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์เจริญขึ้น ได้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่มหนังสือ โดยใช้อักษรของประเทศนั้น ๆ จึงปรากฏเป็นพระไตรปิฎกฉบับอักษรสิงหล ฉบับอักษรเทวนาครี ฉบับอักษรพม่า ฉบับอักษรขอม ฉบับอักษรไทย ฉบับอักษรโรมัน ฉบับอักษรมอญ เป็นต้น และเมื่อจะจัด

พิมพ์หรือจัดสร้างซ้ำแต่ละครั้งเนื่องในวโรกาสสำคัญๆ ก็จะมีการสังคายนาตรวจชำระสอบทานเพื่อคงความบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยการนำคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรต่าง ๆ มาเทียบเคียงกัน ตรวจสอบให้ลงกันสมกันเป็นสำคัญ โดยมีการจัดทำเครื่องหมายวรรคตอน จัดทำเชิงอรรถแสดงปาฐะที่ต่างกัน พร้อมทั้งจัดทำดัชนีคือปทานุกรม นามานุกรม คาถานุกรม และธัมมประเภทแสดงลำดับหมวดธรรม เพื่อสะดวกในการสืบค้นดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทย ได้นำพระไตรปิฎกจากประเทศศรีลังกามาสืบทอดศึกษาเล่าเรียนกันโดยลำดับ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการสังคายนาตรวจชำระสอบทานพระไตรปิฎกในประเทศไทย มีประวัติการดำเนินงานในแต่ละยุคสมัยที่พระบุรพมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงโปรดฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังปรากฏตามหลักฐานที่บันทึกไว้ ดังนี้

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกจารึกลงในใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๐๒๐ ต่อมา ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายหลังจากที่ทรงกู้อิสรภาพจัดการบ้านเมืองไทยเสร็จแล้ว ทรงใฝ่พระทัยในการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงปรารภว่าพระไตรปิฎกกระจัดกระจายเสียหายไปมาก จึงทรงโปรดฯ ให้อัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีความสมบูรณ์มารวบรวมไว้ที่กรุงธนบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๓

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกในส่วนที่กระจัดกระจายให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้วทรงอาราธนาพระเถรานุเถระและเชิญราชบัณฑิตผู้ทรงความรู้ ให้ทำการสังคายนาตรวจ

ชำระพระไตรปิฎก แล้วทรงโปรดฯ ให้ช่างคัดลอกจำลองพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกาจารึกด้วยอักษรขอมลงในใบลาน จำนวน ๓,๗๘๖ ผูก พร้อมทั้งปิดทองหีบ ปกหน้า ปกหลัง และกรอบ เรียกว่า *พระไตรปิฎกฉบับทอง* ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดฯ ให้มีการซ่อมส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ชำรุดให้สมบูรณ์ และทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับรดน้ำแดง* แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก ๕ ฉบับ มี*ฉบับรดน้ำเอก ฉบับเทพชุมนุม* เป็นต้น พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้อาราธนาพระมหาเถระเข้าไปถวายพระธรรมเทศนาในพระบรมมหาราชวัง โดยให้เรียบเรียงพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นสำนวนพระธรรมเทศนา และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ขาดหายไปให้ครบสมบูรณ์ พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับล่องชาด*

พระไตรปิฎกทั้ง ๔ รัชสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวมานี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรขอม ดังนั้น ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกและปริวรรตบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และทรงโปรดฯ ให้จัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน ๓๙ เล่ม รวม ๑,๐๐๐ ชุด เพื่อฉลองในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชประสงค์อุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระต้นฉบับที่ขาดหายไปเพิ่มอีกจากที่มีอยู่ ๓๙ เล่ม และจัดพิมพ์เป็น ๔๕ เล่ม จบบริบูรณ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพรรษาที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ

พุทธกิจ การตรวจชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้คณะสงฆ์กระทำอย่างโอฬารยิ่ง โดยปรับปรุงแก้ไขเครื่องหมายวรรคตอน ใช้เครื่องหมายพินทุแทนยามักการ เริ่มจัดทำตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ จึงแล้วเสร็จ และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฎกำ** : *พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ* พิมพ์จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจัดพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยครบสมบูรณ์ และพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐนี้ได้มีการพิมพ์ซ้ำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกที่ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ทั้งหมดนับแต่สมัยโบราณมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นภาษาบาลีหรือภาษามคธ แม้จะได้มีการแปลเป็นภาษาไทยมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ยังมิได้มีการแปลอย่างเป็นทางการในนามของคณะสงฆ์ จึงต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ คณะสงฆ์โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ได้ประชุมกันดำเนินการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยบริบูรณ์และจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เรียกว่า **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** โดยแปลตามความในพระไตรปิฎกภาษาบาลี แล้วพิมพ์เป็นเล่ม ๒,๕๐๐ ชุด ชุดละ ๘๐ เล่ม เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระชนมายุของพระพุทธเจ้าส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งแปลเป็นสำนวนเทศนา โดยถือเอาพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐเป็นต้นฉบับ พิมพ์ลงในใบลาน ๑,๒๕๐ กัณฑ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระอรหันตสาวกในครั้งพุทธกาลที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยมินัดหมายเพื่อประชุมฟังพระโอวาทปาติโมกข์ในคราวจาตุรงคสันนิบาต ดิถีเพ็ญแห่งมาฆมาส อนึ่ง การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้กระทำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นมาครบ ๒๕ พุทธศตวรรษ อีกส่วนหนึ่งด้วย

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนี้ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการตรวจชำระจัดพิมพ์สืบต่อมาเนื่องในวโรกาสสำคัญอีก ๓ วาระ รวมเป็น ๔ วาระด้วยกัน

กล่าวคือ วาระที่ ๒ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ชุดละ ๔๕ เล่ม วาระที่ ๓ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด และวาระที่ ๔ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด เนื่องในวโรกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำริว่า *พระพุทธวจนะอันเรียกว่าพระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความงอกงามรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น* จึงทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกถวายตามที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายพระพร เนื่องในมงคลดิถีที่มีพระชนมพรรษาจะบรรจบ ๕ รอบนักษัตร ในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการประกาศขออาราธนาสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระสงฆ์เปรียญธรรมพร้อมด้วยศาสนบัณฑิต เป็นภารธุระดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองสถาพรแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ คณะสงฆ์ได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมการศาสนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับสนองงานคณะสงฆ์ขณะนั้นเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยรัฐบาลซึ่งมี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็น

นายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุน และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีพระฤกษ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วได้ดำเนินการสังคายนาตรวจชำระในรูปของคณะกรรมการ ประกอบด้วย คณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการปาลิวิโสธกะ คณะกรรมาธิการแห่งสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการศาสนบัณฑิต ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ และคณะกรรมการดำเนินการและประสานงาน และมีสังฆานุมัติให้ใช้ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสถานที่ตรวจชำระ โดยนำพระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์เป็นฉบับหลวงแล้วนั้นมาตรวจสอบให้มีความถูกต้องทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย กล่าวคือ ในส่วนของฉบับภาษาบาลี ได้ใช้ **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ** เป็นต้นฉบับสอบเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ โดยได้ตั้งข้อ ย่อหน้า ยกหัวข้อสูตรหรือมาติกาให้เห็นชัดเจน และได้อ้างหน้าคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ฉบับฉัฏฐสังคีติ (อักษรพม่า) ฉบับอักษรเทวนาครี และฉบับอักษรโรมัน ในบรรทัดแรกของหน้านั้นๆ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของนักศึกษา รวมทั้งบอกเลขบรรทัดแต่ละหน้าของพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีนี้ไว้ด้วย สำหรับฉบับภาษาไทย ได้นำ **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** มาเป็นต้นฉบับในการตรวจสอบพิจารณาสำนวนแปล

การดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกตามที่กล่าวมานี้ได้แล้วเสร็จทันพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกํ ๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส** : *พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐* โดยจัดพิมพ์ฉบับภาษาบาลีจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด และจัดพิมพ์ฉบับภาษาไทย จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด

ต่อมา พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยดังกล่าวนี้ได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา

สร้างถวายวัดจนหมดลง โดยเหตุที่พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์ที่มีความสำคัญ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม**จึงเตรียมการที่จะจัดพิมพ์ซ้ำ แต่เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีที่ทำกันมา คือก่อนจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแต่ละครั้งต้องมีการประชุมสงฆ์ผู้ทรงความรู้และศาสนบัณฑิตตรวจชำระสอบทานความถูกต้องในเบื้องต้น กอปรกับได้พิจารณาเห็นว่าพระไตรปิฎกฉบับสังคายนาฯ ในส่วนภาษาบาลีนั้น แม้จะดำเนินการตรวจชำระจากคณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ในครั้งนั้นมาแล้ว แต่ก็ยังมีปาฐะที่บกพร่องผิดพลาดอยู่บ้างในบางเล่ม บางสูตร บางข้อ ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดด้านเวลาและขั้นตอนการจัดพิมพ์เป็นสำคัญ แม้ในส่วนฉบับภาษาไทยก็ปรากฏว่าสูตรเดียวกันซึ่งมีบทพระบาลีเหมือนกัน หรือข้อความพระบาลีอย่างเดียวกันแต่ปรากฏต่างที่กัน กลับมีข้อความสำนวนแปลที่ไม่ลงกันสมกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเกิดจากคณะกรรมการแปลมีหลายชุดจึงแปลสำนวนต่างกัน แต่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนาสำหรับศึกษาค้นคว้าอ้างอิงของพุทธบริษัท หาใช่เป็นหนังสืออ่านทั่วไปไม่ แม้จะเป็นฉบับภาษาไทยก็ควรที่จะมีเอกภาพในด้านสำนวนคำแปลที่เป็นแบบอย่างและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของบัณฑิตชน ดังนั้น เพื่อให้การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเผยแพร่ในปัจจุบันมีข้อบกพร่องผิดพลาดน้อยที่สุด คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงแต่งตั้งคณะกรรมการสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้มีฉันทานุมัติชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ทั้ง ๔๕ เล่ม เป็นอันดับแรก โดยกำหนดแนวทาง คือ ให้สอบทานคำแปลของพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาให้ถูกต้องสมบูรณ์ มิให้ตกหล่นคลาดเคลื่อนจากบทปาฐะในพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา หากพบว่าตกหล่น ก็แปลเพิ่มให้สมบูรณ์ หากพบว่าคลาดเคลื่อน ก็แปลให้ถูกต้องตามนัยอรรถกถา และหากพบว่าสำนวนคำแปลของสูตรใด หรือข้อใดที่ปรากฏหลายที่ทั้งในเล่มเดียวกันหรือ

ต่างเล่มไม่ตรงกัน ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับฉบับภาษาบาลีแล้วปรากฏว่ามีข้อความพระบาลีอย่างเดียวกัน ก็ปรับแก้สำนวนให้ตรงกัน เป็นต้น

คณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้เพียรพยายามดำเนินการตรวจสอบต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาสำเร็จเพียงขั้นตอนการสอบทานคำแปลมิให้ตกหล่นจากต้นฉบับภาษาบาลี โดยมิได้ปรับแก้สำนวนคำแปลที่ลักลั่นกันในบางสูตรให้ลงกันสมกัน จึงต่อมา คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมได้มีมติให้ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม รับเป็นภารธุระดำเนินการสานต่อในขั้นตอนที่เหลือให้สำเร็จเรียบร้อย ซึ่งในเบื้องต้น พระธรรมกิตติวงศ์ ได้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ที่คณะกรรมการดังกล่าวได้สอบทานคำแปลกับฉบับภาษาบาลีไว้แล้วนั้นมาให้คณะศิษย์ดำเนินการบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อให้เกิดความสะดวกในการปรับแก้สำนวนและการเชื่อมโยงข้อมูลแล้วได้ศึกษาการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อที่จะได้ดำเนินการปรับแก้สำนวนคำแปลในเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง อันเป็นการลัดขั้นตอนที่ไม่ต้องพิมพ์ข้อมูลออกมาเป็นปรู๊ฟเพื่อตรวจและสั่งแก้ ซึ่งช่วยประหยัดทั้งด้านเวลาและวัสดุประกอบการพิมพ์ พร้อมทั้งได้เตรียมรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทยจากแหล่งต่างๆ ที่พระโบราณาจารย์ได้แปลไว้ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับอื่นๆ เพื่อจัดหามาเป็นอุปการะสอบทานเทียบเคียงประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปล และที่สำคัญ ได้นำคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่นายพร รัตนสุวรรณ ได้ประชุมศาสนบัณฑิตตรวจชำระและจัดพิมพ์อย่างครบบริบูรณ์มาเป็นอุปกรณ์ประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปลให้ถูกต้องตามพุทธาธิบาย นอกจากนี้ยังได้จัดหาซีดีรอมพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ที่มหาวิทยาลัยมหิดลจัดทำไว้มาสืบค้นข้อความพระบาลีที่ซ้ำกันเพื่อจะได้ปรับสำนวนคำแปลให้เป็นเอกภาพกันอีกด้วย เมื่อเสร็จขั้นตอนการบันทึกข้อมูลดังกล่าวแล้ว จึงได้ดำเนินการ

ปรับแก้ข้อมูลสำนวนคำแปลพระไตรปิฎกภาษาไทยในเครื่องคอมพิวเตอร์ไปตามลำดับเล่ม จนแล้วเสร็จทั้ง ๔๕ เล่ม พร้อมที่จะให้พิสูจน์อักษรก่อนเสนออนุมัติจัดพิมพ์ แต่ได้พิจารณาเห็นว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับสังคายนาที่พระโบราณาจารย์ได้แปลและจัดทำไว้นั้น มิได้ทำเชิงอรรถ คือคำอธิบายศัพท์หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจไว้ ดังนั้น เพื่อเอื้อประโยชน์ ในการอ่านพระไตรปิฎกให้เข้าใจสำหรับประชาชนทั่วไปและสามารถเป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่ถูกต้องอันเหมาะแก่ยุคสมัยปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงได้เพิ่มขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถขึ้นโดยกำหนดแนวทางในการจัดทำ คือทำคำอธิบายเฉพาะคำศัพท์วิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งแปลทับศัพท์ไว้หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจ โดยตรวจดูคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฯ ที่อธิบายหรือแยกประเภทศัพท์หรือข้อความแห่งพระบาลีนั้นๆ เป็นเบื้องต้นแล้วแปลสรุปความเป็นภาษาไทยที่กะทัดรัด พร้อมทั้งอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาเป็นอักษรย่อและบอกเล่มหรือหน้าไว้ในวงเล็บเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นอ้างอิงของผู้ต้องการหลักฐานอ้างอิงหรือต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาชั้นสูง ในกรณีคำแปลภาษาไทยที่ไม่นิยมใช้ซึ่งเกรงว่าคนทั่วไปอ่านแล้วไม่เข้าใจและต้องเสียเวลาเปิดดูความหมายในพจนานุกรม โดยที่คัมภีร์อรรถกถาก็ไม่ได้ให้คำอธิบายไว้ เช่น คำว่า *ทิม* ซึ่งหมายถึงศาลาแถวหรือห้องแถวสำหรับเป็นที่พักหรือเก็บของ ก็ได้ทำเชิงอรรถไว้โดยอ้างที่มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรืออธิบายเพิ่มเติมตามสมควร พร้อมทั้งบอกหน้ากำกับไว้เพื่อการสืบค้น เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถพร้อมทั้งจัดหน้าวรรคตอนนี้ได้อาศัยความละเอียดและใช้เวลาในการจัดทำเป็นอย่างมาก

การจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ เพื่อเสนอจัดพิมพ์ดังกล่าวนี้ ได้ใช้เวลาในการดำเนินการจัดทำเป็นเวลานาน จึงแล้วเสร็จเป็นข้อมูลต้นฉบับอยู่ในคอมพิวเตอร์ ในส่วนของการจัดทำต้นฉบับ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ นั้นยังมิได้มีการตรวจชำระสอบทานแต่อย่างใด จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม** ปรารภเหตุที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทรงดำรงอยู่ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์อันเกี่ยวเนื่องกับการพระพุทธศาสนานอกจากจะทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้สามารถบริหารงานปกครอง งานการศาสนศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ งานสาธารณสงเคราะห์ และงานการศึกษาสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว พระราชกรณียกิจอันเกี่ยวเนื่องกับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง ก็คือทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ซึ่งพระราชกรณียกิจส่วนนี้ได้อำนวยผลให้พระสงฆ์และประชาชนมีหลักในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันก่อให้เกิดความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาคู่กับชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้ ดังนั้น ในมหามงคลโรกาสที่ **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นับเวลาถึงปัจจุบัน เป็นปีที่ ๖๐** สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ได้เสด็จดำรงสยามรัฐสีมาราชอาณาจักร ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่ในทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร ประสิทธิ์ประสาทความไพบูลย์รุ่งเรืองวัฒนาสถาพร ทรงพระมหากรุณาแก่พสกนิกรถ้วนหน้า คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพสกนิกร ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา จึงมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อเป็นการเฉลิมพระบุญญาธิการและเฉลิมพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็นการสืบสานพระไตรปิฎกให้เป็น

หลักสำคัญของพระพุทธศาสนาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติของพุทธบริษัท ซึ่งกิจกรรมส่วนนี้นับเป็นหนึ่งในแปดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ มหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วยบรรพชิต ๔๑ รูป คฤหัสถ์ ๔ คน รวม ๔๕ รูป/คน โดยมี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ. ๙) วัดสระเกศ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ พระพรหมมุนี (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต ป.ธ. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมเวที (สนิท ชวนปญฺโญ ป.ธ. ๙) วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นรองประธานกรรมการ และพระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙) วัดเทวราชกุญชร เป็นเลขานุการ ซึ่งต่อมา เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๔๙ คณะกรรมการ ฯ นี้ได้ประชุมพิจารณาแนวทางในการดำเนินงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ และได้ข้อสรุปเป็นแนวปฏิบัติว่า ในการดำเนินงานตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลี ให้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา พุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับในการตรวจชำระ และให้นำพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ มาเทียบเคียงโดยให้ทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกันไว้ ส่วนการตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาไทย ให้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ ที่พระธรรมกิตติวงศ์และคณะได้จัดทำไว้แล้วตามมติมหาเถรสมาคม มาตรวจสอบคำแปลและจัดทำหัวข้อให้ตรงกันกับพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ ที่คณะกรรมการตรวจชำระแล้ว ทั้งนี้ประธานคณะกรรมการฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานกองงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เป็น ๓ กอง คือ

๑. คณะทำงานกองงานพระวินัยปิฎก จำนวน ๒๕ รูป/คน มี พระธรรมคุณาภรณ์ (เอื้อน หาสธมฺโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดสามพระยา เป็น ประธาน

๒. คณะทำงานกองงานพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๑๙ รูป มี พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙, พธ.ด. กิตติมศักดิ์) วัด ปากน้ำ เป็นประธาน

๓. คณะทำงานกองงานพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๒๑ รูป/คน มี พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดพิชยญาติการาม เป็น ประธาน

ในการพิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาบาลีนั้น ได้นำ พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศมาเทียบเคียง ตรวจสอบทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกัน จำนวน ๗ ฉบับ ประกอบด้วย พระไตรปิฎกบาลี อักษรไทย ๓ ฉบับ คือ (๑) ทยฺยรฏฺจสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส) (๒) สฺยามรฏฺจสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส) (๓) มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส) และพระไตรปิฎก บาลีอักษรต่างประเทศ ๔ ฉบับ คือ (๑) ฉฏฺจสงฺคีติเตปิฏกำ (พระไตรปิฎก บาลีอักษรพม่า ฉบับฉัฏฐสังคายนา พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๘) (๒) อิงฺคลิสเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์) (๓) สีหฬเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรสิงหล) (๔) นาลนฺทาเทวนาครีปาลิเตปิฏกำ (พระ ไตรปิฎกบาลีอักษรเทวนาครี ฉบับมหาวิทยาลัยนาลันทา)

คณะทำงานแต่ละกองงานได้เพียรพยายามพิจารณาตรวจต้นฉบับ พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็ม กำลังความสามารถ เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นต้นมา จึงทำให้การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี และฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

บัดนี้ การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ได้บรรลุผลเสร็จสิ้นแล้ว นับว่าสำเร็จได้โดยอาศัยพระบารมีพระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริยาธิราช กอปรด้วยความวิริยะอุตสาหะอุทิศเวลาเป็นพุทธบูชาของคณะกรรมการพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตผู้ดำเนินการพิจารณาตรวจต้นฉบับและความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานุภาพแห่งกุศลเจตนาในการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดา พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตในไอศวรรยราชสมบัติ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีจงเกิดมีในที่ทุกสถาน ขอให้รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงประสบความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ขออาณาประชาราษฎร์และสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าจงอยู่เย็นเป็นสุขภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เจริญงอกงามในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สทา ทิปฺปตุ สทฺธมฺโม ตถาคตปฺปเวทิโต
ทสฺเสนฺโต สพฺพโลกสฺส อุชุมคฺคํ วิสุทฺธิยา.

ขอพระสัทธรรมที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศไว้ แสดงทางตรงเพื่อความบริสุทธิ์แก่โลกทั้งปวง จงรุ่งเรืองทุกเมื่อ เทอญ.

มหาเถรสมาคม

THE PAḶĪ ALPHABET
IN THAI AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

อ = a -า = ā ◌ิ = i ◌ี = ī ◌ุ = u ◌ู = ū เ- = e โ- = o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

ก = ka	ข = kha	ค = ga	ฆ = gha	ง = ṅa
จ = ca	ฉ = cha	ช = ja	ฌ = jha	ญ = ña
ฏ = ṭa	ฐ = ṭha	ฑ = ḍa	ฒ = ḍha	ณ = ṇa
ต = ta	ถ = tha	ท = da	ธ = dha	น = na
ป = pa	ผ = pha	พ = ba	ภ = bha	ม = ma

ย = ya ร = ra ล = la ว = va ส = sa ห = ha ฬ = ḷa ◌ं = ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ก = ka	กา = kā	กิ = ki	กี = kī	กุ = ku	กู = kū	เก = ke	โก = ko
ข = kha	ขา = khā	ขิ = khi	ขี = khī	ขุ = khu	ขู = khū	เข = khe	โข = kho

FIGURES

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

ทยฺยรฏฺฐสฺส เตปิฏเก
สงฺเกตวิญฺญาปนำ

อิ.	=	อิงฺคลิสเตปิฏกำ
ฉ.	=	ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกำ
ทยฺ.	=	ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส)
เท.	=	นาลนฺทาเทวนาคริปาลิเตปิฏกำ
โป.	=	โปราณเตปิฏกำ
มหา.	=	มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส)
สี.	=	สีหฬเตปิฏกำ
สฺยา.	=	สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส)

สุตฺตนฺตปิฏกเ มชฺฌิมนิกายสฺส
มูลปณฺณาสกปาลิยา
กิตฺตนปตฺตํ

มาติกา **องฺเก**

๑. มูลปริยายวคฺโค

๑.	มูลปริยายสุตฺตํ	๑
๒.	สพฺพาสวสำวรสุตฺตํ	๑๑
	ทสฺสนาปหาตพฺพาสโว	๑๑
	สำวรปหาตพฺพาสโว	๑๕
	ปฏิเสวนาปหาตพฺพาสโว	๑๕
	อธิวาสนาปหาตพฺพาสโว	๑๖
	ปริวชฺชนาปหาตพฺพาสโว	๑๗
	วิโนทนาปหาตพฺพาสโว	๑๗
	ภาวนาปหาตพฺพาสโว	๑๘
๓.	ธมฺมทายาทสุตฺตํ	๒๐
๔.	ภยเภรวสุตฺตํ	๒๖
๕.	อนงฺคณสุตฺตํ	๓๘
๖.	อากงฺเขยฺยสุตฺตํ	๕๑
๗.	วตฺถูปมสุตฺตํ	๕๖
๘.	สลฺเลขสุตฺตํ	๖๓
๙.	สมฺมาทิฏฺฐิสุตฺตํ	๗๓
๑๐.	มหาสติปฏฺฐานสุตฺตํ	๘๙

มาติกา **องฺเก**

กายานุปสฺสนา อานาปานปพฺพํ ๘๙
กายานุปสฺสนา อิริยาปถปพฺพํ ๙๑
กายานุปสฺสนา สมฺปชญฺญปพฺพํ ๙๑
กายานุปสฺสนา ปฏิกูลมนสิการปพฺพํ ๙๑
กายานุปสฺสนา ธาตุมนสิการปพฺพํ ๙๒
กายานุปสฺสนา นวสีวถิกาปพฺพํ ๙๓
เวทนานุปสฺสนา ๙๕
จิตฺตานุปสฺสนา ๙๖
ธมฺมานุปสฺสนา นีวรณปพฺพํ ๙๗
ธมฺมานุปสฺสนา ขนฺธปพฺพํ ๙๙
ธมฺมานุปสฺสนา อายตนปพฺพํ ๙๙
ธมฺมานุปสฺสนา โพชฺฌงฺคปพฺพํ ๑๐๑
ธมฺมานุปสฺสนา สจฺจปพฺพํ ๑๐๒
ทุกฺขสจฺจนิทฺเทโส ๑๐๓
สมุทยสจฺจนิทฺเทโส ๑๐๕
นิโรธสจฺจนิทฺเทโส ๑๐๗
มคฺคสจฺจนิทฺเทโส ๑๐๙

๒. สีหนาทวคฺโค

๑. จูฬสีหนาทสุตฺตํ ๑๑๔
๒. มหาสีหนาทสุตฺตํ ๑๒๑
๓. มหาทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ ๑๔๖
๔. จูฬทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ ๑๕๗
๕. อนุมานสุตฺตํ ๑๖๖

มาติกา **องฺเก**

๖. เจโตขีลสุตฺตํ ๑๘๐
๗. วนปตฺถสุตฺตํ ๑๘๖
๘. มธุปิณฺฑิกสุตฺตํ ๑๙๓
๙. เทฺวธาวิตกฺกสุตฺตํ ๒๐๓
๑๐. วิตกฺกสณฺฐานสุตฺตํ ๒๑๐

๓. โอปมฺมวคฺโค

๑. กกจูปมสุตฺตํ ๒๑๖
๒. อลคทฺทูปมสุตฺตํ ๒๒๗
๓. วมฺมิกสุตฺตํ ๒๔๕
๔. รถวินีตสุตฺตํ ๒๕๐
๕. นิวาปสุตฺตํ ๒๕๙
๖. ปาสราสิสุตฺตํ ๒๗๑
๗. จูฬหตฺถิปโทปมสุตฺตํ ๒๙๒
๘. มหาหตฺถิปโทปมสุตฺตํ ๓๐๓
๙. มหาสาโรปมสุตฺตํ ๓๑๓
๑๐. จูฬสาโรปมสุตฺตํ ๓๒๓

๔. มหายมกวคฺโค

๑. จูฬโคสิงฺคสาลสุตฺตํ ๓๓๓
๒. มหาโคสิงฺคสาลสุตฺตํ ๓๔๒
๓. มหาโคปาลสุตฺตํ ๓๕๓
๔. จูฬโคปาลสุตฺตํ ๓๖๐
๕. จูฬสจฺจกสุตฺตํ ๓๖๔

มาติกา **องฺเก**

๖. มหาสจฺจกสุตฺตํ ๓๗๗
๗. จูฬตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ ๔๐๐
๘. มหาตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ ๔๐๗
๙. มหาอสฺสปุรสุตฺตํ ๔๒๗
๑๐. จูฬอสฺสปุรสุตฺตํ ๔๔๐

๕. จูฬยมกวคฺโค

๑. สาเลยฺยกสุตฺตํ ๔๔๖
๒. เวรญฺชกสุตฺตํ ๔๕๕
๓. มหาเวทลฺลสุตฺตํ ๔๖๒
๔. จูฬเวทลฺลสุตฺตํ ๔๗๒
๕. จูฬธมฺมสมาทานสุตฺตํ ๔๘๐
๖. มหาธมฺมสมาทานสุตฺตํ ๔๘๖
๗. วีมํสกสุตฺตํ ๔๙๗
๘. โกสมฺพิยสุตฺตํ ๕๐๒
๙. พฺรหฺมนิมนฺตนิกสุตฺตํ ๕๐๙
๑๐. มารตชฺชนียสุตฺตํ ๕๑๘
อุทานคาถา ๕๒๗
ปทานุกฺกโม ๕๒๙
อสาธารณนามานิ ๕๔๐
คาถานํ ปฐมปาทา ๕๔๓

สุตฺตนฺตปิฏกเ มชฺฌิมนิกายสฺส
มูลปณฺณาสกปาลิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. มูลปริยายวคฺโค

๑. มูลปริยายสุตฺตํ

[๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา อุกฺกฏฺฐายํ วิหรติ สุภควเน สาลราชมูเล. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "สพฺพธมฺมมูลปริยายํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๒] "อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต ปจวึ ปจวิโต สญฺชานาติ. ปจวึ ปจวิโต สญฺญตฺวา ปจวึ มญฺญติ, ปจวิยา มญฺญติ, ปจวิโต มญฺญติ, ปจวิมฺเมติ มญฺญติ, ปจวึ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, 'อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

อาปึ อาปโต สญฺชานาติ, อาปึ อาปโต สญฺญตฺวา อาปึ มญฺญติ, อาปสฺมึ มญฺญติ, อาปโต มญฺญติ, อาปมฺเมติ มญฺญติ. อาปึ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

เตชํ เตชโต สญฺชานาติ, เตชํ เตชโต สญฺญตฺวา เตชํ มญฺญติ, เตชสฺมึ มญฺญติ, เตชโต มญฺญติ, เตชมฺเมติ มญฺญติ, เตชํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

วายุ วายโต สญฺชานาติ, วายุ วายโต สญฺญตฺวา วายุ มญฺญติ, วายสฺมึ มญฺญติ, วายโต มญฺญติ, วายมฺเมติ มญฺญติ, วายุ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

[๓] ภูเต ภูตโต สญฺชานาติ, ภูเต ภูตโต สญฺญตฺวา ภูเต มญฺญติ, ภูเตสุ มญฺญติ, ภูตโต มญฺญติ, ภูเต “เมติ มญฺญติ, ภูเต อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

เทเว เทวโต สญฺชานาติ, เทเว เทวโต สญฺญตฺวา เทเว มญฺญติ, เทเวสุ มญฺญติ, เทวโต มญฺญติ, เทเว ‘เมติ มญฺญติ, เทเว อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

ปชาปตึ ปชาปติโต สญฺชานาติ, ปชาปตึ ปชาปติโต สญฺญตฺวา ปชาปตึ มญฺญติ, ปชาปติสฺมึ มญฺญติ, ปชาปติโต มญฺญติ, ปชาปติมฺเมติ มญฺญติ, ปชาปตึ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

พฺรหฺมุ พฺรหฺมโต สญฺชานาติ, พฺรหฺมุ พฺรหฺมโต สญฺญตฺวา พฺรหฺมุ มญฺญติ, พฺรหฺมนิ มญฺญติ, พฺรหฺมโต มญฺญติ, พฺรหฺมุ ‘เมติ มญฺญติ, พฺรหฺมุ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

อาภสฺสเร อาภสฺสรโต สญฺชานาติ, อาภสฺสเร อาภสฺสรโต สญฺญตฺวา อาภสฺสเร มญฺญติ, อาภสฺสเรสุ มญฺญติ, อาภสฺสรโต มญฺญติ, อาภสฺสเร ‘เมติ มญฺญติ, อาภสฺสเร อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

สุภกิณฺเห[๑] สุภกิณฺหโต สญฺชานาติ, สุภกิณฺเห สุภกิณฺหโต สญฺญตฺวา สุภกิณฺเห มญฺญติ, สุภกิณฺเหสุ มญฺญติ, สุภกิณฺหโต มญฺญติ, สุภกิณฺเห ‘เมติ มญฺญติ, สุภกิณฺเห อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

เวหปฺผเล เวหปฺผลโต สญฺชานาติ, เวหปฺผเล เวหปฺผลโต สญฺญตฺวา เวหปฺผเล มญฺญติ, เวหปฺผเลสุ มญฺญติ, เวหปฺผลโต มญฺญติ, เวหปฺผเล ‘เมติ มญฺญติ, เวหปฺผเล อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

อภิภุ อภิภูโต สญฺชานาติ, อภิภุ อภิภูโต สญฺญตฺวา อภิภุ มญฺญติ, อภิภุสฺมึ มญฺญติ, อภิภูโต มญฺญติ, อภิภุมฺเมติ มญฺญติ, อภิภุ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

[๔] อากาสานญฺจายตนํ อากาสานญฺจายตนโต สญฺชานาติ, อากาสานญฺจายตนํ อากาสานญฺจายตนโต สญฺญตฺวา อากาสานญฺจายตนํ มญฺญติ, อากาสานญฺจายตนสฺมึ มญฺญติ, อากาสานญฺจายตนโต มญฺญติ, อากาสานญฺจายตนมฺเมติ มญฺญติ, อากาสานญฺจายตนํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

วิญฺญาณญฺจายตนํ วิญฺญาณญฺจายตนโต สญฺชานาติ, วิญฺญาณญฺจายตนํ วิญฺญาณญฺจายตนโต สญฺญตฺวา วิญฺญาณญฺจายตนํ

---

[๑] อิ. สุภกิณฺเณ, เอวมุปริปิ.

มญฺญติ, วิญฺญาณญฺจายตนสฺมึ มญฺญติ, วิญฺญาณญฺจายตนโต มญฺญติ, วิญฺญาณญฺจายตนมฺเมติ มญฺญติ, วิญฺญาณญฺจายตนํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

อากิญฺจญฺญายตนํ อากิญฺจญฺญายตนโต สญฺชานาติ, อากิญฺจญฺญายตนํ อากิญฺจญฺญายตนโต สญฺญตฺวา อากิญฺจญฺญายตนํ มญฺญติ, อากิญฺจญฺญายตนสฺมึ มญฺญติ, อากิญฺจญฺญายตนโต มญฺญติ, อากิญฺจญฺญายตนมฺเมติ มญฺญติ, อากิญฺจญฺญายตนํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนโต สญฺชานาติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ เนวสญฺญานาสญฺญายตนโต สญฺญตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ มญฺญติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสฺมึ มญฺญติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนโต มญฺญติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนมฺเมติ มญฺญติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

[๕] ทิฏฺฐํ ทิฏฺฐโต สญฺชานาติ, ทิฏฺฐํ ทิฏฺฐโต สญฺญตฺวา ทิฏฺฐํ มญฺญติ, ทิฏฺฐสฺมึ มญฺญติ, ทิฏฺฐโต มญฺญติ, ทิฏฺฐมฺเมติ มญฺญติ, ทิฏฺฐํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

สุตํ สุตโต สญฺชานาติ, สุตํ สุตโต สญฺญตฺวา สุตํ มญฺญติ, สุตสฺมึ มญฺญติ, สุตโต มญฺญติ, สุตมฺเมติ มญฺญติ, สุตํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

มุตํ มุตโต สญฺชานาติ, มุตํ มุตโต สญฺญตฺวา มุตํ มญฺญติ, มุตสฺมึ มญฺญติ, มุตโต มญฺญติ, มุตมฺเมติ มญฺญติ, มุตํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

วิญฺญาตํ วิญฺญาตโต สญฺชานาติ, วิญฺญาตํ วิญฺญาตโต สญฺญตฺวา วิญฺญาตํ มญฺญติ, วิญฺญาตสฺมึ มญฺญติ, วิญฺญาตโต มญฺญติ, วิญฺญาตมฺเมติ มญฺญติ, วิญฺญาตํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

[๖] เอกตฺตํ เอกตฺตโต สญฺชานาติ, เอกตฺตํ เอกตฺตโต สญฺญตฺวา เอกตฺตํ มญฺญติ, เอกตฺตสฺมึ มญฺญติ, เอกตฺตโต มญฺญติ, เอกตฺตมฺเมติ มญฺญติ, เอกตฺตํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

นานตฺตํ นานตฺตโต สญฺชานาติ, นานตฺตํ นานตฺตโต สญฺญตฺวา นานตฺตํ มญฺญติ, นานตฺตสฺมึ มญฺญติ, นานตฺตโต มญฺญติ, นานตฺตมฺเมติ มญฺญติ, นานตฺตํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

สพฺพํ สพฺพโต สญฺชานาติ, สพฺพํ สพฺพโต สญฺญตฺวา สพฺพํ มญฺญติ, สพฺพสฺมึ มญฺญติ, สพฺพโต มญฺญติ, สพฺพมฺเมติ มญฺญติ, สพฺพํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

นิพฺพานํ นิพฺพานโต สญฺชานาติ, นิพฺพานํ นิพฺพานโต สญฺญตฺวา นิพฺพานํ มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ มญฺญติ, นิพฺพานโต มญฺญติ, นิพฺพานมฺเมติ มญฺญติ, นิพฺพานํ อภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ‘อปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

ปุถุชฺชนวเสน ปฐมนยภูมิปริจฺเฉโท นิฏฺฐิโต.

[๗] โยปิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสโข อปฺปตฺตมานโส อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ ปตฺถยมาโน วิหรติ, โสปิ ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิชานาติ, ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิญฺญาย ปจฺจึ มา มญฺญิ, ปจฺจิยา มา มญฺญิ, ปจฺจิโต มา มญฺญิ, ปจฺจิมฺเมติ มา มญฺญิ, ปจฺจึ มาภินนฺทิ. ตํ กิสฺส เหตุ, 'ปริญฺเญยฺยํ ตสฺสาติ วทามิ. ฯเปฯ อาปฺ ฯเปฯ เตชํ ฯเปฯ วายํ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมํ ฯเปฯ อาภสฺสเร ฯเปฯ สุภกิณฺเห ฯเปฯ เวหปฺผเล ฯเปฯ อภิภุ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ฯเปฯ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ สุตํ ฯเปฯ มุตํ ฯเปฯ วิญฺญาตํ ฯเปฯ เอกตฺตํ ฯเปฯ นานตฺตํ ฯเปฯ สพฺพํ ฯเปฯ นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ. นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ มา มญฺญิ, นิพฺพานสฺมึ มา มญฺญิ, นิพฺพานโต มา มญฺญิ, นิพฺพานมฺเมติ มา มญฺญิ, นิพฺพานํ มาภินนฺทิ. ตํ กิสฺส เหตุ, 'ปริญฺเญยฺยํ ตสฺสาติ วทามิ.

เสขวเสน ทุติยนยภูมิปริจฺเฉโท นิฏฺฐิโต.

[๘] โยปิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, โสปิ ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิชานาติ, ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิญฺญาย ปจฺจึ น มญฺญติ, ปจฺจิยา น มญฺญติ, ปจฺจิโต น มญฺญติ, ปจฺจิมฺเมติ น มญฺญติ, ปจฺจึ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, 'ปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ. อาปฺ ฯเปฯ เตชํ ฯเปฯ วายํ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมํ ฯเปฯ อาภสฺสเร ฯเปฯ สุภกิณฺเห

ฯเปฯ เวหปฺผเล ฯเปฯ อภิภุ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ฯเปฯ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ สุตํ ฯเปฯ มุตํ ฯเปฯ วิญฺญาตํ ฯเปฯ เอกตฺตํ ฯเปฯ นานตฺตํ ฯเปฯ สพฺพํ ฯเปฯ นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ, นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานมฺเมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, 'ปริญฺญาตํ ตสฺสาติ วทามิ.

ขีณาสววเสน ตติยนยภูมิปริจฺเฉโท นิฏฺฐิโต.

[๙] โยปิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, โสปิ ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิชานาติ, ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิญฺญาย ปจฺจึ น มญฺญติ, ปจฺจิยา น มญฺญติ, ปจฺจิโต น มญฺญติ, ปจฺจิมฺเมติ น มญฺญติ, ปจฺจึ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา. อาปึ ฯเปฯ เตชึ ฯเปฯ วายึ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมึ ฯเปฯ อาภสฺสเร ฯเปฯ สุภกิณฺเห ฯเปฯ เวหปฺผเล ฯเปฯ อภิภุ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ฯเปฯ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ สุตํ ฯเปฯ มุตํ ฯเปฯ วิญฺญาตํ ฯเปฯ เอกตฺตํ ฯเปฯ นานตฺตํ ฯเปฯ สพฺพํ ฯเปฯ นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ, นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานมฺเมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา.

ขีณาสววเสน จตุตฺถนยภูมิปริจฺเฉโท นิฏฺฐิโต.

[๑๐] โยปิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, โสปิ ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิชานาติ, ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิญฺญาย ปจฺจึ น มญฺญติ, ปจฺจิยา น มญฺญติ, ปจฺจิโต น มญฺญติ, ปจฺจิมฺเมติ น มญฺญติ, ปจฺจึ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา. อาป ฯเปฯ เตชํ ฯเปฯ วายุ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมุ ฯเปฯ อาภสฺสเร ฯเปฯ สุภกิณฺเห ฯเปฯ เวหปฺผเล ฯเปฯ อภิภุ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ฯเปฯ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ สุตํ ฯเปฯ มุตํ ฯเปฯ วิญฺญาตํ ฯเปฯ เอกตฺตํ ฯเปฯ นานตฺตํ ฯเปฯ สพฺพํ ฯเปฯ นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ, นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานมฺเมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา.

ขีณาสววเสน ปญฺจมนยภูมิปริจฺเฉโท นิฏฺฐิโต.

[๑๑] โยปิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต, โสปิ ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิชานาติ, ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิญฺญาย ปจฺจึ น มญฺญติ, ปจฺจิยา น มญฺญติ, ปจฺจิโต น มญฺญติ, ปจฺจิมฺเมติ น มญฺญติ, ปจฺจึ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา. ฯเปฯ อาป ฯเปฯ เตชํ ฯเปฯ วายุ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมุ ฯเปฯ อาภสฺสเร ฯเปฯ สุภกิณฺเห ฯเปฯ เวหปฺผเล ฯเปฯ อภิภุ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ

วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ฯเปฯ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ สุตํ ฯเปฯ มุตํ ฯเปฯ วิญฺญาตํ ฯเปฯ เอกตฺตํ ฯเปฯ นานตฺตํ ฯเปฯ สพฺพํ ฯเปฯ นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ, นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานมฺเมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา.

ขีณาสววเสน ฉฏฺฐนยภูมิปริจฺเฉโท นิฏฺฐิโต.

[๑๒] ตถาคโตปิ ภิกฺขเว อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิชานาติ, ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิญฺญาย ปจฺจึ น มญฺญติ, ปจฺจิยา น มญฺญติ, ปจฺจิโต น มญฺญติ, ปจฺจิมฺเมติ น มญฺญติ, ปจฺจึ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, 'ปริญฺญาตนฺตํ ตถาคตสฺสาติ วทามิ. อาปฺ ฯเปฯ เตชฺ ฯเปฯ วายุ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมุ ฯเปฯ อาภสฺสเร ฯเปฯ สุภกิณฺเห ฯเปฯ เวหปฺผเล ฯเปฯ อภิภุ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ฯเปฯ ทิฏฺฐุ ฯเปฯ สุตุ ฯเปฯ มุตุ ฯเปฯ วิญฺญาตุ ฯเปฯ เอกตฺตุ ฯเปฯ นานตฺตุ ฯเปฯ สพฺพุ ฯเปฯ นิพฺพานุ นิพฺพานโต อภิชานาติ, นิพฺพานุ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานุ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานมฺเมติ น มญฺญติ, นิพฺพานุ นาภินนฺทติ. ตุ กิสฺส เหตุ, 'ปริญฺญาตนฺตุ ตถาคตสฺสาติ วทามิ.

สตฺตวเสน[๑] สตฺตมนยภูมิปริจฺเฉโท.

---

[๑] สี. สตฺถารวเสน ฉ.,เท. ตถาคตวเสน

[๑๓] ตถาคโตปิ ภิกฺขเว อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิชานาติ, ปจฺจึ ปจฺจิโต อภิญฺญาย ปจฺจึ น มญฺญติ, ปจฺจิยา น มญฺญติ, ปจฺจิโต น มญฺญติ, ปจฺจิมฺเมติ น มญฺญติ, ปจฺจึ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, 'นนฺทิ[๑] ทุกฺขสฺส มูลนฺติ อิติ วิทิตฺวา 'ภวา ชาติ, ภูตสฺส ชรา มรณนฺติ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว 'ตถาคโต สพฺพโส ตณฺหานํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ วทามิ. อาปฺ ฯเปฯ เตชฺ ฯเปฯ วายฺ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมุ ฯเปฯ อาภสฺสเร ฯเปฯ สุภกิณฺเห ฯเปฯ เวหปฺผเล ฯเปฯ อภิภุ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ฯเปฯ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ สุตํ ฯเปฯ มุตํ ฯเปฯ วิญฺญาตํ ฯเปฯ เอกตฺตํ ฯเปฯ นานตฺตํ ฯเปฯ สพฺพํ ฯเปฯ นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิชานาติ, นิพฺพานํ นิพฺพานโต อภิญฺญาย นิพฺพานํ น มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ น มญฺญติ, นิพฺพานโต น มญฺญติ, นิพฺพานมฺเมติ น มญฺญติ, นิพฺพานํ นาภินนฺทติ. ตํ กิสฺส เหตุ, 'นนฺทิ ทุกฺขสฺส มูลนฺติ อิติ วิทิตฺวา 'ภวา ชาติ, ภูตสฺส ชรา มรณนฺติ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว 'ตถาคโต สพฺพโส ตณฺหานํ ขยา วิราคา นิโรธา จาคา ปฏินิสฺสคฺคา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ วทามีติ.

สตฺถุวเสน อฏฺฐมนยภูมิปริจฺเฉโท นิฏฺฐิโต.

อิทมโวจ ภควา. น เต[๒] ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปฐมํ มูลปริยายสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นนฺที

[๒] สฺยา. น อตฺตมนา เต ภิกฺขู, อิ. อตฺตมนา เต ภิกฺขู

๒. สพฺพาสวสํวรสุตฺตํ

[๑๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "สพฺพาสวสํวรปริยายํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมฺภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๑๕] "ชานโต อหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต, โน อปสฺสโต. กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ[๑] ปสฺสโต อาสวานํ ขโย[๒] โหติ. โยนิโส จ มนสิการํ อโยนิโส จ มนสิการ. อโยนิโส ภิกฺขเว มนสิกโรโต อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปวฑฺฒนฺติ. โยนิโส จ โข ภิกฺขเว มนสิกโรโต อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปหิยฺยนฺติ.

[๑๖] อตฺถิ ภิกฺขเว อาสวา ทสฺสนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา สํวรา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา, อตฺถิ อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพา.

ทสฺสนาปหาตพฺพาสโว

[๑๗] กตเม จ ภิกฺขเว อาสวา ทสฺสนา ปหาตพฺพา. อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท

---

[๑] ฉ. กิญฺจิ [๒] ฉ. ขยํ วทามิ

อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต มนสิกรณีเย ธมฺเม นปฺปชานาติ, อมนสิกรณีเย ธมฺเม นปฺปชานาติ. โส มนสิกรณีเย ธมฺเม อปฺปชานนฺโต อมนสิกรณีเย ธมฺเม อปฺปชานนฺโต, เย ธมฺมา น มนสิกรณียา, เต ธมฺเม มนสิกโรติ, เย ธมฺมา มนสิกรณียา, เต ธมฺเม น มนสิกโรติ.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา น มนสิกรณียา, เย ธมฺเม มนสิกโรติ, ยสฺส ภิกฺขเว ธมฺเม มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน วา กามาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา กามาสโว ปวฑฺฒติ. อนุปฺปนฺโน วา ภวาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา ภวาสโว ปวฑฺฒติ. อนุปฺปนฺโน วา อวิชฺชาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา อวิชฺชาสโว ปวฑฺฒติ. อิเม ธมฺมา น มนสิกรณียา, เย ธมฺเม มนสิกโรติ.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา มนสิกรณียา, เย ธมฺเม น มนสิกโรติ, ยสฺส ภิกฺขเว ธมฺเม มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน วา กามาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา กามาสโว ปหิยฺยติ; อนุปฺปนฺโน วา ภวาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา ภวาสโว ปหิยฺยติ; อนุปฺปนฺโน วา อวิชฺชาสโว น อุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺโน วา อวิชฺชาสโว ปหิยฺยติ. อิเม ธมฺมา มนสิกรณียา, เย ธมฺเม น มนสิกโรติ.

ตสฺส อมนสิกรณียานํ ธมฺมานํ มนสิการา มนสิกรณียานํ ธมฺมานํ อมนสิการา อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปวฑฺฒนฺติ.

[๑๘] โส เอวํ อโยนิโส มนสิกโรติ ‘อโหสึ นุ โข อหํ อตีตมทฺธานํ, น นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ, กึ นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ, กถํ นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ, กึ หุตฺวา กึ อโหสึ

นุ โข อหํ อตีตมทฺธานํ, ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธานํ, น นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กึ นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กถํ นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กึ หุตฺวา กึ ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธานนฺติ, เอตรหิ วา ปจฺจุปฺปนฺนมทฺธานํ อารพฺภ[๑] อชฺฌตฺตํ กถังกถี โหติ ‘อหํ นุ โขสฺมิ, โน นุ โขสฺมิ, กึ นุ โขสฺมิ, กถํ นุ โขสฺมิ, อยํ นุ โข สตฺโต กุโต อาคโต, โส กุหึ คามี ภวิสฺสตีติ.

[๑๙] ตสฺส เอวํ อโยนิโส มนสิกโรโต ฉนฺนํ ทิฏฺฐีนํ อญฺญตรา ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ. ‘อตฺถิ เม อตฺตาติ วาสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ. ‘นตฺถิ เม อตฺตาติ วาสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ, อตฺตนา ว อตฺตานํ สญฺชานามีติ วาสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ. อตฺตนา ว อนตฺตานํ สญฺชานามีติ วาสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ, ‘อนตฺตนา ว อตฺตานํ สญฺชานามีติ วาสฺส สจฺจโต เถตโต ทิฏฺฐิ อุปฺปชฺชติ. อถ วา ปนสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ ‘โย เม อยํ อตฺตา วโท[๒] เวเทยฺโย ตตฺร ตตฺร กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปากํ ปฏิสํเวเทติ, โส โข ปน เม อยํ อตฺตา นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสตีติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทิฏฺฐิคตํ ทิฏฺฐิคหณํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร[๓] ทิฏฺฐิวิสูกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสํโยชนํ. ‘ทิฏฺฐิสํโยชนสมฺยุตฺโต ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน น ปริมุจฺจติ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ,[๔] น ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิ.

---

[๑] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] สฺยา. อตฺตาว
[๓] “ทิฏฺฐิกนฺตารนฺติปิ ปาโฐ.
[๔] ฉ.,อิ. โสเกหิ ฯเปฯ อุปายาเสหิ

[๒๐] สุตวา จ โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อริยานำ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานำ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต มนสิกรณีเย ธมฺเม ปชานาติ, อมนสิกรณีเย ธมฺเม ปชานาติ. โส มนสิกรณีเย ธมฺเม ปชานนฺโต อมนสิกรณีเย ธมฺเม ปชานนฺโต, เย ธมฺมา น มนสิกรณียา, เต ธมฺเม น มนสิกโรติ. เย ธมฺมา มนสิกรณียา, เต ธมฺเม มนสิกโรติ.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา น มนสิกรณียา, เย ธมฺเม น มนสิกโรติ, ยสฺส ภิกฺขเว ธมฺเม มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน วา กามาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา กามาสโว ปวฑฺฒติ. อนุปฺปนฺโน วา ภวาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา ภวาสโว ปวฑฺฒติ. อนุปฺปนฺโน วา อวิชฺชาสโว อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา อวิชฺชาสโว ปวฑฺฒติ. อิเม ธมฺมา น มนสิกรณียา, เย ธมฺเม น มนสิกโรติ.

กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา มนสิกรณียา, เย ธมฺเม มนสิกโรติ, ยสฺส ภิกฺขเว ธมฺเม มนสิกโรโต อนุปฺปนฺโน วา กามาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา กามาสโว ปหิยฺยติ. อนุปฺปนฺโน วา ภวาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา ภวาสโว ปหิยฺยติ. อนุปฺปนฺโน วา อวิชฺชาสโว น อุปฺปชฺชติ, อุปฺปนฺโน วา อวิชฺชาสโว ปหิยฺยติ. อิเม ธมฺมา มนสิกรณียา, เย ธมฺเม มนสิกโรติ.

ตสฺส อมนสิกรณียานำ ธมฺมานำ อมนสิการา มนสิกรณียานำ ธมฺมานำ มนสิการา อนุปฺปนฺนา เจว อาสวา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ อาสวา ปหิยฺยนฺติ.

[๒๑] โส ‘อิทำ ทุกฺขนฺติ โยนิโส มนสิกโรติ, ‘อยำ ทุกฺขสมุทโยติ โยนิโส มนสิกโรติ, ‘อยำ ทุกฺขนิโรโธติ โยนิโส

มนสิกโรติ, ‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ โยนิโส มนสิกโรติ. ตสฺส เอวํ โยนิโส มนสิกโรโต ตีณิ สโยชนานิ ปหิยฺยนฺติ. สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโส. อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อาสวา ทสฺสนา ปหาตพฺพา.

สังวรปหาตพฺพาสโว

[๒๒] กตเม จ ภิกฺขเว อาสวา สังวรา ปหาตพฺพา, อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จกฺขุนฺทฺริยสังวรสังวุโต วิหรติ. ยญฺหิสฺส ภิกฺขเว จกฺขุนฺทฺริยสังวรํ อสังวุตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, จกฺขุนฺทฺริยสังวรํ สังวุตสฺส วิหรโต เอวัส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. ปฏิสงฺขา โยนิโส โสตินฺทฺริยสังวรสังวุโต วิหรติ ฯเปฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส ฆานินฺทฺริยสังวรสังวุโต วิหรติ ฯเปฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส ชิวฺหินฺทฺริยสังวรสังวุโต วิหรติ ฯเปฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส กายินฺทฺริยสังวรสังวุโต วิหรติ ฯเปฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส มนินฺทฺริยสังวรสังวุโต วิหรติ. ยญฺหิสฺส ภิกฺขเว มนินฺทฺริยสังวรํ อสังวุตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, มนินฺทฺริยสังวรํ สังวุตสฺส วิหรโต เอวัส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ.

ยญฺหิสฺส ภิกฺขเว สังวรํ อสังวุตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, สังวรํ สังวุตสฺส วิหรโต เอวัส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อาสวา สังวรา ปหาตพฺพา.

ปฏิเสวนาปหาตพฺพาสโว

[๒๓] กตเม จ ภิกฺขเว อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา, อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวติ; ยาวเทว

สีตสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย, ฑำสมกสวาตาตปสิรึสป-สมฺผสฺสานำ[๑] ปฏิฆาตาย, ยาวเทว หิริโกปีนปฏิจฺฉาทนตฺถำ.

ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตำ ปฏิเสวติ; เนว ทวาย, น มทาย, น มณฺฑนาย, น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหึสุปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, 'อิติ ปุราณญฺจ เวทนำ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนำ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ.'[๒]

ปฏิสงฺขา โยนิโส เสนาสนำ ปฏิเสวติ; ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย, ฑำสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสานำ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว อุตุปริสฺสยวิโนทนำ ปฏิสลฺลานารามตฺถำ.

ปฏิสงฺขา โยนิโส คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารำ ปฏิเสวติ; ยาวเทว อุปฺปนฺนานำ เวยฺยาพาธิกานำ เวทนานำ ปฏิฆาตาย อพฺยาปชฺฌปรมตาย.

ยญฺหิสฺส ภิกฺขเว อปฺปฏิเสวโต อุปฺปชฺเชยฺยุำ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปฏิเสวโต เอวำส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา.

อธิวาสนาปหาตพฺพาสโว

[๒๔] กตเม จ ภิกฺขเว อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา, อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส ขโม โหติ สีตสฺส อุณฺหสฺส ชิฆจฺฉาย ปิปาสาย ฑำสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสานำ ทุรุตฺตานำ ทุราคตานำ วจนปถานำ, อุปฺปนฺนานำ สารีริกานำ เวทนานำ ทุกฺขานำ ติปฺปานำ ขรานำ กฏุกานำ อสาตานำ อมนาปานำ ปาณหรานำ อธิวาสกชาติโก โหติ.

---

[๑] ฉ. -สิรึสป-, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

ยญฺหิสฺส ภิกฺขเว อนธิวาสยโต อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา อธิวาสยโต เอวสฺส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา.

ปริวชฺชนาปหาตพฺพาสโว

[๒๕] กตเม จ ภิกฺขเว อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา, อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จณฺฑึ หตฺถึ ปริวชฺเชติ, จณฺฑึ อสฺสํ ปริวชฺเชติ, จณฺฑึ โคณํ ปริวชฺเชติ, จณฺฑึ กุกฺกุรํ ปริวชฺเชติ, อหึ ขาณุๆ กณฺฏกฏฺฐานํ[๑] โสพฺภึ ปปาตึ จนฺทนิกึ โอฬิคลฺลึ. ยถารูเป อนาสเน นิสินฺนํ ยถารูเป อโคจเร จรนฺตึ ยถารูเป ปาปเก มิตฺเต ภชนฺตึ วิญฺญู สพฺรหฺมจารี ปาปเกสุ ฐาเนสุ โอกปฺเปยฺยุ, โส ตญฺจ อนาสนึ ตญฺจ อโคจรึ เต จ ปาปเก มิตฺเต ปฏิสงฺขา โยนิโส ปริวชฺเชติ.

ยญฺหิสฺส ภิกฺขเว อปฺปริวชฺชยโต อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปริวชฺชยโต เอวสฺส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา.

วิโนทนาปหาตพฺพาสโว

[๒๖] กตเม จ ภิกฺขเว อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา, อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ[๒] อนภาวงฺคเมติ อุปฺปนฺนํ พฺยาปาทวิตกฺกํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนํ วิหึสาวิตกฺกํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวงฺคเมติ.

---

[๑] สี. กณฺฏกฏฺฐานํ [๒] สี.,อิ. พฺยนฺติกโรติ

ยญฺหิสฺส ภิกฺขเว อวิโนทยโต อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, วิโนทยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา.

ภาวนาปหาตพฺพาสโว

[๒๗] กตเม จ ภิกฺขเว อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพา, อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส สติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ; ปฏิสงฺขา โยนิโส ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ วิริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ ฯเปฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามึ.

ยญฺหิสฺส ภิกฺขเว อภาวยโต อุปฺปชฺเชยฺยุ อาสวา วิฆาตปริฬาหา ภาวยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติ. อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพา.

[๒๘] ยโต จ[๑] โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เย อาสวา ทสฺสนา ปหาตพฺพา, เต ทสฺสนา ปหีนา โหนฺติ. เย อาสวา สำวรา ปหาตพฺพา, เต สำวรา ปหีนา โหนฺติ. เย อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา, เต ปฏิเสวนา ปหีนา โหนฺติ. เย อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา, เต อธิวาสนา ปหีนา โหนฺติ. เย อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา, เต ปริวชฺชนา ปหีนา โหนฺติ. เย อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา, เต วิโนทนา ปหีนา โหนฺติ. เย อาสวา ภาวนา

---

[๑] ฉ.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

ปหาตพฺพา, เต ภาวนา ปหีนา โหนฺติ. อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว ‘ภิกฺขุ สพฺพาสวสංวรสංวุโต วิหรติ, อจฺเฉจฺฉิ ตณฺหं, วิวตฺตยิ[๑] สංโยชนं สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตं อภินนฺทุนฺติ.

ทุติยं สพฺพาสวสංวรสุตฺตं นิฏฺฐิตं.

---

[๑] สี.,อิ. อาวตฺตยิ

๓. ธมฺมทายาทสุตฺตํ

[๒๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ธมฺมทายาทา เม ภิกฺขเว ภวถ, มา อามิสทายาทา, อตฺถิ เม ตุมฺเหสุ อนุกมฺปา 'กินฺติ เม สาวกา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยุํ, โน อามิสทายาทาติ. ตุมฺเห จ เม ภิกฺขเว อามิสทายาทา ภเวยฺยาถ, โน ธมฺมทายาทา. ตุมฺเหปิ เตน อาทิยา[๑] ภเวยฺยาถ 'อามิสทายาทา สตฺถุ สาวกา วิหรนฺติ, โน ธมฺมทายาทาติ. อหมฺปิ เตน อาทิโย[๒] ภเวยฺยํ อามิสทายาทา สตฺถุ สาวกา วิหรนฺติ, โน ธมฺมทายาทาติ. ตุมฺเห จ เม ภิกฺขเว ธมฺมทายาทา ภเวยฺยาถ, โน อามิสทายาทา. ตุมฺเหปิ เตน น อาทิยา ภเวยฺยาถ 'ธมฺมทายาทา สตฺถุ สาวกา วิหรนฺติ, โน อามิสทายาทาติ. อหมฺปิ เตน น อาทิโย ภเวยฺยํ 'ธมฺมาทายาทา สตฺถุ สาวกา วิหรนฺติ, โน อามิสทายาทาติ. ตสฺมาติห เม ภิกฺขเว ธมฺมทายาทา ภวถ, มา อามิสทายาทา. อตฺถิ เม ตุมฺเหสุ อนุกมฺปา 'กินฺติ เม สาวกา ธมฺมาทายาทา ภเวยฺยุํ, โน อามิสทายาทาติ.

[๓๐] อิธาหํ ภิกฺขเว ภุตฺตาวี อสฺสํ ปวาริโต ปริปุณฺโณ ปริโยสิโต สุหิโต ยาวทตฺโถ, สิยา จ เม ปิณฺฑปาโต อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑิยธมฺโม.[๓] อถ เทฺว ภิกฺขู อาคจฺเฉยฺยุํ ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยปเรตา[๔]

---

[๑] สฺยา. อาทิสฺโส, เอวมุปริปิ. [๒] สฺยา. อาทิสฺโส, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. ฉฑฺฑนียธมฺโม [๔] สี. ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺลปเรตา, อิ. -ทุพฺพล-

ตฺยาหํ เอวํ วเทยฺยํ ‘อหํ โขมฺหิ ภิกฺขเว ภุตฺตาวี ปวาริโต ปริปุณฺโณ ปริโยสิโต สุหิโต ยาวทตฺโถ, อตฺถิ จ เม อยํ ปิณฺฑปาโต อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑิยธมฺโม. สเจ อากงฺขถ, ภุญฺชถ, สเจ[๑] ตุมฺเห น ภุญฺชิสฺสถ,[๑] อิทานาหํ อปหริเต วา ฉฑฺเฑสฺสามิ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปสฺสามีติ. ตตฺเรกสฺส ภิกฺขุโน เอวมสฺส ‘ภควา โข ภุตฺตาวี ปวาริโต ปริปุณฺโณ ปริโยสิโต สุหิโต ยาวทตฺโถ, อตฺถิ จายํ ภควโต ปิณฺฑปาโต อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑิยธมฺโม. สเจ มยํ น ภุญฺชิสฺสาม, อิทานิ ภควา อปฺปหริเต วา ฉฑฺเฑสฺสติ อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปสฺสติ. วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา ‘ธมฺมทายาทา เม ภิกฺขเว ภวถ, มา อามิสทายาทาติ; อามิสญฺญตรํ โข ปเนตํ, ยทิทํ ปิณฺฑปาโต, ยนฺนูนาหํ อิมํ ปิณฺฑปาตํ อภุญฺชิตฺวา อิมินา ว ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺเยน เอวํ อิมํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺยนฺติ. โส ตํ ปิณฺฑปาตํ อภุญฺชิตฺวา เตเนว ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺเยน เอวํ ตํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺย, อถ ทุติยสฺส ภิกฺขุโน เอวมสฺส ‘ภควา โข ภุตฺตาวี ปวาริโต ปริปุณฺโณ ปริโยสิโต สุหิโต ยาวทตฺโถ, อตฺถิ จายํ ภควโต ปิณฺฑปาโต อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑิยธมฺโม. สเจ มยํ น ภุญฺชิสฺสาม, อิทานิ ภควา อปฺปหริเต วา ฉฑฺเฑสฺสติ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปสฺสติ. ยนฺนูนาหํ อิมํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชิตฺวา ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยं ปฏิวิโนเทตฺวา[๒] เอวํ อิมํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺยนฺติ. โส ตํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชิตฺวา ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยं ปฏิวิโนเทตฺวา เอวํ ตํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺย. กิญฺจาปิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชิตฺวา ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยं ปฏิวิโนเทตฺวา เอวํ ตํ รตฺตินฺทิวํ วีตินาเมยฺย. อถ โข อสุเยว

[๑-๑] ฉ.,เท. โน เจ ตุมฺเห ภุญฺชิสฺสถ [๒] สี.,อิ. ปฏิวิเนตฺวา

เม ปุริโม ภิกฺขุ ปุชฺชตโร จ ปาสํสตโร จ. ตํ กิสฺส เหตุ. ตญฺหิ ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ทีฆรตฺตํ อปฺปิจฺฉตาย สนฺตุฏฺฐิยา สลฺเลขาย สุภรตาย วิริยารมฺภาย สํวตฺติสฺสติ. ตสฺมาติห เม ภิกฺขเว ธมฺมทายาทา ภวถ, มา อามิสทายาทา. อตฺถิ เม ตุมฺเหสุ อนุกมฺปา 'กินฺติ เม สาวกา ธมฺมทายาทา ภเวยฺยุ', โน อามิสทายาทาติ.

อิทมโวจ ภควา. อิทํ วตฺวาน[๑] สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิ.

[๓๑] ตตฺร โข อายสฺมา สารีปุตฺโต[๒] อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อาวุโส ภิกฺขโวติ. "อาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

"กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺติ, กิตฺตาวตา จ ปน สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺตีติ, "ทูรโตปิ โข มยํ อาวุโส อาคจฺเฉยฺยาม[๓] อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถมญฺญาตุํ. สาธุ วตายสฺมนฺตํเยว สารีปุตฺตํ ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ; อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. "เตนหาวุโส สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

"กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺติ, อิธาวุโส สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต

---

[๑] สี.,อิ. วตฺวา [๒] ฉ.,อิ.,ทยฺ. สาริปุตฺโต
[๓] ฉ.,เท. อาคจฺฉาม

สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺติ, ‘เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห, เต จ ธมฺเม นปฺปชหนฺติ. พาหุลฺลิกา[๑] จ โหนฺติ สาถิลิกา[๒] โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุรา. ตตฺราวุโส เถรา ภิกฺขู ตีหิ จาเนหิ คารยฺหา ภวนฺติ; ‘สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺตีติ อิมินา ปจเมน จาเนน เถรา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติ. ‘เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห, เต จ ธมฺเม นปฺปชหนฺตีติ อิมินา ทุติเยน จาเนน เถรา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติ. ‘พาหุลฺลิกา จ สาถิลิกา โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุราติ อิมินา ตติเยน จาเนน เถรา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติ. เถรา หาวุโส ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ จาเนหิ คารยฺหา ภวนฺติ. ตตฺราวุโส มชฺฌิมา ภิกฺขู ฯเปฯ นวา ภิกฺขู ตีหิ จาเนหิ คารยฺหา ภวนฺติ; ‘สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺตีติ อิมินา ปจเมน จาเนน นวา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติ. ‘เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห, เต จ ธมฺเม นปฺปชหนฺตีติ อิมินา ทุติเยน จาเนน นวา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติ. ‘พาหุลฺลิกา จ โหนฺติ สาถิลิกา โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุราติ อิมินา ตติเยน จาเนน นวา ภิกฺขู คารยฺหา ภวนฺติ. นวา หาวุโส ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ จาเนหิ คารยฺหา ภวนฺติ. เอตฺตาวตา โข อาวุโส สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกํ นานุสิกฺขนฺติ.

[๓๒] กิตฺตาวตา จ ปนาวุโส สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺติ, อิธาวุโส สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺติ เยสญฺจ ธมฺมานํ สตฺถา ปหานมาห, เต จ ธมฺเม ปชหนฺติ, น จ พาหุลฺลิกา โหนฺติ, น สาถิลิกา, โอกฺกมเน

---

[๑] “พาหุลิกาติปิ ปาโจ. [๒] สี.,ฉ.,อิ. สาถลิกา

นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา. ตตฺราวุโส เถรา ภิกฺขู ตีหิ ฐาเนหิ ปาสංสา ภวนฺติ; ‘สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺตีติ อิมินา ปฐเมน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู ปาสංสา ภวนฺติ. ‘เยสญฺจ ธมฺมานං สตฺถา ปหานมาห, เต จ ธมฺเม ปชหนฺตีติ อิมินา ทุติเยน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู ปาสංสา ภวนฺติ. “น จ พาหุลฺลิกา, น สาถิลิกา, โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมาติ อิมินา ตติเยน ฐาเนน เถรา ภิกฺขู ปาสංสา ภวนฺติ. เถรา หาวุโส ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ ปาสංสา ภวนฺติ. ตตฺราวุโส มชฺฌิมา ภิกฺขู ฯเปฯ นวา ภิกฺขู ตีหิ ฐาเนหิ ปาสංสา ภวนฺติ; ‘สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺตีติ อิมินา ปฐเมน ฐาเนน นวา ภิกฺขู ปาสංสา ภวนฺติ. ‘เยสญฺจ ธมฺมานං สตฺถา ปหานมาห, เต จ ธมฺเม ปชหนฺตีติ อิมินา ทุติเยน ฐาเนน นวา ภิกฺขู ปาสංสา ภวนฺติ. “น จ พาหุลฺลิกา, น สาถิลิกา, โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมาติ อิมินา ตติเยน ฐาเนน นวา ภิกฺขู ปาสංสา ภวนฺติ. นวา หาวุโส ภิกฺขู อิเมหิ ตีหิ ฐาเนหิ ปาสංสา ภวนฺติ. เอตฺตาวตา โข อาวุโส สตฺถุ ปวิวิตฺตสฺส วิหรโต สาวกา วิเวกมนุสิกฺขนฺติ.

[๓๓] ตตฺราวุโส โลโภ จ ปาปโก, โทโส จ ปาปโก, โลภสฺส จ ปหานาย โทสสฺส จ ปหานาย อตฺถิ มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สංวตฺตติ. กตมา จ สา อาวุโส มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สංวตฺตติ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทං, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว

สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. อยํ โข สา อาวุโส มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ.

ตตฺราวุโส โกโธ จ ปาปโก, อุปนาโห จ ปาปโก ฯเปฯ มกฺโข จ ปาปโก, ปฬาโส จ ปาปโก ฯเปฯ อิสฺสา จ ปาปิกา, มจฺเฉรญฺจ ปาปกํ ฯเปฯ มายา จ ปาปิกา, สาเฐยฺยํ จ ปาปกํ ฯเปฯ ถมฺโภ จ ปาปโก, สารมฺโภ จ ปาปโก ฯเปฯ มาโน จ ปาปโก, อติมาโน จ ปาปโก ฯเปฯ มโท จ ปาปโก, ปมาโท จ ปาปโก; มทสฺส จ ปหานาย ปมาทสฺส จ ปหานาย อตฺถิ มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ. กตมา จ สา อาวุโส มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. อยํ โข สา อาวุโส มชฺฌิมา ปฏิปทา จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตตีติ.

อิทมโวจ อายสฺมา สารีปุตฺโต. อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ ธมฺมทายาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. ภยเภรวสุตฺตํ

[๓๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "เยเม โภ โคตม กุลปุตฺตา ภวนฺตํ โคตมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, ภวนฺเตสํ โคตโม ปุพฺพงฺคโม, ภวนฺเตสํ โคตโม พหุกาโร, ภวนฺเตสํ โคตโม สมาทเปตา, โภโต จ ปน โคตมสฺส สา ชนตา ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชตีติ. "เอวเมตํ พฺราหฺมณ, เอวเมตํ พฺราหฺมณ, เย เต พฺราหฺมณ กุลปุตฺตา มมํ อุทฺทิสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, อหํ เตสํ ปุพฺพงฺคโม, อหํ เตสํ พหุกาโร, อหํ เตสํ สมาทเปตา, มมญฺจ[๑] ปน สา ชนตา ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชตีติ. "ทุรภิสมฺภวานิ หิ โข โภ โคตม อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ, ทุกฺกรํ ปวิเวกํ ทุรภิรมํ เอกตฺเต, หรนฺติ มญฺเญ มโน วนานิ สมาธึ อลภมานสฺส ภิกฺขุโนติ. "เอวเมตํ พฺราหฺมณ, เอวเมตํ พฺราหฺมณ, ทุรภิสมฺภวานิ หิ พฺราหฺมณ อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ, ทุกฺกรํ ปวิเวกํ, ทุรภิรมํ เอกตฺเต, หรนฺติ มญฺเญ มโน วนานิ สมาธึ อลภมานสฺส ภิกฺขุโนติ.

[๓๕] "มยฺหมฺปิ โข พฺราหฺมณ ปุพฺเพว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ 'ทุรภิสมฺภวานิ หิ โข อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ, ทุกฺกรํ ปวิเวกํ, ทุรภิรมํ เอกตฺเต, หรนฺติ

---

[๑] ฉ.,เท. มม จ

มญฺเญ มโน วนานิ สมาธึ อลภมานสฺส ภิกฺขุโนติ. ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อปริสุทฺธกายกมฺมนฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อปริสุทฺธกายกมฺมนฺตสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ อปริสุทฺธกายกมฺมนฺโต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ ปริสุทฺธกายกมฺมนฺโตหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา ปริสุทฺธกายกมฺมนฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร,[๑] เอตมหํ พฺราหฺมณ ปริสุทฺธกายกมฺมนฺตตํ[๒] อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๓๖] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อปริสุทฺธวจีกมฺมนฺตา ฯเปฯ อปริสุทฺธมโนกมฺมนฺตา ฯเปฯ อปริสุทฺธาชีวา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อปริสุทฺธาชีวสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ อปริสุทฺธาชีโว อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, ปริสุทฺธาชีโวหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา ปริสุทฺธาชีวา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร, เอตมหํ พฺราหฺมณ ปริสุทฺธาชีวตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๓๗] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อภิชฺฌาลู กาเมสุ ติพฺพสาราคา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อภิชฺฌาลุกาเมสุติพฺพสาราคสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา

---

[๑] สี.,อิ. อญฺญตโม [๒] ฉ.,เท. ปริสุทฺธกายกมฺมตํ

อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ อภิชฺฌาลุ กาเมสุ ติพฺพสาราโค อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, อนภิชฺฌาลุหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา อนภิชฺฌาลู อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร, เอตมหํ พฺราหฺมณ อนภิชฺฌาลุตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๓๘] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ 'เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา พฺยาปนฺนจิตฺตา ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺปา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, พฺยาปนฺนจิตฺต-ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺปสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ พฺยาปนฺนจิตฺโต ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, เมตฺตจิตฺโตหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา เมตฺตจิตฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร, เอตมหํ พฺราหฺมณ เมตฺตจิตฺตตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๓๙] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ 'เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐานสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิโต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, วิคตถีนมิทฺโธหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา วิคตถีนมิทฺธา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร เอตมหํ พฺราหฺมณ วิคตถีนมิทฺธตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๔๐] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อุทฺธตา อวูปสนฺตจิตฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อุทฺธตาวูปสนฺตจิตฺตสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ อุทฺธโต อวูปสนฺตจิตฺโต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, วูปสนฺตจิตฺโตหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา วูปสนฺตจิตฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร, เอตมหํ พฺราหฺมณ วูปสนฺตจิตฺตตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๔๑] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กงฺขี วิจิกิจฺฉี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, กงฺขิวิจิกิจฺฉิสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ กงฺขี วิจิกิจฺฉี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, ติณฺณ-วิจิกิจฺโฉหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา ติณฺณวิจิกิจฺฉา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร, เอตมหํ พฺราหฺมณ ติณฺณวิจิกิจฺฉตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๔๒] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อตฺตุกฺกํสกา ปรวมฺภี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อตฺตุกฺกํสนปรวมฺภนสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ อตฺตุกฺกํสโก ปรวมฺภี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, อนตฺตุกฺกํสโก อปรวมฺภีหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา

อนตฺตุกฺกำสกา อปรวมฺภี อรณฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหำ อญฺญตโร,[๑] เอตมหำ พฺราหฺมณ อนตฺตุกฺกำสกตำ อปรวมฺภิตำ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรณฺเญ วิหาราย.

[๔๓] ตสฺส มยฺหำ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ 'เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ฉมฺภี ภีรุกชาติกา อรณฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, ฉมฺภิภีรุกชาติกสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลำ ภยเภรวำ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหำ ฉมฺภี ภีรุกชาติโก อรณฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, วิคตโลมหำโสหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา วิคตโลมหำสา อรณฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหำ อญฺญตโร, เอตมหำ พฺราหฺมณ วิคตโลมหำสตำ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรณฺเญ วิหาราย.

[๔๔] ตสฺส มยฺหำ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ 'เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ลาภสกฺการสิโลกำ นิกามยมานา อรณฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, ลาภสกฺการ-สิโลกนิกามยมานสนฺโทสเหตุ[๒] หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลำ ภยเภรวำ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหำ ลาภสกฺการสิโลกำ นิกามยมาโน อรณฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, อปฺปิจฺโฉหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา อปฺปิจฺฉา อรณฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหำ อญฺญตโร, เอตมหำ พฺราหฺมณ อปฺปิจฺฉตำ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรณฺเญ วิหาราย.

---

[๑] ฉ. อญฺญตโรติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. ลาภสกฺการสิโลกนิกามนสนฺโทสเหตุ

[๔๕] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กุสีตา หีนวิริยา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, กุสีตหีนวิริยสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ กุสีโต หีนวิริโย อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, อารทฺธวิริโยหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา อารทฺธวิริยา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร, เอตมฺหํ พฺราหฺมณ อารทฺธวิริยตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๔๖] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชานา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, มุฏฺฐสฺสติอสมฺปชานสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, อุปฏฺฐิตสติหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา อุปฏฺฐิตสตี อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหํ อญฺญตโร, เอตมหํ พฺราหฺมณ อุปฏฺฐิตสติตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๔๗] ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ ‘เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, อสมาหิตวิพฺภนฺตจิตฺตสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลํ ภยเภรวํ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหํ อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิตฺโต อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, สมาธิสมฺปนฺโนหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา สมาธิสมฺปนฺนา

อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหำ อญฺญตโร, เอตมหำ พฺราหฺมณ สมาธิสมฺปทำ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

[๔๘] ตสฺส มยฺหำ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ 'เย โข เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ทุปฺปญฺญา เอฬมูคา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, ทุปฺปญฺญเอฬมูคสนฺโทสเหตุ หเว เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อกุสลำ ภยเภรวำ อวฺหยนฺติ. น โข ปนาหำ ทุปฺปญฺโญ เอฬมูโค อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ, ปญฺญาสมฺปนฺโนหมสฺมิ. เย หิ โว อริยา ปญฺญาสมฺปนฺนา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวนฺติ, เตสมหำ อญฺญตโร, เอตมหำ พฺราหฺมณ ปญฺญาสมฺปทำ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน ภิยฺโย ปลฺโลมมาปาทึ อรญฺเญ วิหาราย.

โสฬสปริยาโย นิฏฺฐิโต.

[๔๙] ตสฺส มยฺหำ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ 'ยนฺนูนาหำ ยาตา รตฺติโย อภิญฺญาตา อภิลกฺขิตา จาตุทฺทสี ปญฺจทสี อฏฺฐมี จ ปกฺขสฺส, ตถารูปาสุ รตฺตีสุ ยานิ ตานิ อารามเจติยานิ วนเจติยานิ รุกฺขเจติยานิ ภึสนกานิ สโลมหำสานิ ตถารูเปสุ เสนาสเนสุ วิหเรยฺยำ. อปฺเปวนาม[๑] ตำ ภยเภรวำ ปสฺเสยฺยนฺติ. โส โข อหำ พฺราหฺมณ อปเรน สมเยน ยาตา รตฺติโย อภิญฺญาตา อภิลกฺขิตา จาตุทฺทสี ปญฺจทสี อฏฺฐมี จ ปกฺขสฺส, ตถารูปาสุ รตฺตีสุ ยานิ ตานิ อารามเจติยานิ วนเจติยานิ รุกฺขเจติยานิ ภึสนกานิ สโลมหำสานิ

[๑] ฉ.,เท. อปฺเปวนามาหำ

ตถารูเปสุ เสนาสเนสุ วิหรามิ, ตตฺถ จ เม พฺราหฺมณ วิหรโต มิโค วา อาคจฺฉติ, โมโร วา กฏฺฐํ ปาเตติ, วาโต วา ปณฺณกสฏฺ[๑] เอเรติ. ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ[๒] "เอตํ นูน ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉตีติ. ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ เอตทโหสิ "กินฺนุ โข อหํ อญฺญทตฺถุ ภยปฏิกงฺขี[๓] วิหรามิ, ยนฺนูนาหํ ยถาภูตสฺส[๔] ยถาภูตสฺส เม ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติ, ตถาภูโต[๕] ตถาภูโต ว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนยฺยนฺติ. ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ จงฺกมนฺตสฺส ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติ. โส โข อหํ พฺราหฺมณ เนว ตาว ติฏฺฐามิ น นิสีทามิ น นิปชฺชามิ ยาว จงฺกมนฺโต ว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนมิ. ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ จิตสฺส ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติ. โส โข อหํ พฺราหฺมณ เนว ตาว จงฺกมามิ น นิสีทามิ น นิปชฺชามิ, ยาว จิโต ว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนมิ. ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ นิสินฺนสฺส ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติ. โส โข อหํ พฺราหฺมณ เนว ตาว นิปชฺชามิ น ติฏฺฐามิ น จงฺกมามิ, ยาว นิสินฺโน ว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนมิ. ตสฺส มยฺหํ พฺราหฺมณ นิปนฺนสฺส ตํ ภยเภรวํ อาคจฺฉติ. โส โข อหํ พฺราหฺมณ เนว ตาว นิสีทามิ น ติฏฺฐามิ น จงฺกมามิ ยาว นิปนฺโนว ตํ ภยเภรวํ ปฏิวิเนมิ.

[๕๐] สนฺติ โข ปน พฺราหฺมณ เอเก สมณพฺราหฺมณา รตฺตึเยว สมานํ "ทิวาติ สญฺชานนฺติ, ทิวาเยว สมานํ "รตฺตีติ สญฺชานนฺติ. อิทมหํ เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ สมฺโมหวิหารสฺมึ วทามิ. อหํ โข ปน พฺราหฺมณ รตฺตึเยว สมานํ "รตฺตีติ สญฺชานามิ, ทิวาเยว สมานํ "ทิวาติ สญฺชานามิ. ยํ โข ตํ พฺราหฺมณ สมฺมา

---

[๑] สี.,อิ. ปณฺณสฏฺ
[๒] สฺยา. เอวํ โหติ.
[๓] ภยปาฏิกงฺขี
[๔] ฉ.,เท.,อิ. ยถาภูตํ
[๕] ฉ.,เท.,อิ. ตถาภูตํ

วทมาโน วเทยฺย “อสมฺโมหธมฺโม สตฺโต โลเก อุปฺปนฺโน พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย[๑] อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺติ. มเมว ตำ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย “อสมฺโมหธมฺโม สตฺโต โลเก อุปฺปนฺโน พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย[๑] อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺติ.

[๕๑] อารทฺธำ โข ปน เม พฺราหฺมณ วิริยำ อโหสิ อสลฺลีนำ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา ปสฺสทฺโธ กาโย อสารทฺโธ, สมาหิตำ จิตฺตำ เอกคฺคำ. โส โข อหำ พฺราหฺมณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกำ สวิจารำ วิเวกชำ ปีติสุขำ ปฐมำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. วิตกฺกวิจารานำ วูปสมา อชฺฌตฺตำ สมฺปสาทนำ เจตโส เอโกทิภาวำ อวิตกฺกำ อวิจารำ สมาธิชำ ปีติสุขำ ทุติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหาสึ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสำเวเทสึ, ยนฺตำ อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานำ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขำ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

[๕๒] โส เอวำ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต[๒] ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตำ อภินินฺนาเมสึ. โส อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทำ, เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ

---

[๑] สฺยา. โลกานุกมฺปกาย [๒] สี. อาเนชฺชปฺปตฺเต

สวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป อมุตฺราสึ เอวนามา โม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวนามา โม เอวโคตฺโต เอววณฺโณ เอวมาหาโร เอวสุขทุกฺขปฏิสเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ. อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. อยํ โข เม พฺราหฺมณ รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน. ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

[๕๓] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามิ “อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา, วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา, มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต

สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามิ. อยํ โข เม พฺราหฺมณ รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

[๕๔] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส “อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, “อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, “อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, “อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ. “อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, “อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, “อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, “อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ. ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, วิมุตฺตสฺมึ, “วิมุตฺตมิติ ญาณํ อโหสิ, “ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ; กตํ กรณียํ; นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสึ. อยํ โข เม พฺราหฺมณ รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

[๕๕] สิยา โข ปน เต พฺราหฺมณ เอวมสฺส “อชฺชาปิ นูน สมโณ โคตโม อวีตราโค อวีตโทโส อวีตโมโห, ตสฺมา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวตีติ. “น โข ปเนตํ พฺราหฺมณ เอวํ ทฏฺฐพฺพํ. เทฺว โข อหํ พฺราหฺมณ อตฺถวเส

สมฺปสฺสมาโน อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวามิ; อตฺตโน จ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ สมฺปสฺสมาโน, ปจฺฉิมญฺจ ชนตํ อนุกมฺปมาโนติ.

[๕๖] อนุกมฺปิตรูปา วตายํ โภตา โคตเมน ปจฺฉิมา ชนตา, ยถาตํ อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน. อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย, "จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ"[๑] เอวเมว[๒] โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภวนฺตं โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกं มं ภวं โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.[๓]

จตุตฺถํ ภยเภรวสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] สี.,อิ. ทกฺขินฺตีติ　　[๒] ฉ.,เท. เอวเมวํ

[๓] อิ. สรณคตนฺตีติ

๕. อนงฺคณสุตฺตํ

[๕๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อาวุโส ภิกฺขโวติ. "อาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

"จตฺตาโรเม อาวุโส ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึ. กตเม จตฺตาโร, อิธาวุโส เอกจฺโจ ปุคฺคโล สงฺคโณ ว[๑] สมาโน 'อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. อิธ ปนาวุโส เอกจฺโจ ปุคฺคโล สงฺคโณ ว สมาโน 'อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ. อิธาวุโส เอกจฺโจ ปุคฺคโล อนงฺคโณ ว สมาโน 'นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. อิธ ปนาวุโส เอกจฺโจ ปุคฺคโล อนงฺคโณ ว สมาโน 'นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตตฺราวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล สงฺคโณ ว สมาโน 'อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ สงฺคณานเมว[๒] สตํ หีนปฺปริโส อกฺขายติ. ตตฺราวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล สงฺคโณ ว สมาโน 'อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ สงฺคณานเมว สตํ เสฏฺฐปฺปริโส อกฺขายติ. ตตฺราวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณ ว สมาโน 'นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนงฺคณานเมว สตํ หีนปฺปริโส อกฺขายติ. ตตฺราวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณ ว สมาโน 'นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนงฺคณานเมว สตํ เสฏฺฐปฺปริโส อกฺขายตีติ.

---

[๑] ฉ. สาองฺคโณ ว [๒] ฉ. สาองฺคณานเมว, เอวมุปริปิ.

[๕๘] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ

"โก นุ โข อาวุโส สารีปุตฺต เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ สงฺคณานํเยว สตํ เอโก หีนปฺปริโส อกฺขายติ, เอโก เสฏฺฐปุริโส อกฺขายติ, โก ปนาวุโส สารีปุตฺต เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนงฺคณานํเยว สตํ เอโก หีนปฺปริโส อกฺขายติ, เอโก เสฏฺฐปุริโส อกฺขายตีติ.

[๕๙] "ตตฺราวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล สงฺคโณ ว สมาโน 'อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ; น ฉนฺทํ ชเนสฺสติ น วายมิสฺสติ น วิริยํ อารภิสฺสติ ตสฺส องฺคณสฺส ปหานาย. โส สราโค สโทโส สโมโห สงฺคโณ สงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส กํสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา รเชน จ มเลน จ ปริโยนทฺธา, ตเมนํ สามิกา น เจว ปริภุญฺเชยฺยุ, น จ ปริโยทเปยฺยุ,[๑] รชาปเถ จ นํ นิกฺขิเปยฺยุ; เอวญฺหิ สา อาวุโส กํสปาติ อปเรน สมเยน สงฺกิลิฏฺฐตรา อสฺส มลคฺคหิตาติ. 'เอวมาวุโสติ. เอวเมว โข อาวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล สงฺคโณ ว สมาโน 'อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ; น ฉนฺทํ ชเนสฺสติ น วายมิสฺสติ น วิริยํ อารภิสฺสติ ตสฺส องฺคณสฺส ปหานาย. โส สราโค สโทโส สโมโห สงฺคโณ สงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติ.

ตตฺราวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล สงฺคโณ ว สมาโน 'อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ; ฉนฺทํ ชเนสฺสติ วายมิสฺสติ วิริยํ อารภิสฺสติ ตสฺส องฺคณสฺส ปหานาย.

---

[๑] "ปริโยทาเปยฺยุนฺติปิ ปาโฐ.

โส อราโค อโทโส อโมโห อนงฺคโณ อสงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส กสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา รเชน จ มเลน จ ปริโยนทฺธา, ตเมนํ สามิกา ปริภุญฺเชยฺยุ๎ เจว ปริโยทเปยฺยุ๎ จ, น จ นํ รชาปเถ นิกฺขิเปยฺยุ๎; เอวญฺหิ สา อาวุโส กสปาติ อปเรน สมเยน ปริสุทฺธา[๑] อสฺส ปริโยทาตาติ. ‘เอวมาวุโสติ. เอวเมว โข อาวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล สงฺคโณ ว สมาโน ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ; ฉนฺทํ ชเนสฺสติ วายมิสฺสติ วิริยํ อารภิสฺสติ ตสฺส องฺคณสฺส ปหานาย. โส อราโค อโทโส อโมโห อนงฺคโณ อสงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติ.

ตตฺราวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณ ว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ; สุภนิมิตฺตํ มนสิกริสฺสติ ตสฺส สุภนิมิตฺตสฺส มนสิการา ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสสฺสติ. โส สราโค สโทโส สโมโห สงฺคโณ สงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส กสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา ปริสุทฺธา ปริโยทาตา, ตเมนํ สามิกา น เจว ปริภุญฺเชยฺยุ๎, น จ ปริโยทเปยฺยุ๎, รชาปเถ จ นํ นิกฺขิเปยฺยุ๎; เอวญฺหิ สา อาวุโส กสปาติ อปเรน สมเยน สงฺกิลิฏฺฐา[๒] อสฺส มลคฺคหิตาติ. ‘เอวมาวุโสติ. เอวเมว โข อาวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณ ว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ; สุภนิมิตฺตํ มนสิกริสฺสติ, ตสฺส สุภนิมิตฺตสฺส มนสิการา ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสสฺสติ. โส สราโค สโทโส สโมโห สงฺคโณ สงฺกิลิฏฺฐจิตฺโต กาลํ กริสฺสติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปริสุทฺธตรา [๒] ฉ. สงฺกิลิฏฺฐตรา

ตตฺราวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณ ว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ; สุภนิมิตฺตํ น มนสิกริสฺสติ ตสฺส สุภนิมิตฺตสฺส อมนสิการา ราโค จิตฺตํ นานุทฺธํเสสฺสติ. โส อราโค อโทโส อโมโห อนงฺคโณ อสงฺกิลิฏฺจจิตฺโต กาลํ กริสฺสติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส กํสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา ปริสุทฺธา ปริโยทาตา, ตเมนํ สามิกา ปริภุญฺเชยฺยุ เจว ปริโยทเปยฺยุ จ, น จ นํ รชาปเถ นิกฺขิเปยฺยุ; เอวญฺหิ สา อาวุโส กํสปาติ อปเรน สมเยน ปริสุทฺธตรา อสฺส ปริโยทาตาติ. ‘เอวมาวุโสติ. เอวเมว โข อาวุโส ยฺวายํ ปุคฺคโล อนงฺคโณ ว สมาโน ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ องฺคณนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ; สุภนิมิตฺตํ น มนสิกริสฺสติ, ตสฺส สุภนิมิตฺตสฺส อมนสิการา ราโค จิตฺตํ นานุทฺธํเสสฺสติ. โส อราโค อโทโส อโมโห อนงฺคโณ อสงฺกิลิฏฺจจิตฺโต กาลํ กริสฺสติ. อยํ โข อาวุโส โมคฺคลฺลาน เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยนิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ สงฺคณานเมว สตํ เอโก หีนปฺปริโส อกฺขายติ, เอโก เสฏฺจปฺปริโส อกฺขายติ, อยํ โข ปนาวุโส โมคฺคลฺลาน เหตุ, อยํ ปจฺจโย, เยนิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อนงฺคณานเมว สตํ เอโก หีนปฺปริโส อกฺขายติ, เอโก เสฏฺจปฺปริโส อกฺขายตีติ.

[๖๐] “องฺคณํ องฺคณนฺติ อาวุโส วุจฺจติ. กิสฺส นุ โข เอตํ อาวุโส อธิวจนํ, ยทิทํ องฺคณนฺติ, “ปาปกานํ [๑] เอตํ อาวุโส อกุสลานํ อิจฺฉาวจรานํ อธิวจนํ ยทิทํ องฺคณนฺติ.

ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย ‘อาปตฺติญฺจ วต อาปนฺโน อสฺสํ, น จ

---

[๑] ฉ.,เท. โข

มํ ภิกฺขู ชาเนยฺยุ 'อาปตฺตึ อาปนฺโนติ. ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยนฺตํ ภิกฺขุ ภิกฺขู ชาเนยฺยุ 'อาปตฺตึ อาปนฺโนติ. 'ชานนฺติ มํ ภิกฺขู อาปตฺตึ อาปนฺโนติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตํ องฺคณนฺ.

ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อาปตฺติญฺจ วต อาปนฺโน อสฺสํ, อนุรโห มํ ภิกฺขู โจเทยฺยุ, โน สงฺฆมชฺเฌติ. ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยนฺตํ ภิกฺขุ ภิกฺขู สงฺฆมชฺเฌ โจเทยฺยุ, โน อนุรโห. 'สงฺฆมชฺเฌ มํ ภิกฺขู โจเทนฺติ, โน อนุรโหติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตํ องฺคณนฺ.

ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อาปตฺติญฺจ วต อาปนฺโน อสฺสํ, สปฺปฏิปุคฺคโลมํ โจเทยฺย, โน อปฺปฏิปุคฺคโลติ. ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยนฺตํ ภิกฺขุ อปฺปฏิปุคฺคโล โจเทยฺย, โน สปฺปฏิปุคฺคโล. 'อปฺปฏิปุคฺคโลมํ โจเทติ, โน สปฺปฏิปุคฺคโลติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตํ องฺคณนฺ.

ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต มเมว สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺย, น อญฺญํ ภิกฺขุ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺยาติ. ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อญฺญํ ภิกฺขุ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺย, น ตํ ภิกฺขุ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสยฺย. 'อญฺญํ ภิกฺขุ สตฺถา

ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสติ, น มํ สตฺถา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสตีติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตํ องฺคณนฺ.

ฐานนฺ โข ปเนตนฺ อาวุโส วิชฺชติ, ยนฺ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวนฺ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต มเมว ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามนฺ ภตฺตาย ปวิเสยฺยุนฺ, น อญฺญนฺ ภิกฺขุนฺ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามนฺ ภตฺตาย ปวิเสยฺยุนฺติ. ฐานนฺ โข ปเนตนฺ อาวุโส วิชฺชติ, ยนฺ อญฺญนฺ ภิกฺขุนฺ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามนฺ ภตฺตาย ปวิเสยฺยุนฺ, น ตนฺ ภิกฺขุนฺ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามนฺ ภตฺตาย ปวิเสยฺยุนฺ. 'อญฺญนฺ ภิกฺขุนฺ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามนฺ ภตฺตาย ปวิสนฺติ, น มนฺ ภิกฺขู ปุรกฺขตฺวา ปุรกฺขตฺวา คามนฺ ภตฺตาย ปวิสนฺตีติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตนฺ องฺคณนฺ.

ฐานนฺ โข ปเนตนฺ อาวุโส วิชฺชติ, ยนฺ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวนฺ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต อหเมว ลเภยฺยนฺ ภตฺตคฺเค อคฺคาสนนฺ อคฺโคทกนฺ อคฺคปิณฺฑนฺ, น อญฺโญ ภิกฺขุ ลเภยฺย ภตฺตคฺเค อคฺคาสนนฺ อคฺโคทกนฺ อคฺคปิณฺฑนฺติ. ฐานนฺ โข ปเนตนฺ อาวุโส วิชฺชติ, ยนฺ อญฺโญ ภิกฺขุ ลเภยฺย ภตฺตคฺเค อคฺคาสนนฺ อคฺโคทกนฺ อคฺคปิณฺฑนฺ, น โส ภิกฺขุ ลเภยฺย ภตฺตคฺเค อคฺคาสนนฺ อคฺโคทกนฺ อคฺคปิณฺฑนฺ. 'อญฺโญ ภิกฺขุ ลภติ ภตฺตคฺเค อคฺคาสนนฺ อคฺโคทกนฺ อคฺคปิณฺฑนฺ, นาหนฺ ลภามิ ภตฺตคฺเค อคฺคาสนนฺ อคฺโคทกนฺ อคฺคปิณฺฑนฺติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตนฺ องฺคณนฺ.

จานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย ‘อโห วต อหเมว ภตฺตคฺเค ภุตฺตาวี อนุโมเทยฺยำ, น อญฺโญ ภิกฺขุ ภตฺตคฺเค ภุตฺตาวี อนุโมเทยฺยาติ. จานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อญฺโญ ภิกฺขุ ภตฺตคฺเค ภุตฺตาวี อนุโมเทยฺย, น โส ภิกฺขุ ภตฺตคฺเค ภุตฺตาวี อนุโมเทยฺย. ‘อญฺโญ ภิกฺขุ ภตฺตคฺเค ภุตฺตาวี อนุโมทติ, นาหำ ภตฺตคฺเค ภุตฺตาวี อนุโมทามีติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตำ องฺคณำ.

จานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย ‘อโห วต อหเมว อารามคตานำ ภิกฺขูนำ ธมฺมำ เทเสยฺยำ, น อญฺโญ ภิกฺขุ อารามคตานำ ภิกฺขูนำ ธมฺมำ เทเสยฺยาติ. จานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อญฺโญ ภิกฺขุ อารามคตานำ ภิกฺขูนำ ธมฺมำ เทเสยฺย, น โส ภิกฺขุ อารามคตานำ ภิกฺขูนำ ธมฺมำ เทเสยฺย. ‘อญฺโญ ภิกฺขุ อารามคตานำ ภิกฺขูนำ ธมฺมำ เทเสติ, นาหำ อารามคตานำ ภิกฺขูนำ ธมฺมำ เทเสมีติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตำ องฺคณำ.

จานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย ‘อโห วต อหเมว อารามคตานำ ภิกฺขุนีนำ ธมฺมำ เทเสยฺยำ ฯเปฯ อุปาสกานำ ธมฺมำ เทเสยฺยำ ฯเปฯ อุปาสิกานำ ธมฺมำ เทเสยฺยำ, น อญฺโญ ภิกฺขุ อารามคตานำ อุปาสิกานำ ธมฺมำ เทเสยฺยาติ. จานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อญฺโญ ภิกฺขุ อารามคตานำ อุปาสิกานำ ธมฺมำ เทเสยฺย, น โส ภิกฺขุ อารามคตานำ อุปาสิกานำ ธมฺมำ เทเสยฺย. ‘อญฺโญ ภิกฺขุ อารามคตานำ อุปาสิกานำ

ธมฺมํ เทเสติ, นาหํ อารามคตานํ อุปาสิกานํ ธมฺมํ เทเสมีติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตํ องฺคณํ.

ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย ‘อโห วต มเมว ภิกฺขู สกฺกเรยฺยุํ ครุกเรยฺยุํ[๑] มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, น อญฺญํ ภิกฺขุ ภิกฺขู สกฺกเรยฺยุํ ครุกเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อญฺญํ ภิกฺขุ ภิกฺขู สกฺกเรยฺยุํ ครุกเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, น ตํ ภิกฺขุ ภิกฺขู สกฺกเรยฺยุํ ครุกเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ. ‘อญฺญํ ภิกฺขุ ภิกฺขู สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, น มํ ภิกฺขู สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺตีติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตํ องฺคณํ.

ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย ‘อโห วต มเมว ภิกฺขุนิโย ฯเปฯ อุปาสกา ฯเปฯ อุปาสิกาโย สกฺกเรยฺยุํ ครุกเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, น อญฺญํ ภิกฺขุ อุปาสิกาโย สกฺกเรยฺยุํ ครุกเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ อาวุโส วิชฺชติ, ยํ อญฺญํ ภิกฺขุ อุปาสิกาโย สกฺกเรยฺยุํ ครุกเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ, น ตํ ภิกฺขุ อุปาสิกาโย สกฺกเรยฺยุํ ครุกเรยฺยุํ มาเนยฺยุํ ปูเชยฺยุํ. อญฺญํ ภิกฺขุ อุปาสิกาโย สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, น มํ อุปาสิกาโย สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺตีติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตํ องฺคณํ.

---

[๑] ฉ.,เท. ครุ กเรยฺยุํ

ฐานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต อหเมว ลาภี อสฺสำ ปณีตานำ จีวรานำ, น อญฺโญ ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานำ จีวรานนฺติ. ฐานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อญฺโญ ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานำ จีวรานำ, น โส ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานำ จีวรานำ. 'อญฺโญ ภิกฺขุ ลาภี ปณีตานำ จีวรานำ, นาหำ ลาภี ปณีตานำ จีวรานนฺติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตำ องฺคณำ.

ฐานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ อิเธกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวำ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วต อหเมว ลาภี อสฺสำ ปณีตานำ ปิณฺฑปาตานำ ฯเปฯ ปณีตานำ เสนาสนานำ ฯเปฯ ปณีตานำ คิลาน-ปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานำ, น อญฺโญ ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานำ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ. ฐานำ โข ปเนตำ อาวุโส วิชฺชติ, ยำ 'อญฺโญ ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานำ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานำ, น โส ภิกฺขุ ลาภี อสฺส ปณีตานำ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานำ. อญฺโญ ภิกฺขุ ลาภี ปณีตานำ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานำ, นาหำ ลาภี ปณีตานำ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ อิติ โส กุปิโต โหติ อปฺปตีโต. โย เจว โข อาวุโส โกโป, โย จ อปฺปจฺจโย, อุภยเมตำ องฺคณำ. อิเมสำ โข เอตำ อาวุโส ปาปกานำ อกุสลานำ อิจฺฉาวจรานำ อธิวจนำ, ยทิทำ องฺคณนฺติ.

[๖๑] ยสฺส กสฺสจิ อาวุโส ภิกฺขุโน อิเม ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา อปฺปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สุยฺยนฺติ จ. กิญฺจาปิ โส โหติ อารญฺญิโก ปนฺตเสนาสโน ปิณฺฑปาติโก สปทานจารี ปำสุกูลิโก[๑] ลูขจีวรธโร, อถ โข นำ สพฺรหฺมจารี เนว[๒] สกฺกโรนฺติ น ครุกโรนฺติ

---

[๑] ฉ. ปำสุกูลิโก

[๒] ฉ.,เท. น เจว

น มาเนนฺติ น ปูเชนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ, เต หิ ตสฺส อายสฺมโต ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา อปฺปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สุยฺยนฺติ จ. เสยฺยถาปิ อาวุโส กสฺสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา ปริสุทฺธา ปริโยทาตา, ตเมนํ สามิกา อหิกุณปมฺปิ วา กุกฺกุรกุณปมฺปิ วา มนุสฺสกุณปมฺปิ วา รจยิตฺวา อญฺญิสฺสา กสฺสปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา อนฺตราปณํ ปฏิปชฺเชยฺยุ. ตเมนํ ชโน ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย ‘อมฺโภ กิเมวิทํ หริยฺยติ, ชญฺญชญฺญํ วิยาติ. ตเมนํ อุฏฺฐหิตฺวา อปาปุริตฺวา โอโลเกยฺย, ตสฺส สห ทสฺสเนน อมนาปตา จ สณฺฐเหยฺย, ปาฏิกุกูลฺยตา จ สณฺฐเหยฺย, เชคุจฺฉตา จ สณฺฐเหยฺย, ชิฆจฺฉิตานมฺปิ น โภตฺตุกมฺยตา อสฺส, ปเคว สุหิตานํ; เอวเมว โข อาวุโส ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน อิเม ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา อปฺปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สุยฺยนฺติ จ. กิญฺจาปิ โส โหติ อารญฺญิโก ปนฺตเสนาสโน ปิณฺฑปาติโก สปทานจารี ปสุกุลิโก ลูขจีวรธโร, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี เนว สกฺกโรนฺติ น ครุกโรนฺติ น มาเนนฺติ น ปูเชนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เต หิ ตสฺส อายสฺมโต ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา อปฺปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สุยฺยนฺติ จ.

[๖๒] ยสฺส กสฺสจิ อาวุโส ภิกฺขุโน อิเม ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา ปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สุยฺยนฺติ จ. กิญฺจาปิ โส โหติ คามนฺตวิหารี เนมนฺตนิโก คหปติจีวรธโร, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เต หิ ตสฺส อายสฺมโต ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา ปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สุยฺยนฺติ จ. เสยฺยถาปิ อาวุโส กสฺสปาติ อาภตา อาปณา วา กมฺมารกุลา วา ปริสุทฺธา ปริโยทาตา, ตเมนํ สามิกา สาลีนํ โอทนํ วิจิตกาฬกํ อเนกสูปมฺปิ อเนกพฺยญฺชนํ รจยิตฺวา อญฺญิสฺสา

กสฺปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา อนฺตราปณํ ปฏิปชฺเชยฺยุ. ตเมนํ ชโน ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย "อมฺโภ กิเมวิทํ หริยฺยติ ชณฺณชณฺณํ วิยาติ. ตเมนํ อุฏฺฐหิตฺวา อปาปุริตฺวา โอโลเกยฺย, ตสฺส สห ทสฺสเนน มนาปตา จ สณฺฐเหยฺย, อปฺปฏิกูลฺยตา จ สณฺฐเหยฺย, อเชคุจฺฉตา จ สณฺฐเหยฺย, สุหิตานมฺปิ โภตฺตุกมฺยตา อสฺส, ปเคว ชิฆจฺฉิตานํ; เอวเมว โข อาวุโส ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขุโน อิเม ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา ปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สุยฺยนฺติ จ. กิญฺจาปิ โส โหติ คามนฺตวิหารี เนมนฺตนิโก คหปติจีวรธโร, อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เต หิ ตสฺส อายสฺมโต ปาปกา อกุสลา อิจฺฉาวจรา ปหีนา ทิสฺสนฺติ เจว สุยฺยนฺติ จาติ.

[๖๓] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "อุปมา มํ อาวุโส สารีปุตฺต ปฏิภาตีติ. "ปฏิภาตุ ตํ อาวุโส โมคฺคลฺลานาติ. "เอกมิทาหํ อาวุโส สมยํ ราชคเห วิหรามิ คิริพฺพเช. อถ ขฺวาหํ อาวุโส ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสึ. เตน โข ปน สมเยน สมีติ[๑] ยานการปุตฺโต รถสฺส เนมึ ตจฺเฉติ. ตเมนํ ปณฺฑุปุตฺโต อาชีวโก ปุราณยานการปุตฺโต ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ. อถ โข อาวุโส ปณฺฑุปุตฺตสฺส อาชีวกสฺส ปุราณยานการปุตฺตสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ 'อโห วตายํ สมีติ ยานการปุตฺโต อิมิสฺสา เนมิยา อิมญฺจ วงฺกํ อิมญฺจ ชิมฺหํ อิมญฺจ โทสํ ตจฺเฉยฺย, เอวายํ เนมิ อปคตวงฺกา อปคตชิมฺหา อปคตโทสา สุทฺธา อสฺส สาเร ปติฏฺฐิตาติ. ยถา ยถา โข อาวุโส ปณฺฑุปุตฺตสฺส อาชีวกสฺส

[๑] สี. สามีติ

ปุราณยานการปุตฺตสฺส เจตโส ปริวิตกฺโก โหติ, ตถา ตถา สมีติ ยานการปุตฺโต ตสฺสา เนมิยา ตญฺจ วงฺกํ ตญฺจ ชิมฺหํ ตญฺจ โทสํ ตจฺฉติ. อถ โข อาวุโส ปณฺฑุปุตฺโต อาชีวโก ปุราณยานการปุตฺโต อตฺตมโน อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรสิ “หทยา หทยํ มญฺเญ อญฺญาย ตจฺฉตีติ. เอวเมว โข อาวุโส, เย เต ปุคฺคลา อสทฺธา ชีวิกตฺถา น สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา สจา มายาวิโน เกฏุภิโน อุทฺธตา อุนฺนฬา จปลา มุขรา วิกิณฺณวาจา อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารา โภชเน อมตฺตญฺญุโน ชาคริยํ อนนุยุตฺตา สามญฺเญ อนเปกฺขวนฺโต สิกฺขาย น ติพฺพคารวา พาหุลฺลิกา สาถิลิกา โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา ปวิเวเก นิกฺขิตฺตธุรา กุสีตา หีนวิริยา มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชานา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา ทุปฺปญฺญา เอฬมูคา เตสํ อายสฺมา สารีปุตฺโต อิมินา ธมฺมปริยาเยน หทยา หทยํ มญฺเญ อญฺญาย ตจฺฉติ. เย ปน เต กุลปุตฺตา สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา อสจา อมายาวิโน อเกฏุภิโน อนุทฺธตา อนุนฺนฬา อจปลา อมุขรา อวิกิณฺณวาจา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา โภชเน มตฺตญฺญุโน ชาคริยํ อนุยุตฺตา สามญฺเญ อเปกฺขวนฺโต สิกฺขาย ติพฺพคารวา น พาหุลฺลิกา น สาถิลิกา โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา อารทฺธวิริยา ปหิตตฺตา อุปฏฺฐิตสตี สมฺปชานา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา ปญฺญวนฺโต อเนฬมูคา, เต อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส อิมํ ธมฺมปริยายํ สุตฺวา ปิวนฺติ มญฺเญ ฆสนฺติ มญฺเญ วจสา เจว มนสา จ ‘สาธุ วต โภ สพฺรหฺมจารี อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตีติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนกชาติโก สีสนฺหาโต[๑] อุปฺปลมาลํ วา วสฺสิกมาลํ วา อธิมุตฺตกมาลํ[๒] วา ลภิตฺวา อุโภหิ หตฺเถหิ ปฏิคฺคเหตฺวา อุตฺตมงฺเค สิรสฺมึ ปติฏฺฐเปยฺย; เอวเมว โข

---

[๑] ฉ.,เท. สีสนฺหาโต

[๒] ฉ.,เท. อติมุตฺตากมาลํ

อาวุโส เย เต กุลปุตฺตา สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา อสฺสา อมายาวิโน อเกฏุภิโน อนุทฺธตา อนุนฺนฬา อจปลา อมุขรา อวิกิณฺณวาจา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา โภชเน มตฺตญฺญุโน ชาคริยํ อนุยุตฺตา สามญฺเญ อเปกฺขวนฺโต สิกฺขาย ติพฺพคารวา น พาหุลฺลิกา น สาถิลิกา โอกฺกมเน นิกฺขิตฺตธุรา ปวิเวเก ปุพฺพงฺคมา อารทฺธวีริยา ปหิตตฺตา อุปฏฺฐิตสตี สมฺปชานา สมาหิตา เอกคฺคจิตฺตา ปญฺญวนฺโต อเนฬมูคา, เต อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส อิมํ ธมฺมปริยายํ สุตฺวา ปิวนฺติ มญฺเญ ฆสนฺติ มญฺเญ วจสา เจว มนสา จ “สาธุ วต โภ สพฺรหฺมจารี อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตีติ.

อิติห เต อุโภ มหานาคา อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สมนุโมทึสูติ.

ปญฺจมํ อนงฺคณสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. อากงฺเขยฺยสุตฺตํ

[๖๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"สมฺปนฺนสีลา ภิกฺขเว วิหรถ สมฺปนฺนปาติโมกฺขา, ปาติโมกฺข-สํวรสํวุตา วิหรถ อาจารโคจรสมฺปนฺนา, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขถ สิกฺขาปเทสุ.

[๖๕] อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ 'สพฺรหฺมจารีนํ ปิโย จ อสฺสํ มนาโป จ ครุ จ ภาวนีโย จาติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี, อชฺฌตฺตญฺเจโตสมถมนุยุตฺโต[๑] อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ 'ลาภี อสฺสํ จีวรปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี, อชฺฌตฺตญฺเจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ 'เยสาหํ จีวรปิณฺฑปาต-เสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปริภุญฺชามิ, เตสนฺเต การา มหปฺผลา อสฺสุ มหานิสํสาติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี, อชฺฌตฺตญฺเจโต-สมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ 'เย เม ญาติสาโลหิตา เปตา กาลกตา[๒] ปสนฺนจิตฺตา อนุสฺสรนฺติ, เตสนฺตํ มหปฺผลํ อสฺส มหานิสํสนฺติ,

---

[๑] ฉ.,ทยฺ. อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต. [๒] ฉ.,เท. กาลงฺกตา

สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี, อชฺฌตฺตญฺเจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

[๖๖] อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘อรติรติสโห อสฺสํ, น จ มํ อรติ สเหยฺย, อุปฺปนฺนํ อรตึ อภิภุยฺย อภิภุยฺย วิหเรยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘ภยเภรวสโห อสฺสํ, น จ มํ ภยเภรวํ สเหยฺย, อุปฺปนฺนํ ภยเภรวํ อภิภุยฺย อภิภุยฺย วิหเรยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘จตุนฺนํ ฌานานํ อาภิเจตสิกานํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานํ นิกามลาภี อสฺสํ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘เย เต สนฺตา วิโมกฺขา อติกฺกมฺม รูเป อารุปฺปา, เต กาเยน ผุสิตฺวา วิหเรยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

[๖๗] อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘ติณฺณํ สโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺโน อสฺสํ อวินิปาตธมฺโม นิยโต สมฺโพธิปรายโนติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘ติณฺณํ สโยชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามี อสฺสํ สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กเรยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี, อชฺฌตฺตญฺเจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติโก อสฺสํ ตตฺถ ปรินิพฺพายี อนาวตฺติธมฺโม ตสฺมา โลกาติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

[๖๘] อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุภเวยฺยํ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา อสฺสํ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก อสฺสํ; อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺเฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปจวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ[๑] กเรยฺยํ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน[๒] คจฺเฉยฺยํ, เสยฺยถาปิ ปจวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กเมยฺยํ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปรามเสยฺยํ[๓] ปริมชฺเชยฺยํ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุเณยฺยํ; ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จาติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชาเนยฺยํ สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สโทสํ วา จิตฺตํ ‘สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สโมหํ วา จิตฺตํ ‘สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ,

---

[๑] ฉ.,ทยฺ. อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ
[๒] สี.,ฉ.,เท. อภิชฺชมาโน
[๓] สี.,อิ. ปริมเสยฺยํ

วีตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ‘อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, สมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยํ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชาเนยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสเรยฺยํ. เสยฺยถีทํ, เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สำวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สำวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป ‘อมุตฺราสึ เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำ สุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต; โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ,[๑] ตตฺราปาสึ เอวนฺนาโม เอวโคตฺโต เอวำวณฺโณ เอวมาหาโร เอวำ สุขทุกฺขปฏิสำเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ, อิติ สาการำ สอุทฺเทสำ อเนกวิหิตำ ปุพฺเพนิวาสำ อนุสฺสเรยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี ฯเปฯ พฺรูเหตา สุญฺญาคารานำ.

อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺเสยฺยำ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน

---

[๑] สี. อุปฺปาทึ

ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชาเนยฺยํ ‘อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปนฺนา, อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา, วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา, มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ, อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺเสยฺยं จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชาเนยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี อชฺฌตฺตญฺเจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

[๖๙] อากงฺเขยฺย เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ, สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี, อชฺฌตฺตญฺเจโต-สมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ.

‘สมฺปนฺนสีลา ภิกฺขเว วิหรถ สมฺปนฺนปาติโมกฺขา, ปาติโมกฺขสํวรสํวุตา วิหรถ อาจารโคจรสมฺปนฺนา, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขถ สิกฺขาปเทสูติ อิติ ยนฺตं วุตฺตं, อิทเมตं ปฏิจฺจ วุตฺตนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตं อภินนฺทุนฺติ.

ฉฏฺฐํ อากงฺเขยฺยสุตฺตํ นิฏฺฐิตं.

๗. วตฺถูปมสุตฺตํ

[๗๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว วตฺถํ สงฺกิลิฏฺฐํ มลคฺคหิตํ, ตเมนํ รชโก ยสฺมึ ยสฺมึ รงฺคชาเต อุปสํหเรยฺย, ยทิ นีลกาย ยทิ ปีตกาย ยทิ โลหิตกาย ยทิ มญฺเชฏฺฐิกาย,[๑] ทุรตฺตวณฺณเมวสฺส, อปริสุทฺธวณฺณเมวสฺส. ตํ กิสฺส เหตุ, อปริสุทฺธตฺตา ภิกฺขเว วตฺถสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ, ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว วตฺถํ ปริสุทฺธํ ปริโยทาตํ, ตเมนํ รชโก ยสฺมึ ยสฺมึ รงฺคชาเต อุปสํหเรยฺย, ยทิ นีลกาย ยทิ ปีตกาย ยทิ โลหิตกาย ยทิ มญฺเชฏฺฐิกาย, สุรตฺตวณฺณเมวสฺส ปริสุทฺธวณฺณเมวสฺส. ตํ กิสฺส เหตุ. ปริสุทฺธตฺตา ภิกฺขเว วตฺถสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ, สุคติ ปาฏิกงฺขา.

[๗๑] กตเม จ ภิกฺขเว จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสา, อภิชฺฌาวิสมโลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, พฺยาปาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โกโธ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, อุปนาโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มกฺโข จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, ปฬาโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, อิสฺสา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มายา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, สาเจยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, ถมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, สารมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, อติมาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, มโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, ปมาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส.

---

[๑] สี.,อิ. มญฺเชฏฺฐกาย ฉ. มญฺชิฏฺฐกาย

[๗๒] ส โข โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘อภิชฺฌาวิสมโลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อภิชฺฌาวิสมโลภํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘พฺยาปาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา พฺยาปาทํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘โกโธ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา โกธํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘อุปนาโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อุปนาหํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘มกฺโข จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มกฺขํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘ปฬาโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ปฬาสํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘อิสฺสา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อิสฺสํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘มายา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มายํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘สาเถยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา สาเถยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘ถมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ถมฺภํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘สารมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา สารมฺภํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘มาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘อติมาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อติมานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘มโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มทํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ. ‘ปมาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ปมาทํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหติ.

[๗๓] ยโต โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ‘อภิชฺฌาวิสมโลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อภิชฺฌาวิสมโลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘พฺยาปาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา พฺยาปาโท

จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘โกโธ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา โกโธ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘อุปนาโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อุปนาโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘มกฺโข จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มกฺโข จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘ปฬาโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ปฬาโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘อิสฺสา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อิสฺสา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มจฺฉริยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘มายา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มายา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘สาเถยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา สาเถยฺยํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘ถมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ถมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘สารมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา สารมฺโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘มาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘อติมาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อติมาโน จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘มโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา มโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ. ‘ปมาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา ปมาโท จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส ปหีโน โหติ.

[๗๔] โส พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ “อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ “สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม

สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ. สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต โหติ "สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปริสปุคฺคลา, เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.

[๗๕] ยโตธิ โข[๑] ปนสฺส จตฺตํ โหติ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐํ. โส "พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโตมฺหีติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ,[๒] ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ. "ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโตมฺหีติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ. "ยโตธิ โข ปน เม จตฺตํ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐนฺติ ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติ.

[๗๖] ส โข โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํสีโล เอวํธมฺโม เอวํปญฺโญ สาลีนญฺเจปิ[๓] ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชติ วิจิตกาฬกํ อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ, เนวสฺส ตํ โหติ อนฺตรายาย, เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว วตฺถํ สงฺกิลิฏฺฐํ

---

[๑] "ยโถธิ โขติปิ ปาโจ. [๒] ฉ. ปาโมชฺชํ
[๓] ฉ.,ทยฺ. สาลีนํ เจปิ

มลคฺคหิตํ อจฺฉํ อุทกํ[๑] อาคมฺม ปริสุทฺธํ โหติ ปริโยทาตํ. อุกฺกามุขํ วา ปนาคมฺม ชาตรูปํ สุปริสุทฺธํ[๒] โหติ ปริโยทาตํ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํสีโล เอวํธมฺโม เอวํปญฺโญ สาลีนญฺเจปิ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชติ วิจิตกาฬกํ อเนกสูปํ อเนกพฺยญฺชนํ, เนวสฺส ตํ โหติ อนฺตรายาย.[๓]

[๗๗] โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ.

[๗๘] โส "อตฺถิ อิทํ, อตฺถิ หีนํ, อตฺถิ ปณีตํ, อตฺถิ อิมสฺส สญฺญาคตสฺส อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ ปชานาติ. ตสฺส เอวं ชานโต เอวं ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ 'วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ. 'ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สินาโต อนฺตเรน สินาเนนาติ.

[๗๙] เตน โข ปน สมเยน สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ. อถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "คจฺฉติ ปน ภวं โคตโม พาหุกา นทึ สินายิตุนฺติ.

---

[๑] ฉ. อจฺโฉทกา [๒] ฉ.,อิ. ปริสุทฺธํ
[๓] สี. อนฺตรายา

"กึ พฺราหฺมณ พาหุกาย นทิยา, กึ พาหุกา นที กริสฺสตีติ. "โลกฺขสมฺมตา[๑] หิ โภ โคตม พาหุกา นที พหุชนสฺส ปุญฺญสมฺมตา หิ โภ โคตม พาหุกา นที พหุชนสฺส; พาหุกาย จ ปน นทิยา พหุชโน ปาปกมฺมํ กตฺวา ปวาเหตีติ. อถ โข ภควา สุนฺทริกํ[๒] ภารทฺวาชํ พฺราหฺมณํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ

"พาหุกํ อธิกกฺกญฺจ คยํ สุนฺทริกามปิ[๓]
สรสฺสตึ ปยาคญฺจ อโถ พาหุมตึ นทึ.
นิจฺจมฺปิ พาโล ปกฺขนฺโน กณฺหกมฺโม น สุชฺฌติ.
กึ สุนฺทริกา กริสฺสติ กึ ปยาคา[๔] กึ พาหุกา นที.
เวรึ กตกิพฺพิสํ นรํ
น หิ นํ โสธเย ปาปกมฺมินํ.
สุทฺธสฺส เว สทา ผคฺคุ สุทฺธสฺสุโปสโถ สทา
สุทฺธสฺส สุจิกมฺมสฺส สทา สมฺปชฺชเต วตํ.
อิเธว สินาหิ พฺราหฺมณ
สพฺพภูเตสุ กโรหิ เขมตํ
สเจ มุสา น ภณสิ สเจ ปาณํ น หึสสิ
สเจ อทินฺนํ นาทิยสิ สทฺทหาโน อมจฺฉรี
กึ กาหสิ คยํ คนฺตฺวา อุทปาโนปิ เต คยาติ.

[๘๐] เอวํ วุตฺเตปิ, สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตं ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ.[๕] เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน

---

[๑] สี. โลขฺยสมฺมตา สฺยา. โลกสมฺมตา
[๒] ฉ. สุนฺทริกภารทฺวาชํ
[๓] ฉ. สุนฺทริกํ มปิ
[๔] สี.,สฺยา.,อิ. ปยาโค
[๕] สี.,อิ. ทกฺขินฺตีติ

ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ; ลเภยฺยาหํ โภโต โคตมสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปทนฺติ. อลตฺถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทำ. อจิรูปสมฺปนฺโน โข ปนายสฺมา ภารทฺวาโช เอโก วูปกฏฺโฐ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานำ ทิฏฺเเ ว ธมฺเม สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ; 'ขีณา ชาติ, วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ, กตำ กรณียำ, นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสิ. อญฺญตโร โข ปนายสฺมา ภารทฺวาโช อรหตำ อโหสีติ.

สตฺตมำ วตฺถูปมสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

๘. สลฺเลขสุตฺตํ

[๘๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมา มหาจุนฺโท สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาจุนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "ยา อิมา ภนฺเต อเนกวิหิตา ทิฏฺฐิโย โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตวาทปฏิสํยุตฺตา วา โลกวาทปฏิสํยุตฺตา วา; อาทิเมว นุ โข ภนฺเต ภิกฺขุโน มนสิกโรโต เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสคฺโค โหตีติ.

[๘๒] ยา อิมา จุนฺท อเนกวิหิตา ทิฏฺฐิโย โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตวาทปฏิสํยุตฺตา วา โลกวาทปฏิสํยุตฺตา วา. ยตฺถ เจตา ทิฏฺฐิโย อุปฺปชฺชนฺติ, ยตฺถ[๑] จ อนุเสนฺติ ยตฺถ จ สมุทาจรนฺติ[๑] ตํ "เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปหานํ โหติ, เอวเมตาสํ ทิฏฺฐีนํ ปฏินิสฺสคฺโค โหติ.

ฐานํ โข ปเนตํ จุนฺท วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส "สลฺเลขน วิหรามีติ น โข ปเนเต จุนฺท อริยสฺส วินเย สลฺเลขา วุจฺจนฺติ, ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

ฐานํ โข ปเนตํ จุนฺท วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ

[๑-๑] สี. ยตฺถ เจตา อนเสนฺติ ยตฺถ เจตา สมุทาจรนฺติ

อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส “สลฺเลเขน วิหรามีติ. น โข ปเนเต จุนฺท อริยสฺส วินเย สลฺเลขา วุจฺจนฺติ, ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

ฐานํ โข ปเนตํ จุนฺท วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหเรยฺย, สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทยฺย, ยนฺตं อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส “สลฺเลเขน วิหรามีติ. น โข ปเนเต จุนฺท อริยสฺส วินเย สลฺเลขา วุจฺจนฺติ, ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

ฐานํ โข ปเนตं จุนฺท วิชฺชติ, ยं อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขं อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส “สลฺเลเขน วิหรามีติ. น โข ปเนเต จุนฺท อริยสฺส วินเย สลฺเลขา วุจฺจนฺติ, ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

ฐานํ โข ปเนตं จุนฺท วิชฺชติ, ยํ[๑] อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา ‘อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส “สลฺเลเขน วิหรามีติ. น โข ปเนเต จุนฺท อริยสฺส วินเย สลฺเลขา วุจฺจนฺติ, สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

---

[๑] ทยฺ อยํ

ฐานํ โข ปเนตํ จุนฺท วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส "สลฺเลเขน วิหรามีติ. น โข ปเนเต จุนฺท อริยสฺส วินเย สลฺเลขา วุจฺจนฺติ, สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

ฐานํ โข ปเนตํ จุนฺท วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส "สลฺเลเขน วิหรามีติ. น โข ปเนเต จุนฺท อริยสฺส วินเย สลฺเลขา วุจฺจนฺติ, สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

ฐานํ โข ปเนตํ จุนฺท วิชฺชติ, ยํ อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย, ตสฺส เอวมสฺส "สลฺเลเขน วิหรามีติ. น โข ปเนเต จุนฺท อริยสฺส วินเย สลฺเลขา วุจฺจนฺติ, สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

[๘๓] อิธ โข ปน โว จุนฺท สลฺเลโข กรณีโย; "ปเร วิหึสกา ภวิสฺสนฺติ มยเมตฺถ อวิหึสกา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. "ปเร ปาณาติปาตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. "ปเร อทินฺนาทายี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. "ปเร อพฺรหฺมจารี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ พฺรหฺมจารี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. "ปเร มุสาวาที ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ มุสาวาทา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. "ปเร ปิสุณวาจา[๑] ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. "ปเร ผรุสวาจา[๒] ภวิสฺสนฺติ,

---

[๑] สี.,อิ. ปิสุณา วาจา [๒] ผรุสา วาจา

มยเมตฺถ ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร สมฺผปฺปลาปี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร อภิชฺฌาลู ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนภิชฺฌาลู ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร พฺยาปนฺนจิตฺตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อพฺยาปนฺนจิตฺตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. ปเร มิจฺฉาทิฏฺฐิกา[๑] ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาทิฏฺฐิกา[๒] ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉาสงฺกปฺปา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาสงฺกปฺปา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉาวาจา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาวาจา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉากมฺมนฺตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมากมฺมนฺตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉาอาชีวา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาอาชีวา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉาวายามา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาวายามา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉาสตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาสตี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉาสมาธี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาสมาธี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉาญาณี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาญาณี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มิจฺฉาวิมุตฺตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สมฺมาวิมุตฺตี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย .

“ปเร ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ วิคตถีนมิทฺธา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร อุทฺธตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนุทฺธตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร เวจิกิจฺฉี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ติณฺณวิจิกิจฺฉา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร โกธนา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อกฺโกธนา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร

---

[๑] สี.,ฉ.,อิ. มิจฺฉาทิฏฺฐี [๒] สี.,ฉ.,อิ. สมฺมาทิฏฺฐี

อุปนาหี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนุปนาหี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มกฺขี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อมกฺขี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร ปฬาสี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อปฬาสี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. ปเร อิสฺสุกี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนิสฺสุกี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มจฺฉรี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อมจฺฉรี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร สฐา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อสฐา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มายาวี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อมายาวี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร ถทฺธา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อถทฺธา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร อติมานี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อนติมานี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร ทุพฺพจา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สุวจา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร ปาปมิตฺตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ กลฺยาณมิตฺตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร ปมตฺตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อปฺปมตฺตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร อสทฺธา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ สทฺธา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร อหิริกา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ หิริมนา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร อโนตฺตปฺปี[๑] ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ โอตฺตปฺปี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร อปฺปสุตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ พหุสฺสุตา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร กุสีตา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อารทฺธวิริยา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร มุฏฺฐสฺสตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อุปฏฺฐิตสตี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร ทุปฺปญฺญา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ปญฺญาสมฺปนฺนา ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย. “ปเร สนฺทิฏฺฐิปรามาสี อาธานคาหี[๒] ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี อนาธานคาหี สุปฺปฏินิสฺสคฺคี ภวิสฺสามาติ สลฺเลโข กรณีโย.

---

[๑] สี. อนุตฺตาปี ฉ.,อิ. อโนตฺตาปี [๒] ฉ. อาธานคฺคาหี

[๘๔] จิตฺตุปฺปาทมฺปิ โข อหํ จุนฺท กุสเลสุ ธมฺเมสุ พหุการํ วทามิ; โก ปน วาโท กาเยน วาจาย อนุวิธิยนาสุ, ตสฺมาติห "จุนฺท ปเร วิหึสกา ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อวิหึสกา ภวิสฺสามาติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ. "ปเร ปาณาติปาตี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา ภวิสฺสามาติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ ฯเปฯ "ปเร สนฺทิฏฺฐิปรามาสี อาธานคาหี[๑] ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี ภวิสฺสนฺติ, มยเมตฺถ อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี อนาธานคาหี สุปฏินิสฺสคฺคี ภวิสฺสามาติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

[๘๕] เสยฺยถาปิ จุนฺท วิสโม มคฺโค ตสฺสาสฺส[๒] อญฺโญ สโม มคฺโค ปริกฺกมนาย, เสยฺยถาปิ[๓] ปน จุนฺท วิสมํ ติตฺถํ ตสฺสาสฺส อญฺญํ สมํ ติตฺถํ ปริกฺกมนาย, เอวเมว โข จุนฺท วิหึสกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อวิหึสา โหติ ปริกฺกมนาย. ปาณาติปาติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปาณาติปาตา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย. อทินฺนาทายิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อทินฺนาทานา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย. อพฺรหฺมจาริสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อพฺรหฺมจริยา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย. มุสาวาทิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส มุสาวาทา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย. ปิสุณวาจสฺส[๔] ปุริสปุคฺคลสฺส ปิสุณาย วาจาย เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย. ผรุสวาจสฺส[๕] ปุริสปุคฺคลสฺส ผรุสาย วาจาย เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย. สมฺผปฺปลาปิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺผปฺปลาปา เวรมณี โหติ ปริกฺกมนาย. อภิชฺฌาลุสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนภิชฺฌา โหติ ปริกฺกมนาย. พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อพฺยาปาโท โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสงฺกปฺโป โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวาจา โหติ ปริกฺกมนาย.

---

[๑] ฉ. อาธานคฺคาหี
[๒] ฉ. อสฺส ตสฺส
[๓] ฉ. เสยฺยถา วา
[๔] สี.,อิ. ปิสุณาวาจสฺส
[๕] สี.,อิ. ผรุสาวาจสฺส

มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมากมฺมนฺโต โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาอาชีวสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาอาชีโว โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาวายามสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวายาโม โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาสติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสติ โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาสมาธิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสมาธิ โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาญาณิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาญาณํ โหติ ปริกฺกมนาย. มิจฺฉาวิมุตฺติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวิมุตฺติ โหติ ปริกฺกมนาย.

ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส วิคตถีนมิทฺธตา โหติ ปริกฺกมนาย. อุทฺธตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนุทฺธจฺจํ โหติ ปริกฺกมนาย. เวจิกิจฺฉิสฺส[๑] ปุริสปุคฺคลสฺส ติณฺณวิจิกิจฺฉตา โหติ ปริกฺกมนาย. โกธนสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อกฺโกโธ โหติ ปริกฺกมนาย. อุปนาหิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนุปนาโห โหติ ปริกฺกมนาย. มกฺขิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมกฺโข โหติ ปริกฺกมนาย. ปฬาสิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อปฬาโส โหติ ปริกฺกมนาย. อิสฺสุกิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนิสฺสุกิตา[๒] โหติ ปริกฺกมนาย. มจฺฉริสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมจฺฉริยํ โหติ ปริกฺกมนาย. สจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสาเจยฺยํ โหติ ปริกฺกมนาย. มายาวิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมายา โหติ ปริกฺกมนาย. ถทฺธสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อถทฺธิยํ โหติ ปริกฺกมนาย. อติมานิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนติมาโน โหติ ปริกฺกมนาย. ทุพฺพจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส โสวจสฺสตา โหติ ปริกฺกมนาย. ปาปมิตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส กลฺยาณมิตฺตตา โหติ ปริกฺกมนาย. ปมตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อปฺปมาโท โหติ ปริกฺกมนาย. อสทฺธสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สทฺธา โหติ ปริกฺกมนาย. อหิริกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส หิรี[๓] โหติ ปริกฺกมนาย. อโนตฺตาปิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส โอตฺตปฺปี โหติ ปริกฺกมนาย. อปฺปสุตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส

---

[๑] ฉ. วิจิกิจฺฉิสฺส
[๒] สฺยา. อนิสฺสา
[๓] สฺยา. หิริ

พาหุสจฺจํ โหติ ปริกฺกมนาย. กุสีตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส วิริยารมฺโภ โหติ ปริกฺกมนาย. มุฏฺฐสฺสติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อุปฏฺฐิตสติตา โหติ ปริกฺกมนาย. ทุปฺปญฺญสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปญฺญาสมฺปทา โหติ ปริกฺกมนาย. สนฺทิฏฺฐิปรามาสิอาธานคาหิทุปฺปฏินิสฺสคฺคิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสนฺทิฏฺฐิปรามาสิอนาธานคาหิสุปฏินิสฺสคฺคิตา โหติ ปริกฺกมนาย.

[๘๖] เสยฺยถาปิ จุนฺท เยเกจิ อกุสลา ธมฺมา, สพฺเพ เต อโยภาวงฺคมนียา; เยเกจิ กุสลา ธมฺมา, สพฺเพ เต อุปริภาวงฺคมนียา; เอวเมว โข จุนฺท วิหึสกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อวิหึสา โหติ อุปริภาวาย. ปาณาติปาติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปาณาติปาตา เวรมณี โหติ อุปริภาวาย. อทินฺนาทายิสฺส ฯเปฯ สนฺทิฏฺฐิปรามาสิอาธานคาหิทุปฺปฏินิสฺสคฺคิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสนฺทิฏฺฐิปรามาสิอนาธานคาหิสุปฏินิสฺสคฺคิตา โหติ อุปริภาวาย.

[๘๗] โส วต จุนฺท อตฺตนา ปลิปปลิปนฺโน ปรํ ปลิปปลิปนฺนํ อุทฺธริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. โส วต จุนฺท อตฺตนา อปลิปปลิปนฺโน ปรํ ปลิปปลิปนฺนํ อุทฺธริสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ. โส วต จุนฺท อตฺตนา อทนฺโต อวินีโต อปรินิพฺพุโต ปรํ ทเมสฺสติ วิเนสฺสติ ปรินิพฺพาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. โส วต จุนฺท อตฺตนา ทนฺโต วินีโต ปรินิพฺพุโต ปรํ ทเมสฺสติ วิเนสฺสติ ปรินิพฺพาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ. เอวเมว โข จุนฺท วิหึสกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อวิหึสา โหติ ปรินิพฺพานาย. ปาณาติปาติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปาณาติปาตา เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานาย. อทินฺนาทายิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อทินฺนาทานา เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานาย. อพฺรหฺมจาริสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส พฺรหฺมจริยํ[๑] โหติ ปรินิพฺพานาย. มุสาวาทิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส มุสาวาทา เวรมณี

---

[๑] "อพฺรหฺมจริยา เวรมณีติปิ ปาโจ.

โหติ ปรินิพฺพานาย. ปิสุณวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปิสุณาย วาจาย เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานาย. ผรุสวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ผรุสาย วาจาย เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานาย. สมฺผปฺปลาปิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺผปฺปลาปา เวรมณี โหติ ปรินิพฺพานาย. อภิชฺฌาลุสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนภิชฺฌา โหติ ปรินิพฺพานาย. พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อพฺยาปาโท โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสงฺกปฺโป โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาวาจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวาจา โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมากมฺมนฺโต โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาอาชีวสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาอาชีโว โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาวายามสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวายาโม โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาสติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสติ โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาสมาธิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาสมาธิ โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาญาณิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาญาณํ โหติ ปรินิพฺพานาย. มิจฺฉาวิมุตฺติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สมฺมาวิมุตฺติ โหติ ปรินิพฺพานาย.

ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส วิคตถีนมิทฺธตา โหติ ปรินิพฺพานาย. อุทฺธตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนุทฺธจฺจํ โหติ ปรินิพฺพานาย. เวจิกิจฺฉิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ติณฺณวิจิกิจฺฉตา โหติ ปรินิพฺพานาย. โกธนสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อกฺโกโธ โหติ ปรินิพฺพานาย. อุปนาหิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนุปนาโห โหติ ปรินิพฺพานาย. มกฺขิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมกฺโข โหติ ปรินิพฺพานาย. ปฬาสิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อปฬาโส โหติ ปรินิพฺพานาย. อิสฺสุกิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนิสฺสา โหติ ปรินิพฺพานาย. มจฺฉริสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมจฺฉริยํ โหติ ปรินิพฺพานาย. สรสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส

อสาเจยฺยํ โหติ ปรินิพฺพานาย. มายาวิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อมายา โหติ ปรินิพฺพานาย. ถทฺธสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อถทฺธิยํ โหติ ปรินิพฺพานาย. อติมานิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อนติมานา โหติ ปรินิพฺพานาย. ทุพฺพจสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส โสวจสฺสตา โหติ ปรินิพฺพานาย. ปาปมิตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส กลฺยาณมิตฺตตา โหติ ปรินิพฺพานาย. ปมตฺตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อปฺปมาโท โหติ ปรินิพฺพานาย. อสทฺธสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส สทฺธา โหติ ปรินิพฺพานาย. อหิริกสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส หิรี โหติ ปรินิพฺพานาย. อโนตฺตปฺปิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส โอตฺตปฺปี โหติ ปรินิพฺพานาย. อปฺปสฺสุตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส พาหุสจฺจํ โหติ ปรินิพฺพานาย. กุสีตสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส วีริยารมฺโภ โหติ ปรินิพฺพานาย. มุฏฺฐสฺสติสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อุปฏฺฐิตสติตา โหติ ปรินิพฺพานาย. ทุปฺปญฺญสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส ปญฺญาสมฺปทา โหติ ปรินิพฺพานาย. สนฺทิฏฺฐิปรามาสิอาธานคาหิทุปฺปฏินิสฺสคฺคิสฺส ปุริสปุคฺคลสฺส อสนฺทิฏฺฐิปรามาสิอนาธานคาหิสุปฺปฏินิสฺสคฺคิตา โหติ ปรินิพฺพานาย.

[๘๘] อิติ โข จุนฺท เทสิโต มยา สลฺเลขปริยาโย, เทสิโต จิตฺตุปฺปาทปริยาโย, เทสิโต ปริกฺกมนปริยาโย, เทสิโต อุปริภาวปริยาโย, เทสิโต ปรินิพฺพานปริยาโย. ยํ โข จุนฺท สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปึ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยา. เอตานิ จุนฺท รุกฺขมูลานิ, เอตานิ สุญฺญาคารานิ, ฌายถ จุนฺท; มา ปมาทตฺถ, มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ. อยํ โว[๑] อมฺหากํ อนุสาสนีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา มหาจุนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

จตุตฺตาพีส ปทา วุตฺตา สนฺธิโย ปญฺจ เทสิตา
สลฺเลโข นาม สุตฺตนฺโต คมฺภีโร สาครูปโมติ.

อฏฺฐมํ สลฺเลขสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ. โข

๙. สมฺมาทิฏฺฐิสุตฺตํ

[๘๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อาวุโส ภิกฺขโวติ. "อาวุโสติ [๑] เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

"สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาทิฏฺฐีติ อาวุโส วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี[๒] โหติ อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

"ทูรโตปิ โข มยํ อาวุโส อาคจฺเฉยฺยาม อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถมญฺญาตุํ; สาธุ วตายสฺมนฺตํเยว สารีปุตฺตํ ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ, อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. "เตนหิ อาวุโส[๓] สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

"ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก อกุสลญฺจ ปชานาติ, อกุสลมูลญฺจ ปชานาติ, กุสลญฺจ ปชานาติ. กุสลมูลญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

กตมํ ปนาวุโส อกุสลํ, ปาณาติปาโต โข อาวุโส อกุสลํ, อทินฺนาทานํ อกุสลํ, กาเมสุมิจฺฉาจาโร อกุสลํ, มุสาวาโท อกุสลํ, ปิสุณา วาจา อกุสลํ, ผรุสา วาจา อกุสลํ, สมฺผปฺปลาโป อกุสลํ,

---

[๑] ฉ.,อิ. โข
[๒] ฉ.,ทยฺ. สมฺมาทิฏฺฐิ
[๓] สี.,อิ. เตนหาวุโส

อภิชฺฌา อกุสลํ, พฺยาปาโท อกุสลํ, มิจฺฉาทิฏฺฐิ อกุสลํ. อิทํ วุจฺจตาวุโส อกุสลํ.

กตมญฺจาวุโส อกุสลมูลํ, โลโภ อกุสลมูลํ, โทโส อกุสลมูลํ, โมโห อกุสลมูลํ. อิทํ วุจฺจตาวุโส อกุสลมูลํ.

กตมญฺจาวุโส กุสลํ, ปาณาติปาตา เวรมณี กุสลํ, อทินฺนาทานา เวรมณี กุสลํ, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี กุสลํ, มุสาวาทา เวรมณี กุสลํ, ปิสุณาย วาจาย เวรมณี กุสลํ, ผรุสาย วาจาย เวรมณี กุสลํ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณี กุสลํ, อนภิชฺฌา กุสลํ, อพฺยาปาโท กุสลํ, สมฺมาทิฏฺฐิ กุสลํ. อิทํ วุจฺจตาวุโส กุสลํ.

กตมญฺจาวุโส กุสลมูลํ, อโลโภ กุสลมูลํ, อโทโส กุสลมูลํ, อโมโห กุสลมูลํ. อิทํ วุจฺจตาวุโส กุสลมูลํ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ อกุสลํ ปชานาติ, เอวํ อกุสลมูลํ ปชานาติ, เอวํ กุสลํ ปชานาติ, เอวํ กุสลมูลํ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา อสฺมีติ ทิฏฺฐิมานานุสยํ สมูหนิตฺวา อวิชฺชํ ปหาย วิชฺชุ อุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเจ ว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ. อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๐] "สาธาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อุตฺตริ ปญฺหํ อปุจฺฉึสุ[๑] "สิยา ปนาวุโส อญฺโญปิ ปริยาโย ยถา อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทนฌ สมนฺนาคโต อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อปุจฺฉุ

"สิยาวุโสติ[๑] อายสฺมา[๒] สารีปุตฺโต อโวจ,[๒] ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก อาหารญฺจ ปชานาติ, อาหารสมุทยญฺจ ปชานาติ, อาหารนิโรธญฺจ ปชานาติ, อาหารนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตโม ปนาวุโส อาหาโร, กตโม อาหารสมุทโย, กตโม อาหารนิโรโธ, กตมา อาหารนิโรธคามินี ปฏิปทาติ, จตฺตาโรเม อาวุโส อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ จิติยา สมฺภเวสีนํ วา อนุคฺคหาย. กตเม จตฺตาโร. กวฬิงฺกาโร[๓] อาหาโร โอฬาริโก วา สุขุโม วา, ผสฺโส ทุติโย, มโนสญฺเจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตุตฺถํ. ตณฺหาสมุทยา อาหารสมุทโย, ตณฺหานิโรธา อาหารนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อาหารนิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ อาหารํ ปชานาติ, เอวํ อาหารสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ อาหารนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อาหารนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย ปฏิฆานุสยํ ปฏิวิโนเทตฺวา อสฺมีติ ทิฏฺฐิมานานุสยํ สมูหนิตฺวา อวิชฺชำ ปหาย วิชฺชำ อุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเธ ว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๑] "สาธาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตำ อุตฺตรึ ปญฺหำ อปุจฺฉึสุ "สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ

---

[๑] สี.,อิ. สิยาวุโส ยโต โข อาวุโส　　[๒-๒] ฉ. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.
[๓] ฉ.,เท. กพฬีกาโร

"สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก ทุกฺขญฺจ ปชานาติ, ทุกฺขสมุทยญฺจ ปชานาติ, ทุกฺขนิโรธญฺจ ปชานาติ, ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

กตมํ ปนาวุโส ทุกฺขํ, กตโม ทุกฺขสมุทโย, กตโม ทุกฺขนิโรโธ, กตมา ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา, ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, [๑] มรณมฺปิ ทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค[๒] ทุกฺโข, ปิเยหิ วิปฺปโยโค[๓] ทุกฺโข, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ, สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา. อิทํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขํ.

กตโม จาวุโส ทุกฺขสมุทโย, ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี. เสยฺยถีทํ, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา. อยํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขสมุทโย.

กตโม จาวุโส ทุกฺขนิโรโธ, โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย. อยํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขนิโรโธ. กตมา จาวุโส ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ. อยํ วุจฺจตาวุโส ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ ทุกฺขํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย ปฏิฆานุสยํ

---

[๑] อิ. พฺยาธิปิ ทุกฺขา
[๒] ฉ.,เท. สมฺปโยโคปิ
[๓] ฉ.,เท. วิปฺปโยโคปิ

ปฏิวิโนเทตฺวา อสฺมีติ ทิฏ๎ฐิมานานุสยं สมูหนิตฺวา อวิชฺชं ปหาย วิชฺชं อุปฺปาเทตฺวา ทิฏ๎เฐว ธม๎เม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สม๎มาทิฏ๎ฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏ๎ฐิ, ธม๎เม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมं สทฺธม๎มนฺติ.

[๙๒] "สาธาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตं อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตं สารีปุตฺตं อุตฺตรึ ปญฺหं อปุจฺฉึสุ "สิยา ปนาวุโส อญ๎ญปิ ปริยาโย, ยถา อริยสาวโก สม๎มาทิฏ๎ฐี โหติ อุชุคตาสฺส ทิฏ๎ฐิ, ธม๎เม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมं สทฺธม๎มนฺติ.

"สิยาวุโสติ อายสฺมา[๑] สารีปุตฺโต อโวจ,[๑] ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก ชรามรณญ๎จ ปชานาติ, ชรามรณสมุทยญ๎จ ปชานาติ, ชรามรณนิโรธญ๎จ ปชานาติ, ชรามรณนิโรธคามินึ ปฏิปทญ๎จ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สม๎มาทิฏ๎ฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏ๎ฐิ, ธม๎เม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมं สทฺธม๎มนฺติ.[๒] กตมं ปนาวุโส ชรามรณं, กตโม ชรามรณสมุทโย, กตโม ชรามรณ-นิโรโธ, กตมา ชรามรณนิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ยา เตสं เตสं สตฺตานं ตม๎หิ ตม๎หิ สตฺตนิกายเย ชรา ชีรณตา ขณ๎ฑิจฺจं ปาลิจฺจं วลิตจตา อายุโน สංหานิ อินฺทฺริยานं ปริปาโก. อยं วุจฺจติ ชรา. ยา[๓] เตสं เตสं สตฺตานं ตม๎หา ตม๎หา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานं มจฺจุ มรณं กาลกิริยา ขนฺธานं เภโท กเพวรสฺส นิกฺเขโป ชีวิตินฺทฺริยสฺส อุปจฺเฉโท. อิทं วุจฺจติ มรณं. อิติ อยญ๎จ ชรา อิทญ๎จ มรณं. อิทं วุจฺจตาวุโส ชรามรณं. ชาติสมุทยา

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] อิ. ยं

ชรามรณสมุทโย, ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ชรามรณนิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ ชรามรณํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ชรามรณนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ, โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๓] “สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉึสุ “สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ “สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก ชาติญฺจ ปชานาติ, ชาติสมุทยญฺจ ปชานาติ, ชาตินิโรธญฺจ ปชานาติ, ชาตินิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตมา ปนาวุโส ชาติ, กตโม ชาติสมุทโย, กตโม ชาตินิโรโธ, กตมา ชาตินิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ยา เตสํ เตสํ สตฺตานำ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ ขนฺธานำ ปาตุภาโว อายตนานำ ปฏิลาโภ. อยำ วุจฺจตาวุโส ชาติ. ภวสมุทยา ชาติสมุทโย, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ชาตินิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวำ ชาตึ ปชานาติ, เอวำ ชาติสมุทยำ ปชานาติ, เอวำ ชาตินิโรธำ ปชานาติ, เอวำ ชาตินิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยำ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ

โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๔] “สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉิสุ “สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ “สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก ภวญฺจ ปชานาติ, ภวสมุทยญฺจ ปชานาติ, ภวนิโรธญฺจ ปชานาติ, ภวนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตโม ปนาวุโส ภโว, กตโม ภวสมุทโย, กตโม ภวนิโรโธ, กตมา ภวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ, ตโยเม อาวุโส ภวา, กามภโว รูปภโว อรูปภโว. อุปาทานสมุทยา ภวสมุทโย, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภวนิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ ภวํ ปชานาติ, เอวํ ภวสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ภวนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ภวนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๕] “สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉิสุ “สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ “สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก อุปาทานญฺจ ปชานาติ, อุปาทานสมุทยญฺจ ปชานาติ, อุปาทานนิโรธญฺจ ปชานาติ, อุปาทานนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส

ทิฏฺจิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตมํ ปนาวุโส อุปาทานํ, กตโม อุปาทานสมุทโย, กตโม อุปาทานนิโรโธ, กตมา อุปาทานนิโรธคามินี ปฏิปทาติ, จตฺตาริมานิ อาวุโส อุปาทานานิ, กามุปาทานํ ทิฏฺฐุปาทานํ สีลพฺพตุปาทานํ อตฺตวาทุปาทานํ. ตณฺหาสมุทยา อุปาทานสมุทโย, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺจงฺคิโก มคฺโค อุปาทานิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺจิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ อุปาทานํ ปชานาติ, เอวํ อุปาทานสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ อุปาทานนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อุปาทานนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺจี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺจิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๖] "สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉิสุ "สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ "สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก ตณฺหญจ ปชานาติ, ตณฺหาสมุทยญจ ปชานาติ, ตณฺหา-นิโรธญจ ปชานาติ, ตณฺหานิโรธคามินึ ปฏิปทญจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺจี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺจิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺ.[๑] กตมา ปนาวุโส ตณฺหา, กตโม ตณฺหาสมุทโย, กตโม ตณฺหานิโรโธ, กตมา ตณฺหานิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ฉยิเม อาวุโส ตณฺหากายา รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺจพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา. เวทนาสมุทยา ตณฺหาสมุทโย, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ

---

[๑] สฺยา. สทฺธมฺมนฺติ, เอวมุปริปิ.

อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ตณฺหานิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ ตณฺหํ ปชานาติ, เอวํ ตณฺหาสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ตณฺหานิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ตณฺหานิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๗] “สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉึสุ “สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ “สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เวทนญฺจ ปชานาติ, เวทนาสมุทยญฺจ ปชานาติ, เวทนานิโรธญฺจ ปชานาติ, เวทนานิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตมา ปนาวุโส เวทนา, กตโม เวทนาสมุทโย, กตโม เวทนานิโรโธ, กตมา เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ฉยิเม อาวุโส เวทนากายา, จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา, โสตสมฺผสฺสชา เวทนา, ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา, ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา, กายสมฺผสฺสชา เวทนา, มโนสมฺผสฺสชา เวทนา. ผสฺสสมุทยา เวทนาสมุทโย, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวำ เวทนำ ปชานาติ, เอวำ เวทนาสมุทยำ ปชานาติ, เอวำ เวทนานิโรธำ ปชานาติ, เอวำ เวทนานิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยำ

ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๘] "สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉีสุ "สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ "สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก ผสฺสญฺจ ปชานาติ, ผสฺสสมุทยญฺจ ปชานาติ, ผสฺสนิโรธญฺจ ปชานาติ, ผสฺสนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตโม ปนาวุโส ผสฺโส, กตโม ผสฺสสมุทโย, กตโม ผสฺสนิโรโธ, กตมา ผสฺสนิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ฉยิเม อาวุโส ผสฺสกายา: จกฺขุสมฺผสฺโส โสตสมฺผสฺโส ฆานสมฺผสฺโส ชิวฺหาสมฺผสฺโส กายสมฺผสฺโส มโนสมฺผสฺโส. สพฺพายตนสมุทยา ผสฺสสมุทโย, สพฺพายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ผสฺสนิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ ผสฺสํ ปชานาติ, เอวํ ผสฺสสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ ผสฺสนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ผสฺสนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยำ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ.

[๙๙] "สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉีสุ "สิยา ปนาวุโส ฯเป ฯ "สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก สพฺพายตนญฺจ ปชานาติ, สพฺพายตนสมุทยญฺจ ปชานาติ, สพฺพายตนนิโรธญฺจ ปชานาติ, สพฺพายตนนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ.

เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตมํ ปนาวุโส สพายตนํ, กตโม สพายตนสมุทโย, กตโม สพายตนนิโรโธ, กตมา สพายตนนิโรธคามินี ปฏิปทาติ, ฉยิมานิ อาวุโส อายตนานิ, จกฺขวายตนํ โสตายตนํ ฆานายตนํ ชิวฺหายตนํ กายายตนํ มนายตนํ. นามรูปสมุทยา สพายตนสมุทโย, นามรูปนิโรธา สพายตนนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สพายตนนิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ สพายตนํ ปชานาติ, เอวํ สพายตนสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ สพายตนนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ สพายตนนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยํ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.

[๑๐๐] "สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉึสุ "สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ "สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก นามรูปญฺจ ปชานาติ, นามรูปสมุทยญฺจ ปชานาติ, นามรูปนิโรธญฺจ ปชานาติ, นามรูปนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตมํ ปนาวุโส นามรูปึ, กตโม นามรูปสมุทโย, กตโม นามรูปนิโรโธ, กตมา นามรูปนิโรธคามินี ปฏิปทาติ.[๑] เวทนา สญฺญา เจตนา ผสฺโส มนสิกาโร; อิทำ[๒] วุจฺจติ นามำ.[๒] จตฺตาริ จ มหาภูตานิ จตุนฺนญฺจ

---

[๑] ฉ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒-๒] ฉ. อิทำ วุจฺจตาวุโส นามำ

มหาภูตานํ อุปาทาย รูปํ, อิทํ วุจฺจติ รูปํ. อิติ อิทญฺจ นามํ อิทญฺจ รูปํ; อิทํ วุจฺจตาวุโส นามรูปํ. วิญฺญาณสมุทยา นามรูปสมุทโย, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค นามรูปนิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ นามรูปํ ปชานาติ, เอวํ นามรูปสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ นามรูปนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ นามรูปนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยำ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ.

[๑๐๑] "สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉึสุ "สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ "สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก วิญฺญาณญฺจ ปชานาติ, วิญฺญาณสมุทยญฺจ ปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธญฺจ ปชานาติ, วิญฺญาณนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ. กตมำ ปนาวุโส วิญฺญาณำ, กตโม วิญฺญาณสมุทโย, กตโม วิญฺญาณนิโรโธ, กตมา วิญฺญาณนิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ฉยิเม อาวุโส วิญฺญาณกายา, จกฺขุวิญฺญาณำ โสตวิญฺญาณำ ฆานวิญฺญาณำ ชิวฺหาวิญฺญาณำ กายวิญฺญาณำ มโนวิญฺญาณำ. สงฺขารสมุทยา วิญฺญาณสมุทโย, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค วิญฺญาณนิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวำ วิญฺญาณำ ปชานาติ, เอวำ วิญฺญาณสมุทยำ ปชานาติ, เอวำ วิญฺญาณนิโรธำ ปชานาติ,

เอวํ วิญฺญาณนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยำ ปหาย ฯเปฯ เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ.

[๑๐๒] "สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉึสุ "สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ "สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก สงฺขารญฺจ ปชานาติ, สงฺขารสมุทยญฺจ ปชานาติ, สงฺขารนิโรธญฺจ ปชานาติ, สงฺขารนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ. กตโม ปนาวุโส สงฺขาโร, กตโม สงฺขารสมุทโย, กตโม สงฺขารนิโรโธ, กตมา สงฺขารนิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ตโยเม อาวุโส สงฺขารา, กายสงฺขาโร วจีสงฺขาโร จิตฺตสงฺขาโร. อวิชฺชาสมุทยา สงฺขารสมุทโย, อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺขาร-นิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทำ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวำ สงฺขารำ ปชานาติ, เอวำ สงฺขารสมุทยำ ปชานาติ, เอวำ สงฺขารนิโรธำ ปชานาติ, เอวำ สงฺขารนิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยำ ปหาย ปฏิฆานุสยำ ปฏิวิโนเทตฺวา อสฺมีติ ทิฏฺฐิมานานุสยำ สมูหนิตฺวา อวิชฺชำ ปหาย วิชฺชำ อุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเจว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ.

[๑๐๓] “สาธาวุโสติ โข ฯเปฯ อปุจฺฉึสุ “สิยา ปนาวุโส ฯเปฯ “สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ, ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก อวิชฺชญฺจ ปชานาติ, อวิชฺชาสมุทยญฺจ ปชานาติ, อวิชฺชานิโรธญฺจ ปชานาติ, อวิชฺชานิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ. กตมา ปนาวุโส อวิชฺชา, กตโม อวิชฺชาสมุทโย, กตโม อวิชฺชา-นิโรโธ, กตมา อวิชฺชานิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ยํ โข อาวุโส ทุกฺเข อญาณํ, ทุกฺขสมุทเย อญาณํ, ทุกฺขนิโรเธ อญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญาณํ, อยํ วุจฺจตาวุโส อวิชฺชา. อาสวสมุทยา อวิชฺชาสมุทโย, อาสวนิโรธา อวิชฺชานิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อวิชฺชานิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ อวิชฺชํ ปชานาติ, เอวํ อวิชฺชาสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ อวิชฺชานิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อวิชฺชานิโรธคามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยำ ปหาย ปฏิฆานุสยำ ปฏิวิโนเทตฺวา อสฺมีติ ทิฏฺฐิมานานุสยำ สมูหนิตฺวา อวิชฺชำ ปหาย วิชฺชำ อุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเธ ว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ.

[๑๐๔] “สาธาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตำ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตำ สารีปุตฺตำ อุตฺตรึ ปญฺหำ อปุจฺฉึสุ “สิยา ปนาวุโส อญฺโญปิ ปริยาโย, ยถา อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ.

"สิยาวุโสติ อายสฺมา สารีปุตฺโต อโวจ,[๑] ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก อาสวญฺจ ปชานาติ, อาสวสมุทยญฺจ ปชานาติ, อาสวนิโรธญฺจ ปชานาติ, อาสวนิโรธคามินึ ปฏิปทญฺจ ปชานาติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมํ สทฺธมฺมนฺติ.[๒] กตโม ปนาวุโส อาสโว, กตโม อาสวสมุทโย, กตโม อาสวนิโรโธ, กตมา อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ. ตโยเม อาวุโส อาสวา, กามาสโว ภวาสโว อวิชฺชาสโว. อวิชฺชาสมุทยา อาสวสมุทโย, อวิชฺชานิโรธา อาสวนิโรโธ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ.

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก เอวํ อาสวํ ปชานาติ, เอวํ อาสวสมุทยํ ปชานาติ, เอวํ อาสวนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อาสวนิโรธ-คามินึ ปฏิปทำ ปชานาติ. โส สพฺพโส ราคานุสยำ ปหาย ปฏิฆานุสยำ ปฏิวิโนเทตฺวา อสฺมีติ ทิฏฺฐิมานานุสยำ สมูหนิตฺวา อวิชฺชำ ปหาย วิชฺชำ อุปฺปาเทตฺวา ทิฏฺเจว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมฺมาทิฏฺฐี โหติ, อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ, ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อาคโต อิมำ สทฺธมฺมนฺติ.

อิทมโวจ อายสฺมา สารีปุตฺโต. อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตำ อภินนฺทุนฺติ.

นวมำ สมฺมาทิฏฺฐิสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

---

[๑] ฉ. สิยาวุโส ยโต โข [๒] ฉ. สทฺธมฺมำ

ทุกฺขํ ชรามรณํ อุปาทานํ
สพายตนํ นามรูปํ วิญฺญาณํ

ยํ ฉปเท กตมํ ปนาวุโส วทานเก
ชาติ ตณฺหา จ เวทนา อวิชฺชาย จตุกฺกกา
ยา จตฺตาริ ปเท กตมา ปนาวุโส วทานเก.
อาหาโร จ ภโว ผสฺโส สงฺขาโร อาสวปญฺจโม
ยํ ปญฺจปเท กตมํ ปนาวุโส วทานเก.
กตมนฺติ ฉพฺพิธา วุตฺตํ กตมานิ จตุพฺพิธา
กตโม ปญฺจวิโธ วุตฺโต
สพฺพสงฺขารานํ ปญฺจทส ปทานิ จาติ.

๑๐. มหาสติปฏฺฐานสุตฺตํ

[๑๐๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา กุรูสุ วิหรติ กมฺมาสธมฺมํ นาม กุรูนํ นิคโม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเทติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

อุทฺเทโส

[๑๐๖] "เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย. ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา. กตเม จตฺตาโร. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา, วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ.

อุทฺเทโส นิฏฺฐิโต.

กายานุปสฺสนา อานาปานปพฺพํ

[๑๐๗] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส สโต ว อสฺสสติ, สโต ปสฺสสติ. ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต "ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต "ทีฆํ ปสฺสสามีติ

ปชานาติ; รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต “รสฺสํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต “รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ. “สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ. “สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ; “ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, “ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทกฺโข ภมกาโร วา ภมการนฺเตวาสี วา ทีฆํ วา อญฺฉนฺโต “ทีฆํ อญฺฉามีติ ปชานาติ. รสฺสํ วา อญฺฉนฺโต “รสฺสํ อญฺฉามีติ ปชานาติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต “ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต “ทีฆํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ. รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต “รสฺสํ อสฺสสามีติ ปชานาติ, รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต “รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ. สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, “สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ; “ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ, “ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ.

อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ; สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ. “อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย, อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวมฺปิ[๑] ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

อานาปานปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ. เอวมฺปิ โข, เอวมฺปริปิ.

กายานุปสฺสนา อิริยาปถปพฺพํ

[๑๐๘] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ คจฺฉนฺโต วา "คจฺฉามีติ ปชานาติ, จิโต วา จิโตมฺหีติ ปชานาติ, นิสินฺโน วา นิสินฺโนมฺหีติ ปชานาติ, สยาโน วา สยาโนมฺหีติ ปชานาติ. ยถา ยถา วา ปนสฺส กาโย ปณิหิโต โหติ ตถา ตถา นํ ปชานาติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

อิริยาปถปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

กายานุปสฺสนา สมฺปชญฺญปพฺพํ

[๑๐๙] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

สมฺปชญฺญปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

กายานุปสฺสนา ปฏิกูลมนสิการปพฺพํ

[๑๑๐] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา ตจปริยนฺตํ ปูรนฺนานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ "อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ,

มสํ นหารู อฏฺฐี อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ, หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ, อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ, ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท, อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตนฺติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุภโตมุขา มูโตพี ปูรา นานาวิหิตสฺส ธญฺญสฺส, เสยฺยถีทํ, สาลีนํ วีหีนํ มุคฺคานํ มาสานํ ติลานํ ตณฺฑุลานํ. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส มุญฺจิตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย "อิเม สาลี, อิเม วีหี, อิเม มุคฺคา, อิเม มาสา, อิเม ติลา, อิเม ตณฺฑุลาติ เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา ตจปริยนฺตํ ปูรนฺนานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ "อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา ฯเปฯ ลสิกา มุตฺตนฺติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

ปฏิกฺกูลมนสิการปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

กายานุปสฺสนา ธาตุมนสิการปพฺพํ

[๑๑๑] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ยถาจิตํ ยถาปณิหิตํ ธาตุโส ปจฺจเวกฺขติ "อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย ปถวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตูติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา คาวึ วธิตฺวา จาตุมฺมหาปเถ วิลโส ปฏิวิภชิตฺวา[๑] นิสินฺโน อสฺส, เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ยถาจิตํ ยถาปณิหิตํ ธาตุโส ปจฺจเวกฺขติ "อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย ปถวีธาตุ อาโปธาตุ

---

[๑] ฉ.,เท. วิภชิตฺวา

เตโชธาตุ วาโยธาตูติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

ธาตุมนสิการปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

กายานุปสฺสนา นวสีวถิกาปพฺพํ

[๑๑๒] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ เอกาหมตํ วา ทฺวีหมตํ วา ตีหมตํ วา อุทฺธุมาตกํ วินีลกํ วิปุพฺพกชาตํ. โส อิมเมว กายํ อุปสัหรติ อยมฺปิ โข กาโย เอวัธมฺโม เอวัภาวี เอวัอนตีโตติ.[๑] อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ กาเกหิ วา ขชฺชมานํ กุลเลหิ วา ขชฺชมานํ คิชฺเฌหิ วา ขชฺชมานํ [๒] สุวาเนหิ วา ขชฺชมานํ สิงฺคาเลหิ วา ขชฺชมานํ วิวิเธหิ วา ปาณกชาเตหิ ขชฺชมานํ. โส อิมเมว กายํ อุปสัหรติ "อยมฺปิ โข กาโย เอวัธมฺโม เอวัภาวี เอวัอนตีโตติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ อฏฺฐิสงฺขลิกํ[๓] สมังสโลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ ฯเปฯ อฏฺฐิสงฺขลิกํ นิมฺมังสโลหิตมกฺขิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ ฯเปฯ อฏฺฐิสงฺขลิกํ อปคตมังสโลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ ฯเปฯ อฏฺฐิกานิ อปคตนฺหารุสมฺพนฺธานิ[๔] ทิสา วิทิสา

---

[๑] สี.,อิ. "เอตํ อนตีโตติปิ ปาโฐ.

[๒] ฉ.,เท กงฺเกหิ ... สุนเขหิ ... พยคฺเฆหิ ... ทีปีหิติ ... สิงฺคาเลหิ ...

[๓] ฉ.,เท.,อิ. อฏฺฐิกสงฺขลิกํ [๔] สี.,อิ. อปคตสมฺพนฺธนานิ

วิกฺขิตฺตานิ, อญฺเญน หตฺถฏฺฐิกำ อญฺเญน ปาทฏฺฐิกำ อญฺเญน โคปฺผกฏฺฐิกำ อญฺเญน ชงฺฆฏฺฐิกำ อญฺเญน อูรุฏฺฐิกำ อญฺเญน กฏิฏฺฐิกำ[๑] อญฺเญน ปิฏฺฐกณฺฏกฏฺฐิกำ อญฺเญน ผาสุกฏฺฐิกำ อญฺเญน อุรฏฺฐิกำ อญฺเญน พาหุฏฺฐิกำ อญฺเญน อำสฏฺฐิกำ อญฺเญน คีวฏฺฐิกำ อญฺเญน หนุฏฺฐิกำ อญฺเญน ทนฺตฏฺฐิกำ อญฺเญน สีสกฏาหำ. โส อิมเมว กายำ อุปสำหรติ "อยมฺปิ โข กาโย เอวำธมฺโม เอวำภาวี เอวำอนตีโตติ. อิติ อชฺฌตฺตำ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ ฯเปฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

ปุน จปรำ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปสฺเสยฺย สรีรำ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตำ อฏฺฐิกานิ เสตานิ สงฺขวณฺณูปนิภานิ[๒] ฯเปฯ ปุญฺชกิตานิ เตโรวสฺสิกานิ ฯเปฯ อฏฺฐิกานิ ปูตีนิ จุณฺณกชาตานิ. โส อิมเมว กายำ อุปสำหรติ "อยมฺปิ โข กาโย เอวำธมฺโม เอวำภาวี เอวำอนตีโตติ. อิติ อชฺฌตฺตำ วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กาย กายานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหรติ. "อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ.

นวสีวถิกาปพฺพำ นิฏฺฐิตำ.

จุทฺทสกายานุปสฺสนา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ.,เท. ... กฏิฏฺฐิกำ ... ผาสุกฏฺฐิกำ ... ปิฏฺฐิกำ ... ขนฺธฏฺฐิกำ ... คีวฏฺฐิกำ ...

[๒] ฉ.,เท. สงฺขวณฺณปฏิภาคานิ

เวทนานุปสฺสนา

[๑๑๓] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขํ วา เวทนํ เวทิยมาโน "สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ, ทุกฺขํ วา เวทนํ เวทิยมาโน "ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ, อทุกฺขมสุขํ วา เวทนํ เวทิยมาโน "อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. สามิสํ วา สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สามิสํ สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ, นิรามิสํ วา สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "นิรามิสํ สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. สามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ, นิรามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน "นิรามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. สามิสํ วา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สามิสํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ, นิรามิสํ วา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "นิรามิสํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหรติ. "อตฺถิ เวทนาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ.

เวทนานุปสฺสนา นิฏฺฐิตา.

จิตฺตานุปสฺสนา

[๑๑๔] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สราคํ วา จิตฺตํ "สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ "วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สโทสํ วา จิตฺตํ "สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตโทสํ วา จิตฺตํ "วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สโมหํ วา จิตฺตํ "สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ "วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ "สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ "วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. มหคฺคตํ วา จิตฺตํ "มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ "อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ "สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ "อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สมาหิตํ วา จิตฺตํ "สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อสมาหิตํ วา จิตฺตํ "อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ "วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ "อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ. "อตฺถิ จิตฺตนฺติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ.

จิตฺตานุปสฺสนา นิฏฺฐิตา.

ธมฺมานุปสฺสนา นีวรณปพฺพํ

[๑๑๕] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ นีวรเณสุ. กถญฺจ[๑] ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ นีวรเณสุ.

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ กามฉนฺทํ "อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ กามฉนฺโทติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ กามฉนฺทํ "นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ กามฉนฺโทติ ปชานาติ. ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส กามฉนฺทสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส กามฉนฺทสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส กามฉนฺทสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ พฺยาปาทํ "อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ พฺยาปาโทติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ พฺยาปาทํ "นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ พฺยาปาโทติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส พฺยาปาทสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส พฺยาปาทสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส พฺยาปาทสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ถีนมิทฺธํ[๒] "อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ถีนมิทฺธนฺติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ถีนมิทฺธํ "นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ถีนมิทฺธนฺติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส ถีนมิทฺธสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส ถีนมิทฺธสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส ถีนมิทฺธสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

---

[๑] ฉ. กถญฺจ ปน, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. ถินมิทฺธํ

สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ “อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนฺติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ “นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนฺติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉํ “อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉาติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉํ “นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ วิจิกิจฺฉาติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนาย วิจิกิจฺฉาย อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนาย วิจิกิจฺฉาย ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนาย วิจิกิจฺฉาย อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ. “อตฺถิ ธมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ นีวรเณสุ.

นีวรณปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

ธมฺมานุปสฺสนา ขนฺธปพฺพํ

[๑๑๖] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิติ รูปี, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม. อิติ เวทนา, อิติ เวทนาย สมุทโย, อิติ เวทนาย อตฺถงฺคโม. อิติ สญฺญา, อิติ สญฺญาย สมุทโย, อิติ สญฺญาย อตฺถงฺคโม. อิติ สงฺขารา, อิติ สงฺขารานํ สมุทโย, อิติ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม. อิติ วิญฺญาณํ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ. "อตฺถิ ธมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ.

ขนฺธปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

ธมฺมานุปสฺสนา อายตนปพฺพํ

[๑๑๗] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ.

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุญฺจ ปชานาติ, รูเป จ ปชานาติ, ยญฺจ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ, สญฺโญชนํ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สญฺโญชนสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สญฺโญชนสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส สญฺโญชนสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

โสตญฺจ ปชานาติ สทฺเท จ ปชานาติ ฯเปฯ ฆานญฺจ ปชานาติ, คนฺเธ จ ปชานาติ ฯเปฯ ชิวฺหญฺจ ปชานาติ, รเส จ ปชานาติ, ฯเปฯ กายญฺจ ปชานาติ โผฏฺฐพฺเพ จ ปชานาติ ฯเปฯ

มนญฺจ ปชานาติ, ธมฺเม จ ปชานาติ, ยญฺจ ตทุภยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สญฺโญชนํ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สญฺโญชนสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สญฺโญชนสฺส ปหานํ โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ ปหีนสฺส สญฺโญชนสฺส อายตึ อนุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ. “อตฺถิ ธมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ ฉสุ อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ.

อายตนปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

ธมฺมานุปสฺสนา โพชฺฌงฺคปพฺพํ

[๑๑๘] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ สตฺตสุ โพชฺฌงฺเคสุ. กถญฺจ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ สตฺตสุ โพชฺฌงฺเคสุ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ "อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ สติสมฺโพชฺฌงฺโคติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ สติสมฺโพชฺฌงฺคํ "นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ สติสมฺโพชฺฌงฺโคติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ, ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สติสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาปาริปูรี[๑] โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺคํ ฯเปฯ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วีริยสมฺโพชฺฌงฺคํ ฯเปฯ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ปีติสมฺโพชฺฌงฺคํ ฯเปฯ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ฯเปฯ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ สมาธิสมฺโพชฺฌงฺคํ ฯเปฯ

สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคํ "อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคติ ปชานาติ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุเปกฺขา-สมฺโพชฺฌงฺคํ "นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺโคติ ปชานาติ, ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส อุปฺปาโท โหติ ตญฺจ ปชานาติ, ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺคสฺส ภาวนาปาริปูรี โหติ, ตญฺจ ปชานาติ.

อิติ อชฺฌตฺตํ วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา

---

[๑] ฉ.,เท. ภาวนาย ปาริปูรี

ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ. “อตฺถิ ธมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ สตฺตสุ โพชฺฌงฺเคสุ.

โพชฺฌงฺคปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

ปฐมภาณวาโร นิฏฺฐิโต.

ธมฺมานุปสฺสนา สจฺจปพฺพํ

[๑๑๙] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ จตูสุ อริยสจฺเจสุ. กถญฺจ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ จตูสุ อริยสจฺเจสุ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ “อิทำ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, “อยำ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ. “อยำ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตำ ปชานาติ. “อยำ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตำ ปชานาติ. อิติ อชฺฌตฺตำ[๑] วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ. วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ. “อตฺถิ ธมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ จตูสุ อริยสจฺเจสุ.[๑] [๒]

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ. [๒] สี.,อิ. เอตฺตกมิทำ

ทุกฺขสจฺจนิทฺเทโส

[๑๒๐] กตมญฺจ[๑] ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํ, ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค[๒] ทุกฺโข, ปิเยหิ วิปฺปโยโค[๒] ทุกฺโข, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ, สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา.

[๑๒๑] กตมา จ ภิกฺขเว ชาติ, ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกายเย ชาติ สญฺชาติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ ขนฺธานํ ปาตุภาโว อายตนานํ ปฏิลาโภ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ชาติ.

[๑๒๒] กตมา จ ภิกฺขเว ชรา. ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกายเย ชรา ชีรณตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจตา อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ชรา.

[๑๒๓] กตมญฺจ ภิกฺขเว มรณํ. ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเพวรสฺส นิกฺเขโป ชีวิตินฺทฺริยสฺส อุปจฺเฉโท; อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว มรณํ.

[๑๒๔] กตโม จ ภิกฺขเว โสโก. โย โข ภิกฺขเว อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส โสโก โสจนา โสจิตตฺตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โสโก.

[๑๒๕] กตโม จ ภิกฺขเว ปริเทโว. โย โข ภิกฺขเว อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปริเทโว.

---

[๑] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ. [๒] ทยฺ วิปฺปโยโคปิ

[๑๒๖] กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขํ. ยํ โข ภิกฺขเว กายิกํ ทุกฺขํ กายิกํ อสาตํ กายสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ; อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขํ.

[๑๒๗] กตมญฺจ ภิกฺขเว โทมนสฺสํ. ยํ โข ภิกฺขเว เจตสิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ อสาตํ มโนสมฺผสฺสชํ ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ; อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โทมนสฺสํ.

[๑๒๘] กตโม จ ภิกฺขเว อุปายาโส. โย โข ภิกฺขเว อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส อายาโส อุปายาโส อายาสิตตฺตํ อุปายาสิตตฺตํ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อุปายาโส.

[๑๒๙] กตโม จ ภิกฺขเว อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข. อิธ ภิกฺขเว ยสฺส เต โหนฺติ อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา ธมฺมา, เย วา ปนสฺส เต โหนฺติ อนตฺถกามา อหิตกามา อผาสุกกามา อโยคกฺเขมกามา, ยา เตหิ สทฺธึ สงฺคติ สมาคโม สโมธานํ มิสฺสีภาโว; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข.

[๑๓๐] กตโม จ ภิกฺขเว ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข. อิธ ภิกฺขเว ยสฺส เต โหนฺติ อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา ธมฺมา, เย วา ปนสฺส เต โหนฺติ อตฺถกามา หิตกามา ผาสุกกามา โยคกฺเขมกามา มาตา วา ปิตา วา ภาตา วา ภคินี วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาติสาโลหิตา วา, ยา เตหิ สทฺธึ อสงฺคติ อสมาคโม อสโมธานํ อมิสฺสีภาโว; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข.

[๑๓๑] กตมญฺจ ภิกฺขเว ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ. ชาติธมฺมานํ ภิกฺขเว สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ “อโห วต มยํ น ชาติธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน ชาติ อาคจฺเฉยฺยาติ; น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ, อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ. ชราธมฺมานํ ภิกฺขเว สตฺตานํ ฯเปฯ พฺยาธิธมฺมานํ ภิกฺขเว สตฺตานํ ฯเปฯ มรณธมฺมานํ ภิกฺขเว สตฺตานํ ฯเปฯ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมานํ ภิกฺขเว สตฺตานํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ “อโห วต มยํ น โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมา อสฺสาม, น จ วต โน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา อาคจฺเฉยฺยุนฺติ; น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ, อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ.

[๑๓๒] กตเม จ ภิกฺขเว สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา. เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ อิเม วุจฺจนฺติ ภิกฺขเว สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา; อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํ.

สมุทยสจฺจนิทฺเทโส

[๑๓๓] กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย[๑] อริยสจฺจํ. ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี. เสยฺยถีทํ, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา.

สา โข ปเนสา ภิกฺขเว ตณฺหา กตฺถ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ. กตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ, ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ทุกฺขสมุทยํ

กิญฺจ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, จกฺขุ์ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ. โสตํ โลเก ฯเปฯ ฆานํ โลเก ฯเปฯ ชิวฺหา โลเก ฯเปฯ กาโย โลเก ฯเปฯ มโน โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

รูปา โลเก ฯเปฯ สทฺทา โลเก ฯเปฯ คนฺธา โลเก ฯเปฯ รสา โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพา โลเก ฯเปฯ ธมฺมา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

จกฺขุวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ โสตวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ ฆานวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ กายวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

จกฺขุสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ โสตสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ ฆานสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ ชิวฺหาสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ กายสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ มโนสมฺผสฺโส โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ โสตสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ กายสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ มโนสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

รูปสญฺญา โลเก ฯเปฯ สทฺทสญฺญา โลเก ฯเปฯ คนฺธสญฺญา โลเก ฯเปฯ รสสญฺญา โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพสญฺญา โลเก ฯเปฯ

ธมฺมสญฺญา โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

รูปสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ สทฺทสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ คนฺธสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ รสสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ ธมฺมสญฺเจตนา โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

รูปตณฺหา โลเก ฯเปฯ สทฺทตณฺหา โลเก ฯเปฯ คนฺธตณฺหา โลเก ฯเปฯ รสตณฺหา โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา โลเก ฯเปฯ ธมฺมตณฺหา โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

รูปวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ สทฺทวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ คนฺธวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ รสวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ ธมฺมวิตกฺโก โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ.

รูปวิจาโร โลเก ฯเปฯ สทฺทวิจาโร โลเก ฯเปฯ คนฺธวิจาโร โลเก ฯเปฯ รสวิจาโร โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพวิจาโร โลเก ฯเปฯ ธมฺมวิจาโร โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ, เอตฺถ นิวิสมานา นิวิสติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ.

นิโรธสจฺจนิทฺเทโส

[๑๓๔] กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ[๑] อริยสจฺจํ. โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ทุกฺขนิโรธํ

สา โข ปเนสา ภิกฺขเว ตณฺหา กตฺถ ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, กตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ. ยํ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

กิญฺจ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ. จกฺขุ โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ. โสตํ โลเก ฯเปฯ ฆานํ โลเก ฯเปฯ ชิวฺหา โลเก ฯเปฯ กาโย โลเก ฯเปฯ มโน โลเก ปิยรูปํ สาตรูปํ, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

รูปา โลเก ฯเปฯ สทฺทา โลเก ฯเปฯ คนฺธา โลเก ฯเปฯ รสา โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพา โลเก ฯเปฯ ธมฺมา โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

จกฺขุวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ โสตวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ ฆานวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ กายวิญฺญาณํ โลเก ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

จกฺขุสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ โสตสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ ฆานสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ ชิวฺหาสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ กายสมฺผสฺโส โลเก ฯเปฯ มโนสมฺผสฺโส โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ โสตสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ ฆานสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ ชิวฺหาสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ กายสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ฯเปฯ มโนสมฺผสฺสชา เวทนา โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

รูปสญฺญา โลเก ฯเปฯ สทฺทสญฺญา โลเก ฯเปฯ คนฺธสญฺญา โลเก ฯเปฯ รสสญฺญา โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพสญฺญา โลเก ฯเปฯ ธมฺมสญฺญา โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

รูปสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ สทฺทสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ คนฺธสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ รสสญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพ-สญฺเจตนา โลเก ฯเปฯ ธมฺมสญฺเจตนา โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

รูปตณฺหา โลเก ฯเปฯ สทฺทตณฺหา โลเก ฯเปฯ คนฺธตณฺหา โลเก ฯเปฯ รสตณฺหา โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา โลเก ฯเปฯ ธมฺมตณฺหา โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

รูปวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ สทฺทวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ คนฺธวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ รสวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพวิตกฺโก โลเก ฯเปฯ ธมฺมวิตกฺโก โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ.

รูปวิจาโร โลเก ฯเปฯ สทฺทวิจาโร โลเก ฯเปฯ คนฺธวิจาโร โลเก ฯเปฯ รสวิจาโร โลเก ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพวิจาโร โลเก ฯเปฯ ธมฺมวิจาโร โลเก ปิยรูปา สาตรูปา, เอตฺเถสา ตณฺหา ปหิยฺยมานา ปหิยฺยติ, เอตฺถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ.

มคฺคสจฺจนิทฺเทโส

[๑๓๕] กตมญฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ. อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป

สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ.

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ. ยํ โข ภิกฺขเว ทุกฺเข ญาณํ, ทุกฺขสมุทเย ญาณํ, ทุกฺขนิโรเธ ญาณํ, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย ญาณํ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาทิฏฺฐิ.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป. เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป อพฺยาปาท-สงฺกปฺโป อวิหึสาสงฺกปฺโป; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาสงฺกปฺโป.

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา. มุสาวาทา เวรมณี, ปิสุณาย วาจาย เวรมณี, ผรุสาย วาจาย เวรมณี, สมฺผปฺปลาปา เวรมณี; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาวาจา.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต. ปาณาติปาตา เวรมณี, อทินฺนาทานา เวรมณี, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมากมฺมนฺโต.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว. อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก มิจฺฉาอาชีวํ ปหาย สมฺมาอาชีเวน ชีวิกํ กปฺเปติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาอาชีโว.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาวายาโม. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ จิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ

วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาวายาโม.

กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาสติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ; อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาสติ.

กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาสมาธิ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ, สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทติ, ยนฺตं อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขं อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ; อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว สมฺมาสมาธิ. อิทं วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจं.

[๑๓๖] อิติ อชฺฌตฺตं วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, พหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, วยธมฺมานุปสฺสี วา ธมฺเมสุ วิหรติ, สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา

ธมฺเมสุ วิหรติ. “อตฺถิ ธมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย. อนิสฺสิโต จ วิหรติ, น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ จตูสุ อริยสจฺเจสุ.

สจฺจปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

ธมฺมานุปสฺสนา นิฏฺฐิตา.

[๑๓๗] โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย สตฺต วสฺสานิ, ตสฺส ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ; ทิฏฺเธว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา.

ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขเว สตฺต วสฺสานิ. โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย ฉ วสฺสานิ ปญฺจ วสฺสานิ จตฺตาริ วสฺสานิ ตีณิ วสฺสานิ เทฺว วสฺสานิ เอกํ วสฺสํ ฯเปฯ

ติฏฺฐตุ ภิกฺขเว เอกํ วสฺสํ. โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย สตฺต มาสานิ. ตสฺส ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ; ทิฏฺเธว ธมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา.

ติฏฺฐนฺตุ ภิกฺขเว สตฺต มาสานิ. โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย ฉ มาสานิ ปญฺจ มาสานิ จตฺตาริ มาสานิ ตีณิ มาสานิ เทฺว มาสานิ เอกํ มาสํ อฑฺฒมาสํ ฯเปฯ

ติฏฺฐตุ ภิกฺขเว อฑฺฒมาโส. โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาเวยฺย สตฺตาหํ, ตสฺส ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ; ทิฏฺเธว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา.

[๑๓๘] “เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ. อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทสมํ มหาสติปฏฺฐานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ปฐโม มูลปริยายวคฺโค นิฏฺฐิโต.

ตสฺสุทฺทานํ

มูลอาสวธมฺมทายาทา[๑] เภรวานงฺคณากงฺเขยฺยวตฺถึ
สลฺเลขสมฺมาทิฏฺฐิสติปฏฺฐ วคฺควโร อสโม สุขสมตฺโต.[๒]

---

[๑] สี. สุภวยวาทายจตุปุพฺพคโม อคณิคณองฺคณสพฺภยโน
ปิยการวปณฺฑรสลฺลิโน ตถาทิฏฺฐิสติอสโม ปฐโม พฺรูวโรวรวคฺโคติ
ปาโฐ ทิสฺสติ.

[๒] อิโต ปรํ เกสุจิ โปตฺถเกสุ อิธาปิ คาถาโย เอวํ ทิสฺสนฺติ:
อชรํ อมตํ อมตาธิคมํ ผลมคฺคนิทสฺสนํ ทุกฺขนุทฺ
สหิตตฺตํ มหารสหสฺสกรํ ภูตมิติ สารํ วิวิธํ สุณาถ.
ตพฺพากํ วสุปูริตํ ฆมฺมปเถ ติวิธคฺคิปิเพสิตนิพฺพาปนํ
พฺยาธิปนุทนโอสธโย ปฐฺฉิมสุตฺตปวรา จปิตา.
มธุมนฺทวรสามทานํ ขิฑฺฑารติ ชนนิมนุสงฺฆาตํ
ตถา สุตฺเต เวยฺยากรณา จปิตา สกฺยปุตฺตานมภิทมนตฺถาย
ปญฺญาสํ จ ทิยฑฺฒสตํ เทฺว จ เวยฺยากรณํ อปเร จ
เตวนามคตํ จ อนุปุพฺพํ เอกมนา นิสาเมถ มุทคฺคํ.

๒. สีหนาทวคฺโค

๑. จูฬสีหนาทสุตฺตํ

[๑๓๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"อิเธว ภิกฺขเว สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ, สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณหิ[๑] อญฺเญหีติ, เอวเมว[๒] ภิกฺขเว สมฺมา สีหนาทํ นทถ.

[๑๔๐] ฐานํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุํ "โก ปนายสฺมนฺตานํ อสฺสาโส กึ พลํ, เยน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต อตฺตนิ[๓] สมฺปสฺสมานา[๓] เอวํ วเทถ "อิเธว สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ, สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณหิ อญฺเญหีติ. เอวํวาทิโน ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา "อตฺถิ โข โน อาวุโส เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาโร ธมฺมา อกฺขาตา, เย มยํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมานา เอวํ วเทม "อิเธว สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ, สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณหิ อญฺเญหีติ. กตเม จตฺตาโร, อตฺถิ โข โน อาวุโส สตฺถริ ปสาโท, อตฺถิ ธมฺเม ปสาโท, อตฺถิ สีเลสุ ปริปูรการิตา, สหธมฺมิกา โข ปน ปิยา มนาปา คหฏฺฐา เจว

---

[๑] ฉ.,เท. สมเณภิ อญฺเญหิ [๒] ฉ.,เท. เอวเมตํ
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

ปพฺพชิตา จ. อิเม โข โน อาวุโส เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาโร ธมฺมา อกฺขาตา, เย มยํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมานา เอวํ วเทม "อิเธว สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ, สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณหิ อญฺเญหีติ.

[๑๔๑] ฐานํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยุ "อมฺหากมฺปิ โข อาวุโส อตฺถิ สตฺถริ ปสาโท, โย[๑] อมฺหากํ สตฺถา. อมฺหากมฺปิ อตฺถิ ธมฺเม ปสาโท, โย[๑] อมฺหากํ ธมฺโม. มยมฺปิ สีเลสุ ปริปูรการิโน, ยานิ อมฺหากํ สีลานิ. อมฺหากมฺปิ สหธมฺมิกา ปิยา มนาปา คหฏฺฐา เจว ปพฺพชิตา จ. อิธ โน อาวุโส โก วิเสโส, โก อธิปฺปาโย,[๒] กึ นานากรณํ, ยทิทํ ตุมฺหากญฺเจว อมฺหากญฺจาติ.

เอวํวาทิโน ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา "กึ ปนาวุโส เอกา นิฏฺฐา, อุทาหุ ปุถู[๓] นิฏฺฐาติ. สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "เอกา หาวุโส[๔] นิฏฺฐา น ปุถู นิฏฺฐาติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺฐา สราคสฺส, อุทาหุ วีตราคสฺสาติ. สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "วีตราคสฺสาวุโส สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา สราคสฺสาติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺฐา สโทสสฺส, อุทาหุ วีตโทสสฺสาติ. สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "วีตโทสสฺสาวุโส สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา สโทสสฺสาติ.

๑,๑ อิ. โส
๒ อธิปฺปายโสติปิ ปาโจ. ฉ. อธิปฺปยาโส
๓ ฉ. ปุถุ
๔ ฉ. เอกาวุโส

สา ปนาวุโส นิฏฺฐา สโมหสฺส, อุทาหุ วีตโมหสฺสาติ. สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "วีตโมหสฺสาวุโส สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา สโมหสฺสาติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺฐา สตณฺหสฺส, อุทาหุ วีตตณฺหสฺสาติ. สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "วีตตณฺหสฺสาวุโส สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา สตณฺหสฺสาติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺฐา สอุปาทานสฺส, อุทาหุ อนุปาทานสฺสาติ. สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "อนุปาทานสฺสาวุโส สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา สอุปาทานสฺสาติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺฐา วิทฺทสุโน, อุทาหุ อวิทฺทสุโนติ. สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "วิทฺทสุโน อาวุโส สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา อวิทฺทสุโนติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺฐา อนุรุทฺธปฺปฏิวิรุทฺธสฺส, อุทาหุ อนนุรุทฺธปฺปฏิวิรุทฺธสฺสาติ.[๑] สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "อนนุรุทฺธปฺปฏิวิรุทฺธสฺสาวุโส สา นิฏฺฐา, น สา นิฏฺฐา อนุรุทฺธปฺปฏิวิรุทฺธสฺสาติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺฐา ปปญฺจารามสฺส ปปญฺจรติโน, อุทาหุ นิปฺปปญฺจารามสฺส นิปฺปปญฺจรติโนติ. สมฺมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยุ "นิปฺปปญฺจารามสฺสาวุโส สา นิฏฺฐา นิปฺปปญฺจรติโน, น สา นิฏฺฐา ปปญฺจารามสฺส ปปญฺจรติโนติ.

[๑๔๒] เทฺวมา ภิกฺขเว ทิฏฺฐิโย ภวทิฏฺฐิ จ วิภวทิฏฺฐิ จ. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา ภวทิฏฺฐึ อลฺลีนา ภวทิฏฺฐึ อุปคตา ภวทิฏฺฐึ อชฺโฌสิตา, วิภวทิฏฺฐิยา เต ปฏิวิรุทฺธา.

---

[๑] ฉ.,เท. อนนุรุทฺธอปฺปฏิวิรุทฺธสฺส

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา วิภวทิฏฺฐึ อลฺลีนา วิภวทิฏฺฐึ อุปคตา วิภวทิฏฺฐึ อชฺโฌสิตา, ภวทิฏฺฐิยา เต ปฏิวิรุทฺธา. เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ ทฺวินฺนํ ทิฏฺฐีนํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตं นปฺปชานนฺติ, เต สราคา, เต สโทสา, เต สโมหา, เต สตณฺหา, เต สอุปาทานา, เต อวิทฺทสุโน, เต อนุรุทฺธปฺปฏิวิรุทฺธา, เต ปปญฺจารามา ปปญฺจรติโน, เต น ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชรามรเณน[๑] โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, 'น ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิ. เย[๒] หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิมาสํ ทฺวินฺนํ ทิฏฺฐีนํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตं ปชานนฺติ, เต วีตราคา, เต วีตโทสา, เต วีตโมหา, เต วีตตณฺหา, เต อนุปาทานา, เต วิทฺทสุโน, เต อนนุรุทฺธปฺปฏิวิรุทฺธา, เต นิปฺปปญฺจารามา นิปฺปปญฺจรติโน, เต ปริมุจฺจนฺติ ชาติยา ชรามรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ, 'ปริมุจฺจนฺติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิ.

[๑๔๓] จตฺตาริมานิ ภิกฺขเว อุปาทานานิ. กตมานิ จตฺตาริ, กามุปาทานํ ทิฏฺฐุปาทานํ สีลพฺพตุปาทานํ อตฺตวาทุปาทานํ. สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา สพฺพุปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมฺมา สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ; กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ตํ กิสฺส เหตุ, อิมานิ หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ตีณิ ฐานานิ ยถาภูตं นปฺปชานนฺติ; ตสฺมา เต

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ชราย มรเณน [๒] ฉ.,เท.,อิ. เย จ โข

โภนฺโต สมณพฺรหฺมณา สพฺพูปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมฺมา สพฺพูปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ; กามูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น ทิฏฺฐูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น สีลพฺพตูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ.

สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา สพฺพูปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมฺมา สพฺพูปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ; กามูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ทิฏฺฐูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น สีลพฺพตูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ตํ กิสฺส เหตุ, อิมานิ หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เทฺว ฐานานิ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ; ตสฺมา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สพฺพูปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมฺมา สพฺพูปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ; กามูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ทิฏฺฐูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, สีลพฺพตูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺต-วาทูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ.

สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา สพฺพูปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมฺมา สพฺพูปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ; กามูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ทิฏฺฐูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, สีลพฺพตูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทูปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ, อิมํ หิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา เอกํ ฐานํ ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ; ตสฺมา เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สพฺพูปาทานปริญฺญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมฺมา สพฺพูปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ;

กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ, น อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ.

เอวรูเป โข ภิกฺขเว ธมฺมวินเย โย สตฺถริ ปสาโท, โส น สมฺมคฺคโต อกฺขายติ. โย ธมฺเม ปสาโท, โส น สมฺมคฺคโต อกฺขายติ; ยา สีเลสุ ปริปูรการิตา, สา น สมฺมคฺคตา อกฺขายติ; ยา สหธมฺมิเกสุ ปิยมนาปตา, สา น สมฺมคฺคตา อกฺขายติ. ตํ กิสฺส เหตุ, เอวญฺเหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ ทุรกฺขาเต ธมฺมวินเย ทุปฺปเวทิเต อนิยฺยานิเก อนุปสมสํวตฺตนิเก อสมฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิเต.

[๑๔๔] ตถาคโต จ โข ภิกฺขเว อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สพฺพุปาทานปริญฺญาวาโท ปฏิชานมาโน สมฺมา สพฺพุปาทานปริญฺญํ ปญฺญเปติ; กามุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปติ; สีลพฺพตุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺญํ ปญฺญเปติ. เอวรูเป โข ภิกฺขเว ธมฺมวินเย โย สตฺถริ ปสาโท, โส สมฺมคฺคโต อกฺขายติ; โย ธมฺเม ปสาโท, โส สมฺมคฺคโต อกฺขายติ; ยา สีเลสุ ปริปูรการิตา,[๑] สา สมฺมคฺคตา อกฺขายติ; ยา สหธมฺมิเกสุ ปิยมนาปตา, สา สมฺมคฺคตา อกฺขายติ. ตํ กิสฺส เหตุ, เอวญฺเหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย สุปฺปเวทิเต นิยฺยานิเก อุปสมสํวตฺตนิเก สมฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิเต.

[๑๔๕] อิเม จ ภิกฺขเว จตฺตาโร อุปาทานา กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา. อิเม จตฺตาโร อุปาทานา ตณฺหานิทานา ตณฺหาสมุทยา ตณฺหาชาติกา ตณฺหาปภวา. ตณฺหา จายํ ภิกฺขเว กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา. ตณฺหา เวทนานิทานา

---

[๑] "ปริปูริการิตาติปิ ปาโฐ.

เวทนาสมุทยา เวทนาชาติกา เวทนาปภวา. เวทนา จายํ ภิกฺขเว กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา. เวทนา ผสฺสนิทานา ผสฺสสมุทยา ผสฺสชาติกา ผสฺสปภวา. ผสฺโส จายํ ภิกฺขเว กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว. ผสฺโส สฬายตนนิทาโน สฬายตนสมุทโย สฬายตนชาติโก สฬายตนปภโว. สฬายตนญฺจิทํ ภิกฺขเว กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ. สฬายตนํ นามรูปนิทานํ นามรูปสมุทยํ นามรูปชาติกํ นามรูปปภวํ. นามรูปญฺจิทํ ภิกฺขเว กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ. นามรูปึ วิญฺญาณนิทานํ วิญฺญาณสมุทยํ วิญฺญาณชาติกํ วิญฺญาณปภวํ. วิญฺญาณญฺจิทํ ภิกฺขเว กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ. วิญฺญาณํ สงฺขารนิทานํ สงฺขารสมุทยํ สงฺขารชาติกํ สงฺขารปภวํ. สงฺขารา จิเม ภิกฺขเว กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา. สงฺขารา อวิชฺชานิทานา อวิชฺชาสมุทยา อวิชฺชาชาติกา อวิชฺชาปภวา.

ยโต จ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหีนา โหติ, วิชฺชา อุปฺปนฺนา. โส อวิชฺชาวิราคา วิชฺชุปฺปาทา เนว กามุปาทานํ อุปาทิยติ, น ทิฏฺฐุปาทานํ อุปาทิยติ, น สีลพฺพตุปาทานํ อุปาทิยติ, น อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิยติ, อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ, “ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติตี.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปฐมํ จูฬสีหนาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. มหาสีหนาทสุตฺตํ

[๑๔๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ พหินคเร อปรปุเร[๑] วนสณฺเฑ. เตน โข ปน สมเยน สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต อจิรปกฺกนฺโต โหติ อิมสฺมา ธมฺมวินยา. โส เวสาลิยํ ปริสติ[๒] เอวํ วาจํ ภาสติ "นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ[๓] มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยं ปฏิภานํ; ยสฺส จ ขฺวาสฺส ตฺถาย ธมฺโม เทสิโต, โส นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายาติ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อสฺโสสิ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต "สุนกฺขตฺตสฺส ลิจฺฉวิปุตฺตสฺส เวสาลิยํ ปริสติ เอวํ วาจํ ภาสมานสฺส 'นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส. ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยं ปฏิภานํ; ยสฺส จ ขฺวาสฺส ตฺถาย ธมฺโม เทสิโต, โส นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายาติ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตं นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "สุนกฺขตฺโต ภนฺเต ลิจฺฉวิปุตฺโต อจิรปกฺกนฺโต อิมสฺมา ธมฺมวินยา, โส เวสาลิยํ ปริสติ เอวํ วาจํ ภาสติ 'นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ

---

[๑] สี.,อิ. อวรปุเร
[๒] สี.,อิ. ปริสตึ
[๓] อิ. อุตฺตรึ

เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํ ปฏิภานํ; ยสฺส จ ขฺวาสฺสตฺถาย ธมฺโม เทสิโต, โส นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายาติ.

[๑๔๗] "โกธโน โข[๑] สารีปุตฺต สุนกฺขตฺโต โมฆปุริโส, โกธา จ ปนสฺส เอสา วาจา ภาสิตา. "อวณฺณํ ภาสิสฺสามีติ โส สารีปุตฺต สุนกฺขตฺโต โมฆปุริโส วณฺณเมว ตถาคตสฺส ภาสติ; วณฺโณ เหโส สารีปุตฺต ตถาคตสฺส, โย เอวํ วเทยฺย "ยสฺส จ ขฺวาสฺสตฺถาย ธมฺโม เทสิโต, โส นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายาติ.

อยมฺปิ หิ นาม สารีปุตฺต สุนกฺขตฺตสฺส โมฆปุริสสฺส มยิ ธมฺมนฺวโย น ภวิสฺสติ "อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ.

อยมฺปิ หิ นาม สารีปุตฺต สุนกฺขตฺตสฺส โมฆปุริสสฺส มยิ ธมฺมนฺวโย น ภวิสฺสติ "อิติปิ โส ภควา อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ; เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ. อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกุฑฺฑํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉติ เสยฺยถาปิ อากาเส, ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ เสยฺยถาปิ อุทเก, อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉติ เสยฺยถาปิ ปถวิยํ, อากาเสปิ ปลฺลงฺเกน กมติ เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ. อิเมปิ จนฺทิมสุริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสติ ปริมชฺชติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วตฺเตตีติ.

อยมฺปิ หิ นาม สารีปุตฺต สุนกฺขตฺตสฺส โมฆปุริสสฺส มยิ ธมฺมนฺวโย น ภวิสฺสติ "อิติปิ โส ภควา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สทฺเท สุณาติ; ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เหโส อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อยมฺปิ หิ นาม สารีปุตฺต สุนกฺขตฺตสฺส โมฆปุริสสฺส มยิ ธมฺมนฺวโย น ภวิสฺสติ “อิติปิ โส ภควา ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ. สราคํ วา จิตฺตํ ‘สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ ‘วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สโทสํ วา จิตฺตํ ‘สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; วีตโทสํ วา จิตฺตํ ‘วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สโมหํ วา จิตฺตํ ‘สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ; มหคฺคตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ สมาหิตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ อสมาหิตํ วา จิตฺตํ ฯเปฯ วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาตีติ.

[๑๔๘] ทส โข ปนิมานิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลานิ, เยหิ พเลหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภณฺฐานํ[๑] ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ. กตมานิ ทส.

อิธ สารีปุตฺต ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ

---

[๑] ฉ.,เท. อาสภึ ฐานึ, เอวมุปริปิ.

ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต สพฺพตฺถคามินึ ปฏิปทำ ยถาภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต สพฺพตฺถคามินึ ปฏิปทำ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทำ นทติ, พฺรหฺมจกฺกำ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรำ สารีปุตฺต ตถาคโต อเนกธาตุนานาธาตุโลกำ ยถาภูตำ ปชานาติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต อเนกธาตุนานาธาตุโลกำ ยถาภูตำ ปชานาติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลำ โหติ, ยำ พลำ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานำ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทำ นทติ, พฺรหฺมจกฺกำ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรำ สารีปุตฺต ตถาคโต สตฺตานำ นานาธิมุตฺติกตำ ยถาภูตำ ปชานาติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต สตฺตานำ นานาธิมุตฺติกตำ ยถาภูตำ ปชานาติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลำ โหติ, ยำ พลำ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานำ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทำ นทติ, พฺรหฺมจกฺกำ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรำ สารีปุตฺต ตถาคโต ปรสตฺตานำ ปรปุคฺคลานำ อินฺทฺริยปโรปริยตฺตำ ยถาภูตำ ปชานาติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต ปรสตฺตานำ ปรปุคฺคลานำ อินฺทฺริยปโรปริยตฺตำ ยถาภูตำ ปชานาติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลำ โหติ, ยำ พลำ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานำ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทำ นทติ, พฺรหฺมจกฺกำ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สงฺกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สงฺกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโย จตสฺโสปิ ชาติโย ปญฺจปิ ชาติโย ทสปิ ชาติโย วีสมฺปิ ชาติโย ตึสมฺปิ ชาติโย จตฺตาฬีสมฺปิ ชาติโย ปญฺญาสมฺปิ ชาติโย ชาติสตมฺปิ ชาติสหสฺสมฺปิ ชาติสตสหสฺสมฺปิ อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป “อมุตฺราสึ เอวํนาโม เอวโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํ สุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทึ, ตตฺราปาสึ เอวํนาโม เอวโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํ สุขทุกฺขปฏิสํเวที เอวมายุปริยนฺโต, โส ตโต จุโต อิธูปปนฺโนติ, อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ

“อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ “อิเม วต โภนฺโต ฯเปฯ ปชานาติ; อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ.

ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ.

อิมานิ โข สารีปุตฺต ทส ตถาคตสฺส ตถาคตพลานิ, เยหิ พเลหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ.

[๑๔๙] โย โข มํ สารีปุตฺต เอวํ ชานนฺตํ เอวํ ปสฺสนฺตํ เอวํ วเทยฺย "นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยं ปฏิภานนฺติ; ตํ สารีปุตฺต วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏฺเจว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ สารีปุตฺต วทามิ. ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย.

[๑๕๐] จตฺตาริมานิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส เวสารชฺชานิ, เยหิ เวสารชฺเชหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ. กตมานิ จตฺตาริ. "สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เต ปฏิชานโต อิเม ธมฺมา อนภิสมฺพุทฺธาติ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ สหธมฺเมน ปฏิโจเทสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ สารีปุตฺต น สมนุปสฺสามิ, เอตมหํ[๑] สารีปุตฺต นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสนฺโต เขมปฺปตฺโต อภยปฺปตฺโต เวสารชฺชปฺปตฺโต วิหรามิ.

"ขีณาสวสฺส เต ปฏิชานโต อิเม อาสวา อปฺปหีณาติ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ สหธมฺเมน ปฏิโจเทสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ สารีปุตฺต น สมนุปสฺสามิ, เอตมหํ สารีปุตฺต นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสนฺโต เขมปฺปตฺโต อภยปฺปตฺโต เวสารชฺชปฺปตฺโต วิหรามิ.

---

[๑] สี.,อิ. เอตปหํ

"เย โข ปน เต อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ สหธมฺเมน ปฏิโจเทสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ สารีปุตฺต น สมนุปสฺสามิ, เอตมหํ สารีปุตฺต นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสนฺโต เขมปฺปตฺโต อภยปฺปตฺโต เวสารชฺชปฺปตฺโต วิหรามิ.

"ยสฺส โข ปน เต อตฺถาย ธมฺโม เทสิโต, โส น นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยายาติ ตตฺร วต มํ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ สหธมฺเมน ปฏิโจเทสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ สารีปุตฺต น สมนุปสฺสามิ, เอตมหํ สารีปุตฺต นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสนฺโต เขมปฺปตฺโต อภยปฺปตฺโต เวสารชฺชปฺปตฺโต วิหรามิ.

อิมานิ โข สารีปุตฺต จตฺตาริ ตถาคตสฺส เวสารชฺชานิ, เยหิ เวสารชฺเชหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ.

โย โข มํ สารีปุตฺต เอวํ ชานนฺตํ เอวํ ปสฺสนฺตํ เอวํ วเทยฺย "นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํ ปฏิภานนฺติ ตํ สารีปุตฺต วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏเฺ ว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ สารีปุตฺต วทามิ. ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย.

[๑๕๑] อฏฺฐ โข อิมา สารีปุตฺต ปริสา. กตมา อฏฺฐ, ขตฺติยปริสา พฺราหฺมณปริสา คหปติปริสา สมณปริสา จาตุมฺมหาราชิกปริสา ตาวตึสปริสา มารปริสา พฺรหฺมปริสา. อิมา โข สารีปุตฺต อฏฺฐ ปริสา. อิเมหิ โข สารีปุตฺต จตูหิ เวสารชฺเชหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อิมา อฏฺฐ ปริสา อุปสงฺกมติ อชฺโฌคาหติ. อภิชานามิ โข ปนาหํ สารีปุตฺต อเนกสตํ ขตฺติยปริสํ อุปสงฺกมิตา, ตตฺราปิ มยา สนฺนิสินฺนปุพฺพญฺเจว สลฺลปิตปุพฺพญฺจ สากจฺฉา จ สมาปชฺชิตปุพฺพา. ตตฺร วต มํ ภยํ วา สารชฺชํ วา โอกฺกมิสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ สารีปุตฺต น สมนุปสฺสามิ, เอตมหํ สารีปุตฺต นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสนฺโต ฯเปฯ วิหรามิ.

อภิชานามิ โข ปนาหํ สารีปุตฺต อเนกสตํ พฺราหฺมณปริสํ คหปติปริสํ สมณปริสํ จาตุมฺมหาราชิกปริสํ ตาวตึสปริสํ มารปริสํ พฺรหฺมปริสํ อุปสงฺกมิตา, ตตฺราปิ มยา สนฺนิสินฺนปุพฺพญฺเจว สลฺลปิตปุพฺพญฺจ สากจฺฉา จ สมาปชฺชิตปุพฺพา. “ตตฺร วต มํ ภยํ วา สารชฺชํ วา โอกฺกมิสฺสตีติ นิมิตฺตเมตํ สารีปุตฺต น สมนุปสฺสามิ, เอตมหํ สารีปุตฺต นิมิตฺตํ อสมนุปสฺสนฺโต เขมปฺปตฺโต อภยปฺปตฺโต เวสารชฺชปฺปตฺโต วิหรามิ.

โย โข มํ สารีปุตฺต เอวํ ชานนฺตํ เอวํ ปสฺสนฺตํ เอวํ วเทยฺย “นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสติ วีมํสานุจริตํ สยํ ปฏิภานนฺติ. ตํ สารีปุตฺต วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏเฺธ ว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ สารีปุตฺต วทามิ. ตํ วาจํ

อปฺปหาย ตำ จิตฺตำ อปฺปหาย ตำ ทิฏฺจึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตำ นิกฺขิตฺโต เอวำ นิรเย.

[๑๕๒] จตสฺโส โข อิมา สารีปุตฺต โยนิโย. กตมา จตสฺโส, อณฺฑชา โยนิ ชลาพุชา โยนิ สำเสทชา โยนิ โอปปาติกา โยนิ. กตมา จ สารีปุตฺต อณฺฑชา โยนิ, เย โข เต สารีปุตฺต สตฺตา อณฺฑโกสำ อภินิพฺภิชฺช ชายนฺติ; อยำ วุจฺจติ สารีปุตฺต อณฺฑชา โยนิ. กตมา จ สารีปุตฺต ชลาพุชา โยนิ, เย โข เต สารีปุตฺต สตฺตา วตฺถิโกสำ อภินิพฺภิชฺช ชายนฺติ; อยำ วุจฺจติ สารีปุตฺต ชลาพุชา โยนิ. กตมา จ สารีปุตฺต สำเสทชา โยนิ, เย โข เต สารีปุตฺต สตฺตา ปูติมจฺเฉ วา ชายนฺติ ปูติกุณเป วา ปูติกุมฺมาเส วา จนฺทนิกาย วา โอพิคลฺเล วา ชายนฺติ; อยำ วุจฺจติ สารีปุตฺต สำเสทชา โยนิ. กตมา จ สารีปุตฺต โอปปาติกา โยนิ, เทวา เนรยิกา เอกจฺเจ จ มนุสฺสา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา; อยำ วุจฺจติ สารีปุตฺต โอปปาติกา โยนิ. อิมา โข สารีปุตฺต จตสฺโส โยนิโย.

โย โข มำ สารีปุตฺต เอวำ ชานนฺตำ เอวำ ปสฺสนฺตำ เอวำ วเทยฺย “นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตำ สมโณ โคตโม ธมฺมำ เทเสติ วีมำสานุจริตำ สยำ ปฏิภานนฺติ. ตำ สารีปุตฺต วาจำ อปฺปหาย ตำ จิตฺตำ อปฺปหาย ตำ ทิฏฺจึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตำ นิกฺขิตฺโต เอวำ นิรเย. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏเจว ธมฺเม อญฺญำ อาราเธยฺย, เอวำ สมฺปทมิทำ สารีปุตฺต วทามิ. ตำ วาจำ อปฺปหาย ตำ จิตฺตำ อปฺปหาย ตำ ทิฏฺจึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตำ นิกฺขิตฺโต เอวำ นิรเย.

[๑๕๓] ปญฺจ โข อิมา สารีปุตฺต คติโย. กตมา ปญฺจ, นิรโย ติรจฺฉานโยนิ ปิตฺติวิสโย มนุสฺสา เทวา. นิรยญฺจาหํ สารีปุตฺต ปชานามิ นิรยคามิญฺจ มคฺคํ นิรยคามินิญฺจ ปฏิปทํ, ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺชติ, ตญฺจ ปชานามิ. ติรจฺฉานโยนิญฺจาหํ สารีปุตฺต ปชานามิ ติรจฺฉานโยนิคามิญฺจ มคฺคํ ติรจฺฉานโยนิคามินิญฺจ ปฏิปทํ, ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺชติ, ตญฺจ ปชานามิ. ปิตฺติวิสยญฺจาหํ สารีปุตฺต ปชานามิ ปิตฺติวิสยคามิญฺจ มคฺคํ ปิตฺติวิสยคามินิญฺจ ปฏิปทํ, ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ อุปปชฺชติ, ตญฺจ ปชานามิ. มนุสฺเส จาหํ สารีปุตฺต ปชานามิ มนุสฺสโลกคามิญฺจ มคฺคํ มนุสฺสโลกคามินิญฺจ ปฏิปทํ, ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา มนุสฺเสสุ อุปปชฺชติ, ตญฺจ ปชานามิ. เทเว จาหํ สารีปุตฺต ปชานามิ เทวโลกคามิญฺจ มคฺคํ เทวโลกคามินิญฺจ ปฏิปทํ, ยถา ปฏิปนฺโน จ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ, ตญฺจ ปชานามิ. นิพฺพานญฺจาหํ สารีปุตฺต ปชานามิ นิพฺพานคามิญฺจ มคฺคํ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ, ยถา ปฏิปนฺโน จ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ตญฺจ ปชานามิ.

[๑๕๔] อิธาหं สารีปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวं เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ[๑] "ตถายं ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูพฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายं ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมหํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปชานามิ, เอวมุปริปิ.

จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปนฺนํ เอกนฺตทุกฺขา ติปฺปา[๑] กฏุกา เวทนา เวทยมานํ. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต องฺคารกาสุ สาธิกโปริสา ปูรา องฺคารานํ วีตจฺจิกานํ วีตธูมานํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มคฺเคน ตเมว องฺคารกาสุ ปณิธาย. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย "ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา อิมํเยว องฺคารกาสุ อาคมิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺสา องฺคารกาสุยา ปติตํ เอกนฺตทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยมานํ. เอวเมว โข อหํ สารีปุตฺต อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปนฺนํ เอกนฺตทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยมานํ.

อิธ ปนาหํ สารีปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปนฺนํ ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยมานํ. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต คูถกูโป สาธิกโปริโส ปูโร คูถสฺส. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย

[๑] ฉ.,เท. ติพฺพา, เอวมุปริปิ.

ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มคฺเคน ตเมว คูถกูปํ ปณิธาย. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย “ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา อิมํเยว คูถกูปํ อาคมิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺมึ คูถกูเป ปติตํ ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยมานํ. เอวเมว โข อหํ สารีปุตฺต อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ “ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ติรจฺฉานโยนึ อุปปนฺนํ ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยมานํ.

อิธ ปนาหํ[๑] สารีปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ “ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ อุปปนฺนํ ทุกฺขพหุลา เวทนา เวทยมานํ. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต รุกฺโข วิสเม ภูมิภาเค ชาโต ตนุปตฺตปลาโส กวรจฺฉาโย อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มคฺเคน ตเมว รุกฺขํ ปณิธาย. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย “ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา อิมํเยว รุกฺขํ อาคมิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสินฺนํ วา

---

[๑] สฺยา. อิธาหํ

นิปนฺนํ วา ทุกฺขพหุลา เวทนา เวทยมานํ. เอวเมว โข อหํ สารีปุตฺต อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูพฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปิตฺติวิสยํ อุปปนฺนํ ทุกฺขพหุลา เวทนา เวทยมานํ.

อิธ ปนาหํ สารีปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูพฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา มนุสฺเสสุ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา มนุสฺเสสุ อุปปนฺนํ สุขพหุลา เวทนา เวทยมานํ. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต รุกฺโข สเม ภูมิภาเค ชาโต พหลปตฺตปลาโส สณฺฑจฺฉาโย,[๑] อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มคฺเคน ตเมว รุกฺขํ ปณิธาย, ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย "ตถายํ ถวํ ปุริโส ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูพฺโห, ยถา อิมํเยว[๒] รุกฺขํ อาคมิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วา สุขพหุลา เวทนา เวทยมานํ. เอวเมว โข อหํ สารีปุตฺต อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ "ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูพฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา "มนุสฺเสสุ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา มนุสฺเสสุ อุปปนฺนํ สุขพหุลา เวทนา เวทยมานํ.

---

[๑] ฉ.,เท. สนฺทจฺฉาโย [๒] อิมเมว

อิธ ปนาหํ สารีปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ “ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมหํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนํ เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํ. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ปาสาโท ตตฺรสฺส กูฏาคารํ อุลฺลิตฺตาวลิตฺตํ นิวาตํ ผุสิตคฺคลํ ปิหิตวาตปานํ ตตฺรสฺส ปลฺลงฺโก โคนกตฺถโต ปฏิกตฺถโต ปฏลิกตฺถโต กทฺทลิมิคปวรปจฺจตฺถรโณ สอุตฺตรจฺฉโท อุภโต โลหิตกูปธาโน, อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มคฺเคน ตเมว ปาสาทํ ปณิธาย. ตเมหํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย “ตถายํ ภวํ ปุริโส ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา อิมํเยว ปาสาทํ อาคมิสฺสตีติ ตเมหํ ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน ตสฺมึ ปาสาเท ตสฺมึ กูฏาคาเร ตสฺมึ ปลฺลงฺเก นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วา เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํ. เอวเมว โข อหํ สารีปุตฺต อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ “ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสตีติ. ตเมหํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนํ เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํ.

อิธ ปนาหํ สารีปุตฺต เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ “ตถายํ ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคํ สมารูฬฺโห, ยถา อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ

ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน อาสวานं ขยา อนาสวं เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตं เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํ. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต โปกฺขรณี อจฺโฉทกา สาโตทกา สีโตทกา เสตกา สุปติตฺถา รมณียา, อวิทูเร จสฺสา ติพฺโพ วนสณฺโฑ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต เอกายเนน มคฺเคน ตเมว โปกฺขรณึ ปณิธาย. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวं วเทยฺย "ตถายं ภวं ปุริโส ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคं สมารูฬฺโห, ยถา อิมเมว โปกฺขรณึ อาคมิสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน ตं โปกฺขรณึ โอคาเหตฺวา นฺหาตฺวา[๑] จ ปิวิตฺวา จ สพฺพทรถกิลมถปริฬาหं ปฏิปฺปสฺสมฺเภตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา ตสฺมึ วนสณฺเฑ นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วา เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํ. เอวเมว โข อหं สารีปุตฺต อิเธกจฺจํ ปุคฺคลं เอวं เจตสา เจโต ปริจฺจ ชานามิ "ตถายं ปุคฺคโล ปฏิปนฺโน, ตถา จ อิริยติ, ตญฺจ มคฺคं สมารูฬฺโห, ยถา อาสวานं ขยา อนาสวं เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตีติ. ตเมนํ ปสฺสามิ อปเรน สมเยน อาสวานं ขยา อนาสวं เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเธว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตं เอกนฺตสุขา เวทนา เวทยมานํ. อิมา โข สารีปุตฺต ปญฺจ คติโย.

โย โข มं สารีปุตฺต เอวं ชานนฺตं เอวं ปสฺสนฺตं เอวं วเทยฺย "นตฺถิ สมณสฺส โคตมสฺส อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส, ตกฺกปริยาหตं สมโณ โคตโม ธมฺมं เทเสติ วีมํสานุจริตं สยं ปฏิภานนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. นฺหายิตฺวา

ตํ สารีปุตฺต วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏฺเฐ ว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ สารีปุตฺต วทามิ. ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฺปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย.

[๑๔๕] อภิชานามิ โข ปนาหํ สารีปุตฺต จตุรงฺคสมนฺนาคตํ พฺรหฺมจริยํ จริตา. ตปสฺสิสฺสุทฺทิ โหมิ ปรมตปสฺสี, ลูโข[๑] สุทฺทิ โหมิ ปรมลูโข, เชคุจฺฉี สุทฺทิ โหมิ ปรมเชคุจฺฉี, ปวิวิตฺโต[๒] สุทฺทิ โหมิ ปรมปวิวิตฺโต. ตตฺรสฺสุ เม อิทํ สารีปุตฺต ตปสฺสิตาย โหติ. อเจลโก โหมิ มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน,[๓] น เอหิภทฺทนฺติโก น ติฏฺฐภทฺทนฺติโก น อภิหตํ, น อุทฺทิสฺส กตํ, น นิมนฺตนํ สาทิยามิ, โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหามิ, น กโพปิมุขา ปฏิคฺคณฺหามิ, น เอฬกมนฺตรํ, น ทณฺฑมนฺตรํ, น มุสลมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย, น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี, น มจฺฉํ, น มํสํ, น สุรํ, น เมรยํ, น ถุโสทกํ ปิวามิ. โส เอกาคาริโก วา โหมิ เอกาโลปิโก ทฺวาคาริโก วา โหมิ ทฺวาโลปิโก ฯเปฯ สตฺตาคาริโก วา โหมิ สตฺตาโลปิโก. เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปมิ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปมิ ฯเปฯ สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปมิ. เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรมิ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรมิ ฯเปฯ สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรมิ. อิติ เอวรูปํ อฑฺฒมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรามิ.

---

[๑] สี. ลูขสฺสุทฺทิ [๒] อิ. ปวิวิตฺตสฺสุทฺทิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. หตฺถาปเลขโน

โส สากภกฺโข วา โหมิ, สามากภกฺโข วา โหมิ, นีวารภกฺโข วา โหมิ, ททฺทุลภกฺโข วา โหมิ, หฏฺฐภกฺโข วา โหมิ, กณภกฺโข วา โหมิ, อาจามภกฺโข วา โหมิ, ปิญฺญากภกฺโข วา โหมิ, ติณภกฺโข วา โหมิ, โคมยภกฺโข วา โหมิ, วนมูลผลาหาโร ยาเปมิ ปวตฺตผลโภชี.

โส สาณานิปิ ธาเรมิ, มสาณานิปิ ธาเรมิ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรมิ, ปสุกูลานิปิ ธาเรมิ, ติรีฏานิปิ ธาเรมิ, อชินมฺปิ[๑] ธาเรมิ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรมิ, กุสจีรมฺปิ ธาเรมิ, วากจีรมฺปิ ธาเรมิ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรมิ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรมิ, วาลกมฺพลมฺปิ ธาเรมิ, อุพฺพกปกฺขมฺปิ ธาเรมิ, เกสมสฺสุโลจโกปิ โหมิ เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุตฺโต, อุพฺภฏฺฐโก โหมิ อาสนปฏิกฺขิตฺโต, อุกฺกุฏิโกปิ โหมิ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุตฺโต, กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหมิ กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กปฺเปมิ, สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรามิ. อิติ เอวรูปึ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรามิ. อิทฺหิ เม สารีปุตฺต ตปสฺสิตาย โหติ.

[๑๕๖] ตตฺรสฺสุ เม อิทฺหิ สารีปุตฺต ลูขสฺมึ โหติ. เนกวสฺสคณิกํ รโชชลฺลํ กาเย สนฺนิจิตํ โหติ ปปฺปฏิกชาตํ.[๒] เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ติณฺหุกขานุ เนกวสฺสคณิโก สนฺนิจิโต โหติ ปปฺปฏิกชาโต, เอวเมวสฺสุ[๓] เม สารีปุตฺต เนกวสฺสคณิกํ รโชชลฺลํ กาเย สนฺนิจิตํ โหติ ปปฺปฏิกชาตํ. ตสฺส มยฺหํ สารีปุตฺต น เอวํ โหติ "อโห วตาหํ อิมํ รโชชลฺลํ ปาณินา ปริมชฺเชยฺยํ, อญฺเญ วา ปน เม อิมํ รโชชลฺลํ ปาณินา ปริมชฺเชยฺยุนฺติ. เอวมฺปิ เม สารีปุตฺต น โหติ. อิทฺหิ เม สารีปุตฺต ลูขสฺมึ โหติ.

---

[๑] สฺยา. อชินานิปิ
[๒] ฉ.,เท. ปปฏิกชาตํ
[๓] ฉ.,เท. เอวเมวาสฺสุ

ตตฺรสฺสุ เม อิทํ สารีปุตฺต เชคุจฺฉิสฺมึ โหติ. โส โข อหํ สารีปุตฺต สโต ว อภิกฺกมามิ สโต ปฏิกฺกมามิ. ยาว อุทกพินฺทุมฺหิปิ เม ทยา ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ "มาหํ ขุทฺทเก ปาเณ วิสมคเต สงฺฆาตํ อาปาเทสินฺติ. อิทมฺสุ เม สารีปุตฺต เชคุจฺฉิสฺมึ โหติ.

ตตฺรสฺสุ เม อิทํ สารีปุตฺต ปวิวิตฺตสฺมึ โหติ. โส โข อหํ สารีปุตฺต อญฺญตรํ อรญฺญายตนํ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหรามิ. ยทา ปสฺสามิ โคปาลกํ วา ปสุปาลกํ วา ติณหารกํ วา กฏฺฐหารกํ วา วนกมฺมิกํ วา, วเนน วนํ คหเนน คหนํ นินฺเนน นินฺนํ ถเลน ถลํ ปปตามิ.[๑] ตํ กิสฺส เหตุ. มา มํ เต อทฺทกฺสุ, อหญฺจ มา เต อทฺทกฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต อารญฺญโก มิโค มนุสฺเส ทิสฺวา วเนน วนํ คหเนน คหนํ นินฺเนน นินฺนํ ถเลน ถลํ ปปตติ. เอวเมว โข อหํ สารีปุตฺต ยทา ปสฺสามิ โคปาลกํ วา ปสุปาลกํ วา ติณหารกํ วา กฏฺฐหารกํ วา วนกมฺมิกํ วา, วเนน วนํ คหเนน คหนํ นินฺเนน นินฺนํ ถเลน ถลํ ปปตามิ. ตํ กิสฺส เหตุ. มา มํ เต อทฺทกฺสุ, อหญฺจ มา เต อทฺทกฺสนฺติ. อิทมฺสุ เม สารีปุตฺต ปวิวิตฺตสฺมึ โหติ.

โส โข อหํ สารีปุตฺต เย เต โคตฺถา ปฏฺจิตคาโว อปคตโคปาลกา. ตตฺถ จตุกฺกุณฺฑิโก[๒] อุปสงฺกมิตฺวา ยานิ ตานิ วจฺฉกานํ ตรุณกานํ เธนุปกานํ โคมยานิ, ตานิ สุทฺทา อาหาเรมิ. ยาวกีวญฺจ เม สารีปุตฺต สกํ มุตฺตกรีสํ อปริยาทินฺนํ โหติ. สกเยว สุทฺทา มุตฺตกรีสํ อาหาเรมิ. อิทมฺสุ เม สารีปุตฺต มหาวิกฏโภชนสฺมึ โหติ.

[๑๕๗] โส โข อหํ สารีปุตฺต อญฺญตรํ ภีสนกํ วนสณฺฑํ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหรามิ. ตตฺรสฺสุทฺทา สารีปุตฺต ภีสนกสฺส วนสณฺฑสฺส

---

[๑] ฉ.,เท. สัปตามิ

[๒] สี.,อิ. จตุกุณฺฑิโก

ภีสนกตสฺมึ โหติ. โย โกจิ อวีตราโค ตํ วนสณฺฑํ ปวิสติ, เยภุยฺเยน โลมานิ หํสนฺติ. โส โข อหํ สารีปุตฺต ยา ตา รตฺติโย สีตา เหมนฺติกา อนฺตรฏฺฐกา[๑] หิมปาตสมยา[๑] ตถารูปาสุ รตฺตีสุ รตฺตึ อพฺโภกาเส วิหรามิ, ทิวา วนสณฺเฑ. คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ทิวา อพฺโภกาเส วิหรามิ, รตฺตึ วนสณฺเฑ. อปิสฺสุ มํ สารีปุตฺต อยํ อนจฺฉริยา คาถา ปฏิภาสิ ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา

"โส[๒] ตตฺโต โส สิโน[๒] เอโก เอโก ภีสนเก วเน
นคฺโค น จคฺคิมาสิโน เอสนาปสุโต มุนีติ.

โส โข อหํ สารีปุตฺต สุสาเน เสยฺยํ กปฺเปมิ ฉวฏฺฐิกานิ อุปธาย. อปิสฺสุ มํ สารีปุตฺต โคมณฺฑลา[๓] อุปสงฺกมิตฺวา โอฏฺฐุเภนฺติปิ[๔] โอมุตฺเตนฺติปิ ปีสุเกนปิ โอกิรนฺติ กณฺณโสเตสุปิ สลากํ ปเวเสนฺติ. น โข ปนาหํ สารีปุตฺต อภิชานามิ เตสุ ปาปกํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตา. อิทมฺสุ เม สารีปุตฺต อุเปกฺขาวิหารสฺมึ โหติ.

[๑๔๘] สนฺติ โข ปน สารีปุตฺต เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "อาหาเรน สุทฺธีติ. เต เอวมาหํสุ "โกเลหิ ยาเปมาติ; เต โกลมฺปิ ขาทนฺติ, โกลจุณฺณมฺปิ ขาทนฺติ, โกโลทกมฺปิ ปิวนฺติ, อเนกวิหิตมฺปิ โกลวิกตึ ปริภุญฺชนฺติ. อภิชานามิ โข ปนาหํ สารีปุตฺต เอกํเยว โกลํ อาหารํ อาหริตา. สิยา โข ปน เต สารีปุตฺต เอวมสฺส "มหา นูน เตน สมเยน โกโล อโหสีติ. น โข ปเนตํ สารีปุตฺต เอวํ ทฏฺฐพฺพํ; ตทาปิ เอตปรโมเยว โกโล อโหสิ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ. ตสฺส มยฺหํ สารีปุตฺต เอกํเยว โกลํ อาหารํ

[๑-๑] สี.,อิ. อนฺตรฏฺฐเก หิมปาตสมเย [๒-๒] ฉ.,เท. โสตตฺโต โสสินฺโน เจว
[๓] ฉ.,เท. คามณฺฑลา [๔] สี.,อิ. โอฏฺฐุภนฺติปิ

อาหารยโต อธิมตฺตกสีมานํ[๑] ปตฺโต กาโย โหติ. เสยฺยถาปิ นาม อาสีติกปพฺพานิ วา กาพปพฺพานิ[๒] วา, เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทํ, เอวเมวสฺสุ เม อานิสทํ โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวฬี, เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุนฺนตาวนโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ชรสาลาย โคปาณสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม ผาสุพิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ. เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเปสุ อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ติตฺติกาลาพุ อามกจฺฉินฺโน วาตาตเปน สํผุสิโต[๓] โหติ สมฺมิลาโต, เอวเมวสฺสุ เม สีสจฺฉวิ สํผุสิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ สารีปุตฺต อุทรจฺฉวึ ปริมสิสฺสามีติ ปิฏฺฐิกณฺฏกเมว ปริคฺคณฺหามิ, ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามีติ อุทรจฺฉวึเยว ปริคฺคณฺหามิ, ยาวสฺสุ เม สารีปุตฺต อุทรจฺฉวิ ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ สารีปุตฺต "วจฺจํ วา มุตฺตํ วา กริสฺสามีติ ตตฺเถว อวกุชฺโช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ สารีปุตฺต ตเมว กายํ อสฺสาเสนฺโต ปาณินา คตฺตานิ อโนมชฺชามิ. ตสฺส มยฺหํ สารีปุตฺต ปาณินา คตฺตานิ อโนมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย.

[๑๕๙] สนฺติ โข ปน สารีปุตฺต เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "อาหาเรน สุทฺธีติ. เต เอวมาหํสุ "มุคฺเคหิ ยาเปม ฯเปฯ ติเลหิ ยาเปม ฯเปฯ ตณฺฑุเลหิ ยาเปมาติ; เต

---

[๑] ฉ. อธิมตฺตกสิมานํ
[๒] อิ. กาลาปพฺพานิ
[๓] ฉ. สํผุฏิโต, อิ. สํปุฏิโต

ตณฺหุลมฺปิ ขาทนฺติ, ตณฺหุลจุณฺณมฺปิ ขาทนฺติ, ตณฺหุโลทกมฺปิ ปิวนฺติ, อเนกวิหิตมฺปิ ตณฺหุลวิกตึ ปริภุญฺชนฺติ. อภิชานามิ โข ปนาหํ สารีปุตฺต เอกํเยว ตณฺหุลํ อาหารํ อาหริตา. สิยา โข ปน เต สารีปุตฺต เอวมสฺส "มหา นูน เตน สมเยน ตณฺหุโล อโหสีติ. น โข ปเนตํ สารีปุตฺต เอวํ ทฏฺฐพฺพํ; ตทาปิ เอตปรโมเยว ตณฺหุโล อโหสิ, เสยฺยถาปิ เอตรหิ. ตสฺส มยฺหํ สารีปุตฺต เอกํเยว ตณฺหุลํ อาหารํ อาหารยโต อธิมตฺตกสีมานํ ปตฺโต กาโย โหติ. เสยฺยถาปิ นาม อาสีติกปพฺพานิ วา กาพปพฺพานิ วา, เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทำ ฯเปฯ โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวพี ฯเปฯ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ชรสาลาย ฯเปฯ เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร ฯเปฯ เสยฺยถาปิ นาม ติตฺติกาลาพุ ฯเปฯ โส โข อหํ สารีปุตฺต อุทรจฺฉวึ ฯเปฯ โส โข อหํ สารีปุตฺต วจฺจกุฏึ วา ฯเปฯ โส โข อหํ สารีปุตฺต ตเมว กายํ ฯเปฯ กายสฺมา ปปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย.

ตายปิ โข อหํ สารีปุตฺต อริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมึ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณ-ทสฺสนวิเสสํ. ตํ กิสฺส เหตุ. อิมิสฺสาเยว อริยาย ปญฺญาย อนธิคมา, ยายํ อริยา ปญฺญา อธิคตา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย.

[๑๖๐] สนฺติ โข ปน สารีปุตฺต เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวำวาทิโน เอวำทิฏฺฐิโน "สำสาเรน สุทฺธีติ. น โข ปเนโส[๑] สารีปุตฺต สำสาโร สุลภรูโป, โย มยา อสำสริตปุพฺโพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนโส

อญฺญตฺร สุทฺธาวาเสหิ เทเวหิ. สุทฺธาวาเส จาหํ สารีปุตฺต เทเว สสฺสเรยฺยํ นยิมํ โลกํ ปุน อาคจฺเฉยฺยํ.[๑]

สนฺติ โข ปน สารีปุตฺต เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "อุปปตฺติยา สุทฺธีติ. น โข ปเนสา สารีปุตฺต อุปปตฺติ สุลภรูปา, ยา มยา อนุปฺปนฺนปุพฺพา อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา อญฺญตฺร สุทฺธาวาเสหิ เทเวหิ. สุทฺธาวาเส จาหํ สารีปุตฺต เทเว อุปปชฺเชยฺยํ, นยิมํ โลกํ ปุน อาคจฺเฉยฺยํ.

สนฺติ โข ปน สารีปุตฺต เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "อาวาเสน สุทฺธีติ. น โข ปเนโส สารีปุตฺต อาวาโส สุลภรูโป, โย มยา อนาวุฏฺฐปุพฺโพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา อญฺญตฺร สุทฺธาวาเสหิ เทเวหิ; สุทฺธาวาเส จาหํ สารีปุตฺต เทเว อาวเสยฺยํ, นยิมํ โลกํ ปุน อาคจฺเฉยฺยํ.

สนฺติ โข ปน สารีปุตฺต เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "ยญฺเญน สุทฺธีติ. น โข ปเนโส สารีปุตฺต ยญฺโญ สุลภรูโป, โย มยา อยิฏฺฐปุพฺโพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา; ตญฺจ โข รญฺญา วา สตา ขตฺติเยน มุทฺธาวสิตฺเตน พฺราหฺมเณน วา มหาสาเลน.

สนฺติ โข ปน สารีปุตฺต เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "อคฺคิปาริจริยาย สุทฺธีติ. น โข ปเนโส สารีปุตฺต อคฺคิ สุลภรูโป, โย มยา อปริจิณฺณปุพฺโพ อิมินา ทีเฆน อทฺธุนา; ตญฺจ โข รญฺญา วา สตา ขตฺติเยน มุทฺธาวสิตฺเตน พฺราหฺมเณน วา มหาสาเลน.

[๑๖๑] สนฺติ โข ปน สารีปุตฺต เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "ยาวเทวายํ ภวํ ปุริโส ทหโร โหติ ยุวา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปุนราคจฺเฉยฺยํ

สุสุกาพเกโส ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา, ตาวเทว ปรเมน ปญฺญาเวยฺยตฺติเยน สมนฺนาคโต โหติ. ยโต จ โข อยํ ภวํ ปุริโส ชิณฺโณ โหติ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโย อนุปฺปตฺโต, อสีติโก วา นวุติโก วา วสฺสสติโก วา ชาติยา, อถ ตมฺหา ปญฺญาเวยฺยตฺติยา ปริหายตีติ. น โข ปเนตํ สารีปุตฺต เอวํ ทฏฺฐพฺพํ. อหํ โข ปน สารีปุตฺต เอตรหิ ชิณฺโณ วุฑฺโฒ มหลฺลโก อทฺธคโต วโย อนุปฺปตฺโต, อสีติโก เม วโย วตฺตติ. อิธสฺสุ เม สารีปุตฺต จตฺตาโร สาวกา วสฺสสตายุกา วสฺสสตชีวิโน ปรมาย สติยา จ คติยา จ ธิติยา จ สมนฺนาคตา ปรเมน จ ปญฺญาเวยฺยตฺติเยน. เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ทพฺพหตฺถมฺโม[๑] ธนุคฺคโห สิกฺขิโต กตหตฺโถ กตูปาสโน ลหุเกน อสเนน อปฺปกสิเรเนว ติริยํ ตาลจฺฉายํ อติปาเตยฺย. เอวํ อธิมตฺตสติมนฺโต เอวํ อธิมตฺตคติมนฺโต เอวํ อธิมตฺตธิติมนฺโต เอวํ ปรเมน ปญฺญาเวยฺยตฺติเยน สมนฺนาคตา. เต มํ จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ อุปาทายุปาทาย ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยุํ, ปุฏฺโจ ปุฏฺโจ จาหํ เตสํ พฺยากเรยฺยํ, พฺยากตญฺจ เม พฺยากตโต ธาเรยฺยุํ, น จ มํ ทุติยกํ อุตฺตรึ ปฏิปุจฺเฉยฺยุํ อณฺฑตฺร อสิตปีตขายิตสายิตา อณฺฑตฺร อุจฺจารปสฺสาวกมฺมา อณฺฑตฺร นิทฺทากิลมถปฏิวิโนทนา; อปริยาทินฺนาเยวสฺส สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ธมฺมเทสนา อปริยาทินฺนเยวสฺส ตถาคตสฺส ธมฺมปทพฺยญฺชนํ อปริยาทินฺนเยวสฺส ตถาคตสฺส ปญฺหาปฏิภานํ. อถ เม เต จตฺตาโร สาวกา วสฺสสตายุกา วสฺสสตชีวิโน วสฺสสตสฺส อจฺจเยน กาลํ กเรยฺยุํ, มญฺจเกน เจปิ มํ สารีปุตฺต ปริหริสฺสถ, เนวตฺถิ ตถาคตสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยสฺส อญฺญถตฺตํ. ยํ โข ตं[๒] สารีปุตฺต สมฺมา วทมาโน วเทยฺย "อสมฺโมหธมฺโม

---

[๑] ฉ.,เท. ทพฺพหตฺถมฺมา [๒] สี. ปเนตํ

สตฺโต โลเก อุปฺปนฺโน พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺติ. มเมว ตํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย "อสมฺโมหธมฺโม สตฺโต โลเก อุปฺปนฺโน พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺติ.

[๑๖๒] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา นาคสมาโล ภควโต ปิฏฺฐิโต [๑] โหติ ภควนฺตํ วีชยมาโน. อถ โข อายสฺมา นาคสมาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ "อจฺฉริยํ ภนฺเต, อพฺภุตํ ภนฺเต, อปิจ เม ภนฺเต อิมํ ธมฺมปริยายํ สุตฺวา โลมานิ หฏฺฐานิ; โกนาโม อยํ ภนฺเต ธมฺมปริยายโยติ. ตสฺมาติห ตฺวํ นาคสมาล อิมํ ธมฺมปริยายํ "โลมหํสนปริยายโยเตฺวว นํ ธาเรหีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา นาคสมาโล ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ทุติยํ มหาสีหนาทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จิโต

๓. มหาทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ

[๑๖๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุ. อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ "อติปฺปโค โข ตาว สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตุํ; ยนฺนูน มยํ, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม, เตนุปสงฺกเมยฺยามาติ. อถ โข เต ภิกฺขู, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สมฺโมทึสุ, สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุํ "สมโณ อาวุโส โคตโม กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม. สมโณ อาวุโส โคตโม รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม. สมโณ อาวุโส โคตโม เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม. อิธ โน อาวุโส โก วิเสโส, โก อธิปฺปาโย,[๑] กึ นานากรณํ สมณสฺส วา โคตมสฺส อมฺหากํ วา, ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ อนุสาสนิยา วา อนุสาสนินฺติ. อถ โข เต ภิกฺขู เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทึสุ นปฺปฏิกฺโกสึสุ, อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมึสุ "ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามาติ.

[๑๖๔] อถ โข เต ภิกฺขู สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ

---

[๑] ฉ.,เท. อธิปฺปยาโส

นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "อิธ มยํ ภนฺเต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปวิสิมฺห, เตสนฺโน ภนฺเต อมฺหากํ เอตทโหสิ "อติปฺปโค โข ตาว สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตุ๋, ยนฺนูน มยํ, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม, เตนุปสงฺกเมยฺยามาติ. อถ โข มยํ ภนฺเต, เยน อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ อาราโม, เตนุปสงฺกมิมฺห, อุปสงฺกมิตฺวา เตหิ อญฺญติตฺถิเยหิ ปริพฺพาชเกหิ สทฺธึ สมฺโมทิมฺห, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิมฺห. เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข อมฺเห ภนฺเต เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอตทโวจุ๋ 'สมโณ อาวุโส โคตโม กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม; สมโณ อาวุโส โคตโม รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ รูปานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม; สมโณ อาวุโส โคตโม เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปติ, มยมฺปิ เวทนานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปม. อิธ โน อาวุโส โก วิเสโส, โก อธิปฺปาโย, กึ นานากรณํ สมณสฺส วา โคตมสฺส อมฺหากํ วา, ยทิทํ ธมฺมเทสนาย วา ธมฺมเทสนํ อนุสาสนิยา วา อนุสาสนินฺติ. อถ โข มยํ ภนฺเต เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ภาสิตํ เนว อภินนฺทิมฺห นปฺปฏิกฺโกสิมฺห; อนภินนฺทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกมิมฺห, ภควโต สนฺติเก เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานิสฺสามาติ.

[๑๖๕] เอวฺวาทิโน ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจนียา "โก ปนาวุโส กามานํ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ. โก รูปานํ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณํ. โก เวทนานํ อสฺสาโท, โก อาทีนโว, กึ นิสฺสรณนฺติ. เอวํ ปุฏฺฐา ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา น เจว สมฺปายิสฺสนฺติ, อุตฺตริญฺจ

วิฆาตํ อาปชฺชิสฺสนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ยถาตํ ภิกฺขเว อวิสยสฺมึ. นาหนฺตํ ภิกฺขเว ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย, โย อิเมสํ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา อิโต วา ปน สุตฺวา.

[๑๖๖] โก จ ภิกฺขเว กามานํ อสฺสาโท. ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข ภิกฺขเว อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ; อยํ กามานํ อสฺสาโท.

[๑๖๗] โก จ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว. อิธ ภิกฺขเว กุลปุตฺโต, เยน สิปฺปุฏฺฐาเนน[๑] ชีวิกํ กปฺเปติ, ยทิ มุทฺธาย ยทิ คณนาย ยทิ สงฺขาเนน ยทิ กสิยา ยทิ วณิชฺชาย ยทิ โครกฺเขน ยทิ อิสฺสตฺเถน ยทิ ราชโปริเสน ยทิ สิปฺปญฺญตเรน, สีตสฺส ปุรกฺขโต อุณฺหสฺส ปุรกฺขโต ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺเสหิ ริสฺสมาโน ขุปฺปิปาสาย มิยฺยมาโน.[๒] อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ตสฺส เจ ภิกฺขเว กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา นาภินิปฺผชฺชนฺติ, โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ "โมฆํ วต เม อุฏฺฐานํ, อผโล

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. สิปฺปุฏฺฐาเนน [๒] ฉ.,เท. มียมาโน

วต เม วายาโมติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ตสฺส เจ ภิกฺขเว กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา อภินิปฺผชฺชนฺติ, โส เตสํ โภคานํ อารกฺขาธิกรณํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสංเวเทติ, “กินฺติ เต โภเค เนว ราชาโน หเรยฺยุ, น โจรา หเรยฺยุ, น อคฺคิ ฑเหยฺย, น อุทกํ วเหยฺย, น อปฺปิยา ทายาทา หเรยฺยุนฺติ. ตสฺส เอวํ อารกฺขโต โคปยโต เต โภเค ราชาโน วา หรนฺติ, โจรา วา หรนฺติ, อคฺคิ วา ฑหติ, อุทกํ วา วหติ, อปฺปิยา ทายาทา วา หรนฺติ, โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ “ยมฺปิ เม อโหสิ, ตมฺปิ โน นตฺถีติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

[๑๖๘] ปุน จปรํ ภิกฺขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตีปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภาตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติ. เต ตตฺถ กลหวิคฺคหวิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ เลฑฺฑูหิปิ อุปกฺกมนฺติ, ทณฺเฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สตฺเถหิปิ อุปกฺกมนฺติ. เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคฺคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ. อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตฺวา ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา อุภโตพฺยูฬฺหํ[๑] สงฺคามํ ปกฺขนฺทนฺติ อุสูสุปิ ขิปฺปมาเนสุ สตฺตีสุปิ ขิปฺปมานาสุ อสีสุปิ วิชฺโชตลนฺเตสุ, เต ตตฺถ อุสูหิปิ วิชฺฌนฺติ สตฺติยาปิ วิชฺฌนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ. เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคฺคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ. อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตฺวา ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา อฏฺฏาวเลปนา[๒] อุปการิโย ปกฺขนฺทนฺติ อุสูสุปิ ขิปฺปมาเนสุ สตฺตีสุปิ ขิปฺปมานาสุ อสีสุปิ วิชฺโชตลนฺเตสุ, เต ตตฺถ อุสูหิปิ วิชฺฌนฺติ, สตฺติยาปิ วิชฺฌนฺติ, ฉกณฏิยาปิ[๓] โอสิญฺจนฺติ, อภิวคฺเคนปิ โอมทฺทนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ. เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคฺคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ. อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

[๑๖๙] ปุน จปรํ ภิกฺขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ สนฺธิมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นิลฺโลปมฺปิ หรนฺติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรนฺติ, ปริปนฺเถปิ ติฏฺฐนฺติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉนฺติ. ตเมนํ ราชาโน คเหตฺวา วิวิธานิ กมฺมกรณานิ[๔] กาเรนฺติ; กสาหิปิ ตาเฬนฺติ, เวตฺเตหิปิ ตาเฬนฺติ, อฑฺฒทณฺฑเกหิปิ ตาเฬนฺติ, หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ,

---

[๑] สี.,ฉ.,อิ. อุภโตวิยูฬฺหํ [๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อฑฺฑาวเลปนา
[๓] สี.,อิ. ปกฺกฏฺฐิยา ฉ.,เท. ฉกณกายปิ
[๔] สี.,อิ. วิวิธา กมฺมกรณา ฉ. วิวิธา กมฺมการณา

กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ, พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺติ, สงฺขมุณฺฑกมฺปิ กโรนฺติ, ราหุมุขมฺปิ กโรนฺติ, โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺติ, หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรนฺติ, เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺติ, เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺติ, พลิสมังสิกมฺปิ กโรนฺติ, กหาปณกมฺปิ[๑] กโรนฺติ, ขาราปฏิจฺฉกมฺปิ กโรนฺติ, ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺติ, ตตฺเตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺติ, สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺติ, ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ. เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ. อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ กาเยน ทุจฺจริตํ จรนฺติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรนฺติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรนฺติ. เต กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว กามานํ อาทีนโว สมฺปรายิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

[๑๗๐] กิญฺจ ภิกฺขเว กามานํ นิสฺสรณํ. โย โข ภิกฺขเว กาเมสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ อิทํ กามานํ นิสฺสรณํ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ กามานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, เต วต สามํ วา กาเม ปริชานิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ, ยถาปฏิปนฺโน กาเม ปริชานิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ กามานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ

---

[๑] ฉ.,เท. กหาปณิกมฺปิ

นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนฺติ, เต วต สามํ วา กาเม ปริชานิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ, ยถาปฏิปนฺโน กาเม ปริชานิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ.

[๑๗๑] โก จ ภิกฺขเว รูปานํ อสฺสาโท. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ขตฺติยกญฺญา วา พฺราหฺมณกญฺญา วา คหปติกญฺญา วา ปณฺณรสวสฺสุทฺเทสิกา วา โสฬสวสฺสุทฺเทสิกา วา นาติทีฆา นาติรสฺสา นาติกิสา นาติถูลา นาติกาฬิกา[๑] นาจฺโจทาตา, ปรมา สา ภิกฺขเว ตสฺมึ สมเย สุภา วณฺณนิภาติ. เอวํ ภนฺเตติ.[๒] ยํ โข ภิกฺขเว สุภํ วณฺณนิภํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ. อยํ รูปานํ อสฺสาโท.

โก จ ภิกฺขเว รูปานํ อาทีนโว. อิธ ภิกฺขเว ตเมว ภคินึ ปสฺเสยฺย อปเรน สมเยน อสีติกํ วา นวุติกํ วา วสฺสสติกํ วา ชาติยา ชิณฺณํ โคปาณสิวงฺกํ โภคฺคํ ทณฺฑปรายนํ ปเวธมานํ คจฺฉนฺตึ อาตุรํ คตโยพฺพนํ ขณฺฑทนฺตึ[๓] ปลิตเกสํ วิลูนํ ขลิตสิรํ วลินํ ติลกาหตคตฺตํ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา, สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ. เอวํ ภนฺเตติ. อยํ[๔] ภิกฺขเว รูปานํ อาทีนโว.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ตเมว ภคินึ ปสฺเสยฺย อาพาธิกํ ทุกฺขิตํ พาฬฺหคิลานํ สเก มุตฺตกรีเส ปลิปนฺนํ เสมานํ อญฺเญหิ วุฏฺฐาปิยมานํ อญฺเญหิ สมฺปเวสิยมานํ.[๕] ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา, สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ. เอวํ ภนฺเตติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว รูปานํ อาทีนโว.

---

[๑] ฉ.,เท. นาติกาฬี
[๒] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,อิ. ขณฺฑทนฺตึ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยมฺปิ
[๕] ฉ.,อิ. สเวสิยมานํ

[๑๗๒] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ตเมว ภคินึ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย[๑] ฉฑฺฑิตํ เอกาหมตํ วา ทฺวีหมตํ วา ตีหมตํ วา อุทฺธุมาตกํ วา วินีลกํ วิปุพฺพกชาตํ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา, สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ. เอวํ ภนฺเตติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว รูปานํ อาทีนโว.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ตเมว ภคินึ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ กาเกหิ วา ขชฺชมานํ กุลเลหิ วา ขชฺชมานํ คิชฺเฌหิ วา ขชฺชมานํ [๒] สุวาเนหิ[๓] วา ขชฺชมานํ [๔] สิงฺคาเลหิ วา ขชฺชมานํ วิวิเธหิ วา ปาณกชาติเกหิ ขชฺชมานํ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา, สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ. เอวํ ภนฺเตติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว รูปานํ อาทีนโว.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ตเมว ภคินึ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ อฏฺฐิกสงฺขลิกํ สมํสโลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ ฯเปฯ อฏฺฐิกสงฺขลิกํ นิมฺมํสโลหิตมกฺขิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ ฯเปฯ อฏฺฐิกสงฺขลิกํ อปคตมํส-โลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ ฯเปฯ อฏฺฐิกานิ อปคตนฺหารุสมฺพนฺธานิ ทิสาวิทิสา วิกฺขิตฺตานิ อญฺเญน หตฺถฏฺฐิกํ อญฺเญน ปาทฏฺฐิกํ อญฺเญน โคปฺผกฏฺฐิกํ[๕] อญฺเญน ชงฺฆฏฺฐิกํ อญฺเญน อูรุฏฺฐิกํ อญฺเญน กฏิฏฺฐิกํ อญฺเญน ปิฏฺฐิกณฺฏกฏฺฐิกํ[๖] อญฺเญน ผาสุกฏฺฐิกํ อญฺเญน อุรฏฺฐิกํ อญฺเญน พาหุฏฺฐิกํ อญฺเญน อํสฏฺฐิกํ อญฺเญน คีวฏฺฐิกํ อญฺเญน หนุฏฺฐิกํ อญฺเญน ทนฺตฏฺฐิกํ อญฺเญน สีสกฏฺฐาหํ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา, สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ. เอวํ ภนฺเตติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว รูปานํ อาทีนโว.

---

[๑] อิ. สีวติกาย
[๒] ฉ. กงฺเกหิ วา ขชฺชมานํ
[๓] ฉ. สุนเขหิ
[๔] ฉ. พฺยคฺฆเมหิ วา ทีปีหิ วา
[๕] ฉ.,เท.,อิ. อปคตสมฺพนฺธานิ
[๖] ฉ.,เท. ปิฏฺฐิฏฺฐิกํ, อิ. ปิฏฺฐิกฏฺฐกํ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ตเมว ภคินึ ปสฺเสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ อฏฺฐิกานิ เสตานิ สงฺขวณฺณูปนิภานิ ฯเปฯ อฏฺฐิกานิ ปุญฺชกิตานิ เตโรวสฺสิกานิ ฯเปฯ อฏฺฐิกานิ ปูตีนิ จุณฺณกชาตานิ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, ยา ปุริมา สุภา วณฺณนิภา, สา อนฺตรหิตา, อาทีนโว ปาตุภูโตติ. เอวํ ภนฺเตติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว รูปานํ อาทีนโว.

กิญฺจ ภิกฺขเว รูปานํ นิสฺสรณํ. โย ภิกฺขเว รูเปสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ. อิทํ รูปานํ นิสฺสรณํ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ รูปานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, เต วต สามํ วา รูเป ปริชานิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ. ยถาปฏิปนฺโน รูเป ปริชานิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ รูปานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนฺติ, เต วต สามํ วา รูเป ปริชานิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ, ยถาปฏิปนฺโน รูเป ปริชานิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ.

[๑๗๓] โก จ ภิกฺขเว เวทนานํ อสฺสาโท. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, เนว ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ,

น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อพฺยาปชฺฌเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติ. อพฺยาปชฺฌปรมาหํ ภิกฺขเว เวทนานํ อสฺสาทํ วทามิ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ วิหรติ. เนว ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ ฯเปฯ เวเทติ. อพฺยาปชฺฌปรมาหํ ภิกฺขเว เวทนานํ อสฺสาทํ วทามิ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา ฯเปฯ วิหรติ, เนว ตสฺมึ สมเย ฯเปฯ เวเทติ อพฺยาปชฺฌปรมาหํ ภิกฺขเว เวทนานํ อสฺสาทํ วทามิ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ยสฺมึ สมเย ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ฯเปฯ วิหรติ, เนว ตสฺมึ สมเย อตฺตพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น ปรพฺยาพาธายปิ เจเตติ, น อุภยพฺยาพาธายปิ เจเตติ, อพฺยาปชฺฌเยว ตสฺมึ สมเย เวทนํ เวเทติ. อพฺยาปชฺฌปรมาหํ ภิกฺขเว เวทนานํ อสฺสาทํ วทามิ.

[๑๗๔] โก จ ภิกฺขเว เวทนานํ อาทีนโว. ยํ ภิกฺขเว เวทนา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา. อยํ เวทนานํ อาทีนโว.

กิญฺจ ภิกฺขเว เวทนานํ นิสฺสรณํ. โย ภิกฺขเว เวทนานํ[๑] ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, อิทํ เวทนานํ นิสฺสรณํ.

เย หิ เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ เวทนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นปฺปชานนฺติ, เต วต สามํ วา เวทนา[๒] ปริชานิสฺสนฺติ, ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ, ยถาปฏิปนฺโน เวทนา ปริชานิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. เย จ โข เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา เอวํ เวทนานํ อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ ปชานนฺติ, เต วต สามํ วา เวทนา ปริชานิสฺสนฺติ ปรํ วา ตถตฺตาย สมาทเปสฺสนฺติ ยถาปฏิปนฺโน เวทนา ปริชานิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชตีติ.

อิทมโวจ ภควา; อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ มหาทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เวทนาสุ [๒] ฉ.,เท. เวทนํ, เอวมุปริปิ.

๔. จูฬทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ

[๑๗๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม. อถ โข มหานาโม สกฺโก, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "ทีฆรตฺตาหํ ภนฺเต ภควตา เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ 'โลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โทโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โมโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ. เอวญฺจาหํ ภนฺเต ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ 'โลโภ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โทโส จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโส, โมโห จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ. อถ จ ปน เม เอกทา โลภธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, โทสธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, โมหธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ "โกสุ นาม เม ธมฺโม อชฺฌตฺตํ อปฺปหีโน, เยน เม เอกทา โลภธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, โทสธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, โมหธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺตีติ.

[๑๗๖] "โส เอว โข เต มหานาม ธมฺโม อชฺฌตฺตํ อปฺปหีโน, เยน เต เอกทา โลภธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, โทสธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ, โมหธมฺมาปิ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐนฺติ. โส จ หิ เต มหานาม ธมฺโม อชฺฌตฺตํ ปหีโน อภวิสฺส, น ตฺวํ อคารํ อชฺฌาวเสยฺยาสิ, น กาเม ปริภุญฺเชยฺยาสิ. ยสฺมา จ โข เต มหานาม โส เอว ธมฺโม อชฺฌตฺตํ อปฺปหีโน, ตสฺมา ตฺวํ อคารํ อชฺฌาวสสิ, กาเม ปริภุญฺชสิ.

[๑๗๗] "อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ อิติ เจปิ มหานาม อริยสาวกสฺส ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย

สุทิฏฺจ์ โหติ, โส จ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ปีติสุขํ นาธิคจฺฉติ, อญฺญ์ วา ตโต สนฺตตร์; อถ โข โส เนว ตาว อนาวฏฺฏี กาเมสุ โหติ. ยโต จ โข มหานาม อริยสาวกสฺส “อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหูปายาสา อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺจ์ โหติ, โส จ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ปีติสุขํ อธิคจฺฉติ, อญฺญ์ วา ตโต สนฺตตร์; อถ โข โส อนาวฏฺฏี กาเมสุ โหติ.

มยฺหมฺปิ โข มหานาม ปุพฺเพ ว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต, “อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหูปายาสา อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺจ์ โหติ; โส จ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ปีติสุขํ นาชฺฌคมึ,[๑] อญฺญ์ วา ตโต สนฺตตร์; อถ ขฺวาหํ เนว ตาว อนาวฏฺฏี กาเมสุ ปจฺจญฺญาสึ. ยโต จ โข เม มหานาม “อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหูปายาสา อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺจ์ อโหสิ, โส จ อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหิ ปีติสุขํ อชฺฌคมึ, อญฺญ์ วา[๒] ตโต สนฺตตร์; อถาหํ อนาวฏฺฏี กาเมสุ ปจฺจญฺญาสึ.

[๑๗๘] โก จ มหานาม กามานํ อสฺสาโท. ปญฺจิเม มหานาม กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺจา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา, โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺจา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. อิเม โข มหานาม ปญฺจ กามคุณา. ยํ โข มหานาม

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นาชฺฌคมํ [๒] อิ. อญฺญญฺจ ตโต

อิเม ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขํ โสมนสฺสํ. อยํ กามานํ อสฺสาโท.

โก จ มหานาม กามานํ อาทีนโว. อิธ มหานาม กุลปุตฺโต เยน สิปฺปุฏฺฐาเนน ชีวิกํ กปฺเปติ; ยทิ มุทฺทาย ยทิ คณนาย ยทิ สงฺขาเนน ยทิ กสิยา ยทิ วณิชฺชาย ยทิ โครกฺเขน ยทิ อิสฺสตฺเถน ยทิ ราชโปริเสน ยทิ สิปฺปญฺญตเรน สีตสฺส ปุรกฺขโต อุณฺหสฺส ปุรกฺขโต ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺเสหิ[๑] ริสฺสมาโน ขุปฺปิปาสาย มิยฺยมาโน. อยมฺปิ มหานาม กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ตสฺส เจ มหานาม กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา นาภินิปฺผชฺชนฺติ, โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ “โมฆํ วต เม อุฏฺฐานํ, อผลา วต เม วายามาติ. อยมฺปิ มหานาม กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ตสฺส เจ มหานาม กุลปุตฺตสฺส เอวํ อุฏฺฐหโต ฆฏโต วายมโต เต โภคา อภินิปฺผชฺชนฺติ, โส เตสํ โภคานํ อารกฺขาธิกรณํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสංเวเทติ. “กินฺติ เม โภเค เนว ราชาโน หเรยฺยุ, น โจรา หเรยฺยุ, น อคฺคิ ฑเหยฺย, น อุทกํ วเหยฺย, น อปฺปิยา [๒] ทายาทา หเรยฺยุนฺติ. ตสฺส เอวํ อารกฺขโต โคปยโต เต โภเค ราชาโน วา หรนฺติ, โจรา วา หรนฺติ, อคฺคิ วา ฑหติ, อุทกํ วา วหติ, อปฺปิยา วา ทายาทา หรนฺติ, โส โสจติ กิลมติ

---

[๑] ฉ. -วาตาตปสรีสป- [๒] ฉ.,เท. วา

ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ “ยมฺปิ เม อโหสิ, ตมฺปิ โน นตฺถีติ. อยมฺปิ มหานาม กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุน จปรํ มหานาม กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตีปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภาตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติ. เต ตตฺถ กลหวิคฺคหวิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เลฑฺฑูหิปิ อุปกฺกมนฺติ, ทณฺเฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สตฺเถหิปิ อุปกฺกมนฺติ. เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคฺคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ. อยมฺปิ มหานาม กามานํ อาทีนโว ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุน จปรํ มหานาม กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตฺวา ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา อุภโตพฺยูฬฺหํ สงฺคามํ ปกฺขนฺทนฺติ, อุสูสุปิ ขิปฺปมาเนสุ สตฺตีสุปิ ขิปฺปมานาสุ อสีสุปิ วิชฺโชตลนฺเตสุ. เต ตตฺถ อุสูหิปิ วิชฺฌนฺติ สตฺติยาปิ วิชฺฌนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ. เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคฺคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํ. อยมฺปิ มหานาม กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุกฺขกฺขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุน จปรํ มหานาม กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ อสิจมฺมํ คเหตฺวา ธนุกลาปํ สนฺนยฺหิตฺวา อฏฺฏาวเลปนา

อุปการิโย ปก๎ขนฺทนฺติ, อุสูสุปิ ขิป๎ปมาเนสุ สตฺตีสุปิ ขิป๎ปมานาสุ อสีสุปิ วิชฺโชตลนฺเตสุ. เต ตตฺถ อุสูหิปิ วิชฺฌนฺติ สตฺติยาปิ วิชฺฌนฺติ ฉกณฺฏิยาปิ[๑] โอสิญฺจนฺติ, อภิวคฺเคนปิ โอมทฺทนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ. เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคฺคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุก๎ขํ. อยมฺปิ มหานาม กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุก๎ขก๎ขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุน จปรํ มหานาม กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ สนฺธิมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นิลฺโลปมฺปิ หรนฺติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรนฺติ ปนฺเถปิ[๒] ติฏฺฐนฺติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉนฺติ ตเมนํ ราชาโน คเหตฺวา วิวิธานิ กมฺมกรณานิ กาเรนฺติ; กสาหิปิ ตาเพนฺติ, เวตฺเตหิปิ ตาเพนฺติ, อฑฺฒทณฺฑเกหิปิ ตาเพนฺติ ฯเปฯ โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺติ, หตฺถปชฺโชติกมฺปิ กโรนฺติ, เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, จีรกวาสิกมฺปิ กโรนฺติ, เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺติ, พลิสมังสิกมฺปิ กโรนฺติ, กหาปณกมฺปิ กโรนฺติ, ขาราปฏิจฺฉกมฺปิ กโรนฺติ, ปลิฆปลิวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺติ, ตตฺเตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺติ, สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺติ, ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติ. เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคฺคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุก๎ขํ. อยมฺปิ มหานาม กามานํ อาทีนโว สนฺทิฏฺฐิโก ทุก๎ขก๎ขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

ปุน จปรํ มหานาม กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ กาเยน ทุจฺจริตํ จรนฺติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรนฺติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรนฺติ. เต กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ. อยมฺปิ มหานาม กามานํ อาทีนโว สมฺปรายิโก ทุก๎ขก๎ขนฺโธ กามเหตุ กามนิทานํ กามาธิกรณํ กามานเมว เหตุ.

---

[๑] ฉ.,เท. ฉกณกายปิ [๒] ฉ. ปริปนฺเถปิ

[๑๗๙] เอกมิทาหํ มหานาม สมยํ ราชคเห วิหรามิ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา นิคนฺถา อิสิคิลิปสฺเส กาฬสิลายํ อุพฺภฏฺฐกา โหนฺติ อาสนปฏิกฺขิตฺตา, โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทิยนฺติ. อถ ขฺวาหํ[๑] มหานาม สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน อิสิคิลิปสฺเส[๒] กาฬสิลา, เยน[๓] นิคนฺถา, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา เต นิคนฺเถ เอตทโวจํ 'กินฺนุ ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา อุพฺภฏฺฐกา โหถ[๔] อาสนปฏิกฺขิตฺตา. โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทิยถาติ. เอวํ วุตฺเต, มหานาม เต นิคนฺถา มํ เอตทโวจุํ 'นิคนฺโถ อาวุโส นาฏปุตฺโต สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี อปริเสสํ ญาณทสฺสนํ ปฏิชานาติ 'จรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตนฺติ. โส เอวมาห 'อตฺถิ โข โภ[๕] นิคนฺถา ปุพฺเพ ปาปกมฺมํ กตํ, ตํ อิมาย กฏุกาย[๖] ทุกฺกรการิกาย นิชฺชเรถ[๗] ยํ ปเนตฺถ เอตรหิ กาเยน สංวุตา วาจาย สංวุตา มนสา สංวุตา ตํ อายตึ ปาปสฺส กมฺมสฺส อกรณํ, อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตึ อนวสฺสโว อายตึ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตีติ. ตญฺจ ปน อมฺหากं รุจฺจติ เจว ขมติ จ เตน จมฺห อตฺตมนาติ.

[๑๘๐] เอวํ วุตฺเต, อหํ มหานาม เต นิคนฺเถ เอตทโวจํ "กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ 'อหุวมฺเหว มยํ ปุพฺเพ

---

[๑] สี.,อิ. อถ โขหํ
[๒] สี.,อิ. อิสิคิลิปสฺสํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เยน เต
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.
[๕] สี.,เท.,อิ. โว
[๖] สฺยา. ทุกฺขาย
[๗] ฉ.,เท. นิชฺชีเรถ

น นาหุวมฺหาติ. “โน หิทำ อาวุโสติ. “กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ ‘อกรมฺเหว มยำ ปุพฺเพ ปาปกมฺมำ น นากรมฺหาติ. “โน หิทำ อาวุโสติ.[๑] “กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ “เอวรูปี วา เอวรูปี วา ปาปกมฺมำ อกรมฺหาติ. “โน หิทำ อาวุโสติ. กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ “เอตฺตกำ วา ทุกฺขำ นิชฺชิณฺณำ, เอตฺตกำ วา ทุกฺขำ นิชฺชเรตพฺพำ,[๒] เอตฺตกมฺหิ วา ทุกฺเข นิชฺชิณฺเณ สพฺพำ ทุกฺขำ นิชฺชิณฺณำ ภวิสฺสตีติ. “โน หิทำ อาวุโสติ. “กึ ปน ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา ชานาถ ‘ทิฏฺเจ ว ธมฺเม อกุสลานำ ธมฺมานำ ปหานำ, กุสลานำ ธมฺมานำ อุปสมฺปทนฺติ. โน หิทำ อาวุโสติ.

“อิติ กิร ตุมฺเห อาวุโส นิคนฺถา น ชานาถ ‘อหุวมฺเหว มยำ ปุพฺเพ น นาหุวมฺหาติ; น ชานาถ ‘อกรมฺเหว มยำ ปุพฺเพ ปาปกมฺมำ น นากรมฺหาติ; น ชานาถ ‘เอวรูปี วา เอวรูปี วา ปาปกมฺมำ อกรมฺหาติ; น ชานาถ ‘เอตฺตกำ วา ทุกฺขำ นิชฺชิณฺณำ, เอตฺตกำ วา ทุกฺขำ นิชฺชเรตพฺพำ, เอตฺตเก[๓] วา ทุกฺเข นิชฺชิณฺเณ สพฺพำ ทุกฺขำ นิชฺชิณฺณำ ภวิสฺสตีติ; น ชานาถ ‘ทิฏฺเจ ว ธมฺเม อกุสลานำ ธมฺมานำ ปหานำ, กุสลานำ ธมฺมานำ อุปสมฺปทำ; เอวำ สนฺเต อาวุโส นิคนฺถา, เย โลเก ลุทฺทา โลหิตปาณิโน กุรูรกมฺมนฺตา มนุสฺเสสุ ปจฺจาชาตา[๔] เต นิคนฺเถสุ ปพฺพชฺชนฺตีติ. “น โข อาวุโส โคตม สุเขน สุขำ อธิคนฺตพฺพำ, ทุกฺเขน โข สุขำ อธิคนฺตพฺพำ; สุเขน จ อาวุโส โคตม สุขำ อธิคนฺตพฺพำ อภวิสฺส, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขำ อธิคจฺเฉยฺย, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขวิหาริตโร อายสฺมตา โคตเมนาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.　[๒] ฉ.,เท. นิชฺชีเรตพฺพำ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. เอตฺตกมฺหิ วา　[๔] สฺยา. ปจฺจาชาตา

“อทฺธายสฺมนฺเตหิ นิคนฺเถหิ สหสา อปฺปฏิสงฺขา วาจา ภาสิตา ‘น โข อาวุโส โคตม สุเขน สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, ทุกฺเขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพํ; สุเขน จ อาวุโส โคตม สุขํ อธิคนฺตพฺพํ อภวิสฺส, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขํ อธิคจฺเฉยฺย, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขวิหาริตโร อายสฺมตา โคตเมนาติ. อปิจ อหเมว ตตฺถ ปฏิปุจฺฉิตพฺโพ “โก นุ โข อายสฺมนฺตานํ สุขวิหาริตโร ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อายสฺมา วา โคตโมติ. อทฺธาวุโส โคตม อมฺเหหิ สหสา อปฺปฏิสงฺขา วาจา ภาสิตา “น โข อาวุโส โคตม สุเขน สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, ทุกฺเขน โข สุขํ อธิคนฺตพฺพํ, สุเขน จ อาวุโส โคตม สุขํ อธิคนฺตพฺพํ อภวิสฺส, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขํ อธิคจฺเฉยฺย, ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร สุขวิหาริตโร อายสฺมตา โคตเมนาติ. อปิจ ติฏฺจเตตํ; อิทานิปิ มยํ อายสฺมนฺตํ โคตมํ ปุจฺฉาม “โก นุ โข อายสฺมนฺตานํ สุขวิหาริตโร ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อายสฺมา วา โคตโมติ.

“เตนหาวุโส นิคนฺถา ตุมฺเห[๑] ตตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ ‘ยถา โว ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาถ. ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคนฺถา ปโหติ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อนิญฺชมาโน กาเยน อภาสมาโน วาจํ สตฺต รตฺตินฺทิวานิ เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที วิหริตุนฺติ. “โน หิทํ อาวุโสติ.

“ตํ กึ มญฺญถาวุโส นิคนฺถา ปโหติ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อนิญฺชมาโน กาเยน อภาสมาโน วาจํ ฉ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ ตีณิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตุมฺเหว

รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ เทฺว รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ เอกํ รตฺตินฺทิวํ เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที วิหริตุนฺติ. “โน หิทํ อาวุโสติ.

“อหํ โข อาวุโส นิคนฺถา ปโหมิ อนิญฺชมาโน กาเยน อภาสมาโน วาจํ เอกํ รตฺตินฺทิวํ เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที วิหริตุํ. อหํ โข อาวุโส นิคนฺถา ปโหมิ อนิญฺชมาโน กาเยน อภาสมาโน วาจํ เทฺว รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ ตีณิ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ จตฺตาริ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ ปญฺจ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ ฉ รตฺตินฺทิวานิ ฯเปฯ สตฺต รตฺตินฺทิวานิ เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที วิหริตุํ. ตํ กึ มญฺญถาวุโส, นิคนฺถา เอวํ สนฺเต, โก สุขวิหาริตโร[๑] ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร อหํ วาติ. ‘เอวํ สนฺเต, อายสฺมา จ[๒] โคตโม สุขวิหาริตโร รญฺญา มาคเธน เสนิเยน พิมฺพิสาเรนาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน มหานาโม สกฺโก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

จตุตฺถํ จูฬทุกฺขกฺขนฺธสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] สฺยา. สุขํ วิหรติ [๒] ฉ.,เท. ว

๕. อนุมานสุตฺตํ

[๑๘๑] เอวมฺเม สุตฺตํ:- เอกํ สมยํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเย. ตตฺร โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อาวุโส ภิกฺขโวติ. "อาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ

"ปวาเรติ เจปิ อาวุโส ภิกฺขุ "วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต, วจนีโยมฺหิ อายสฺมนฺเตหีติ โส จ โหติ ทุพฺพโจ โทวจสฺสกรเณหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต อกฺขโม อปฺปทกฺขิณคฺคาหี อนุสาสนึ. อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี น เจว วตฺตพฺพํ มญฺญนฺติ, น จ อนุสาสิตพฺพํ มญฺญนฺติ, น จ ตสฺมึ ปุคฺคเล วิสฺสาสํ อาปชฺชิตพฺพํ มญฺญนฺติ.

กตเม จาวุโส โทวจสฺสกรณา ธมฺมา. อิธาวุโส ภิกฺขุ ปาปิจฺโฉ โหติ ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโต; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ ปาปิจฺโฉ โหติ ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโต, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อตฺตุกฺกํสโก โหติ ปรวมฺภี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ อตฺตุกฺกํสโก โหติ ปรวมฺภี, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธาภิภูโต; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธาภิภูโต, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธเหตุ อุปนาหี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธเหตุ อุปนาหี; อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธเหตุ อภิสงฺกี[๑] ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธเหตุ อภิสงฺกี, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท. อภิสงฺคี

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธสามนฺตา[๑] วาจํ นิจฺฉาเรตา; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โกธโน โหติ โกธสามนฺตา วาจํ นิจฺฉาเรตา, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรติ, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทติ, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปติ, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกำ[๒] อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธากถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกำ อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธากถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปายติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปายติ, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ มกฺขี โหติ ปฬาสี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ มกฺขี โหติ ปฬาสี, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

---

[๑] ฉ.,เท. โกธสามนฺตา, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อิสฺสุกี โหติ มจฺฉรี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ อิสฺสุกี โหติ มจฺฉรี, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ สโฐ โหติ มายาวี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ สโฐ โหติ มายาวี, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ ถทฺโธ โหติ อติมานี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ ถทฺโธ โหติ อติมานี, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ สนฺทิฏฺิปรามาสี โหติ อาธานคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ สนฺทิฏฺิปรามาสี โหติ อาธานคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี, อยมฺปิ ธมฺโม โทวจสฺสกรโณ. อิเม วุจฺจนฺตาวุโส โทวจสฺสกรณา ธมฺมา.

[๑๘๒] โน เจปิ อาวุโส ภิกฺขุ ปวาเรติ 'วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต, วจนีโยมฺหิ อายสฺมนฺเตหีติ, โส จ โหติ สุวโจ โสวจสฺสกรเณหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ขโม ปทกฺขิณคฺคาหี อนุสาสนึ. อถ โข นํ สพฺรหฺมจารี วตฺตพฺพญฺเจว มญฺญนฺติ, อนุสาสิตพฺพญฺจ มญฺญนฺติ, ตสฺมึ จ ปุคฺคเล วิสฺสาสํ อาปชฺชิตพฺพํ มญฺญนฺติ.

กตเม จาวุโส โสวจสฺสกรณา ธมฺมา. อิธาวุโส ภิกฺขุ น ปาปิจฺโฉ โหติ, น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโต; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ น ปาปิจฺโฉ โหติ, น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโต, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อนตฺตุกฺกสโก โหติ อปรวมฺภี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ อนตฺตุกฺกสโก โหติ อปรวมฺภี, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธาภิภูโต; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธาภิภูโต, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธเหตุ อุปนาหี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธเหตุ อุปนาหี, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธเหตุ อภิสงฺกี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธเหตุ อภิสงฺกี, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธสามนฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรตา; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ น โกธโน โหติ น โกธสามนฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรตา, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ น ปฏิปฺผรติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ น ปฏิปฺผรติ, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ น อปสาเทติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกํ น อปสาเทติ, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น ปจฺจาโรเปติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น ปจฺจาโรเปติ, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส[๑] น อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, น พหิทฺธากถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, น พหิทฺธากถํ อปนาเมติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น อปทาเน น สมฺปายติ; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น อปทาเน น สมฺปายติ, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อมกฺขี โหติ อปฬาสี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ อมกฺขี โหติ อปฬาสี, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อนิสฺสุกี โหติ อมจฺฉรี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ อนิสฺสุกี โหติ อมจฺฉรี, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อสโฐ โหติ อมายาวี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ อสโฐ โหติ อมายาวี, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อถทฺโธ โหติ อนติมานี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ อถทฺโธ โหติ อนติมานี, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อสนฺทิฏฺิปรามาสี โหติ อนาธานคาหี สุปฏินิสฺสคฺคี; ยมฺปาวุโส ภิกฺขุ อสนฺทิฏฺิปรามาสี โหติ อนาธานคาหี สุปฏินิสฺสคฺคี, อยมฺปิ ธมฺโม โสวจสฺสกรโณ. อิเม วุจฺจนฺตาวุโส โสวจสฺสกรณา ธมฺมา.

[๑๘๓] ตตฺราวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ อนุมินิตพฺพํ[๑] 'โย ขฺวายํ ปุคฺคโล ปาปิจฺโฉ ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโต, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ ปาปิจฺโฉ ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโต, อหมฺปสฺสํ[๒] ปเรสं อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา 'น ปาปิจฺโฉ ภวิสฺสามิ น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโตติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

'โย ขฺวายํ ปุคฺคโล อตฺตุกฺกํสโก ปรวมฺภี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ อตฺตุกฺกํสโก ปรวมฺภี,

---

[๑] สี. อนุสาสิตพฺพํ [๒] ฉ.,เท. อหมฺปาสฺสํ, เอวมุปริปิ.

อหํปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา “อนตฺตุกฺกสโก ภวิสฺสามิ อปรวมฺภีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โกธโน โกธาภิภูโต, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ โกธโน โกธาภิภูโต อหํปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘น โกธโน ภวิสฺสามิ น โกธาภิภูโตติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โกธโน โกธเหตุ อุปนาหี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ โกธโน โกธเหตุ อุปนาหี, อหํปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘น โกธโน ภวิสฺสามิ น โกธเหตุ อุปนาหีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

‘โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โกธโน โกธเหตุ อภิสงฺกี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ โกธโน โกธเหตุ อภิสงฺกี; อหํปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา “น โกธโน ภวิสฺสามิ น โกธเหตุ อภิสงฺกีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โกธโน โกธสามนฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรตา, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ โกธโน โกธสามนฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรตา, อหํปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา น โกธโน ภวิสฺสามิ น โกธสามนฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปน โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผเรยฺยํ, อหํปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน โจทกํ นปฺปฏิปฺผริสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปน โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทยฺยํ, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน โจทกํ น อปสาเทสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปน โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปยฺยํ, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส น ปจฺจาโรเปสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรติ, พหิทฺธากถํ อปนาเมติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปน โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส อญฺเญนญฺญํ ปฏิจเรยฺยํ, พหิทฺธากถํ อปนาเมยฺยํ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกเรยฺยํ, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน น อญฺเญนญฺญํ ปฏิจริสฺสามิ, น พหิทฺธากถํ อปนาเมสฺสามิ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกริสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปายติ, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปน โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปาเยยฺยํ, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘โจทิโต โจทเกน น อปทาเน น สปฺปายิสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล มกฺขี ปฬาสี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ มกฺขี ปฬาสี, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘อมกฺขี ภวิสฺสามิ อปฬาสีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล อิสฺสุกี มจฺฉรี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ อิสฺสุกี มจฺฉรี, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘อนิสฺสุกี ภวิสฺสามิ อมจฺฉรีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล สโฐ มายาวี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ สโฐ มายาวี, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘อสโฐ ภวิสฺสามิ อมายาวีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล ถทฺโธ อติมานี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ ถทฺโธ อติมานี, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา ‘อถทฺโธ ภวิสฺสามิ อนติมานีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

“โย ขฺวายํ ปุคฺคโล สนฺทิฏฺฐิปรามาสี อาธานคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี, อยํ เม ปุคฺคโล อปฺปิโย อมนาโป; อหญฺเจว โข ปนสฺสํ สนฺทิฏฺฐิปรามาสี อาธานคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี, อหมฺปสฺสํ ปเรสํ อปฺปิโย อมนาโปติ. เอวํ ชานนฺเตนาวุโส ภิกฺขุนา “อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี ภวิสฺสามิ อนาธานคาหี สุปฏินิสฺสคฺคีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตพฺพํ.

[๑๘๔] ตตฺราวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนาว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ “กินฺนุโขมฺหิ ปาปิจฺโฉ ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโตติ.

สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ปาปิจฺโฉ โขมฺหิ ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโตติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘น โขมฺหิ ปาปิจฺโฉ น ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสงฺคโตติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘กินฺนุโขมฺหิ อตฺตุกฺกํสโก ปรวมฺภีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อตฺตุกฺกํสโก โขมฺหิ ปรวมฺภีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ “อนตฺตุกฺกํสโก โขมฺหิ อปรวมฺภีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘กินฺนุโขมฺหิ โกธโน โกธาภิภูโตติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘โกธโน โขมฺหิ โกธาภิภูโตติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘น โขมฺหิ โกธโน น[๑] โกธาภิภูโตติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘กินฺนุโขมฺหิ โกธโน โกธเหตุ อุปนาหีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘โกธโน โขมฺหิ โกธเหตุ อุปนาหีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานำ

[๑] ฉ. นสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘น โขมฺหิ โกธโน น โกธเหตุ อุปนาหีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘กินฺนุโขมฺหิ โกธโน โกธเหตุ อภิสงฺกีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ “โกธโน โขมฺหิ โกธเหตุ อภิสงฺกีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘น โขมฺหิ โกธโน น โกธเหตุ อภิสงฺกีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ “กินฺนุโขมฺหิ โกธโน โกธสามนฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรตาติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ “โกธโน โขมฺหิ โกธสามนฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรตาติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ “น โขมฺหิ โกธโน น โกธสามนฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรตาติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘กินฺนุโขมฺหิ โจทิโต โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรามีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกํ ปฏิปฺผรามีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ “โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกํ น

ปฏิปฺผรามีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'กินฺนุโขมฺหิ โจทิโต โจทเกน โจทกํ อปสาเทมีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกํ อปสาเทมีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ "โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกํ น อปสาเทมีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'กินฺนุโขมฺหิ โจทิโต โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปมีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกสฺส ปจฺจาโรเปมีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน โจทกสฺส น ปจฺจาโรเปมีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ "กินฺนุโขมฺหิ โจทิโต โจทเกน อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรามิ, พหิทฺธากถํ อปนาเมมิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรมีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน อญฺเญนญฺญํ ปฏิจรามิ, พหิทฺธากถํ อปนาเมมิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรมีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว

ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน อญฺเญนญฺญํ[๑] น ปฏิจรามิ,[๑] น พหิทฺธากถํ อปนาเมมิ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรมีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'กินฺนุโขมฺหิ โจทิโต โจทเกน อปทาเน น สมฺปายามีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน อปทาเน น สมฺปายามีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'โจทิโต โขมฺหิ โจทเกน น[๒] อปทาเน น สมฺปายามีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'กินฺนุโขมฺหิ มกฺขี ปพาสีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'มกฺขี โขมฺหิ ปพาสีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ "อมกฺขี โขมฺหิ อปพาสีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ 'กินฺนุโขมฺหิ อิสฺสุกี มจฺฉรีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'อิสฺสุกี โขมฺหิ มจฺฉรีติ, เตนาวุโส

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. น อญฺเญนาญฺญํ ปฏิจรามิ [๒] ฉ.,เท. นสทฺโท น ทิสฺสติ.

ภิกฺขูนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อนิสฺสุกี โขมฺหิ อมจฺฉรีติ, เตนาวุโส ภิกฺขูนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขูนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘กินฺนุโขมฺหิ สโจ มายาวีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘สโจ โขมฺหิ มายาวีติ, เตนาวุโส ภิกฺขูนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อสโจ โขมฺหิ อมายาวีติ เตนาวุโส ภิกฺขูนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขูนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘กินฺนุโขมฺหิ ถทฺโธ อติมานีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘ถทฺโธ โขมฺหิ อติมานีติ, เตนาวุโส ภิกฺขูนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘อถทฺโธ โขมฺหิ อนติมานีติ, เตนาวุโส ภิกฺขูนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

ปุน จปรํ อาวุโส ภิกฺขูนา อตฺตนา ว อตฺตานํ เอวํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ‘กินฺนุโขมฺหิ สนฺทิฏฺฐิปรามาสี อาธานคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคีติ. สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ ‘สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โขมฺหิ อาธานคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคีติ, เตนาวุโส ภิกฺขูนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส

ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ 'อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี โขมฺหิ อนาธานคาหี สุปฏินิสฺสคฺคีติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

สเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน สพฺเพปิเม ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา สพฺเพสํเยว อิเมสं ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน สพฺเพปิเม ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสุ.

เสยฺยถาปิ อาวุโส อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนกชาติโก[๑] อาทาเส วา ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อจฺเฉ วา อุทกปตฺเต สกมุขนิมิตฺตํ[๒] ปจฺจเวกฺขมาโน, สเจ ตตฺถ ปสฺสติ รชํ วา องฺคณํ วา ตสฺเสว รชสฺส วา องฺคณสฺส วา ปหานาย วายมติ; โน เจ ตตฺถ ปสฺสติ รชํ วา องฺคณํ วา เตเนว อตฺตมโน โหติ 'ลาภา วต เม, ปริสุทฺธํ วต เมติ; เอวเมว โข อาวุโส สเจ ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน สพฺเพปิเม ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา สพฺเพสํเยว อิเมสं ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย วายมิตพฺพํ. สเจ ปนาวุโส ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน สพฺเพปิเม ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ, เตนาวุโส ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมชฺเชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธมฺเมสูติ.

อิทมโวจายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน. อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปญฺจมํ อนุมานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. มณฺฑนชาติโก [๒] ฉ.,เท. สกํ มุขนิมิตฺตํ

๖. เจโตขีลสุตฺตํ

[๑๘๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปญฺจ เจโตขีลา อปฺปหีนา, ปญฺจ เจตโส[๑] วินิพนฺธา[๑] อสมุจฺฉินฺนา, โส วติมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

กตมสฺส[๒] ปญฺจ เจโตขีลา อปฺปหีนา โหนฺติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺถริ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺถริ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ. ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปฐโม เจโตขีโล อปฺปหีโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเม กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ ฯเปฯ เอวมสฺสายํ ทุติโย เจโตขีโล อปฺปหีโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺเฆ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ ฯเปฯ เอวมสฺสายํ ตติโย เจโตขีโล อปฺปหีโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สิกฺขาย กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ สิกฺขาย กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ จตุตฺโถ เจโตขีโล อปฺปหีโน โหติ.

[๑-๑] สี. เจตโส วินิพทฺธา เจโตวินิพทฺธา [๒] ฉ.,เท. กตมาสฺส, เอวมุปริปิ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีสุ กุปิโต โหติ อนตฺตมโน อาหตจิตฺโต ขีลชาโต. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีสุ กุปิโต โหติ อนตฺตมโน อาหตจิตฺโต ขีลชาโต, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปญฺจโม เจโตขีโล อปฺปหีโน โหติ. อิมสฺส ปญฺจ เจโตขีลา อปฺปหีนา โหนฺติ.

[๑๘๖] กตมสฺส ปญฺจ เจตโส วินิพนฺธา อสมุจฺฉินฺนา โหนฺติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเม อวีตราโค โหติ อวิคตจฺฉนฺโท อวิคตเปโม อวิคตปิปาโส อวิคตปริฬาโห อวิคตตณฺโห. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเม อวีตราโค โหติ อวิคตจฺฉนฺโท อวิคตเปโม อวิคตปิปาโส อวีคตปริฬาโห อวิคตตณฺโห, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ ฯเปฯ ปธานาย เอวมสฺสายํ ปจโม เจตโส วินิพนฺโธ อสมุจฺฉินฺโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย อวีตราโค โหติ ฯเปฯ เอวมสฺสายํ ทุติโย เจตโส วินิพนฺโธ อสมุจฺฉินฺโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูเป อวีตราโค โหติ อวิคตจฺฉนฺโท อวิคตเปโม อวิคตปิปาโส อวิคตปริฬาโห อวิคตตณฺโห. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูเป อวีตราโค โหติ ฯเปฯ เอวมสฺสายํ ตติโย เจตโส วินิพนฺโธ อสมุจฺฉินฺโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยาวทตฺถํ อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุญฺชนฺโต[๑] วิหรติ. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยาวทตฺถํ อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ

---

[๑] ฉ.,ทย. อนุยุตฺโต

อนุยุญฺชนฺโต วิหรติ, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ จตุตฺโถ เจตโส วินิพนฺโธ อสมุจฺฉินฺโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ 'อิมินาหํ สีเลน วา วตฺเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วาติ. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ 'อิมินาหํ สีเลน วา วตฺเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วาติ, ตสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปญฺจโม เจตโส วินิพนฺโธ อสมุจฺฉินฺโน โหติ. อิมสฺส[๑] ปญฺจ เจตโส วินิพนฺธา อสมุจฺฉินฺนา โหนฺติ.

ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อิเม ปญฺจ เจโตขีลา อปฺปหีนา, อิเม ปญฺจ เจตโส วินิพนฺธา อสมุจฺฉินฺนา โหนฺติ,[๒] โส วติมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๑๘๗] ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปญฺจ เจโตขีลา ปหีนา, ปญฺจ เจตโส วินิพนฺธา สมุจฺฉินฺนา, โส วติมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ.

กตมสฺส ปญฺจ เจโตขีลา ปหีนา โหนฺติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺถริ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ, อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตฺถริ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ, อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ,

---

[๑] ฉ.,เท. อิมาสฺส [๒] ฉ.,เท.,อ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปฐโม เจโตขีโล ปหีโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเม น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ, อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ ฯเปฯ เอวมสฺสายํ ทุติโย เจโตขิโล ปหีโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺเฆ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ, อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ ฯเปฯ เอวมสฺสายํ ตติโย เจโตขิโล ปหีโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สิกฺขาย น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ, อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ สิกฺขาย น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ, อธิมุจฺจติ สมฺปสีทติ. ตสฺส จิตฺตํ นมติ ฯเปฯ เอวมสฺสายํ จตุตฺโถ เจโตขีโล ปหีโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีสุ น กุปิโต โหติ น อนตฺตมโน[๑] น อาหตจิตฺโต น ขีลชาโต. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีสุ น กุปิโต โหติ น อนตฺตมโน, น อาหตจิตฺโต[๒] น ขีลชาโต,[๒] ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปญฺจโม เจโตขีโล ปหีโน โหติ. อิมสฺส ปญฺจ เจโตขีลา ปหีนา โหนฺติ.

[๑๘๘] กตมสฺส ปญฺจ เจตโส วินิพนฺธา สุสมุจฺฉินฺนา โหนฺติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเม วีตราโค โหติ วิคตจฺฉนฺโท

---

[๑] อิ. อตฺตมโน

[๒-๒] ฉ.,เท.,อิ. อนาหตจิตฺโต อขีลชาโต

วิคตเปโม วิคตปิปาโส วิคตปริฬาโห วิคตตณฺโห. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเม วีตราโค โหติ วิคตจฺฉนฺโท วิคตเปโม วิคตปิปาโส วิคตปริฬาโห วิคตตณฺโห, ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปจฺโม เจตโส วินิพนฺโธ สุสมุจฺฉินฺโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย วีตราโค โหติ ฯเปฯ รูเป วีตราโค โหติ ฯเปฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ยาวทตฺถํ อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนนุยุญฺชนฺโต วิหรติ. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ยาวทตฺถํ อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนนุยุญฺชนฺโต วิหรติ, ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ จตุตฺโถ เจตโส วินิพนฺโธ สุสมุจฺฉินฺโน โหติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ ‘อิมินาหํ สีเลน วา วตฺเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วาติ. โย โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ น อญฺญตรํ เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จริสฺสติ ‘อิมินาหํ สีเลน วา วตฺเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วาติ, ตสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ นมติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปธานาย, เอวมสฺสายํ ปญฺจโม เจตโส วินิพนฺโธ สุสมุจฺฉินฺโน โหติ. อิมสฺส ปญฺจ เจตโส วินิพนฺธา สุสมุจฺฉินฺนา โหนฺติ.

ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อิเม ปญฺจ เจโตขีลา ปหีนา, อิเม ปญฺจ เจตโส วินิพนฺธา สุสมุจฺฉินฺนา โหนฺติ,[๑] โส วติมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ.

[๑๘๙] โส ฉนฺทสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ. วีริยสมาธิปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ. จิตฺตสมาธิ-ปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ. วีมํสาสมาธิปธานสงฺขาร-สมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ. อุสฺโสฬฺหิเยว ปญฺจมี. ส โข โส ภิกฺขเว เอวํ อุสฺโสฬฺหิ ปณฺณรสงฺคสมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อภินิพฺภิทาย,[๒] ภพฺโพ สมฺโพธาย, ภพฺโพ อนุตฺตรสฺส โยคกฺเขมสฺส อธิคมาย. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺ วา ทส วา ทฺวาทส วา ตานสฺสุ กุกฺกุฏิยา สมฺมา อธิสยิตานิ สมฺมา ปริเสทิตานิ สมฺมา ปริภาวิตานิ. กิญฺจาปิ ตสฺสา กุกฺกุฏิยา น เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย 'อโห วติเม กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺเชยฺยุนฺติ. อถ โข ภพฺพา ว เต กุกฺกุฏโปตกา ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺภิชฺชิตุํ; เอวเมว โข ภิกฺขเว เอวํ อุสฺโสฬฺหิปณฺณรสงฺคสมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อภินิพฺภิทาย, ภพฺโพ สมฺโพธาย, ภพฺโพ อนุตฺตรสฺส โยคกฺเขมสฺส อธิคมายาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ฉฏฺ̊ฐํ เจโตขีลสุตฺตํ นิฏฺ̊ฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อภินิพฺพิทาย, เอวมุปริปิ.

๗. วนปตฺถสุตฺตํ

[๑๙๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "วนปตฺถปริยายํ โว ภิกฺขเว เทสิสฺสามิ, ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๑๙๑] "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรติ, ตสฺส ตํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณาติ. เย[๑] จิเม[๑] ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ "อหํ โข อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณามิ, เย[๒] จิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺตีติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา รตฺติภาคํ วา ทิวสภาคํ วา ตมฺหา วนปตฺถา ปกฺกมิตพฺพํ, น วตฺถพฺพํ.

[๑๙๒] อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรติ, ตสฺส ตํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว

[๑-๑] ฉ.,เท. เย จ โข อิเม, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. ฯเปฯ

สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณาติ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ 'อหํ โข อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณามิ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลาน-ปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. น ปิณฺฑปาตเหตุ ฯเปฯ น เสนาสนเหตุ ฯเปฯ น คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. อถ จ ปน เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณามีติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา สงฺขาปิ ตมฺหา วนปตฺถา ปกฺกมิตพฺพํ น วตฺถพฺพํ.

[๑๙๓] อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรติ, ตสฺส ตํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา

จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘อหํ โข อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนนุปฺปตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณามิ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารา, เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. น ปิณฺฑปาตเหตุ ฯเปฯ น เสนาสนเหตุ ฯเปฯ น คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. อถ จ ปน เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณามีติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา สงฺขาปิ ตสฺมึ วนปตฺเถ วตฺถพฺพํ, น ปกฺกมิตพฺพํ.

[๑๙๔] อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรติ, ตสฺส ตํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘อหํ โข อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ วนปตฺถํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ,

อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณามิ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺตีติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ยาวชีวมฺปิ ตสฺมึ วนปตฺเถ วตฺถพฺพํ, น ปกฺกมิตพฺพํ.

[๑๙๕] อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ คามํ อุปนิสฺสาย วิหรติ ฯเปฯ อญฺญตรํ นิคมํ อุปนิสฺสาย วิหรติ ฯเปฯ อญฺญตรํ นครํ อุปนิสฺสาย วิหรติ ฯเปฯ อญฺญตรํ ชนปทํ อุปนิสฺสาย วิหรติ ฯเปฯ อญฺญตรํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรติ, ตสฺส ตํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฺปฏิจิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณาติ. เย จิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘อหํ โข อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณามิ. เย จิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารา, เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺตีติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา รตฺติภาคํ วา ทิวสภาคํ วา โส ปุคฺคโล อนาปุจฺฉา ปกฺกมิตพฺพํ[๑] นานุพนฺธิตพฺโพ.

---

[๑] อิ. ปกฺกมิตพฺโพ

[๑๙๖] อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรติ, ตสฺส ตํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณาติ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ 'อหํ โข อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณามิ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจย-เภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. น ปิณฺฑปาตเหตุ ฯเปฯ น เสนาสนเหตุ ฯเปฯ น คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. อถ จ ปน เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ น อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ น สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา น ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นานุปาปุณามีติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา สงฺขาปิ โส ปุคฺคโล อนาปุจฺฉา ปกฺกมิตพฺโพ, นานุพนฺธิตพฺโพ.

[๑๙๗] อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรติ, ตสฺส ตํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา

ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ 'อหํ โข อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณามิ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต กสิเรน สมุทาคจฺฉนฺติ. น โข ปนาหํ จีวรเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. น ปิณฺฑปาตเหตุ ฯเปฯ น เสนาสนเหตุ ฯเปฯ น คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. อถ จ ปน เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณามีติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา สงฺขาปิ โส ปุคฺคโล อนุพนฺธิตพฺโพ, น ปกฺกมิตพฺพํ.

[๑๙๘] อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ อญฺญตรํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรติ, ตสฺส ตํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณาติ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน

สมุทาคจฺฉนฺติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ ‘อหํ โข อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรามิ, ตสฺส เม อิมํ ปุคฺคลํ อุปนิสฺสาย วิหรโต อนุปฏฺฐิตา เจว สติ อุปฏฺฐาติ, อสมาหิตญฺจ จิตฺตํ สมาธิยติ, อปฺปริกฺขีณา จ อาสวา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, อนนุปฺปตฺตญฺจ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ อนุปาปุณามิ. เย จ โข อิเม ปพฺพชิเตน ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา, เต อปฺปกสิเรน สมุทาคจฺฉนฺตีติ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ยาวชีวมฺปิ โส ปุคฺคโล อนุพนฺธิตพฺโพ, น ปกฺกมิตพฺพํ อปิ สมุชฺชมาเนนปีติ.[๑]

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

สตฺตมํ วนปตฺถสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปนุชฺชมาเนนปีติ

๘. มธุปิณฺฑิกสุตฺตํ

[๑๙๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สกฺเกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเม. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย กปิลวตฺถุ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. กปิลวตฺถุสฺมึ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน มหาวนํ, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย, มหาวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา เวลุวลฏฺฐิกาย[๑] มูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ. ทณฺฑปาณิปิ โข สกฺโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน มหาวนํ, เตนุปสงฺกมิ, มหาวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา, เยน เวลุวลฏฺฐิกา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ[๒] วีติสาเรตฺวา ทณฺฑโมลุพฺภ เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ จิโต โข ทณฺฑปาณิ สกฺโก ภควนฺตํ เอตทโวจ "กึวาที สมโณ, กิมกฺขายีติ.

"ยถาวาที โข อาวุโส สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย น เกนจิ โลเก วิคฺคยฺห ติฏฺฐติ, ยถา จ ปน กาเมหิ วิสํยุตฺตํ วิหรนฺตํ ตํ พฺราหฺมณํ อกถึกถึ ฉินฺนกุกฺกุจฺจํ ภวาภเว วีตตณฺหํ สญฺญา นานุเสนฺตีติ[๓] เอวำวาที โข อหำ อาวุโส เอวมกฺขายีติ. เอวำ วุตฺเต, ทณฺฑปาณิ สกฺโก สีสำ โอกมฺเปตฺวา ชิวฺหำ นิลฺลาเฬตฺวา ติวิสาขำ นลาฏิกำ นลาเฏ วุฏฺฐาเปตฺวา ทณฺฑโมลุพฺภ ปกฺกามิ.

[๒๐๐] อถ โข ภควา สายณฺหสมยำ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน นิโคฺรธาราโม, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เพลุวลฏฺฐิกาย　　[๒] ฉ. สารณียำ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

นิสีทิ. นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “อิธาหํ ภิกฺขเว ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย กปิลวตฺถุ ปิณฺฑาย ปาวิสึ, กปิลวตฺถุสฺมึ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต, เยน มหาวนํ, เตนุปสงฺกมึ ทิวาวิหาราย; มหาวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา เวลุวลฏฺฐิกาย มูเล ทิวาวิหารํ นิสีทึ. ทณฺฑปาณิปิ โข ภิกฺขเว สกฺโก ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน มหาวนํ, เตนุปสงฺกมิ; มหาวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา, เยน เวลุวลฏฺฐิกา, เยนาหํ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มม[๑] สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา ทณฺฑโมลุพฺภ เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข ภิกฺขเว ทณฺฑปาณิ สกฺโก มํ เอตทโวจ “กึวาที สมโณ, กิมกฺขายีติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว ทณฺฑปาณึ สกฺกํ เอตทโวจํ ‘ยถาวาที โข อาวุโส สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย น เกนจิ โลเก วิคฺคยฺห ติฏฺฐติ, ยถา จ ปน กาเมหิ วิสํยุตฺตํ วิหรนฺตํ ตํ พฺราหฺมณํ อกถกถึ ฉินฺนกุกฺกุจฺจํ ภวาภเว วีตตณฺหํ สญฺญา นานุเสนฺตีติ เอวํวาที โข อหํ อาวุโส เอวมกฺขายีติ. เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว ทณฺฑปาณิ สกฺโก สีสํ โอกมฺเปตฺวา ชิวฺหํ นิลฺลาเฬตฺวา ติวิสาขํ นลาฏิกํ นลาเฏ วุฏฺฐาเปตฺวา ทณฺฑโมลุพฺภ ปกฺกามีติ.

[๒๐๑] เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “กึวาที ปน ภนฺเต ภควา สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย น เกนจิ โลเก วิคฺคยฺห ติฏฺฐติ, กถํ[๒] ปน ภนฺเต กาเมหิ วิสํยุตฺตํ วิหรนฺตํ ตํ พฺราหฺมณํ อกถกถึ ฉินฺนกุกฺกุจฺจํ

---

[๑] ฉ.,เท. มยา [๒] ฉ.,เท.,อิ. กถญฺจ

ภวาภเว วีตตณฺหํ สญฺญา นานุเสนฺตีติ. “ยโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ, เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อชฺโฌสิตพฺพํ, เอเสวนฺโต ราคานุสยานํ เอเสวนฺโต ปฏิฆานุสยานํ, เอเสวนฺโต ทิฏฺฐานุสยานํ, เอเสวนฺโต วิจิกิจฺฉานุสยานํ, เอเสวนฺโต มานานุสยานํ, เอเสวนฺโต ภวราคานุสยานํ, เอเสวนฺโต อวิชฺชานุสยานํ, เอเสวนฺโต ทณฺฑาทานสตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตุวंตุวं[๑]-เปสุญฺญมุสาวาทานํ; เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตีติ. อิทมโวจ ภควา, อิทं วตฺวาน สุคโต อุฏฺฐายาสนา วิหารं ปาวิสิ.

[๒๐๒] อถ โข เตสं ภิกฺขูนं อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต เอตทโหสิ “อิทं โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสं อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถं อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารं ปวิฏฺโฐ ‘ยโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสं ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ, เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพं อภิวทิตพฺพं อชฺโฌสิตพฺพं; เอเสวนฺโต ราคานุสยานํ, เอเสวนฺโต ปฏิฆานุสยานํ, เอเสวนฺโต วิจิกิจฺฉานุสยานํ, เอเสวนฺโต มานานุสยานํ, เอเสวนฺโต ภวราคานุสยานํ, เอเสวนฺโต อวิชฺชานุสยานํ, เอเสวนฺโต ทณฺฑาทานสตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตุวंตุวเปสุญฺญ-มุสาวาทานํ; เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตีติ. โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถं อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถं วิภเชยฺยาติ. อถ โข เตสं ภิกฺขูนं เอตทโหสิ “อยं โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สंวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนं สพฺรหฺมจารีนं, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส

---

[๑] อิ. -ตุวนฺตุว-

วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํ. ยนฺนูน มยํ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยามาติ.

อถ โข เต ภิกฺขู, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา มหากจฺจาเนน สทฺธึ สมฺโมทึสุ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจุํ “อิทํ โข โน อาวุโส กจฺจาน ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ ‘ยโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ, เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อชฺโฌสิตพฺพํ: เอเสวนฺโต ราคานุสยานํ ฯเปฯ เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตีติ. เตสํ โน อาวุโส กจฺจาน อมฺหากํ, อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต, เอตทโหสิ ‘อิทํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ ‘ยโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ, เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ ฯเปฯ เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตีติ. โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ. เตสํ โน อาวุโส กจฺจาน อมฺหากํ เอตทโหสิ ‘อยํ โข อาวุโส อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สัวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํ.

ยนฺนูน มยํ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยามาติ. วิภชตายสฺมา มหากจฺจาโนติ.

[๒๐๓] เสยฺยถาปิ อาวุโส ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว มูลํ อติกฺกมฺม ขนฺธํ สาขาปลาเส สารํ ปริเยสิตพฺพํ มญฺเญยฺย; เอวํ สมฺปทมิทํ อายสฺมนฺตานํ สตฺถริ สมฺมุขีภูเต ตํ ภควนฺตํ อติสิตฺวา อมฺเห เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิตพฺพํ มญฺญถ, โส หาวุโส ภควา ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสติ จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นินฺเนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสามิ ตถาคโต. โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ, ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ. ยถา โน ภควา พฺยากเรยฺย, ตถา นํ ธาเรยฺยาถาติ. อทฺธาวุโส กจฺจาน ภควา ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสติ จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นินฺเนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสามิ ตถาคโต. โส เจว ปเนตสฺส กาโล อโหสิ, ยํ ภควนฺตํเยว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาม. ยถา โน ภควา พฺยากเรยฺย, ตถา นํ ธาเรยฺยาม. อปิจายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุํ. วิภชตายสฺมา มหากจฺจาโน อครุกริตฺวาติ.[๑] เตนหาวุโส สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา มหากจฺจาโน เอตทโวจ

---

[๑] สี. อครุกตฺวา ฉ.,เท. อครุ กตฺวาติ

[๒๐๔] “ยํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ “ยโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ, เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ ฯเปฯ เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตีติ. อิมสฺส โข อหํ อาวุโส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ

จกฺขุญฺจาวุโส ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, ยํ เวเทติ, ตํ สญฺชานาติ, ยํ สญฺชานาติ, ตํ วิตกฺเกติ, ยํ วิตกฺเกติ, ตํ ปปญฺเจติ, ยํ ปปญฺเจติ, ตโตนิทานํ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ อตีตานาคต-ปจฺจุปฺปนฺเนสุ จกฺขุวิญฺเญยฺเยสุ รูเปสุ. โสตญฺจาวุโส ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ ฯเปฯ ฆานญฺจาวุโส ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณํ ฯเปฯ ชิวฺหญฺจาวุโส ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ ฯเปฯ กายญฺจาวุโส ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ ฯเปฯ มนญฺจาวุโส ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, ยํ เวเทติ, ตํ สญฺชานาติ, ยํ สญฺชานาติ, ตํ วิตกฺเกติ, ยํ วิตกฺเกติ, ตํ ปปญฺเจติ, ยํ ปปญฺเจติ, ตโตนิทานํ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเนสุ มโนวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ.

โส วตาวุโส จกฺขุสฺมึ สติ, รูเป สติ, จกฺขุวิญฺญาเณ สติ, ผสฺสปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ, ผสฺสปญฺญตฺติยา สติ, เวทนาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ, เวทนาปญฺญตฺติยา สติ, สญฺญาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ, สญฺญาปญฺญตฺติยา สติ, วิตกฺกปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ, วิตกฺกปญฺญตฺติยา

สติ, ปปญฺจสญฺญาสงฺขาสมุทาจรณปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ. โส วตาวุโส โสตสฺมึ สติ สทฺเท สติ ฯเปฯ ฆานสฺมึ สติ คนฺเธ สติ ฯเปฯ ชิวฺหาย สติ รเส สติ ฯเปฯ กายสฺมึ สติ โผฏฺฐพฺเพ สติ ฯเปฯ มนสฺมึ สติ ธมฺเม สติ มโนวิญฺญาเณ สติ, ผสฺสปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ, ผสฺสปญฺญตฺติยา สติ, เวทนาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ, เวทนาปญฺญตฺติยา สติ, สญฺญาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ, สญฺญาปญฺญตฺติยา สติ, วิตกฺกปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ, วิตกฺกปญฺญตฺติยา สติ, ปปญฺจสญฺญา-สงฺขาสมุทาจรณปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ ฐานเมตํ วิชฺชติ.

โส วตาวุโส จกฺขุสฺมึ อสติ รูเป อสติ จกฺขุวิญฺญาเณ อสติ ผสฺสปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ, ผสฺสปญฺญตฺติยา อสติ, เวทนาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ, เวทนาปญฺญตฺติยา อสติ, สญฺญาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ, สญฺญาปญฺญตฺติยา อสติ, วิตกฺกปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ, วิตกฺกปญฺญตฺติยา อสติ, ปปญฺจสญฺญาสงฺขาสมุทาจรณปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ. โส วตาวุโส โสตสฺมึ อสติ สทฺเท อสติ ฯเปฯ ฆานสฺมึ อสติ คนฺเธ อสติ ฯเปฯ ชิวฺหาย อสติ รเส อสติ ฯเปฯ กายสฺมึ อสติ โผฏฺฐพฺเพ อสติ ฯเปฯ มนสฺมึ อสติ ธมฺเม อสติ, มโนวิญฺญาเณ อสติ ผสฺสปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ, ผสฺสปญฺญตฺติยา อสติ, เวทนาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ, เวทนาปญฺญตฺติยา อสติ, สญฺญาปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ, สญฺญาปญฺญตฺติยา อสติ, วิตกฺกปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ, วิตกฺกปญฺญตฺติยา อสติ, ปปญฺจสญฺญาสงฺขา-สมุทาจรณปญฺญตฺตึ ปญฺญาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

ยํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ “ยโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ, เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ ฯเปฯ เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตีติ. อิมสฺส โข อหํ อาวุโส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิ. อากงฺขมานา จ ปน ตุมฺเห อายสฺมนฺโต ภควนฺตเมว อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ; ยถา โน ภควา พฺยากโรติ, ตถา นํ ธาเรยฺยาถาติ.

[๒๐๕] อถ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ “ยํ[๑] โข โน[๑] ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ ‘ยโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ, เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ ฯเปฯ เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตีติ. เตสํ โน ภนฺเต อมฺหากํ, อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต, เอตทโหสิ ‘อิทํ โข โน อาวุโส ภควา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสํ อุทฺทิสิตฺวา วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภชิตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปวิฏฺโฐ ‘ยโตนิทานํ ภิกฺขุ ปุริสํ ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ, เอตฺถ เจ นตฺถิ อภินนฺทิตพฺพํ อภิวทิตพฺพํ อชฺโฌสิตพฺพํ เอเสวนฺโต ราคานุสยานํ, เอเสวนฺโต ปฏิฆานุสยานํ, เอเสวนฺโต ทิฏฺฐานุสยานํ, เอเสวนฺโต วิจิกิจฺฉานุสยานํ, เอเสวนฺโต มานานุสยานํ, เอเสวนฺโต

[๑-๑] อิ. อิทํ โข โนติ

ภวราคานุสยานํ, เอเสวนฺโต อวิชฺชานุสยานํ, เอเสวนฺโต ทณฺฑาทาน-สตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตุวํตุวเปสุญฺญมุสาวาทานํ. เอตฺเถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺตีติ. โก นุ โข อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภเชยฺยาติ. เตสํ โน ภนฺเต อมฺหากํ เอตทโหสิ 'อยํ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน สตฺถุ เจว สวณฺณิโต, สมฺภาวิโต จ วิญฺญูนํ สพฺรหฺมจารีนํ, ปโหติ จายสฺมา มหากจฺจาโน อิมสฺส ภควตา สงฺขิตฺเตน อุทฺเทสสฺส อุทฺทิฏฺฐสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ วิภชิตุ์. ยนฺนูน มยํ, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกเมยฺยาม; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยามาติ. อถ โข มยํ ภนฺเต, เยนายสฺมา มหากจฺจาโน, เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺฉิมฺห. เตสํ โน ภนฺเต อายสฺมตา มหากจฺจาเนน อิเมหิ อากาเรหิ อิเมหิ ปเทหิ อิเมหิ พฺยญฺชเนหิ อตฺโถ วิภตฺโตติ. ปณฺฑิโต ภิกฺขเว มหากจฺจาโน, มหาปญฺโญ ภิกฺขเว มหากจฺจาโน, มญฺเจปิ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาถ; อหมฺปิ ตํ เอวเมวํ พฺยากเรยฺยํ, ยถา ตํ มหากจฺจาเนน พฺยากตํ. เอโส เจว เอตสฺส อตฺโถ, เอวญฺจ นํ ธาเรถาติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "เสยฺยถาปิ ภนฺเต ปุริโส ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยปเรโต มธุปิณฺฑิกํ อธิคจฺเฉยฺย, โส ยโต ยโต สาเยยฺย ลเภเถว สาทุ์ รสํ อเสจนกํ; เอวเมว โข ภนฺเต เจตโส ภิกฺขุ ทพฺพชาติโก ยโต ยโต อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺเขยฺย, ลเภถ เจว อตฺตมนตํ, ลเภถ จ เจตโส ปสาทํ. โก นามายํ ภนฺเต ธมฺมปริยาโยติ. ตสฺมาติห ตฺวํ อานนฺท อิมํ ธมฺมปริยายํ "มธุปิณฺฑิกปริยาโยเตฺวว นํ ธาเรหีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

อฏฺฐมํ มธุปิณฺฑิกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. เทฺวธาวิตกฺกสุตฺตํ

[๒๐๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ปุพฺเพว เม ภิกฺขเว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ "ยนฺนูนาหํ เทฺวธา[๑] กตฺวา เทฺวธา กตฺวา วิตกฺเก วิหเรยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว โย จายํ กามวิตกฺโก, โย จ พฺยาปาทวิตกฺโก, โย จ วิหึสาวิตกฺโก, อิมํ เอกํ ภาคมกาสึ, โย จายํ เนกฺขมฺมวิตกฺโก, โย จ อพฺยาปาทวิตกฺโก, โย จ อวิหึสาวิตกฺโก, อิมํ ทุติยํ ภาคมกาสึ.

[๒๐๗] ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ กามวิตกฺโก. โส เอวํ ปชานามิ; อุปฺปนฺโน โข เม อยํ กามวิตกฺโก, โส จ โข อตฺตพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สํวตฺตติ, ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโก, อตฺตพฺยาพาธาย สํวตฺตตีติปิ เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ, ปรพฺยาพาธาย สํวตฺตตีติปิ เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ, อุภยพฺยาพาธาย สํวตฺตตีติปิ เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ, ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสํวตฺตนิโกติปิ เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว อุปฺปนฺนุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ ปชหเมว วิโนทเมว[๒] พฺยนฺตเมว นํ อกาสึ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ทุวิธา [๒] สี.,อิ. ปชหาเมว ฉ. อฏฺฐกถ ปชหเมวาติ ปชหิเมว, วิโนทเมวาติ นิหริเมว.

[๒๐๘] ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ พฺยาปาทวิตกฺโก ฯเปฯ อุปฺปชฺชติ วิหึสาวิตกฺโก. โส เอวํ ปชานามิ: อุปฺปนฺโน โข เม อยํ วิหึสาวิตกฺโก. โส จ โข อตฺตพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปรพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, อุภยพฺยาพาธายปิ สංวตฺตติ, ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพาน-สංวตฺตนิโก, อตฺตพฺยาพาธาย สංวตฺตตีติปิ เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ, "ปรพฺยาพาธาย สංวตฺตตีติปิ เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ, อุภยพฺยาพาธาย สංวตฺตตีติปิ เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ, ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสංวตฺตนิโกติปิ เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อพฺภตฺถํ คจฺฉติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว อุปฺปนฺนุปฺปนฺนํ วิหึสาวิตกฺกํ ปชหเมว วิโนทเมว พฺยนฺตเมว นං อกาสึ.

ยญฺเญเทว ภิกฺขเว ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตถา ตถา นติ โหติ เจตโส. กามวิตกฺกํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ปหาสิ เนกฺขมฺมวิตกฺกํ, กามวิตกฺกํ พหุลมกาสิ. ตสฺส ตं กามวิตกฺกาย จิตฺตं นมติ. พฺยาปาทวิตกฺกํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ วิหึสาวิตกฺกํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ปหาสิ อวิหึสาวิตกฺกํ วิหึสาวิตกฺกํ พหุลมกาสิ. ตสฺส ตं วิหึสาวิตกฺกาย จิตฺตं นมติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย กิฏฺฐสมฺพาเธ โคปาลโก คาโว รกฺเขยฺย, โส [๑] คาโว ตโต ตโต ทณฺเฑน อาโกฏฺเฏยฺย ปฏิโกฏฺเฏยฺย สนฺนิรุทฺเธยฺย สนฺนิวาเรยฺย. ตं กิสฺส เหตุ. ปสฺสติ หิ โส ภิกฺขเว โคปาลโก ตโตนิทานํ วธं วา พนฺธนं วา ชานึ วา ครหं วา; เอวเมว โข อหํ ภิกฺขเว อทฺทสං อกุสลานं ธมฺมานं อาทีนวं โอการं สงฺกิเลสं กุสลานं ธมฺมานं เนกฺขมฺเม อานิสංสं โวทานปกฺขं.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตา

[๒๐๙] ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมวิตกฺโก, โส เอวํ ปชานามิ: อุปฺปนฺโน โข เม อยํ เนกฺขมฺมวิตกฺโก, โส จ โข เนว อตฺตพฺยาพาธาย สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธาย สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธาย สංวตฺตติ, ปญฺญาวุฑฺฒิโก อวิฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสංวตฺตนิโก. รตฺติญฺเจปิ นं ภิกฺขเว อนุวิตกฺเกยฺยं อนุวิจาเรยฺยं, เนว ตโตนิทานं ภยं สมนุปสฺสามิ. ทิวสญฺเจปิ นं ภิกฺขเว อนุวิตกฺเกยฺยं อนุวิจาเรยฺยं, เนว ตโตนิทานं ภยं สมนุปสฺสามิ. รตฺตินฺทิวญฺเจปิ นं ภิกฺขเว อนุวิตกฺเกยฺยं อนุวิจาเรยฺยं, เนว ตโตนิทานं ภยं สมนุปสฺสามิ. อปิจ โข เม อติจิรं อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต กาโย กิลเมยฺย, กาเย กิลนฺเต จิตฺตं โอหญฺเญยฺย,[๑] โอหเต จิตฺเต อารา จิตฺตं สมาธิมฺหาติ. โส โข อหं ภิกฺขเว อชฺฌตฺตเมว จิตฺตं สณฺฐเปมิ สนฺนิสีเทมิ[๒] เอโกทึ กโรมิ สมาทหามิ. ตं กิสฺส เหตุ, มา เม จิตฺตं อุคฺฆาฏีติ.[๓]

[๒๑๐] ตสฺส มยฺหं ภิกฺขเว เอวํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺชติ อพฺยาปาทวิตกฺโก ฯเปฯ อุปฺปชฺชติ อวิหึสาวิตกฺโก. โส เอวํ ปชานามิ อุปฺปนฺโน โข เม อยं อวิหึสาวิตกฺโก. โส จ โข เนว อตฺตพฺยาพาธาย สංวตฺตติ, น ปรพฺยาพาธาย สංวตฺตติ, น อุภยพฺยาพาธาย สංวตฺตติ, ปญฺญาวุฑฺฒิโก อวิฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสංวตฺตนิโก. รตฺติญฺเจปิ นं ภิกฺขเว อนุวิตกฺเกยฺยं อนุวิจาเรยฺยं, เนว ตโตนิทานं ภยं สมนุปสฺสามิ. ทิวสญฺเจปิ นं ภิกฺขเว อนุวิตกฺเกยฺยं อนุวิจาเรยฺยं, เนว ตโตนิทานं ภยं สมนุปสฺสามิ. รตฺตินฺทิวญฺเจปิ นं ภิกฺขเว อนุวิตกฺเกยฺยं อนุวิจาเรยฺยं, เนว ตโตนิทานं ภยं สมนุปสฺสามิ.

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อูหญฺเญยฺย [๒] ฉ.,เท.,อิ. สนฺนิสาเทมิ
[๓] สี. อูหนีติ ฉ.,เท. อูหญฺญีติ

อปิจ โข เม อติจิรํ อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต กาโย กิลเมยฺย, กาเย กิลนฺเต, จิตฺตํ โอหญฺเญยฺย, โอหเต จิตฺเต, อารา จิตฺตํ สมาธิมฺหาติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺฐเปมิ สนฺนิสีเทมิ เอโกทึ กโรมิ สมาทหามิ. ตํ กิสฺส เหตุ, มา เม จิตฺตํ อุคฺฆาฏีติ.

ยญฺเญเทว ภิกฺขเว ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ตถา ตถา นติ โหติ เจตโส. เนกฺขมฺมวิตกฺกํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, ปหาสิ กามวิตกฺกํ เนกฺขมฺมวิตกฺกํ พหุลมกาสิ. ตสฺส ตํ เนกฺขมฺมวิตกฺกาย จิตฺตํ นมติ. อพฺยาปาทวิตกฺกํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฯเปฯ อวิหึสาวิตกฺกํ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ พหุลมนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ. ปหาสิ วิหึสาวิตกฺกํ อวิหึสาวิตกฺกํ พหุลมกาสิ. ตสฺส ตํ อวิหึสาวิตกฺกาย จิตฺตํ นมติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส สพฺพปสฺเสสุ คามนฺตสมฺภเวสุ โคปาลโก คาโว รกฺเขยฺย, ตสฺส รุกฺขมูลคตสฺส วา อพฺโภกาสคตสฺส วา สติกรณียเมว โหติ "เอตา คาโวติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว สติกรณียเมว อโหสิ "เอเต ธมฺมาติ.

[๒๑๑] อารทฺธํ โข ปน เม ภิกฺขเว วิริยํ อโหสิ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อสมฺมุฏฺฐา, ปสฺสทฺโธ กาโย อสารทฺโธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ, โส โข อหํ ภิกฺขเว วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหาสึ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทสึ, ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ "อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. สุขสฺส ปหานา

ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

[๒๑๒] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตุปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทํ, เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. อยํ โข เม ภิกฺขเว รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

[๒๑๓] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตุปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน ฯเปฯ อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา ฯเปฯ อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามิ. อยํ โข เม ภิกฺขเว รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

[๒๑๔] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตุปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต

อาสวานำ ขยญาณาย จิตฺตำ อภินินฺนาเมสึ. โส 'อิทำ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ, 'อยำ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ, 'อยำ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ, 'อยำ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ; "อิเม อาสวาติ ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ, 'อยำ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ, 'อยำ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ, 'อยำ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตำ อพฺภญฺญาสึ. ตสฺส เม เอวำ ชานโต เอวำ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจิตฺถ, วิมุตฺตสฺมึ, 'วิมุตฺตมิติ ญาณำ อโหสิ, 'ขีณา ชาติ, วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ, กตำ กรณียำ, นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสึ. อยำ โข เม ภิกฺขเว รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตำ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต.

[๒๑๕] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อรญฺเญ ปวเน มหนฺตำ นินฺนำ ปลฺลลำ, ตเมนำ มหา มิคสงฺโฆ อุปนิสฺสาย วิหเรยฺย, ตสฺส โกจิเทว ปุริโส อุปฺปชฺเชยฺย อนตฺถกาโม อหิตกาโม อโยคกฺเขมกาโม, โส ยวาสฺส มคฺโค เขโม โสวตฺถิโก ปีติคมนีโย, ตำ มคฺคำ ปิทเหยฺย, วิวเรยฺย กุมฺมคฺคำ, โอทเหยฺย โอกจรำ, จเปยฺย โอกจาริกำ. เอวญฺหิ โส ภิกฺขเว มหา มิคสงฺโฆ อปเรน สมเยน อนยพฺยสนำ ตนุตฺตำ อาปชฺเชยฺย. ตสฺเสว โข ปน ภิกฺขเว มหโต มิคสงฺฆสฺส โกจิเทว ปุริโส อุปฺปชฺเชยฺย อตฺถกาโม หิตกาโม โยคกฺเขมกาโม. โส ยวาสฺส มคฺโค เขโม โสวตฺถิโก ปีติคมนีโย, ตำ มคฺคำ วิวเรยฺย, ปิทเหยฺย กุมฺมคฺคำ, โอหเนยฺย โอกจรำ, นาเสยฺย โอกจาริกำ, เอวญฺหิ โส ภิกฺขเว มหา มิคสงฺโฆ อปเรน สมเยน วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลำ อาปชฺเชยฺย.

อุปมา โข เม อยํ ภิกฺขเว กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย. อยญฺเจวตฺถ อตฺโถ มหนฺตํ นินฺนํ ปลฺลลนฺติ โข ภิกฺขเว กามานเมตํ อธิวจนํ. มหา มิคสงฺโฆติ โข ภิกฺขเว สตฺตานเมตํ อธิวจนํ. ปุริโส อนตฺถกาโม อหิตกาโม อโยคกฺเขมกาโมติ โข ภิกฺขเว มารสฺเสตํ ปาปิมโต อธิวจนํ. กุมฺมคฺโคติ โข ภิกฺขเว อฏฺฐงฺคิกสฺเสตํ มิจฺฉามคฺคสฺส อธิวจนํ. เสยฺยถีทํ, มิจฺฉาทิฏฺฐิยา มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส มิจฺฉาวาจาย มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส มิจฺฉาอาชีวสฺส มิจฺฉาวายามสฺส มิจฺฉาสติยา มิจฺฉาสมาธิสฺส. โอกจโรติ โข ภิกฺขเว นนฺทิราคสฺเสตํ อธิวจนํ. โอกจาริกาติ โข ภิกฺขเว อวิชฺชาเยตํ อธิวจนํ. ปุริโส อตฺถกาโม หิตกาโม โยคกฺเขมกาโมติ โข ภิกฺขเว ตถาคตสฺเสตํ อธิวจนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. มคฺโค[๑] เขโม[๑] โสวตฺถิโก ปีติคมนีโยติ โข ภิกฺขเว อริยสฺเสตํ อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส อธิวจนํ. เสยฺยถีทํ, สมฺมาทิฏฺฐิยา สมฺมาสงฺกปฺปสฺส สมฺมาวาจาย สมฺมากมฺมนฺตสฺส สมฺมาอาชีวสฺส สมฺมาวายามสฺส สมฺมาสติยา สมฺมาสมาธิสฺส.

อิติ โข ภิกฺขเว วิวโฏ มยา เขโม มคฺโค โสวตฺถิโก ปีติคมนีโย ปิหิโต กุมฺมคฺโค, โอหโต โอกจโร, นาสิตา โอกจาริกา. ยํ ภิกฺขเว สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน อนุกมฺปึ อุปาทาย, กตํ โว ตํ มยา. เอตานิ ภิกฺขเว รุกฺขมูลานิ เอตานิ สุญฺญาคารานิ, ฌายถ ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ, มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหุวตฺถ. อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

นวมํ เทฺวธาวิตกฺกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. เขโม มคฺโค

๑๐. วิตกฺกสณฺฐานสุตฺตํ

[๒๑๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"อธิจิตฺตมนุยุตฺเตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ปญฺจ นิมิตฺตานิ กาเลน กาลํ มนสิกาตพฺพานิ. กตมานิ ปญฺจ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกาตพฺพํ กุสลูปสญฺหิตํ; ตสฺส ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสญฺหิตํ เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโภติ[๑] สมาธิยติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทกฺโข ผลคณฺโฑ วา ผลคณฺฑนฺเตวาสี วา สุขุมาย อาณิยา โอหาริกํ อาณึ อภินีหเนยฺย อภินีหเรยฺย อภินิวตฺเตยฺย,[๒] เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกาตพฺพํ กุสลูปสญฺหิตํ; ตสฺส ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสญฺหิตํ เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโภติ สมาธิยติ.

---

[๑] สี.,ฉ.,อิ. เอโกทิ โหติ. [๒] สี.,อิ. อภินิวชฺเชยฺย

[๒๑๗] ตสฺส เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสญฺหิตํ อุปฺปชฺชนฺเตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา เตสํ วิตกฺกานํ อาทีนโว อุปปริกฺขิตพฺโพ “อิติปิเม วิตกฺกา อกุสลา, อิติปิเม วิตกฺกา สาวชฺชา, อิติปิเม วิตกฺกา ทุกฺขวิปากาติ. ตสฺส เตสं วิตกฺกานํ อาทีนวं อุปปริกฺขโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถं คจฺฉนฺติ, เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตं สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนกชาติโก อหิกุณเปน วา กุกฺกุรกุณเปน วา มนุสฺสกุณเปน วา กณฺเ อาลคฺเคน[๑] อฏฺฏิเยยฺย หราเยยฺย ชิคุจฺเฉยฺย, เอวเมว โข ภิกฺขเว ตสฺส เจ ภิกฺขุโน ตมฺหา[๒] นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสญฺหิตํ อุปฺปชฺชนฺเตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ; เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา เตสं วิตกฺกานํ อาทีนโว อุปปริกฺขิตพฺโพ “อิติปิเม วิตกฺกา อกุสลา, อิติปิเม วิตกฺกา สาวชฺชา, อิติปิเม วิตกฺกา ทุกฺขวิปากาติ. ตสฺส เตสं วิตกฺกานํ อาทีนวं อุปปริกฺขโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถं คจฺฉนฺติ, เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตं สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ.

[๒๑๘] ตสฺส เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เตสं[๓] วิตกฺกานํ อาทีนวं อุปปริกฺขโต อุปฺปชฺชนฺเตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อาสตฺเตน [๒] ฉ.,เท. ตมฺหาปิ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เตสมฺปิ

โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา เตสํ วิตกฺกานํ อสติอมนสิกาโร อาปชฺชิตพฺโพ, ตสฺส เตสํ วิตกฺกานํ อสติ อมนสิการํ อาปชฺชโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว จกฺขุมา ปุริโส อาปาถคตานํ รูปานํ อทสฺสนกาโม อสฺส, โส นิมีเลยฺย[๑] วา อญฺเญน วา อปโลเกยฺย, เอวเมว โข ภิกฺขเว ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เตสํ วิตกฺกานํ อาทีนวํ อุปปริกฺขโต อุปฺปชฺชนฺเตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ ฯเปฯ เอโกทิโหติ สมาธิยติ.

[๒๑๙] ตสฺส เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เตสํ วิตกฺกานํ อสติอมนสิการํ อาปชฺชโต อุปฺปชฺชนฺเตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ.

เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา เตสํ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกาตพฺพํ. ตสฺส เตสํ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สีฆํ คจฺเฉยฺย, ตสฺส เอวมสฺส "กินฺนุ โข อหํ สีฆํ คจฺฉามิ, ยนฺนูนาหํ สณิกํ คจฺเฉยฺยนฺติ, โส สณิกํ คจฺเฉยฺย. ตสฺส เอวมสฺส "กินฺนุ โข อหํ สณิกํ คจฺฉามิ, ยนฺนูนาหํ ติฏฺเฐยฺยนฺติ, โส ติฏฺเฐยฺย. ตสฺส เอวมสฺส "กินฺนุ โข อหํ ฐิโต, ยนฺนูนาหํ นิสีเทยฺยนฺติ, โส นิสีเทยฺย. ตสฺส เอวมสฺส "กินฺนุ โข อหํ นิสินฺโน, ยนฺนูนาหํ นิปชฺเชยฺยนฺติ, โส นิปชฺเชยฺย. เอวญฺหิ โส ภิกฺขเว

---

[๑] สฺยา. นิมฺมิเลยฺย

ปุริโส โอพาริกํ โอพาริกํ อิริยาปถํ อภินิสฺสชฺเชตฺวา[๑] สุขุมํ สุขุมํ อิริยาปถํ กปฺเปยฺย, เอวเมว โข ภิกฺขเว ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เตสํปิ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺเตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ ฯเปฯ เอโกทิโภติ สมาธิยติ.

[๒๒๐] ตสฺส เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เตสํปิ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺเตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ. เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหิตพฺพํ อภินิปฺปีเพตพฺพํ อภิสนฺตาเปตพฺพํ ตสฺส ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีพยโต อภิสนฺตาปยโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโภติ สมาธิยติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว พลวา ปุริโส ทุพฺพลตรํ ปุริสํ สีเส[๒] วา คเล วา ขนฺเธ วา คเหตฺวา[๒] อภินิคฺคณฺเหยฺย อภินิปฺปีเพยฺย อภิสนฺตาเปยฺย, เอวเมว โข ภิกฺขเว ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เตสํ วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺเตว ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เตน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหิตพฺพํ อภินิปฺปีเพตพฺพํ อภิสนฺตาเปตพฺพํ. ตสฺส ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีพยโต อภิสนฺตาปยโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อภินิวชฺเชตฺวา [๒-๒] สี.,อิ. สีเส วา คเหตฺวา ขนฺเธ วา คเหตฺวา

โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ.

[๒๒๑] ยโต จ[๑] โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ. ตสฺส ตมฺหา นิมิตฺตา อญฺญํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต กุสลูปสญฺหิตํ เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ. เตสं[๒] วิตกฺกานํ อาทีนวं อุปปริกฺขโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ. เตสं วิตกฺกานํ อสติอมนสิการๅ อาปชฺชโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ. เตสं วิตกฺกานํ วิตกฺกสงฺขารสณฺฐานํ มนสิกโรโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ โมหูปสญฺหิตาปิ เต ปหียนฺติ เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสं ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตं สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ. ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุๆ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตๆ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต เย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา ฉนฺทูปสญฺหิตาปิ โทสูปสญฺหิตาปิ

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. เตสมฺปิ วิตกฺกานํ

โมหูปสญฺหิตาปิ, เต ปหียนฺติ, เต อพฺภตฺถํ คจฺฉนฺติ, เตสํ ปหานา อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สนฺติฏฺฐติ สนฺนิสีทติ เอโกทิโหติ สมาธิยติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วสี วิตกฺกปริยายปเถสุ. ยํ วิตกฺกํ อากงฺขิสฺสติ, ตํ วิตกฺกํ วิตกฺเกสฺสติ; ยํ วิตกฺกํ นากงฺขิสฺสติ, น ตํ วิตกฺกํ วิตกฺเกสฺสติ. อจฺเฉจฺฉิ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ[๑] สญฺโญชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทสมํ วิตกฺกสณฺฐานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ทุติโย สีหนาทวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

จูฬสีหนาทโลมหํสวโร
มหาจูฬทุกฺขกฺขนฺธอนุมานิกสุตฺตํ
ขีลปตฺถมธุปิณฺฑิกทฺวิธาวิตกฺกํ
ปญฺจนิมิตฺตกถา ปุน วคฺโค.

---

[๑] สี.,อิ. วาวตฺตยิ

๓. โอปมฺมวคฺโค

๑. กกจูปมสุตฺตํ

[๒๒๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา โมลิยผคฺคุโน[๑] ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อติเวลํ สํสฏฺโฐ วิหรติ. เอวํ สํสฏฺโฐ อายสฺมา โมลิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรติ. สเจ โกจิ ภิกฺขุ อายสฺมโต โมลิยผคฺคุนสฺส สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสติ, เตนายสฺมา โมลิยผคฺคุโน กุปิโต อนตฺตมโน อธิกรณมฺปิ กโรติ. สเจ ปน โกจิ ภิกฺขุ ตาสํ ภิกฺขุนีนํ สมฺมุขา อายสฺมโต โมลิยผคฺคุนสฺส อวณฺณํ ภาสติ, เตน ตา ภิกฺขุนิโย กุปิตา อนตฺตมนา อธิกรณมฺปิ กโรนฺติ. เอวํ สํสฏฺโฐ อายสฺมา โมลิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรติ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อายสฺมา ภนฺเต โมลิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อติเวลํ สํสฏฺโฐ วิหรติ, เอวํ สํสฏฺโฐ ภนฺเต อายสฺมา โมลิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรติ. สเจ โกจิ ภิกฺขุ อายสฺมโต โมลิยผคฺคุนสฺส สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสติ, เตนายสฺมา โมลิยผคฺคุโน กุปิโต อนตฺตมโน อธิกรณมฺปิ กโรติ. สเจ ปน โกจิ ภิกฺขุ ตาสํ ภิกฺขุนีนํ สมฺมุขา อายสฺมโต โมลิยผคฺคุนสฺส อวณฺณํ ภาสติ, เตน ตา ภิกฺขุนิโย กุปิตา อนตฺตมนา อธิกรณมฺปิ กโรนฺติ. เอวํ สํสฏฺโฐ ภนฺเต อายสฺมา โมลิยผคฺคุโน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. โมฬิยผคฺคุโน

[๒๒๓] อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุ๎ อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ มม วจเนน โมลิยผคฺคุนํ ภิกฺขุ๎ อามนฺเตหิ ‘สตฺถา ตํ อาวุโส โมลิยผคฺคุน[๑] อามนฺเตตีติ. “เอวมฺภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยนายสฺมา โมลิยผคฺคุโน, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ โมลิยผคฺคุนํ เอตทโวจ “สตฺถา ตํ อาวุโส โมลิยผคฺคุน อามนฺเตตีติ. “เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา โมลิยผคฺคุโน ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ โมลิยผคฺคุนํ ภควา เอตทโวจ

“สจฺจํ กิร ตฺวํ ผคฺคุน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อติเวลํ สํสฏฺโฐ วิหรสิ, เอวํ สํสฏฺโฐ กิร ตฺวํ ผคฺคุน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรสิ, สเจ โกจิ ภิกฺขุ ตุยฺหํ สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาสติ, เตน ตฺวํ กุปิโต อนตฺตมโน อธิกรณมฺปิ กโรสิ; สเจ ปน โกจิ ภิกฺขุ ตาสํ ภิกฺขุนีนํ สมฺมุขา ตุยฺหํ อวณฺณํ ภาสติ, เตน ตา ภิกฺขุนิโย กุปิตา อนตฺตมนา อธิกรณมฺปิ กโรนฺติ. เอวํ สํสฏฺโฐ กิร ตฺวํ ผคฺคุน ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วิหรสีติ. “เอวํ ภนฺเต.[๒] “ตนฺนุ ตฺวํ ผคฺคุน กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโตติ. “เอวํ ภนฺเต.

[๒๒๔] น โข เต เอตํ ผคฺคุน ปฏิรูปํ กุลปุตฺตสฺส สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตสฺส, ยํ ตฺวํ ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ อติเวลํ สํสฏฺโฐ วิหเรยฺยาสิ. ตสฺมาติห ผคฺคุน ตว เจปิ โกจิ สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ อวณฺณํ ภาเสยฺย; ตตฺราปิ ตฺวํ ผคฺคุน, เย เคหสิตา ฉนฺทา, เย เคหสิตา วิตกฺกา, เต ปชเหยฺยาสิ. ตตฺราปิ ผคฺคุน เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น เจว เม จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ

---

[๑] ฉ.,เท. ผคฺคุน, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. อิติสทฺโท ทิสฺสติ.

ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามิ, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสามิ เมตฺตจิตฺโต น โทสนฺตโรติ. เอวญฺหิ เต ผคฺคุน เอวํ[๑] สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห ผคฺคุน ตว เจปิ โกจิ สมฺมุขา ตาสํ ภิกฺขุนีนํ ปาณินา ปหารํ ทเทยฺย, เลฑฺฑุนา ปหารํ ทเทยฺย, ทณฺเฑน ปหารํ ทเทยฺย, สตฺเถน ปหารํ ทเทยฺย; ตตฺราปิ ตฺวํ ผคฺคุน, เย เคหสิตา ฉนฺทา, เย เคหสิตา วิตกฺกา, เต ปชเหยฺยาสิ. ตตฺราปิ เต ผคฺคุน เอวํ สิกฺขิตพฺพํ "น เจว เม จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามิ, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสามิ เมตฺตจิตฺโต น โทสนฺตโรติ. เอวญฺหิ เต ผคฺคุน สิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห ผคฺคุน ตว เจปิ โกจิ สมฺมุขา อวณฺณํ ภาเสยฺย; ตตฺราปิ ตฺวํ ผคฺคุน, เย เคหสิตา ฉนฺทา, เย เคหสิตา วิตกฺกา, เต ปชเหยฺยาสิ. ตตฺราปิ เต ผคฺคุน เอวํ สิกฺขิตพฺพํ "น เจว เม จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามิ, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสามิ เมตฺตจิตฺโต น โทสนฺตโรติ. เอวญฺหิ เต ผคฺคุน สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห ผคฺคุน ตว เจปิ โกจิ ปาณินา ปหารํ ทเทยฺย, เลฑฺฑุนา ปหารํ ทเทยฺย, ทณฺเฑน ปหารํ ทเทยฺย, สตฺเถน ปหารํ ทเทยฺย; ตตฺราปิ ตฺวํ ผคฺคุน, เย เคหสิตา ฉนฺทา, เย เคหสิตา วิตกฺกา, เต ปชเหยฺยาสิ. ตตฺราปิ เต ผคฺคุน เอวํ สิกฺขิตพฺพํ "น เจว เม จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสามิ หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสามิ เมตฺตจิตฺโต น โทสนฺตโรติ. เอวญฺหิ เต ผคฺคุน สิกฺขิตพฺพนฺติ.

[๒๒๕] อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ: "อาราธยึสุ วต เม ภิกฺขเว ภิกฺขู เอกํ สมยํ จิตฺตํ. อิธาหํ ภิกฺขเว ภิกฺขู

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อามนฺเตสึ ‘อหํ โข ภิกฺขเว เอกาสนโภชนํ ภุญฺชามิ, เอกาสนโภชนํ โข อหํ ภิกฺขเว ภุญฺชมาโน อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานามิ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจ. เอถ ตุมฺเหปิ ภิกฺขเว เอกาสนโภชนํ ภุญฺชถ, เอกาสนโภชนํ โข ภิกฺขเว ตุมฺเหปิ ภุญฺชมานา อปฺปาพาธตญฺจ สญฺชานิสฺสถ อปฺปาตงฺกตญฺจ ลหุฏฺฐานญฺจ พลญฺจ ผาสุวิหารญฺจาติ. น เม ภิกฺขเว เตสุ ภิกฺขูสุ อนุสาสนี กรณียา อโหสิ; สตฺถุปฺปาทกรณียเมว ภิกฺขเว เตสุ ภิกฺขูสุ อโหสิ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว สุภูมิยํ จาตุมฺมหาปเถ อาชญฺญรโถ สุทนฺโต ยุตฺโต อสฺส จิโต โอธสฺตปโตโท, ตเมนํ ทกฺโข โยคฺคาจริโย อสฺสทมฺมสารถิ อภิรูหิตฺวา วาเมน หตฺเถน รสฺมิโย คเหตฺวา ทกฺขิเณน หตฺเถน ปโตทํ คเหตฺวา เยนิจฺฉกํ ยทิจฺฉกํ สาเรยฺยาปิ ปจฺจาสาเรยฺยาปิ; เอวเมว โข ภิกฺขเว น เม เตสุ ภิกฺขูสุ อนุสาสนี กรณียา อโหสิ; สตฺถุปฺปาทกรณียเมว ภิกฺขเว เตสุ ภิกฺขูสุ อโหสิ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว ตุมฺเหปิ อกุสลํ ปชหถ, กุสเลสุ ธมฺเมสุ อาโยคํ กโรถ. เอวญฺหิ ตุมฺเหปิ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสถ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร มหนฺตํ สาลวนํ, ตญฺจสฺส เอลณฺเฑหิ สญฺฉนฺนํ, ตสฺส โกจิเทว ปุริโส อุปฺปชฺเชยฺย อตฺถกาโม หิตกาโม โยคกฺเขมกาโม; โส ยา ตา สาลลฏฺฐิโย กุฏิลา โอชสารณิโย[๑] ตา เฉตฺวา พหิทฺธา นีหเรยฺย อนฺโตวนํ สุวิโสธิตํ วิโสเธยฺย, ยา ปน ตา สาลลฏฺฐิโย อุชุกา สุชาตา [๒] สมฺมา ปริหเรยฺย. เอวญฺหิ[๓] ตํ ภิกฺขเว สาลวนํ อปเรน

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. โอชาปหรณิโย [๒] ฉ.,เท.,อิ. ตา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เอวํ เหตํ

สมเยน วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺเชยฺย. เอวเมว โข ภิกฺขเว ตุมฺเหปิ อกุสลํ ปชหถ, กุสเลสุ ธมฺเมสุ อาโยคํ กโรถ. เอวญฺหิ ตุมฺเหปิ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสถ.

[๒๒๖] ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา เวเทหิกา นาม คหปตานี อโหสิ. เวเทหิกาย ภิกฺขเว คหปตานิยา เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต "โสรตา เวเทหิกา คหปตานี, นิวาตา เวเทหิกา คหปตานี, อุปสนฺตา เวเทหิกา คหปตานีติ. เวเทหิกาย โข ปน ภิกฺขเว คหปตานิยา กาฬี นาม ทาสี อโหสิ ทกฺขา อนลสา สุสํวิหิตกมฺมนฺตา.

อถ โข ภิกฺขเว กาฬิยา ทาสิยา เอตทโหสิ "มยฺหํ โข อยฺยาย เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต 'โสรตา เวเทหิกา คหปตานี, นิวาตา เวเทหิกา คหปตานี, อุปสนฺตา เวเทหิกา คหปตานีติ. กินฺนุ โข เม อยฺยา สนฺตเยว นุ โข อชฺฌตฺตํ โกปึ น ปาตุกโรติ, อุทาหุ อสนฺตํ, อุทาหุ มยฺหเปเต[๑] กมฺมนฺตา สุสํวิหิตา, เยน เม อยฺยา สนฺตเยว อชฺฌตฺตํ โกปึ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํ. ยนฺนูนาหํ อยฺยํ วีมํเสยฺยนฺติ. อถ โข ภิกฺขเว กาฬี ทาสี ทิวา อุฏฺฐาสิ. อถ โข ภิกฺขเว เวเทหิกา คหปตานี กาฬึ ทาสึ เอตทโวจ "เห เช กาฬีติ. "กึ อยฺเยติ. "กึ เช ทิวา อุฏฺฐาสีติ. น ขฺวยฺเย กิญฺจีติ. "โน วต เร กิญฺจิ, ปาปทาสิ[๒] ทิวา อุฏฺฐาสีติ กุปิตา อนตฺตมนา ภกุฏิมกาสิ.[๓]

อถ โข ภิกฺขเว กาฬิยา ทาสิยา เอตทโหสิ "สนฺตเยว เม อยฺยา อชฺฌตฺตํ โกปึ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํ. มยฺหเปเต กมฺมนฺตา

---

[๑] ฉ.,เท. มยฺหเมเวเต อิ. มยฺเหเวเต

[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปาปิทาสิ

[๓] ฉ.,เท. ภากุฏึ อิ. ภุกุฏึ

สุสํวิหิตา, เยน เม อยฺยา สนฺตเมว อชฺฌตฺตํ โกปึ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํ. ยนฺนูนาหํ ภิยฺโยโส มตฺตาย อยฺยํ วีมํเสยฺยนฺติ.

อถ โข ภิกฺขเว กาฬี ทาสี ทิวาตรเมว อุฏฺฐาสิ. อถ โข ภิกฺขเว เวเทหิกา คหปตานี กาฬึ ทาสึ เอตทโวจ "เห เช กาฬีติ. "กึ อยฺเยติ. "กึ เช ทิวา อุฏฺฐาสีติ. "น ขฺวยฺเย กิญฺจีติ. "โน วต เร กิญฺจิ ปาปทาสิ ทิวา[๑] อุฏฺฐาสีติ กุปิตา อนตฺตมนา อนตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรติ. อถ โข ภิกฺขเว กาฬิยา ทาสิยา เอตทโหสิ "สนฺตเมว เม อยฺยา อชฺฌตฺตํ โกปึ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํ, มยฺหเมเต กมฺมนฺตา สุสํวิหิตา, เยน เม อยฺยา สนฺตเมว อชฺฌตฺตํ โกปึ น ปาตุกโรติ, โน อสนฺตํ. ยนฺนูนาหํ ภิยฺโยโส มตฺตาย อหํ วีมํเสยฺยนฺติ.

อถ โข ภิกฺขเว กาฬี ทาสี ทิวาตรเมว อุฏฺฐาสิ. อถ โข ภิกฺขเว เวเทหิกา คหปตานี กาฬึ ทาสึ เอตทโวจ "เห เช กาฬีติ. "กึ อยฺเยติ. "กึ เช ทิวาตรํ อุฏฺฐาสีติ. "น ขฺวยฺเย กิญฺจีติ. "โน วต เร กิญฺจิ ปาปทาสิ ทิวาตรํ อุฏฺฐาสีติ กุปิตา อนตฺตมนา อคฺคหฬูจึ คเหตฺวา สีเส ปหารํ อทาสิ "สีสํ เต ภินฺทิสฺสามีติ.[๒] อถ โข ภิกฺขเว กาฬี ทาสี ภินฺเนน สีเสน โลหิเตน คฬนฺเตน ปฏิวิสฺสกานํ อุชฺฌาเปสิ "ปสฺสถยฺเย โสรตาย กมฺมํ, ปสฺสถยฺเย นิวาตาย กมฺมํ, ปสฺสถยฺเย อุปสนฺตาย กมฺมํ, กถํ หิ นาม เอกทาสิยา 'ทิวา อุฏฺฐาสีติ กุปิตา อนตฺตมนา อคฺคหฬูจึ คเหตฺวา สีเส ปหารํ ทสฺสติ "สีสํ เต ภินฺทิสฺสามีติ.[๓]

อถ โข ภิกฺขเว เวเทหิกาย คหปตานิยา อปเรน สมเยน เอวํ ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉิ "จณฺฑี เวเทหิกา คหปตานี, อนิวาตา เวเทหิกา คหปตานี, อนุปสนฺตา เวเทหิกา คหปตานีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ทิวาตรํ
[๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. สีสํ โวภินฺทิ
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. สีสํ โวภินฺทิสฺสตีติ

เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ ภิกฺขุ ตาวเทว โสรตโสรโต โหติ, นิวาตนิวาโต โหติ, อุปสนฺตูปสนฺโต โหติ, ยาว น อมนาปา วจนปถา ผุสนฺติ. ยโต จ โข[๑] ภิกฺขเว ภิกฺขุ อมนาปา วจนปถา ผุสนฺติ, อถ โข ภิกฺขเว 'โสรโตติ เวทิตพฺโพ, 'นิวาโตติ เวทิตพฺโพ, 'อุปสนฺโตติ เวทิตพฺโพ. นาหนฺตํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ 'สุวโจติ วทามิ, โย จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ สุวโจ โหติ, โสวจสฺสตํ อาปชฺชติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ตญฺหิ โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อลภมาโน น สุวโจ โหติ, น โสวจสฺสตํ อาปชฺชติ. โย จ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺมเยว สกฺกโรนฺโต ธมฺมํ ครุกโรนฺโต ธมฺมํ มาเนนฺโต ธมฺมํ ปูเรนฺโต ธมฺมํ อปจายมาโน สุวโจ โหติ, โสวจสฺสตํ อาปชฺชติ; ตมหํ 'สุวโจติ วทามิ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว "ธมฺมเยว สกฺกโรนฺตา ธมฺมํ ครุกโรนฺตา ธมฺมํ มาเนนฺตา ธมฺมํ ปูเชนฺตา ธมฺมํ อปจายมานา สุวจา ภวิสฺสาม, โสวจสฺสตํ อาปชฺชิสฺสามาติ. เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ.

[๒๒๗] ปญฺจิเม ภิกฺขเว วจนปถา, เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุ กาเลน วา อกาเลน วา ภูเตน วา อภูเตน วา สณฺเหน วา ผรุเสน วา อตฺถสญฺหิเตน วา อนตฺถสญฺหิเตน วา เมตฺตจิตฺตา วา โทสนฺตรา วา. กาเลน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ อกาเลน วา, ภูเตน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ อภูเตน วา, สณฺเหน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ ผรุเสน วา, อตฺถสญฺหิเตน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ อนตฺถสญฺหิเตน วา, เมตฺตจิตฺตา วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ โทสนฺตรา วา. ตตฺราปิ โว ภิกฺขเว เอวํ สิกฺขิตพฺพํ "น เจว โน จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ

---

[๑] ฉ.,เท. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

นิจฺฉาเรสฺสาม, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสาม เมตฺตจิตฺตา น โทสนฺตรา. ตญฺจ ปุคฺคลํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา ผริตฺวา วิหริสฺสาม, ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามาติ. เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ.

[๒๒๘] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกํ อาทาย, โส เอวํ วเทยฺย "อหํ อิมํ มหาปถวึ อปถวึ กริสฺสามีติ. โส ตตฺร ตตฺร ขเนยฺย,[๑] ตตฺร ตตฺร วิกีเรยฺย, ตตฺร ตตฺร โอฏฺฐุเภยฺย, ตตฺร ตตฺร โอมุตฺเตยฺย "อปถวี ภวสิ อปถวี ภวสีติ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อิมํ มหาปถวึ อปถวึ กเรยฺยาติ. "โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "อยญฺหิ ภนฺเต มหาปถวี คมฺภีรา อปฺปเมยฺยา, สา น สุกรา อปถวึ กาตุํ, ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญฺจิเม วจนปถา, เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ กาเลน วา อกาเลน วา, ภูเตน วา อภูเตน วา, สณฺเหน วา ผรุเสน วา, อตฺถสญฺหิเตน วา อนตฺถสญฺหิเตน วา, เมตฺตจิตฺตา วา โทสนฺตรา วา. กาเลน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อกาเลน วา, ภูเตน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อภูเตน วา, สณฺเหน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ ผรุเสน วา, อตฺถสญฺหิเตน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ อนตฺถสญฺหิเตน วา, เมตฺตจิตฺตา วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุํ โทสนฺตรา วา. ตตฺราปิ โว ภิกฺขเว เอวํ สิกฺขิตพฺพํ "น เจว โน จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสาม, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสาม เมตฺตจิตฺตา น โทสนฺตรา, ตญฺจ ปุคฺคลํ

[๑] ฉ.,เท. วิขิเณยฺย

เมตฺตาสหคเตน เจตสา ผริตฺวา วิหริสฺสาม, ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ ปจฺจวีสเมน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามาติ. เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ.

[๒๒๙] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ลาขํ วา หลิทฺทึ วา นีลึ วา มญฺเชฏฺฐึ วา อาทาย, โส เอวํ วเทยฺย "อหํ อิมสฺมึ อากาเส รูปานิ[๑] ลิขิสฺสามิ, รูปปาตุภาวํ กริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อิมสฺมึ อากาเส รูปานิ ลิเขยฺย, รูปปาตุภาวํ กเรยฺยาติ. "โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. อยญฺหิ ภนฺเต อากาโส อรูปี อนิทสฺสโน, ตตฺถ น สุกรํ รูปึ ลิขิตุํ, รูปปาตุภาวํ กาตุํ. ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญฺจิเม วจนปถา, เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุ กาเลน วา อกาเลน วา ฯเปฯ ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกึ อากาสสเมน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามาติ. เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ.

[๒๓๐] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อาทิตฺตึ ติณุกฺกึ อาทาย, โส เอวํ วเทยฺย "อหํ อิมาย อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย คงฺคึ นทึ สนฺตาเปสฺสามิ สมฺปริตาเปสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย คงฺคึ นทึ สนฺตาเปยฺย สมฺปริตาเปยฺยาติ. "โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. คงฺคา หิ ภนฺเต นที คมฺภีรา อปฺปเมยฺยา, สา น สุกรา อาทิตฺตาย ติณุกฺกาย สนฺตาเปตุํ สมฺปริตาเปตุํ. ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญฺจิเม วจนปถา,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. รูปึ

เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุ กาเลน วา อกาเลน วา ฯเปฯ ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ คงฺคาสเมน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามาติ. เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ.

[๒๓๑] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว วิฬารภสฺตา มทฺทิตา สุมทฺทิตา สุปริมทฺทิตา มุทุกา ตูลินี ฉินฺนสสฺสรา ฉินฺนปพฺภรา.[๑] อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กฏฺฐํ วา กจรํ วา อาทาย, โส เอวํ วเทยฺย "อหํ อิมํ วิฬารภสฺตํ มทฺทิตํ สุมทฺทิตํ สุปริมทฺทิตํ มุทุกํ ตูลินึ ฉินฺนสสฺสรํ ฉินฺนปพฺภรํ กฏฺเฐน วา กจเรน วา สรสรํ กริสฺสามิ, ภรภรํ กริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส อิมํ[๒] วิฬารภสฺตํ มทฺทิตํ สุมทฺทิตํ สุปริมทฺทิตํ มุทุกํ ตูลินึ ฉินฺนสสฺสรํ ฉินฺนปพฺภรํ กฏฺเฐน วา กจเรน วา สรสรํ กเรยฺย, ภรภรํ กเรยฺยาติ. โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "อยญหิ[๓] ภนฺเต วิฬารภสฺตา มทฺทิตา สุมทฺทิตา สุปริมทฺทิตา มุทุกา ตูลินี ฉินฺนสสฺสรา ฉินฺนปพฺภรา, สา น สุกรา กฏฺเฐน วา กจเรน วา สรสรํ กาตุํ, ภรภรํ กาตุํ. ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. "เอวเมว โข ภิกฺขเว ปญฺจิเม วจนปถา, เยหิ โว ปเร วทมานา วเทยฺยุ กาเลน วา อกาเลน วา, ภูเตน วา อภูเตน วา, สณฺเหน วา ผรุเสน วา, อตฺถสญฺหิเตน วา อนตฺถสญฺหิเตน วา, เมตฺตจิตฺตา วา โทสนฺตรา วา. กาเลน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ อกาเลน วา, ภูเตน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ อภูเตน วา, สณฺเหน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ ผรุเสน วา, อตฺถสญฺหิเตน วา ภิกฺขเว ปเร วทมานา วเทยฺยุ อนตฺถสญฺหิเตน วา, เมตฺตจิตฺตา วา ภิกฺขเว

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ฉินฺนภพฺภรา, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. อมุ
[๓] ฉ.,เท. อมุ หิ อิ. อสุ หิ

ปเร วทมานา วเทยฺยุ โทสนฺตรา วา. ตตฺราปิ โว ภิกฺขเว เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น เจว โน จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสาม, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสาม เมตฺตจิตฺตา น โทสนฺตรา. ตญฺจ ปุคฺคลํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา ผริตฺวา วิหริสฺสาม, ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ วิพารภสฺตสเมน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามาติ. เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ.

[๒๓๒] อุภโตทณฺฑเกนปิ เจ ภิกฺขเว กกเจน โจรา โวจรกา องฺคมงฺคานิ โอกนฺเตยฺยุ, ตตฺราปิ โย มโน ปทูเสยฺย, น เม โส เตน สาสนกโร. ตตฺราปิ โว ภิกฺขเว เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น เจว โน จิตฺตํ วิปริณตํ ภวิสฺสติ, น จ ปาปิกํ วาจํ นิจฺฉาเรสฺสาม, หิตานุกมฺปี จ วิหริสฺสาม เมตฺตจิตฺตา น โทสนฺตรา. ตญฺจ ปุคฺคลํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา ผริตฺวา วิหริสฺสาม ตทารมฺมณญฺจ สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหริสฺสามาติ. เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ.

[๒๓๓] อิมญฺจ ตุมฺเห ภิกฺขเว กกจูปมํ โอวาทํ อภิกฺขณํ มนสิกเรยฺยาถ, ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว ตญฺจ วจนปถํ อณุ๋ วา ถูลํ วา, ยํ ตุมฺเห นาธิวาเสยฺยาถาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “ตสฺมาติห ภิกฺขเว อิมํ กกจูปมํ โอวาทํ อภิกฺขณํ มนสิกโรถ, ตํ โว ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปฐมํ กกจูปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. อลคทฺทูปมสุตฺตํ

[๒๓๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อริฏฺฐสฺส นาม ภิกฺขุโน คทฺธวาธิปุพฺพสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา โหติ "ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. อสฺโสสุ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู อริฏฺฐสฺส กิร นาม ภิกฺขุโน คทฺธวาธิปุพฺพสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา "ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตา อาชานามิ; ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. อถ โข เต ภิกฺขู, เยน อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อริฏฺฐํ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺพํ เอตทโวจุ "สจฺจํ กิร เต อาวุโส อริฏฺฐ เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตา อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. "เอวํ พฺยา โข อหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตา อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. อถ โข เต ภิกฺขู อริฏฺฐํ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺพํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุกามา สมนุยุญฺชนฺติ สมนุคฺคาหนฺติ สมนุภาสนฺติ "มา เหวํ อาวุโส อริฏฺฐ อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย, อเนกปริยาเยน อาวุโส อริฏฺฐ อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายาย. อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. อฏฺฐิกงฺขลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา, พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว

เอตฺถ ภิยฺโย. มํสเปสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ ติณกุกฺกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ องฺคารกาสูปมา กามา วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ สุปินกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ ยาจิตกูปมา กามา วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ รุกฺขผลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ อสิสูนูปมา กามา วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ สตฺติสูลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ. "เอวมฺปิ โข อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ เตหิ ภิกฺขูหิ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคฺคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน ตเทว ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ถามสา ปรามาสา[๑] อภินิวิสฺส โวหรติ เอวํ พฺยา โข อหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ.

[๒๓๕] ยโต โข เต ภิกฺขู นาสกฺขึสุ อริฏฺฐํ ภิกฺขุ์ คทฺธวาธิปุพฺพํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุ์. อถ โข เต ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ์ "อริฏฺฐสฺส นาม ภนฺเต ภิกฺขุโน คทฺธวาธิปุพฺพสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. อสฺสุมฺหา โข มยํ ภนฺเต อริฏฺฐสฺส กิร นาม ภิกฺขุโน คทฺธวาธิปุพฺพสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา "ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. อถ โข มยํ ภนฺเต, เยน อริฏฺโฐ

---

[๑] สฺยา. ปรามสฺส

ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ, เตนุปสงฺกมิมฺหา; อุปสงฺกมิตฺวา อริฏฺฐํ ภิกฺขุ๋ คทฺธวาธิปุพฺพํ เอตทโวจุมฺหา “สจฺจํ กิร เต อาวุโส อริฏฺฐ เอวรูปี ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ ‘ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ อมฺเห เอตทโวจ “เอวํ พฺยา โข อหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. อถ โข มยํ ภนฺเต อริฏฺฐํ ภิกฺขุ๋ คทฺธวาธิปุพฺพํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุกามา สมนุยุญฺชิมฺหา สมนุคฺคาหิมฺหา สมนุภาสิมฺหา “มา เหวํ อาวุโส อริฏฺฐ อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย, อเนกปริยาเยน อาวุโส อริฏฺฐ อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายาย. อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. อฏฺฐิกงฺขลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย ฯเปฯ สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ. เอวมฺปิ โข ภนฺเต อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ อมฺเหหิ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคฺคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน ตเทว ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหรติ “เอวํ พฺยา โข อหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. “ยโต โข มยํ ภนฺเต นาสกฺขิมฺหา อริฏฺฐํ ภิกฺขุ๋ คนฺธวาธิปุพฺพํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุ๋; อถ มยํ เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจมาติ.

[๒๓๖] อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุ๎ อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ, มม วจเนน อริฏฺฐ๎ จ ภิกฺขุ๎ คทฺธวาธิปุพฺพ๎ อามนฺเตหิ ‘สตฺถา ตํ อาวุโส อริฏฺฐ๎ จ อามนฺเตตีติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยน อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อริฏฺฐ๎ จ ภิกฺขุ๎ คทฺธวาธิปุพฺพ๎ เอตทโวจ “สตฺถา ตํ อาวุโส อริฏฺฐ๎ จ อามนฺเตตีติ. “เอวมาวุโสติ โข อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อริฏฺฐ๎ จ ภิกฺขุ๎ คทฺธวาธิปุพฺพ๎ ภควา เอตทโวจ “สจฺจ๎ กิร เต อริฏฺฐ๎ เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา ‘ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. “เอวํ พฺยา โข อหํ ภนฺเต ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา เยเม อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ. “กสฺส โข นาม ตฺวํ โมฆปุริส มยา เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสิ. นนุ มยา โมฆปุริส อเนกปริยาเยน อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา, อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายาย. อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา มยา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. อฏฺฐิกงฺขลูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ มํสเปสูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ ติณุกฺกูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ องฺคารกาสูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ สุปินกูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ ยาจิตกูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ รุกฺขผลูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ อสิสูนูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ สตฺติสูลูปมา กามา วุตฺตา มยา ฯเปฯ สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา มยา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. อถ จ ปน ตฺวํ

โมฆปุริส อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อมฺเห เจว อพฺภาจิกฺขสิ, อตฺตานญฺจ ขนสิ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวสิ; ตญฺหิ เต โมฆปุริส ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ.

อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นายํ อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ อุสฺมิกโตปิ อิมสฺมึ ธมฺมวินเยติ. “กิญฺหิ สิยา ภนฺเต, โน เหตํ ภนฺเต. เอวํ วุตฺเต, อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโณ นิสีทิ. อถ โข ภควา อริฏฺฐํ ภิกฺขุ์ คทฺธวาธิปุพฺพํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภาณํ วิทิตฺวา อริฏฺฐํ ภิกฺขุ์ คทฺธวาธิปุพฺพํ เอตทโวจ “ปญฺญายิสฺสสิ โข ตฺวํ โมฆปุริส เอเตน สเกน ปาปเกน ทิฏฺฐิคเตน, อิธาหํ ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉิสฺสามีติ.

[๒๓๗] อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “ตุมฺเหปิ เม ภิกฺขเว เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ, ยถายํ อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ อตฺตนา ทุคฺคหิเต อมฺเห เจว อพฺภาจิกฺขติ, อตฺตานญฺจ ขนติ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวตีติ; “โน เหตํ ภนฺเต. อเนกปริยาเยน หิ โน ภนฺเต อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา, อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายาย อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. อฏฺฐิกงฺขลูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. ฯเปฯ สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา ภควตา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติ. “สาธุ[๑] โข เม ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ

---

[๑] สี.,อิ. สาธุ ภิกฺขเว ฉ.,เท. สาธุ สาธุ ภิกฺขเว สาธุ โข

อาชานาถ; อเนกปริยาเยน หิ โว ภิกฺขเว อนฺตรายิกา ธมฺมา วุตฺตา มยา, อลญฺจ ปน เต ปฏิเสวโต อนฺตรายาย, อปฺปสฺสาทา กามา วุตฺตา มยา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. อฏฺจิกงฺขลูปมา กามา วุตฺตา มยา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. ฯเปฯ สปฺปสิรูปมา กามา วุตฺตา มยา พหุทุกฺขา พหูปายาสา, อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโย. อถ จ ปนายํ อริฏฺโฐ ภิกฺขุ คทฺธวาธิปุพฺโพ อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อมฺเห เจว อพฺภาจิกฺขติ, อตฺตานญฺจ ขนติ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติ, ตญฺหิ ตสฺส โมฆปุริสสฺส ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย. โส วต ภิกฺขเว อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร กามสญฺญาย อญฺญตฺร กามวิตกฺเกหิ กาเม ปฏิเสวิสฺสตีติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

[๒๓๘] อิธ ภิกฺขเว เอกจฺเจ โมฆปุริสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํ. เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ น อุปปริกฺขนฺติ, เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อนุปปริกฺขตํ น นิชฺฌานํ ขมนฺติ, เต อุปารมฺภานิสํสา เจว ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จ, ยสฺส จตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุโภนฺติ, เตสํ เต ธมฺมา ทุคฺคหิตา ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย สංวตฺตนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ทุคฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานํ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อลคทฺทตฺถิโก อลคทฺทคเวสี อลคทฺทปริเยสนํ จรมาโน, โส ปสฺเสยฺย มหนฺตํ อลคทฺทํ, ตเมนํ โภเค วา นงฺคุฏฺเจ วา คณฺเหยฺย ตสฺส โส อลคทฺโท ปฏินิวตฺติตฺวา หตฺเถ วา พาหาย วา อญฺญตรสฺมึ วา องฺคปจฺจงฺเค ฑเสยฺย, โส ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคฺคจฺเฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ. ตํ กิสฺส เหตุ.

ทุคฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว อลคทฺทสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺเจ โมฆปุริสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํ. เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ น อุปปริกฺขนฺติ, เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อนุปปริกฺขตํ น นิชฺฌานํ ขมนฺติ, เต อุปารมฺภานิสํสา เจว ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จ ยสฺส จตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุโภนฺติ, เตสํ เต ธมฺมา ทุคฺคหิตา ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย สංวตฺตนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ทุคฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานํ.

[๒๓๙] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺเจ กุลปุตฺตา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํ. เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺขนฺติ, เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺขตํ นิชฺฌานํ ขมนฺติ, เต น เจว อุปารมฺภานิสํสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, น อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จ, ยสฺสตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุโภนฺติ, เตสํ เต ธมฺมา สุคหิตา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สංวตฺตนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สุคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานํ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อลคทฺทตฺถิโก อลคทฺทคเวสี อลคทฺทปริเยสนํ จรมาโน, โส ปสฺเสยฺย มหนฺตํ อลคทฺทํ, ตเมนํ อชปเทน ทณฺเฑน สุนิคฺคหีตํ นิคฺคณฺเหยฺย, อชปเทน ทณฺเฑน สุนิคฺคหีตํ นิคฺคเหตฺวา คีวายํ สุคหีตํ คณฺเหยฺย. กิญฺจาปิ โส ภิกฺขเว อลคทฺโท ตสฺส ปุริสสฺส หตฺถํ วา พาหํ วา อญฺญตรํ วา องฺคปจฺจงฺคํ โภเคหิ ปลิเวเธยฺย; อถ โข โส เนว ตโตนิทานํ มรณํ วา นิคฺคจฺเฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขं. ตํ กิสฺส เหตุ.

สุคหิตตฺตา ภิกฺขเว อลคทฺทสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺเจ กุลปุตฺตา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํ. เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺขนฺติ, เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อุปปริกฺขตํ นิชฺฌานํ ขมนฺติ, เต น เจว อุปารมฺภานิสํสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, น อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จ, ยสฺส จตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ, ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุโภนฺติ, เตสํ เต ธมฺมา สุคหิตา ทีฆรตฺตํ [๑] หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สุคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานํ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว, ยสฺส เม ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชาเนยฺยาถ, ตถา นํ ธาเรยฺยาถ. ยสฺส จ ปน เม ภาสิตสฺส อตฺถํ น อาชาเนยฺยาถ, อหํ โว ตตฺเถว ปฏิปุจฺฉิตพฺโพ, เย วา ปนสฺสุ วิยตฺตา ภิกฺขู.

[๒๔๐] กุลฺลูปมํ โว ภิกฺขเว ธมฺมํ เทสิสฺสามิ นิตฺถรณตฺถาย, โน คหณตฺถาย. ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน, โส ปสฺเสยฺย มหนฺตํ อุทกณฺณวํ โอริมตีรํ สาสงฺกํ สปฺปฏิภยํ, ปาริมตีรํ เขมํ อปฺปฏิภยํ. น จาสฺส นาวา สนฺตารณี, อุตฺตรเสตุ วา อปารา ปารํ คมนาย. ตสฺส เอวมสฺส "อยํ โข มหา อุทกณฺณโว โอริมตีรํ สาสงฺกํ สปฺปฏิภยํ, ปาริมตีรํ เขมํ อปฺปฏิภยํ. นตฺถิ จ นาวา สนฺตารณี, อุตฺตรเสตุ วา อปารา ปารํ คมนาย; ยนฺนูนาหํ ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ สงฺกฑฺฒิตฺวา กุลฺลํ พนฺธิตฺวา ตํ กุลฺลํ นิสฺสาย หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารํ อุตฺตเรยฺยนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อตฺถาย

อถ โข โส ภิกฺขเว ปุริโส ติณกฏฺฐสาขาปลาสำ สงฺกฑฺฒิตฺวา กุลฺลำ พนฺธิตฺวา ตำ กุลฺลำ นิสฺสาย หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารำ อุตฺตเรยฺย. ตสฺส ปุริสสฺส อุตฺติณฺณสฺส[๑] ปารคตสฺส เอวมสฺส “พหุกาโร โข เม อยำ กุลฺโล, อิมาหำ กุลฺลำ นิสฺสาย หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารำ อุตฺติณฺโณ; ยนฺนูนาหำ อิมำ กุลฺลำ สีเส วา อาโรเปตฺวา ขนฺเธ วา ปจฺจาโรเปตฺวา เยนกามำ ปกฺกเมยฺยนฺติ. ตำ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, อปิ นุ โส ปุริโส เอวำการี ตสฺมึ กุลฺเล กิจฺจการี อสฺสาติ. “โน เหตำ ภนฺเต. กถำการี จ โส ภิกฺขเว ปุริโส ตสฺมึ กุลฺเล กิจฺจการี อสฺส. อิธ ภิกฺขเว ตสฺส ปุริสสฺส อุตฺติณฺณสฺส ปารคตสฺส เอวมสฺส “พหุกาโร โข เม อยำ กุลฺโล, อิมาหำ กุลฺลำ นิสฺสาย หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ วายมมาโน โสตฺถินา ปารำ อุตฺติณฺโณ; ยนฺนูนาหำ อิมำ กุลฺลำ ถเล วา อุสฺสาเปตฺวา[๒] อุทเก วา โอปิลาเปตฺวา เยนกามำ ปกฺกเมยฺยนฺติ. เอวำการี โข โส ภิกฺขเว ปุริโส ตสฺมึ กุลฺเล กิจฺจการี อสฺส.

เอวเมว โข ภิกฺขเว กุลฺลูปโม มยา ธมฺโม เทสิโต นิตฺถรณตฺถาย, โน คหณตฺถาย. กุลฺลูปมำ โว ภิกฺขเว ธมฺมำ เทสิตำ อาชานนฺเตหิ ธมฺมาปิ โว ปหาตพฺพา, ปเคว อธมฺมา.

[๒๔๑] ฉยิมานิ ภิกฺขเว ทิฏฺฐิฏฺฐานานิ. กตมานิ ฉ. อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานำ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานำ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปำ “เอตำ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. เวทนำ “เอตำ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. สญฺญำ “เอตำ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ

---

[๑] อิ. ติณฺณสฺส [๒] สี.,อิ. อุสฺสาเรตฺวา ฉ.,เท. อุสฺสาเทตฺวา

สมนุปสฺสติ. สงฺขาเร “เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ยมฺปิ ตํ[๑] ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ “เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ยมฺปิ ตํ ทิฏฺจิฏฺฐานํ “โส โลโก, โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ, ตมฺปิ “เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. สุตวา จ โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต รูปึ “เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. เวทนํ “เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. สญฺญํ “เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. สงฺขาเร “เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ยมฺปิ ตํ ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อนุวิจริตํ มนสา, ตมฺปิ “เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. ยมฺปิ ตํ ทิฏฺจิฏฺฐานํ “โส โลโก, โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ, ตมฺปิ “เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ สมนุปสฺสติ. โส เอวํ สมนุปสฺสนฺโต อสติ น ปริตสฺสตีติ.

[๒๔๒] เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “สิยา นุ โข ภนฺเต พหิทฺธา อสติ ปริตสฺสนาติ. “สิยา ภิกฺขูติ ภควา อโวจ, อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจสฺส เอวํ โหติ “อหุ วต เม, ตํ วต เม นตฺถิ, สิยา วต เม, ตํ วตาหํ น ลภามีติ; โส โสจติ กิลมติ

---

[๑] อิ. ยมฺปิหํ

ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ. เอวํ โข ภิกฺขุ พหิทฺธา อสติ ปริตสฺสนา โหตีติ.

"สิยา ปน ภนฺเต พหิทฺธา อสติ อปริตสฺสนาติ. สิยา ภิกฺขูติ ภควา อโวจ, อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจสฺส น เอวํ โหติ "อหุ วต เม, ตํ วต เม นตฺถิ, สิยา วต เม, ตํ วตาหํ น ลภามีติ; โส น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สมฺโมหํ อาปชฺชติ. เอวํ โข ภิกฺขุ พหิทฺธา อสติ อปริตสฺสนา โหตีติ.

"สิยา นุ โข ภนฺเต อชฺฌตฺตํ อสติ ปริตสฺสนาติ. สิยา ภิกฺขูติ ภควา อโวจ, อิธ ภิกฺขุ เอกจฺจสฺส เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ "โส โลโก, โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ; โส สุณาติ ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกสฺส วา สพฺเพสํ ทิฏฺฐิฏฺฐานาธิฏฺฐานปริยุฏฺฐานาภินิเวสานุสยานํ สมุคฺฆาตาย สพฺพสงฺขารสมถาย สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺคาย ตณฺหกฺขยาย วิราคาย นิโรธาย นิพฺพานาย ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส. ตสฺเสวํ โหติ "อุจฺฉิชฺชิสฺสามิ นามสฺสุ, วินสฺสิสฺสามิ นามสฺสุ นสฺสุ นาม ภวิสฺสามีติ; โส โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ. เอวํ โข ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ อสติ ปริตสฺสนา โหตีติ.

"สิยา ปน ภนฺเต อชฺฌตฺตํ อสติ อปริตสฺสนาติ. สิยา ภิกฺขูติ ภควา อโวจ, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺจสฺส น เอวํ ทิฏฺฐิ โหติ "โส โลโก, โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ; โส สุณาติ ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกสฺส วา สพฺเพสํ ทิฏฺฐิฏฺฐานาธิฏฺฐานปริยุฏฺฐานาภินิเวสานุสยานํ สมุคฺฆาตาย สพฺพสงฺขารสมถาย สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺคาย ตณฺหกฺขยาย วิราคาย นิโรธาย นิพฺพานาย ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส, ตสฺส น เอวํ โหติ "อุจฺฉิชฺชิสฺสามิ นามสฺสุ, วินสฺสิสฺสามิ นามสฺสุ, นสฺสุ นาม ภวิสฺสามีติ;

โส น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สมฺโมหํ อาปชฺชติ. เอวํ โข ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ อสติ อปริตสฺสนา โหติ.

[๒๔๓] ตํ ภิกฺขเว ปริคฺคหํ ปริคฺคณฺเหยฺยาถ, ยฺวาสฺส ปริคฺคโห นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, สสฺสติสมํ ตเถว ติฏฺเฐยฺย. ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว ตํ ปริคฺคหํ, ยฺวาสฺส ปริคฺคโห นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, สสฺสติสมํ ตเถว ติฏฺเฐยฺยาติ. “โน เหตํ ภนฺเต. สาธุ ภิกฺขเว. อหมฺปิ โข ตํ ภิกฺขเว ปริคฺคหํ น สมนุปสฺสามิ, ยฺวาสฺส ปริคฺคโห นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, สสฺสติสมํ ตเถว ติฏฺเฐยฺย.

ตํ ภิกฺขเว อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิเยถ. ยํส อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิยโต น อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา. ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว ตํ อตฺตวาทุปาทานํ, ยํส อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิยโต น อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. “โน เหตํ ภนฺเต. สาธุ ภิกฺขเว. อหมฺปิ โข ตํ ภิกฺขเว อตฺตวาทุปาทานํ น สมนุปสฺสามิ, ยํส อตฺตวาทุปาทานํ อุปาทิยโต น อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

ตํ ภิกฺขเว ทิฏฺฐินิสฺสยํ นิสฺสเยถ, ยํส ทิฏฺฐินิสฺสยํ นิสฺสยโต น อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา. ปสฺสถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว ตํ ทิฏฺฐินิสฺสยํ, ยํส ทิฏฺฐินิสฺสยํ นิสฺสยโต น อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. “โน เหตํ ภนฺเต. สาธุ ภิกฺขเว. อหมฺปิ โข ตํ ภิกฺขเว ทิฏฺฐินิสฺสยํ น สมนุปสฺสามิ, ยํส ทิฏฺฐินิสฺสยํ นิสฺสยโต น อุปฺปชฺเชยฺยุ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา.

[๒๔๔] อตฺตนิ วา ภิกฺขเว สติ อตฺตนิยํ "เมติ อสฺสาติ. "เอวํ ภนฺเต. อตฺตนิเย วา ภิกฺขเว สติ อตฺตา "เมติ อสฺสาติ. "เอวํ ภนฺเต. อตฺตนิ จ ภิกฺขเว อตฺตนิเย จ สจฺจโต เถตโต อนุปลพฺภิยมาเน ยมฺปิ ตํ[๑] ทิฏฺฐิฏฺฐานํ "โส โลโก, โส อตฺตา, โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม, สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ; นนายํ ภิกฺขเว เกวโล ปริปูโร พาลธมฺโมติ. "กิญฺหิ โน สิยา ภนฺเต, เกวโล หิ[๒] ภนฺเต[๒] ปริปูโร พาลธมฺโมติ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, รูปํ นิจฺจํ วา, อนิจฺจํ วาติ. "อนิจฺจํ ภนฺเต. ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. "ทุกฺขํ ภนฺเต. ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ "เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. "โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. "อนิจฺจํ ภนฺเต. ยมฺปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. "ทุกฺขํ ภนฺเต. ยมฺปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุํ "เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. "โน เหตํ ภนฺเต. ตสฺมาติห ภิกฺขเว ยงฺกิญฺจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปํ "เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ "เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ.

---

[๑] เท.,อิ. ยมฺปิทํ, เอวมุปริปิ. [๒-๒] สี.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

[๒๔๕] เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตวา อริยสาวโก รูปสฺมึปิ[๑] นิพฺพินฺทติ, เวทนายปิ[๑] นิพฺพินฺทติ, สญฺญายปิ[๑] นิพฺพินฺทติ, สงฺขาเรสุปิ[๑] นิพฺพินฺทติ, วิญฺญาณสฺมึปิ[๑] นิพฺพินฺทติ; นิพฺพินฺทํ[๒] วิรชฺชติ, วิราคา วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ "วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ. "ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาตีติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุกฺขิตฺตปลิโฆ อิติปิ, สงฺกิณฺณปริกฺโข อิติปิ, อพฺภูพฺเหสิโก อิติปิ, นิรคฺคโฬ อิติปิ, อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต อิติปิ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุกฺขิตฺตปลิโฆ โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหีนา โหติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุกฺขิตฺตปลิโฆ โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺกิณฺณปริกฺโข โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โปโนพฺภวิโก ชาติสงฺขาโร ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺกิณฺณปริกฺโข โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อพฺภูพฺเหสิโก โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา ปหีนา โหติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อพฺภูพฺเหสิโก โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิรคฺคโฬ โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลานิ ตาลาวตฺถุกตานิ อนภาวงฺคตานิ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมานิ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิรคฺคโฬ โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อสฺมิมาโน ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต โหติ.

---

[๑] สี.,ฉ.,อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. นิพฺพิทา

[๒๔๖] เอวํ วิมุตฺตจิตฺตํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ๋ สอินฺทา เทวา สพฺรหฺมกา สปฺชาปติกา อเนฺวสนฺตา นาธิคจฺฉนฺติ “อิทํ นิสฺสิตํ ตถาคตสฺส วิญฺญาณนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. ทิฏฺเจวาหํ ภิกฺขเว ธมฺเม ตถาคตํ อนนุวชฺโชติ[๑] วทามิ. เอวํวาที โข มํ ภิกฺขเว เอวมกฺขายี เอเก สมณพฺราหฺมณา อสตา ตุจฺฉา มุสา อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ “เวนยิโก สมโณ โคตโม สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญาเปตีติ. ยถา จาหํ ภิกฺขเว น, ยถา จาหํ น วทามิ, ตถา มํ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา อสตา ตุจฺฉา มุสา อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ “เวนยิโก สมโณ โคตโม สโต สตฺตสฺส อุจฺเฉทํ วินาสํ วิภวํ ปญฺญาเปตีติ. ปุพฺเพ จาหํ ภิกฺขเว เอตรหิ จ ทุกฺขญฺเจว ปญฺญาเปมิ ทุกฺขสฺส จ นิโรธํ. ตตฺร เจ ภิกฺขเว ปเร ตถาคตํ อกฺโกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติ[๒] ฆฏฺเฏนฺติ,[๒] ตตฺร ภิกฺขเว ตถาคตสฺส น โหติ อาฆาโต, น อปฺปจฺจโย, น เจตโส อนภินนฺทิ.[๓] ตตฺร เจ ภิกฺขเว ปเร ตถาคตํ สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, ตตฺร ภิกฺขเว ตถาคตสฺส น โหติ อานนฺโท น โสมนสฺสํ [๔] เจตโส อุพฺพิลาวิตตฺตํ. ตตฺร เจ ภิกฺขเว ปเร ตถาคตํ สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ. ตตฺร ภิกฺขเว ตถาคตสฺส เอวํ โหติ “ยํ โข อิทํ ปุพฺเพ ปริญฺญาตํ, ตตฺถ เม เอวรูปา การา กรียนฺตีติ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว ตุมฺเห เจปิ ปเร อกฺโกเสยฺยุ๋ ปริภาเสยฺยุ๋ โรเสยฺยุ๋ วิเหเสยฺยุ๋ ฆฏฺเฏยฺยุ๋.[๕] ตตฺร ตุมฺเหหิ น อาฆาโต, น อปฺปจฺจโย, น เจตโส อภินนฺทิ[๖] กรณียา. ตสฺมาติห ภิกฺขเว ตุมฺเห เจปิ ปเร

---

[๑] ฉ.,เท. อนนุวิชฺโช อิ. อนนุเวชฺโชติ วทามิ

[๒-๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ, เอวมุปริปิ.

[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อนภิรทฺธิ, เอวมุปริปิ. [๔] ฉ.,เท.,อิ. น

[๕] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. อิ. “วิเหเสยฺยุ๋ ฆฏฺเฏยฺยุนฺติ อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

[๖] สี.,ฉ.,อิ. อนภิรทฺธิ

สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ, ตตฺร ตุมฺเหหิ น อานนฺโท น โสมนสฺสํ น เจตโส อุพฺพิลาวิตตฺตํ กรณียํ. ตสฺมาติห ภิกฺขเว ตุมฺเห เจปิ ปเร สกฺกเรยฺยุ ครุกเรยฺยุ มาเนยฺยุ ปูเชยฺยุ. ตตฺร ตุมฺหากํ เอวมสฺส 'ยํ โข อิทํ ปุพฺเพ ปริญฺญาตํ, ตตฺถ โน[๑] เอวรูปา การา กรียนฺตีติ.

[๒๔๗] ตสฺมาติห ภิกฺขเว ยํ น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ, ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. กิญฺจ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, รูปํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ. ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. เวทนา ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ. สา โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. สญฺญา ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ. สา โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. สงฺขารา ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, เต ปชหถ. เต โว ปหีนา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสนฺติ. วิญฺญาณํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ. ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว, ยํ อิมสฺมึ เชตวเน ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ, ตํ ชโน หเรยฺย วา ฑเหยฺย วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺย; อปิ นุ ตุมฺหากํ เอวมสฺส "อมฺเห ชโน หรติ วา ฑหติ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรตีติ. "โน เหตํ ภนฺเต. ตํ กิสฺส เหตุ. "น หิ โน เอตํ ภนฺเต อตฺตา วา อตฺตนิยํ วาติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว, ยํ น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ. ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. กิญฺจ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, รูปํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ. ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ. เวทนา ภิกฺขเว ฯเปฯ สญฺญา ภิกฺขเว ฯเปฯ สงฺขารา ภิกฺขเว ฯเปฯ วิญฺญาณํ ภิกฺขเว น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถ. ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เม

[๒๔๘] เอวํ สฺวากฺขาโต ภิกฺขเว มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโก. เอวํ สฺวากฺขาเต ภิกฺขเว มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก, เย เต ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญาวิมุตฺตา, วฏฺฏนฺเตสํ นตฺถิ ปญฺญาปนาย. เอวํ สฺวากฺขาโต ภิกฺขเว มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโก. เอวํ สฺวากฺขาเต ภิกฺขเว มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก, เยสํ ภิกฺขูนํ ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ, สพฺเพ เต โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา. เอวํ สฺวากฺขาโต ภิกฺขเว มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโก. เอวํ สฺวากฺขาเต ภิกฺขเว มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก, เยสํ ภิกฺขูนํ ตีณิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ ราคโทสโมหา ตนุภูตา สพฺเพ เต สกทาคามิโน สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ. เอวํ สฺวากฺขาโต ภิกฺขเว มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโก. เอวํ สฺวากฺขาเต ภิกฺขเว มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก, เยสํ ภิกฺขูนํ ตีณิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ, สพฺเพ เต โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนา. เอวํ สฺวากฺขาโต ภิกฺขเว มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโก. เอวํ สฺวากฺขาเต ภิกฺขเว มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก, เย เต ภิกฺขู ธมฺมานุสาริโน, สทฺธานุสาริโน, สพฺเพ เต สมฺโพธิปรายนา. เอวํ สฺวากฺขาโต ภิกฺขเว มยา ธมฺโม อุตฺตาโน วิวโฏ ปกาสิโต ฉินฺนปิโลติโก. เอวํ สฺวากฺขาเต ภิกฺขเว มยา ธมฺเม อุตฺตาเน วิวเฏ

ปกาสิเต ฉินฺนปิโลติเก, เยสํ มยิ สทฺธามตฺตํ, เปมมตฺตํ, สพฺเพ เต สคฺคปรายนาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทุติยํ อลคทูปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๓. วมฺมิกสุตฺตํ

[๒๔๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา กุมารกสฺสโป อนฺธวเน วิหรติ. อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ อนฺธวนํ โอภาเสตฺวา, เยนายสฺมา กุมารกสฺสโป, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา อายสฺมนฺตํ กุมารกสฺสปึ เอตทโวจ 'ภิกฺขุ ภิกฺขุ อยํ วมฺมิโก รตฺตึ ธูมายติ,[๑] ทิวา ปชฺชลติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห "อภิกฺขน สุเมธ สตฺถํ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส ลงฺคึ "ลงฺคี ภนฺเตติ.[๒] พฺราหฺมโณ เอวมาห "อุกฺขิป ลงฺคึ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถํ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส อุทฺธุมายิกํ "อุทฺธุมายิกา ภนฺเตติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห "อุกฺขิป อุทฺธุมายิกํ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถํ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส ทฺวิธาปถํ "ทฺวิธาปโถ ภนฺเตติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห "อุกฺขิป ทฺวิธาปถํ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถํ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส ปงฺควารํ[๓] "ปงฺควาโร ภนฺเตติ. พราหฺมโณ เอวมาห "อุกฺขิป ปงฺควารํ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถํ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส กุมฺมํ "กุมฺโม ภนฺเตติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห "อุกฺขิป กุมฺมํ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถํ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส อสิสูนํ "อสิสูนา ภนฺเตติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห "อุกฺขิป อสิสูนํ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถํ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถํ อาทาย อทฺทส

---

[๑] สี. ธูปายติ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ภทนฺเตติ, เอวมุปริปิ.
[๓] สี.,ฉ.,เท.,อิ. จงฺควารํ

มสเปสึ “มสเปสิ ภนฺเตติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห “อุกฺขิป มสเปสึ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถำ อาทาย อทฺทส นาคำ “นาโค ภนฺเตติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห “ติฏฺฐตุ นาโค, มา นาคำ ฆฏเฏสิ, นโม กโรหิ นาคสฺสาติ. อิเม โข ตฺวำ ภิกฺขุ ปณฺณรสำ[๑] ปญฺเห ภควนฺตำ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺเฉยฺยาสิ. ยถา [๒] เต ภควา พฺยากโรติ, ตถา นำ ธาเรยฺยาสิ. นาหนฺตำ ภิกฺขุ ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย, โย อิเมสำ ปญฺหานำ เวยฺยากรเณน จิตฺตำ อาราเธยฺย, อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา อิโต วา ปน สุตฺวาติ. อิทมโวจ สา เทวตา; อิทำ วตฺวา ตตฺเถว อนฺตรธายิ.

[๒๕๐] อถ โข อายสฺมา กุมารกสฺสโป ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺโน โข อายสฺมา กุมารกสฺสโป ภควนฺตำ เอตทโวจ “อิมำ ภนฺเต รตฺตึ อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปำ อนฺธวนำ โอภาเสตฺวา, เยนาหำ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตำ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตำ ฐิตา โข ภนฺเต สา เทวตา มำ เอตทโวจ ‘ภิกฺขุ ภิกฺขุ อยำ วมฺมิโก รตฺตึ ธูมายติ, ทิวา ปชฺชลติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห “อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถำ อาทาย อทฺทส ลงฺคำ “ลงฺคี ภนฺเตติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห “อุกฺขิป ลงฺคึ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ. อภิกฺขนนฺโต สุเมโธ สตฺถำ อาทาย อทฺทส อุทฺธุมายิกำ “อุทฺธุมายิกา ภนฺเตติ ฯเปฯ อทฺทส นาคำ “นาโค ภนฺเตติ. พฺราหฺมโณ เอวมาห “ติฏฺฐตุ นาโค, มา นาคำ ฆฏเฏสิ, นโม

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยำ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ. จ

กโรหิ นาคสฺสาติ. อิเม โข ตฺวํ ภิกฺขุ ปณฺณรส ปญฺเห ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺเฉยฺยาสิ. ยถา เต ภควา พฺยากโรติ, ตถา นํ ธาเรยฺยาสิ. นาหนฺตํ ภิกฺขุ ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย, โย อิเมสํ ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน จิตฺตํ อาราเธยฺย, อญฺญตฺร ตถาคเตน วา ตถาคตสาวเกน วา อิโต วา ปน สุตฺวาติ. อิทมโวจ ภนฺเต สา เทวตา; อิทํ วตฺวา ตตฺเถว อนฺตรธายิ. "โก นุ โข ภนฺเต วมฺมิโก, กา รตฺตี ฐูมายนา, กา ทิวา ปชฺชลนา, โก พฺราหฺมโณ, โก สุเมโธ, กึ สตฺถํ, กา อภิกฺขนา,[๑] กา ลงฺคี, กา อุทฺธุมายิกา, โก ทฺวิชาปโถ, กึ ปงฺกวารํ, โก กุมฺโม, กา อสิสูนา, กา มํสเปสิ, โก นาโคติ.

[๒๕๑] "วมฺมิโกติ โข ภิกฺขุ อิมสฺเสตํ จาตุมฺมหาภูติกสฺส กายสฺส อธิวจนํ มาตาเปตฺติกสมฺภวสฺส โอทนกุมฺมาสูปจยสฺส อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนเภทนวิธ์สนธมฺมสฺส.

"กา รตฺตี ฐูมายนาติ ยํ โข ภิกฺขุ ทิวา กมฺมนฺเต อารพฺภ รตฺตึ อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ, อยํ รตฺตี ฐูมายนา.

"กา ทิวา ปชฺชลนาติ ยํ โข ภิกฺขุ รตฺตึ อนุวิตกฺเกตฺวา อนุวิจาเรตฺวา ทิวา กมฺมนฺเต ปโยเชติ กาเยน วาจาย, อยํ ทิวา ปชฺชลนา.

"พฺราหฺมโณติ โข ภิกฺขุ ตถาคตสฺเสตํ อธิวจนํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

"สุเมโธติ โข ภิกฺขุ เสขสฺเสตํ ภิกฺขุโน อธิวจนํ.

"สตฺถนฺติ โข ภิกฺขุ อริยาเยตํ ปญฺญาย อธิวจนํ.

---

[๑] ฉ.,ทย. กึ อภิกฺขณํ

“อภิกฺขนาติ โข ภิกฺขุ วิริยารมฺภสฺเสตํ อธิวจนํ.

“ลงฺคีติ โข ภิกฺขุ อวิชฺชาเยตํ อธิวจนํ. “อุกฺขิป ลงฺคึ ปชห อวิชฺชํ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ อยเมตสฺส อตฺโถ.

“อุทฺธุมายิกาติ โข ภิกฺขุ โกธุปายาสสฺเสตํ อธิวจนำ. “อุกฺขิป อุทฺธุมายิกำ, ปชห โกธุปายาสำ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ อยเมตสฺส อตฺโถ.

“ทฺวิธาปโถติ โข ภิกฺขุ วิจิกิจฺฉาเยตำ อธิวจนำ. “อุกฺขิป ทฺวิธาปถำ, ปชห วิจิกิจฺฉำ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ อยเมตสฺส อตฺโถ.

“ปงฺกวารนฺติ โข ภิกฺขุ ปญฺจนฺเนตำ นีวรณานำ อธิวจนำ. เสยฺยถีทำ, กามฉนฺทนีวรณสฺส พฺยาปาทนีวรณสฺส ถีนมิทฺธนีวรณสฺส อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณสฺส วิจิกิจฺฉานีวรณาย. “อุกฺขิป ปงฺกวารำ, ปชห ปญฺจ นีวรเณ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ อยเมตสฺส อตฺโถ.

“กุมฺโมติ โข ภิกฺขุ ปญฺจนฺเนตำ อุปาทานกฺขนฺธานำ อธิวจนำ. เสยฺยถีทำ, รูปูปาทานกฺขนฺธสฺส เวทนูปาทานกฺขนฺธสฺส สญฺญูปาทานกฺขนฺธสฺส สงฺขารูปาทานกฺขนฺธสฺส วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺธสฺส. “อุกฺขิป กุมฺมำ, ปชห ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ อยเมตสฺส อตฺโถ.

“อสิสูนาติ โข ภิกฺขุ ปญฺจนฺเนตำ กามคุณานำ อธิวจนำ. จกฺขุวิญฺเญยฺยานำ รูปานำ อิฏฺฐานำ กนฺตานำ มนาปานำ ปิยรูปานำ กามูปสญฺหิตานำ รชนียานำ. โสตวิญฺเญยฺยานำ สทฺทานำ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยานำ คนฺธานำ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยานำ รสานำ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยานำ โผฏฺฐพฺพานำ อิฏฺฐานำ กนฺตานำ มนาปานำ ปิยรูปานำ กามูปสญฺหิตานำ รชนียานำ. “อุกฺขิป อสิสูนำ, ปชห ปญฺจ กามคุเณ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถำ อาทายาติ อยเมตสฺส อตฺโถ.

"มํสเปสีติ โข ภิกฺขุ นนฺทิราคสฺเสตํ อธิวจนํ. "อุกฺขิป มํสเปสึ, ปชห นนฺทิรากํ, อภิกฺขน สุเมธ สตฺถุ อาทายาติ อยเมตสฺส อตฺโถ.

"นาโคติ โข ภิกฺขุ ขีณาสวสฺเสตํ ภิกฺขุโน อธิวจนํ. "ติฏฺฐตุ นาโค, มา นาคํ ฆฏฺเฏสิ, นโม กโรหิ นาคสฺสาติ อยเมตสฺส อตฺโถติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา กุมารกสฺสโป ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ตติยํ วมฺมิกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. รถวินีตสุตฺตํ

[๒๕๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข สมฺพหุลา ชาติภูมิกา* ภิกฺขู ชาติภูมิยํ วสฺสํ วุฏฺฐา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ

"โก นุ โข ภิกฺขเว ชาติภูมิยํ ชาติภูมิกานํ ภิกฺขูนํ สพฺรหฺมจารีนํ เอวํ สมฺภาวิโต "อตฺตนา จ อปฺปิจฺโฉ อปฺปิจฺฉกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ สนฺตุฏฺโฐ สนฺตุฏฺฐิกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ ปวิวิตฺโต วิเวกกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ อสํสฏฺโฐ อสํสคฺคกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ อารทฺธวิริโย วิริยารมฺภกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ สีลสมฺปนฺโน สีลสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ สมาธิสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ ปญฺญาสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ วิมุตฺติสมฺปนฺโน วิมุตฺติสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺโน วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, โอวาทโก วิญฺญาปโก สนฺทสฺสโก สมาทปโก สมุตฺเตชโก สมฺปหํสโก สพฺรหฺมจารีนนฺติ.

"ปุณฺโณ นาม ภนฺเต อายสฺมา มนฺตาณิปุตฺโต ชาติภูมิยํ ชาติภูมิกานํ ภิกฺขูนํ สพฺรหฺมจารีนํ เอวํ สมฺภาวิโต "อตฺตนา จ อปฺปิจฺโฉ อปฺปิจฺฉกถญฺจ ภิกฺขูนํ กตฺตา, อตฺตนา จ สนฺตุฏฺโฐ ฯเปฯ อตฺตนา จ ปวิวิตฺโต ฯเปฯ อตฺตนา จ อสํสฏฺโฐ ฯเปฯ อตฺตนา จ อารทฺธวิริโย ฯเปฯ อตฺตนา จ สีลสมฺปนฺโน ฯเปฯ อตฺตนา จ

---

* สี.,ฉ.,เท.,อิ. ชาติภูมกา

สมาธิสมฺปนฺโน ฯเปฯ อตฺตนา จ ปญฺญาสมฺปนฺโน ฯเปฯ อตฺตนา จ วิมุตฺติสมฺปนฺโน ฯเปฯ อตฺตนา จ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺโน วิมุตฺติ-ญาณทสฺสนสมฺปทากถญฺจ ภิกฺขูนำ กตฺตา, โอวาทโก วิญฺญาปโก สนฺทสฺสโก สมาทปโก สมุตฺเตชโก สมฺปหำสโก สพฺรหฺมจารีนนฺติ.

[๒๕๓] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ. อถ โข อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส เอตทโหสิ "ลาภา อายสฺมโต ปุณฺณสฺส มนฺตาณิปุตฺตสฺส, สุลทฺธำ อายสฺมโต ปุณฺณสฺส มนฺตาณิปุตฺตสฺส, ยสฺส วิญฺญู สพฺรหฺมจารี สตฺถุ สมฺมุขา อนุมสฺส อนุมสฺส วณฺณำ ภาสนฺติ, ตญฺจ สตฺถา อพฺภนุโมทติ, อปฺเปวนาม มยมฺปิ กทาจิ กรหจิ อายสฺมตา ปุณฺเณน มนฺตาณิปุตฺเตน สทฺธึ สมาคมำ คจฺเฉยฺยาม,[๑] อปฺเปวนาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ.

[๒๕๔] อถ โข ภควา ราชคเห ยถาภิรนฺตำ วิหริตฺวา, เยน สาวตฺถี, เตน จาริกำ ปกฺกามิ; อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน สาวตฺถี, ตทวสริ. ตตฺร สุทำ ภควา สาวตฺถิยำ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อสฺโสสิ โข อายสฺมา ปุณฺโณ มนฺตาณิปุตฺโต "ภควา กิร สาวตฺถึ อนุปฺปตฺโต สาวตฺถิยำ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมติ.

[๒๕๕] อถ โข อายสฺมา ปุณฺโณ มนฺตาณิปุตฺโต เสนาสนำ สำสาเมตฺวา ปตฺตจีวรำ อาทาย, เยน สาวตฺถี, เตน จาริกำ ปกฺกามิ; อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน สาวตฺถี เชตวนำ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราโม, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ นิสีทิ. เอกมนฺตำ นิสินฺนำ โข อายสฺมนฺตำ ปุณฺณำ มนฺตาณิปุตฺตำ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สทฺธึ สมาคจฺเฉยฺยาม

ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ. อถ โข อายสฺมา ปุณฺโณ มนฺตาณิปุตฺโต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน อนฺธวนํ, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย.

[๒๕๖] อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "ยสฺส โข ตฺวํ อาวุโส สารีปุตฺต ปุณฺณสฺส นาม ภิกฺขุโน มนฺตาณิปุตฺตสฺส อภิณฺหํ กิตฺตยมาโน อโหสิ, โส ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน อนฺธวนํ, เตน ปกฺกนฺโต ทิวาวิหารายาติ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ตรมานรูโป นิสีทนํ อาทาย อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิ สีสานุโลกี. อถ โข อายสฺมา ปุณฺโณ มนฺตาณิปุตฺโต อนฺธวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ. อายสฺมาปิ โข สารีปุตฺโต อนฺธวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนายสฺมา ปุณฺโณ มนฺตาณิปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา ปุณฺเณน มนฺตาณิปุตฺเตน สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ ปุณฺณํ มนฺตาณิปุตฺตํ เอตทโวจ

[๒๕๗] "ภควติ โน อาวุโส พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. "เอวมาวุโสติ. "กินฺนุ โข อาวุโส สีลวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. "โน หิทำ

อาวุโส. “กึ ปนาวุโส จิตฺตวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กินฺนุ โข อาวุโส ทิฏฺฐิวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. “โน หิทํ อาวุโส. ‘กึ ปนาวุโส กงฺขาวิตรณวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กินฺนุ โข อาวุโส มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กึ ปนาวุโส ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กินฺนุ โข อาวุโส ญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กินฺนุ โข อาวุโส สีลวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน “โน หิทํ อาวุโสติ วเทสิ. “กึ ปนาวุโส จิตฺตวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน “โน หิทํ อาวุโสติ วเทสิ. “กินฺนุ โข อาวุโส ทิฏฺฐิวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน “โน หิทํ อาวุโสติ วเทสิ. “กึ ปนาวุโส กงฺขาวิตรณวิสุทฺธตฺถํ ฯเปฯ กินฺนุ โข อาวุโส มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ฯเปฯ กึ ปนาวุโส ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ฯเปฯ “กินฺนุ โข อาวุโส ญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ อิติ ปุฏฺโฐ สมาโน “โน หิทํ อาวุโสติ วเทสิ. กิมตฺถํ จรหาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ. “อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ.

“กินฺนุ โข อาวุโส สีลวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กึ ปนาวุโส จิตฺตวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กินฺนุ โข อาวุโส ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กึ ปนาวุโส กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. “โน หิทํ อาวุโส. “กินฺนุ โข อาวุโส มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ

อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. “โน หิทำ อาวุโส. “กึ ปนาวุโส ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. “โน หิทำ อาวุโส. “กินฺนุ โข อาวุโส ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. “โน หิทำ อาวุโส. “กึ ปนาวุโส อญฺญตฺร อิเมหิ ธมฺเมหิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. “โน หิทำ อาวุโส.

“กินฺนุ โข อาวุโส สีลวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ อิติ ปุฏฺโจ สมาโน “โน หิทำ อาวุโสติ วเทสิ. “กึ ปนาวุโส จิตฺตวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ อิติ ปุฏฺโจ สมาโน “โน หิทำ อาวุโสติ วเทสิ. “กินฺนุ โข อาวุโส ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ ฯเปฯ กึ ปนาวุโส กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ ฯเปฯ กินฺนุ โข อาวุโส มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ฯเปฯ กึ ปนาวุโส ปฏิปทาญาณ-ทสฺสนวิสุทฺธิ ฯเปฯ กินฺนุ โข อาวุโส ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ อิติ ปุฏฺโจ สมาโน “โน หิทำ อาวุโสติ วเทสิ. “กึ ปนาวุโส อญฺญตฺร อิเมหิ ธมฺเมหิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ อิติ ปุฏฺโจ สมาโน “โน หิทำ อาวุโสติ วเทสิ. “ยถากถำ ปนาวุโส อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ.

[๒๕๘] “สีลวิสุทฺธึ เจ อาวุโส ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานำ ปญฺญาเปยฺย,[๑] สอุปาทานญฺเญว สมานำ อนุปาทาปรินิพฺพานำ ปญฺญาเปยฺย. จิตฺตวิสุทฺธึ เจ อาวุโส ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานำ ปญฺญาเปยฺย, สอุปาทานญฺเญว สมานำ อนุปาทาปรินิพฺพานำ ปญฺญาเปยฺย. ทิฏฺฐิวิสุทฺธึ เจ อาวุโส ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานำ ปญฺญาเปยฺย, สอุปาทานญฺเญว สมานำ อนุปาทาปรินิพฺพานำ ปญฺญาเปยฺย. กงฺขาวิตรณวิสุทฺธึ เจ อาวุโส ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานำ ปญฺญาเปยฺย, สอุปาทานญฺเญว สมานำ

---

[๑] สฺยา.,อิ. ปญฺญาเปสฺส, เอวมุปริปิ. ฉ. ปญฺญเปยฺย

อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญาเปยฺย. มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธึ เจ อาวุโส ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญาเปยฺย, สอุปาทานญฺเญว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญาเปยฺย. ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธึ เจ อาวุโส ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญาเปยฺย, สอุปาทานญฺเญว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญาเปยฺย. ญาณทสฺสนวิสุทฺธึ เจ อาวุโส ภควา อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญาเปยฺย, สอุปาทานญฺเญว สมานํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ ปญฺญาเปยฺย. อญฺญตฺร เจ อาวุโส อิเมหิ ธมฺเมหิ อนุปาทาปรินิพฺพานํ อภวิสฺส, ปุถุชฺชโน ปรินิพฺพาเยยฺย. ปุถุชฺชโน หิ อาวุโส อญฺญตฺร อิเมหิ ธมฺเมหิ. เตนหาวุโส อุปมนฺเต กริสฺสามิ; อุปมายปิเธกจฺเจ วิญฺญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ อาชานนฺติ.

[๒๕๙] เสยฺยถาปิ อาวุโส รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺตสฺส สาเกเต กิญฺจิเทว อจฺจายิกํ กรณียํ อุปฺปชฺเชยฺย; ตสฺส อนฺตรา จ สาวตฺถึ อนฺตรา จ สาเกตํ สตฺต รถวินีตานิ อุปฏฺจเปยฺยุ. อถ โข อาวุโส ราชา ปเสนทิ โกสโล สาวตฺถิยา นิกฺขมิตฺวา อนฺเตปุรทฺวาเร ปจมํ รถวินีตํ อภิรูเหยฺย, ปจเมน รถวินีเตน ทุติยํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย. ปจมํ รถวินีตํ วิสฺสชฺเชยฺย, ทุติยํ รถวินีตํ อภิรูเหยฺย, ทุติเยน รถวินีเตน ตติยํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย. ทุติยํ รถวินีตํ วิสฺสชฺเชยฺย, ตติยํ รถวินีตํ อภิรูเหยฺย, ตติเยน รถวินีเตน จตุตฺถํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย. ตติยํ รถวินีตํ วิสฺสชฺเชยฺย, จตุตฺถํ รถวินีตํ อภิรูเหยฺย, จตุตฺเถน รถวินีเตน ปญฺจมํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย. จตุตฺถํ รถวินีตํ วิสฺสชฺเชยฺย, ปญฺจมํ รถวินีตํ อภิรูเหยฺย, ปญฺจเมน รถวินีเตน ฉฏฺจ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย. ปญฺจมํ รถวินีตํ วิสฺสชฺเชยฺย, ฉฏฺจ รถวินีตํ อภิรูเหยฺย, ฉฏฺเจน รถวินีเตน สตฺตมํ รถวินีตํ ปาปุเณยฺย. ฉฏฺจ รถวินีตํ วิสฺสชฺเชยฺย, สตฺตมํ รถวินีตํ อภิรูเหยฺย, สตฺตเมน

รถวินีเตน สาเกตํ อนุปาปุเณยฺย อนฺเตปุรทฺวารํ. ตเมนํ อนฺเตปุรทฺวารคตํ สมานํ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ๋ "อิมินา ตฺวํ มหาราช รถวินีเตน สาวตฺถิยํ สาเกตํ อนุปฺปตฺโต อนฺเตปุรทฺวารนฺติ. กถํ พฺยากรมาโน นุ โข อาวุโส มหาราชา ปเสนทิ โกสโล สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยาติ.

"เอวํ พฺยากรมาโน โข อาวุโส ราชา ปเสนทิ โกสโล สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺย, อิธ เม สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺตสฺส สาเกเต กิญฺจิเทว อจฺจายิกํ กรณียํ อุปฺปชฺชิ; ตสฺส เม อนฺตรา จ สาวตฺถึ อนฺตรา จ สาเกตํ สตฺต รถวินีตานิ อุปฏฺฐเปสุ๋. อถ ขฺวาหํ สาวตฺถิยา นิกฺขมิตฺวา อนฺเตปุรทฺวาเร ปฐมํ รถวินีตํ อภิรุยฺห๋, ปฐเมน รถวินีเตน ทุติยํ รถวินีตํ ปาปุณึ. ปฐมํ รถวินีตํ นิสฺสชฺชึ, ทุติยํ รถวินีตํ อภิรุยฺห๋, ทุติเยน รถวินีเตน ตติยํ รถวินีตํ ปาปุณึ. ทุติยํ รถวินีตํ นิสฺสชฺชึ, ตติยํ รถวินีตํ อภิรุยฺห๋, ตติเยน รถวินีเตน จตุตฺถํ รถวินีตํ ปาปุณึ. ตติยํ รถวินีตํ นิสฺสชฺชึ, จตุตฺถํ รถวินีตํ อภิรุยฺห๋, จตุตฺเถน รถวินีเตน ปญฺจมํ รถวินีตํ ปาปุณึ. จตุตฺถํ รถวินีตํ นิสฺสชฺชึ, ปญฺจมํ รถวินีตํ อภิรุยฺห๋, ปญฺจเมน รถวินีเตน ฉฏฺฐํ รถวินีตํ ปาปุณึ. ปญฺจมํ รถวินีตํ นิสฺสชฺชึ, ฉฏฺฐํ รถวินีตํ อภิรุยฺห๋, ฉฏฺเฐน รถวินีเตน สตฺตมํ รถวินีตํ ปาปุณึ. ฉฏฺฐํ รถวินีตํ นิสฺสชฺชึ, สตฺตมํ รถวินีตํ อภิรุยฺห๋, สตฺตเมน รถวินีเตน สาเกตํ อนุปฺปตฺโต อนฺเตปุรทฺวารนฺติ. เอวํ พฺยากรมาโน โข อาวุโส ราชา ปเสนทิ โกสโล สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยาติ.

"เอวเมว โข อาวุโส สีลวิสุทฺธิ ยาวเทว จิตฺตวิสุทฺธตฺถา, จิตฺตวิสุทฺธิ ยาวเทว ทิฏฺฐิวิสุทฺธตฺถา, ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ ยาวเทว กงฺขาวิตรณ-วิสุทฺธตฺถา, กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิ ยาวเทว มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถา,

มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ยาวเทว ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถา, ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ยาวเทว ญาณทสฺสนวิสุทฺธตฺถา, ญาณทสฺสนวิสุทฺธิ ยาวเทว อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถา, อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถํ โข อาวุโส ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ.

[๒๖๐] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ ปุณฺณมนฺตาณิปุตฺตํ เอตทโวจ "โก นาโม อายสฺมา, กถญฺจ ปนายสฺมนฺตํ สพฺรหฺมจารี ชานนฺตีติ. "ปุณฺโณติ โข เม อาวุโส นามํ, "มนฺตาณิปุตฺโตติ จ ปน มํ สพฺรหฺมจารี ชานนฺตีติ. "อจฺฉริยํ อาวุโส, อพฺภุตํ อาวุโส; ยถาตํ สุตฺวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุ สาสนํ อาชานนฺเตน, เอวเมวํ อายสฺมตา ปุณฺเณน มนฺตาณิปุตฺเตน คมฺภีรา[๑] คมฺภีรา ปญฺญา[๑] อนุมาสฺส อนุมาสฺส พฺยากตา. ลาภา สพฺรหฺมจารีนํ, สุลทฺธํ สพฺรหฺมจารีนํ, เย อายสฺมนฺตํ ปุณฺณมนฺตาณิปุตฺตํ ลภนฺติ ทสฺสนาย, ลภนฺติ ปยิรุปาสนาย, เวลญฺญุเกน เจปิ สพฺรหฺมจารี อายสฺมนฺตํ มนฺตาณิปุตฺตํ มุทฺธนา ปริหรนฺตา ลเภยฺยุ ทสฺสนาย, ลเภยฺยุ ปยิรุปาสนาย, เตสมฺปิ ลาภา, เตสมฺปิ สุลทฺธํ. อมฺหากมฺปิ ลาภา, อมฺหากมฺปิ สุลทฺธํ, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ปุณฺณมนฺตาณิปุตฺตํ ลภาม ทสฺสนาย, ลภาม ปยิรุปาสนายาติ.

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา ปุณฺโณ มนฺตาณิปุตฺโต อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "โก นาโม อายสฺมา, กถญฺจ ปนายสฺมนฺตํ สพฺรหฺมจารี ชานนฺตีติ. "อุปติสฺโสติ โข เม อาวุโส นามํ, "สารีปุตฺโตติ จ ปน มํ สพฺรหฺมจารี ชานนฺตีติ. สตฺถุกปฺเปน วต กิร โภ สาวเกน สทฺธึ มนฺตยมานา น ชานิมฺห "อายสฺมา สารีปุตฺโตติ. สเจ หิ มยํ ชาเนยฺยาม "อายสฺมา สารีปุตฺโตติ, เอตฺตกมฺปิ โน

[๑-๑] ฉ.,เท. คมฺภีรา คมฺภีรปญฺหา

นปฺปฏิภาเสยฺย. อจฺฉริยํ อาวุโส, อพฺภูตํ อาวุโส; ยถาตํ สุตฺวตา สาวเกน สมฺมเทว สตฺถุ สาสนํ อาชานนฺเตน, เอวเมวํ[๑] อายสฺมตา สารีปุตฺเตน คมฺภีรา คมฺภีรา ปญฺญา อนุมาสฺส อนุมาสฺส ปุจฺฉิตา. ลาภา สพฺรหฺมจารีนํ, สุลทฺธํ สพฺรหฺมจารีนํ, เย อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ลภนฺติ ทสฺสนาย, ลภนฺติ ปยิรุปาสนาย. เวลณฺฑุเกน เจปิ สพฺรหฺมจารี อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ มุทฺธนา ปริหรนฺตา ลเภยฺยุ ทสฺสนาย, ลเภยฺยุ ปยิรุปาสนาย, เตสมฺปิ ลาภา, เตสมฺปิ สุลทฺธํ. อมฺหากมฺปิ ลาภา, อมฺหากมฺปิ สุลทฺธํ, เย มยํ อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ลภาม ทสฺสนาย, ลภาม ปยิรุปาสนายาติ.

อิติห เต อุโภปิ มหานาคา อญฺญมญฺญสฺส สุภาสิตํ สมนุโมทึสูติ.

จตุตฺถํ รถวินีตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. เอวเมว

๕. นิวาปสุตฺตํ

[๒๖๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"น ภิกฺขเว เนวาปิโก นิวาปี นิวปติ มิคชาตานํ "อิมํ เม นิวาปี นิวุตฺตํ มิคชาตา ปริภุญฺชนฺตา ทีฆายุกา วณฺณวนฺโต จิรํ ทีฆมทฺธานํ ยาเปนฺตูติ. เอวญฺจ โข ภิกฺขเว เนวาปิโก นิวาปี นิวปติ มิคชาตานํ "อิมํ เม นิวาปี นิวุตฺตํ มิคชาตา อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสนฺติ, อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชิสฺสนฺติ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชิสฺสนฺติ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา ภวิสฺสนฺติ อิมสฺมึ นิวาเปติ.

[๒๖๒] ตตฺร ภิกฺขเว ปฐมา มิคชาตา อมุํ นิวาปี นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเป. เอวญฺหิ เต ภิกฺขเว ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา.

[๒๖๓] ตตฺร ภิกฺขเว ทุติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุํ "เย โข เต ปฐมา มิคชาตา อมุํ นิวาปี นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเป.

เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหเรยฺยามาติ. เต สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรมึสุ, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหรึสุ. เตสํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ติโณทกสงฺขเย อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติ. เตสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกายานํ พลวิริยํ ปริหายิ. พลวิริเย ปริหีเน, ตเมว นิวาปึ นิวุตฺตึ เนวาปิกสฺส ปจฺจาคมึสุ. เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเป. เอวญฺหิ เต ภิกฺขเว ทุติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา.

[๒๖๔] ตตฺร ภิกฺขเว ตติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุ “เย โข เต ปฐมา มิคชาตา อมุํ นิวาปึ นิวุตฺตึ เนวาปิกสฺส ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. เยปิ เต ทุติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุ “เย โข เต ปฐมา มิคชาตา อมุํ นิวาปึ นิวุตฺตึ เนวาปิกสฺส ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหเรยฺยามาติ. เต สพฺพโส นิวาปโภชนา ปฏิวิรมึสุ, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหรึสุ. เตสํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ติโณทกสงฺขเย อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติ. เตสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกายานํ พลวิริยํ ปริหายิ. พลวิริเย ปริหีเน, ตเมว นิวาปึ นิวุตฺตึ เนวาปิกสฺส ปจฺจาคมึสุ.

เต ตตฺร อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺร อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทำ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทำ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเป. เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยำ อมุ นิวาปำ นิวุตฺตำ เนวาปิกสฺส อุปนิสฺสาย อาสยำ กปฺเปยฺยาม, ตตฺราสยำ กปฺเปตฺวา อมุ นิวาปำ นิวุตฺตำ เนวาปิกสฺส อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทำ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทำ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเปติ. เต อมุ นิวาปำ นิวุตฺตำ เนวาปิกสฺส อุปนิสฺสาย อาสยำ กปฺปยึสุ, ตตฺราสยำ กปฺเปตฺวา อมุ นิวาปำ นิวุตฺตำ เนวาปิกสฺส อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ. เต ตตฺร อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทำ อาปชฺชึสุ, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทำ อาปชฺชึสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเปติ.[๑]

ตตฺร ภิกฺขเว เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ เอตทโหสิ "อปิสฺสุ[๒] นามิเม ตติยา มิคชาตา เกฏฺฐภิโน, อิทฺธิมนฺตสฺสุ[๓] นามิเม ตติยา มิคชาตา ปรชนา. อิมญฺจ นาม นิวาปำ นิวุตฺตำ ปริภุญฺชนฺติ, น จ เนสำ ชานาม อาคตึ วา คตึ วา. ยนฺนูน มยำ อิมำ นิวาปำ นิวุตฺตำ มหตีหิ ทณฺฑวาคุราหิ[๔] สมนฺตา สปฺปเทสำ อนุปริวาเรยฺยาม, อปฺเปวนาม ตติยานำ มิคชาตานำ อาสยำ ปสฺเสยฺยาม, ยตฺถ เต คาหำ คจฺเฉยฺยุนฺติ. เต อมุ นิวาปำ นิวุตฺตำ มหตีหิ ทณฺฑวาคุราหิ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] สี.,อิ. สรสฺสุ ฉ. สราสฺสุ, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อิทฺธิมนฺตาสฺสุ, เอวมุปริปิ. [๔] สี.,ฉ.,เท.,อิ. ทณฺฑวากราหิ, เอวมุปริปิ.

สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรสุ. อทฺทสาสุ โข ภิกฺขเว เนวาปิโก จ เนวาปิกปริสา จ ตติยานํ มิคชาตานํ อาสยํ, ยตฺถ เต คาหํ อคมํสุ. เอวญฺหิ เต ภิกฺขเว ตติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา.

[๒๖๕] ตตฺร ภิกฺขเว จตุตฺถา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุ "เย โข เต ปฐมา มิคชาตา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. เยปิ เต ทุติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุ "เย โข เต ปฐมา มิคชาตา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ทุติยา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. เยปิ เต ตติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุ "เย โข เต ปฐมา มิคชาตา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. เยปิ เต ทุติยา มิคชาตา เอวํ สมจินฺเตสุ "เย โข เต ปฐมา มิคชาตา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ทุติยา[๑] มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ อมุํ นิวาปํ นิวุตฺถํ เนวาปิกสฺส อุปนิสฺสาย อาสยํ กปฺเปยฺยาม, ตตฺราสยํ กปฺเปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺถํ เนวาปิกสฺส อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเปติ. เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺถํ เนวาปิกสฺส อุปนิสฺสาย อาสยํ กปฺปยึสุ, ตตฺราสยํ กปฺเปตฺวา อมุํ

---

[๑] ฉ.,เท. ทุติยาปิ

นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชึสุ, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทํ อาปชฺชึสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุ๎ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเป. ตตฺร เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ เอตทโหสิ “อปิสฺสุ นามิเม ตติยา มิคชาตา เกฏฺภิโน, อิทฺธิมนฺตสฺสุ นามิเม ตติยา มิคชาตา ปรชนา ฯเปฯ อทฺทสาสุ๎ โข เนวาปิโก จ เนวาปิกปริสา จ ตติยานํ มิคชาตานํ อาสยํ, ยตฺถ เต คาหํ อคมํสุ. เอวญฺหิ เต ตติยาปิ มิคชาตา น ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยมฺปิ, ยตฺถ อคติ เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ, ตตฺราสยํ กปฺเปยฺยาม; ตตฺราสยํ กปฺเปตฺวา อมุ๎ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเปติ. เต ยตฺถ อคติ เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ, ตตฺราสยํ กปฺปยึสุ; ตตฺราสยํ กปฺเปตฺวา อมุ๎ นิวาปํ นิวุตฺตํ เนวาปิกสฺส อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชึสุ, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทํ อาปชฺชึสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุ๎ เนวาปิกสฺส อมุสฺมึ นิวาเป.

ตตฺร ภิกฺขเว เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ เอตทโหสิ “อปิสฺสุ นามิเม จตุตฺถา มิคชาตา เกฏฺภิโน, อิทฺธิมนฺตสฺสุ นามิเม จตุตฺถา มิคชาตา ปรชนา. อิมญฺจ นาม นิวาปํ นิวุตฺตํ ปริภุญฺชนฺติ, น จ เนสํ ชานาม อาคตึ วา คตึ วา. ยนฺนูน มยํ อิมํ นิวาปํ

นิวุตฺตํ มหตีหิ ทณฺฑวาคุราหิ สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรยฺยาม. อปฺเปวนาม จตุตฺถานํ มิคชาตานํ อาสยํ ปสฺเสยฺยาม, ยตฺถ เต คาหํ คจฺเฉยฺยุนฺติ. เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มหตีหิ ทณฺฑวาคุราหิ สมนฺตา สปฺปเทสํ อนุปริวาเรสุํ. เนว โข ภิกฺขเว อทฺทสาสุ เนวาปิโก จ เนวาปิกปริสา จ จตุตฺถานํ มิคชาตานํ อาสยํ, ยตฺถ เต คาหํ คจฺเฉยฺยุํ. ตตฺร ภิกฺขเว เนวาปิกสฺส จ เนวาปิกปริสาย จ เอตทโหสิ "สเจ โข มยํ จตุตฺเถ มิคชาเต ฆฏฺเฏสฺสาม, เต ฆฏฺฏิตา อญฺเญ ฆฏฺเฏสฺสนฺติ, เอวํ อิมํ นิวาปํ นิวุตฺตํ สพฺพโส มิคชาตา ริญฺจิสฺสนฺติ.[๑] ยนฺนูน มยํ จตุตฺเถ มิคชาเต อชฺฌุเปกฺเขยฺยามาติ. อชฺฌุเปกฺขึสุ โข ภิกฺขเว เนวาปิโก จ เนวาปิกปริสา จ จตุตฺเถ มิคชาเต. เอวญฺหิ เต ภิกฺขเว จตุตฺถาปิ มิคชาตา ปริมุจฺจึสุ เนวาปิกสฺส อิทฺธานุภาวา.

[๒๖๖] อุปมา โข เม อยํ ภิกฺขเว กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย. อยญฺเจวตฺถ อตฺโถ. "นิวาโปติ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนเมตํ กามคุณานํ อธิวจนํ. "เนวาปิโกติ โข ภิกฺขเว มารสฺเสตํ ปาปิมโต อธิวจนํ. "เนวาปิกปริสาติ โข ภิกฺขเว มารปริสาเยตํ อธิวจนํ. "มิคชาตาติ โข ภิกฺขเว สมณพฺราหฺมณานเมตํ อธิวจนํ.

[๒๖๗] ตตฺร ภิกฺขเว ปรมา สมณพฺราหฺมณา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมึ จ โลกามิเส. เอวญฺหิ เต ภิกฺขเว ปรมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส

---

[๑] ฉ.,เท. ปริมุจฺจิสฺสนฺติ

อิทฺธานุภาวา. เสยฺยถาปิ เต ภิกฺขเว ปจมา มิคชาตา, ตถูปเม อหํ อิเม ปจเม สมณพฺราหฺมเณ วทามิ.

[๒๖๘] ตตฺร ภิกฺขเว ทุติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจินฺเตสุ "เย โข เต ปจมา สมณพฺราหฺมณา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุํ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมึ จ โลกามิเส. เอวญฺหิ เต ปจมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหเรยฺยามาติ. เต สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรมึสุ, เต[๑] สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรตา[๑] ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหรึสุ. เต ตตฺถ สากภกฺขาปิ อเหสุํ, สามากภกฺขาปิ อเหสุํ, นีวารภกฺขาปิ อเหสุํ, ททฺทุลภกฺขาปิ อเหสุํ, หฏฺฐภกฺขาปิ อเหสุํ, กณภกฺขาปิ อเหสุํ, อาจามภกฺขาปิ อเหสุํ, ปิญฺญากภกฺขาปิ อเหสุํ, ติณภกฺขาปิ อเหสุํ, โคมยภกฺขาปิ อเหสุํ, วนมูลผลาหารา ยาเปสุํ ปวตฺตผลโภชี, เตสํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ติโณทกสงฺขเย อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต กาโย โหติ, เตสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกายานํ พลวิริยํ ปริหายิ, พลวิริเย ปริหีเน, เจโตวิมุตฺติ ปริหายิ, เจโตวิมุตฺติยา ปริหีนาย ตเมว นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส ปจฺจาคมึสุ ตานิ จ โลกามิสานิ. เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มทํ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทํ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

สมานา ยถากามกรณียา อเหสุ๋ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมึ จ โลกามิเส. เอวญฺหิ เต ภิกฺขเว ทุติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. เสยฺยถาปิ เต ภิกฺขเว ทุติยา มิคชาตา, ตถูปเม อหำ อิเม ทุติเย สมณพฺราหฺมเณ วทามิ.

[๒๖๙] ตตฺร ภิกฺขเว ตติยา สมณพฺราหฺมณา เอวำ สมจินฺเตสุ๋ "เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. เยปิ เต ทุติยา สมณพฺราหฺมณา เอวำ สมจินฺเตสุ๋ "เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยำ สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรเมยฺยาม, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหเรยฺยามาติ. เต สพฺพโส นิวาปโภชนา โลกามิสา ปฏิวิรมึสุ, ภยโภคา ปฏิวิรตา อรญฺญายตนานิ อชฺโฌคาเหตฺวา วิหรึสุ. เต ตตฺถ สากภกฺขาปิ อเหสุ๋ ฯเปฯ ปวตฺตผลโภชี. เตสำ คิมฺหานำ ปจฺฉิเม มาเส ติโณทกสงฺขเย อธิมตฺตกสิมานำ ปตฺโต กาโย โหติ, เตสำ อธิมตฺตกสิมานำ ปตฺตกายานำ พลวิริยำ ปริหายิ, พลวิริเย ปริหีเน, เจโตวิมุตฺติ ปริหายิ, เจโตวิมุตฺติยา ปริหีนาย, ตเมว นิวาปำ นิวุตฺตำ มารสฺส ปจฺจาคมึสุ ตานิ โลกามิสานิ. เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนูปขชฺช มุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา มหำ อาปชฺชึสุ, มตฺตา สมานา ปมาทำ อาปชฺชึสุ, ปมตฺตา สมานา ยถากามกรณียา อเหสุ๋ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมึ จ โลกามิเส. เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยำ อมุำ นิวาปำ นิวุตฺตำ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อุปนิสฺสาย อาสยำ กปฺเปยฺยาม; ตตฺราสยำ กปฺเปตฺวา อมุำ นิวาปำ นิวุตฺตำ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนูปขชฺช

อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทำ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทำ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมึ จ โลกามิเสติ.

เต อมุ นิวาปำ นิวุตฺตำ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อุปนิสฺสาย อาสยำ กปฺปยึสุ. ตตฺราสยำ กปฺเปตฺวา อมุ นิวาปำ นิวุตฺตำ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทำ อาปชฺชึสุ, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทำ อาปชฺชึสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมึ จ โลกามิเส. อปิจ โข เอวำ ทิฏฺฐิกา อเหสุ “สสฺสโต โลโก อิติปิ, “อสสฺสโต โลโก อิติปิ, “อนฺตวา โลโก อิติปิ, “อนนฺตวา โลโก อิติปิ, “ตำ ชีวำ ตำ สรีรำ อิติปิ, “อญฺญำ ชีวำ อญฺญำ สรีรำ อิติปิ, “โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา อิติปิ, “น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา อิติปิ, “โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา อิติปิ, “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา อิติปิ, เอวญฺหิ เต ภิกฺขเว ตติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. เสยฺยถาปิ เต ภิกฺขเว ตติยา มิคชาตา, ตถูปเม อหำ อิเม ตติเย สมณพฺราหฺมเณ วทามิ.

[๒๗๐] ตตฺร ภิกฺขเว จตุตฺถา สมณพฺราหฺมณา เอวำ สมจินฺเตสุ “เย โข เต ปรมา สมณพฺราหฺมณา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปรมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. เยปิ เต ทุติยา สมณพฺราหฺมณา เอวำ สมจินฺเตสุ “เย โข เต ปรมา สมณพฺราหฺมณา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปรมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยำ ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ทุติยา สมณพฺราหฺมณา

น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. เยปิ เต ตติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจินฺเตสุ “เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. เยปิ เต ทุติยา สมณพฺราหฺมณา เอวํ สมจินฺเตสุ “เย โข เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ปฐมา สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ ฯเปฯ เอวญฺหิ เต ทุติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อุปนิสฺสาย อาสยํ กปฺเปยฺยาม; ตตฺราสยํ กปฺเปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ ฯเปฯ อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทํ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป, อมุสฺมึ จ โลกามิเสติ. เต อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อุปนิสฺสาย อาสยํ กปฺปยึสุ; ตตฺราสยํ กปฺเปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ, เต ตตฺถ อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทํ อาปชฺชึสุ, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทํ อาปชฺชึสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป, อมุสฺมึ จ โลกามิเส. อปิจ โข เอวํ ทิฏฺฐิกา อเหสุ “สสฺสโต โลโก อิติปิ ฯเปฯ “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา อิติปิ เอวญฺหิ เต ตติยาปิ สมณพฺราหฺมณา น ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. ยนฺนูน มยํ ยตฺถ อคติ มารสฺส จ มารปริสาย จ, ตตฺราสยํ กปฺเปยฺยาม; ตตฺราสยํ กปฺเปตฺวา อมุํ นิวาปํ นิวุตฺตํ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชิสฺสาม, อนนูปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา

น มทำ อาปชฺชิสฺสาม, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทำ อาปชฺชิสฺสาม, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา ภวิสฺสาม มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมึ จ โลกามิเสติ.

เต, ยตฺถ อคติ มารสฺส จ มารปริสาย จ, ตตฺราสยำ กปฺปยึสุ; ตตฺราสยำ กปฺเปตฺวา อมุ๎ นิวาปำ นิวุตฺตำ มารสฺส อมูนิ จ โลกามิสานิ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชึสุ. เต ตตฺถ อนนุปขชฺช อมุจฺฉิตา โภชนานิ ภุญฺชมานา น มทำ อาปชฺชึสุ, อมตฺตา สมานา นปฺปมาทำ อาปชฺชึสุ, อปฺปมตฺตา สมานา น ยถากามกรณียา อเหสุ๎ มารสฺส อมุสฺมึ นิวาเป อมุสฺมึ จ โลกามิเส. เอวญฺหิ เต ภิกฺขเว จตุตฺถาปิ สมณพฺราหฺมณา ปริมุจฺจึสุ มารสฺส อิทฺธานุภาวา. เสยฺยถาปิ เต ภิกฺขเว จตุตฺถา มิคชาตา, ตถูปเม อหำ อิเม จตุตฺเถ สมณพฺราหฺมเณ วทามิ.

[๒๗๑] กถญฺจ ภิกฺขเว อคติ มารสฺส จ มารปริสาย จ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกำ สวิจารำ วิเวกชำ ปีติสุขำ ปฐมำ ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารำ, อปทำ วธิตฺวา มารจกฺขุ๎ อทสฺสนำ คโต ปาปิมโต.

ปุน จปรำ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานำ วูปสมา อชฺฌตฺตำ สมฺปสาทนำ เจตโส เอโกทิภาวำ อวิตกฺกำ อวิจารำ สมาธิชำ ปีติสุขำ ทุติยำ ฌานำ ฯเปฯ

ปุน จปรำ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา. อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏสำเวเทติ, ยนฺตำ อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ. ตติยำ ฌานำ ฯเปฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุ์ อทสฺสนํ คโต ปาปิมโต.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อฏฺฐงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา "อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุ์ อทสฺสนํ คโต ปาปิมโต.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุ์ อทสฺสนํ คโต ปาปิมโต, ติณฺโณ โลโก วิสตฺติกนฺติ.

อิทมโวจ ภควา, อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปญฺจมํ นิวาปสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. ปาสราสิสุตฺตํ*

[๒๗๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู, เยน อายสฺมา อานนฺโท, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจุ๋ "จิรสฺสุตา โน อาวุโส อานนฺท ภควตา สมฺมุขา ธมฺมี กถา, สาธุ มยํ อาวุโส อานนฺท ลเภยฺยาม ภควโต สมฺมุขา ธมฺมึ กถึ สวนายาติ. เตนหายสฺมนฺโต, เยน รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม, เตนุปสงฺกมถ "อปฺเปวนาม ลเภยฺยาถ ภควโต สมฺมุขา ธมฺมึ กถึ สวนายาติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจสฺโสสุ๋. อถ โข ภควา สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "อายามานนฺท, เยน ปุพฺพาราโม มิคารมาตุ ปาสาโท, เตนุปสงฺกมิสฺสาม ทิวาวิหารายาติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข ภควา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ, เยน ปุพฺพาราโม มิคารมาตุ ปาสาโท, เตนุปสงฺกมิ ทิวาวิหาราย. อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "อายามานนฺท, เยน ปุพฺพโกฏฺฐโก, เตนุปสงฺกมิสฺสาม คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุนฺติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิ.

[๒๗๓] อถ โข ภควา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธึ, เยน ปุพฺพโกฏฺฐโก, เตนุปสงฺกมิ คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุ๋; ปุพฺพโกฏฺฐเก คตฺตานิ ปริสิญฺจิตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา เอกจีวโร อฏฺฐาสิ คตฺตานิ ปุพฺพาปยมาโน.

---

* อิ. อริยปริเยสนสุตฺตํ

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “อยํ ภนฺเต รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม อวิทูเร, รมณีโย ภนฺเต รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม. ปาสาทิโก ภนฺเต รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม, สาธุ ภนฺเต ภควา, เยน รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม, เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน. อถ โข ภควา, เยน รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสโม, เตนุปสงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสเม ธมฺมิยา กถาย สนฺนิสินฺนา โหนฺติ. อถ โข ภควา พหิทฺวารโกฏฺฐเก อฏฺฐาสิ กถาปริโยสานํ อาคมยมาโน.

อถ โข ภควา กถาปริโยสานํ วิทิตฺวา อุกฺกาสิตฺวา อคฺคฬํ อาโกเฏสิ. วิวรึสุ โข เต ภิกฺขู ภควโต ทฺวารํ. อถ โข ภควา รมฺมกสฺส พฺราหฺมณสฺส อสฺสมํ ปวิสิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ; นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรา กถา วิปฺปกตาติ. “ภควนฺตเมว โข โน ภนฺเต อารพฺภ ธมฺมี กถา วิปฺปกตา, อถ ภควา อนุปฺปตฺโตติ. “สาธุ ภิกฺขเว, เอตํ โข ภิกฺขเว ตุมฺหากํ ปฏิรูปํ กุลปุตฺตานํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ, ยํ ตุมฺเห ธมฺมิยา กถาย สนฺนิสีเทยฺยาถ. สนฺนิปติตานํ โว ภิกฺขเว ทฺวยํ กรณียํ ธมฺมี วา กถา อริโย วา ตุณฺหีภาโว.

[๒๗๔] เทฺวมา ภิกฺขเว ปริเยสนา อนริยา[๑] จ ปริเยสนา อริยา จ ปริเยสนา.[๑] กตมา จ ภิกฺขเว อนริยา ปริเยสนา. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺมญฺเญว ปริเยสติ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธมฺมญฺเญว ปริเยสติ, อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อริยา จ ปริเยสนา อนริยา จ ปริเยสนา

สมาโน พฺยาธิธมฺมญฺเญว ปริเยสติ, อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธมฺมญฺเญว ปริเยสติ, อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธมฺมญฺเญว ปริเยสติ, อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺโม สมาโน สงฺกิเลสธมฺมญฺเญว ปริเยสติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว ชาติธมฺมํ วเทถ, ปุตฺตภริยํ ภิกฺขเว ชาติธมฺมํ, ทาสิทาสํ ชาติธมฺมํ, อเชฬกํ ชาติธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ ชาติธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ ชาติธมฺมํ, ชาตรูปรชตํ ชาติธมฺมํ. ชาติธมฺมา เหเต ภิกฺขเว อุปธโย. เอตฺถายํ คธิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺมญฺเญว ปริเยสติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว ชราธมฺมํ วเทถ, ปุตฺตภริยํ ภิกฺขเว ชราธมฺมํ, ทาสิทาสํ ชราธมฺมํ, อเชฬกํ ชราธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ ชราธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ ชราธมฺมํ, ชาตรูปรชตํ ชราธมฺมํ. ชราธมฺมา เหเต ภิกฺขเว อุปธโย. เอตฺถายํ คธิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธมฺมญฺเญว ปริเยสติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว พฺยาธิธมฺมํ วเทถ, ปุตฺตภริยํ ภิกฺขเว พฺยาธิธมฺมํ, ทาสิทาสํ พฺยาธิธมฺมํ, อเชฬกํ พฺยาธิธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ พฺยาธิธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ พฺยาธิธมฺมํ, ชาตรูปรชตํ พฺยาธิธมฺมํ. พฺยาธิธมฺมา เหเต ภิกฺขเว อุปธโย. เอตฺถายํ คธิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธิธมฺมญฺเญว ปริเยสติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว มรณธมฺมํ วเทถ, ปุตฺตภริยํ ภิกฺขเว มรณธมฺมํ, ทาสิทาสํ มรณธมฺมํ, อเชฬกํ มรณธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ มรณธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ มรณธมฺมํ, ชาตรูปรชตํ มรณธมฺมํ. มรณธมฺมา เหเต ภิกฺขเว อุปธโย. เอตฺถายํ คธิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธมฺมญฺเญว ปริเยสติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว โสกธมฺมํ วเทถ, ปุตฺตภริยํ ภิกฺขเว โสกธมฺมํ, ทาสิทาสํ โสกธมฺมํ, อเชฬกํ โสกธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ โสกธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ โสกธมฺมํ, ชาตรูปรชตํ[๑] โสกธมฺมํ.[๑] โสกธมฺมา เหเต ภิกฺขเว อุปธโย. เอตฺถายํ คธิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธมฺมญฺเญว ปริเยสติ.

กิญฺจ ภิกฺขเว สงฺกิเลสธมฺมํ วเทถ, ปุตฺตภริยํ ภิกฺขเว สงฺกิเลสธมฺมํ, ทาสิทาสํ สงฺกิเลสธมฺมํ, อเชฬกํ สงฺกิเลสธมฺมํ, กุกฺกุฏสูกรํ สงฺกิเลสธมฺมํ, หตฺถิควาสฺสวฬวํ สงฺกิเลสธมฺมํ, ชาตรูปรชตํ สงฺกิเลสธมฺมํ. สงฺกิเลสธมฺมา เหเต ภิกฺขเว อุปธโย. เอตฺถายํ คธิโต มุจฺฉิโต อชฺฌาปนฺโน อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺโม สมาโน สงฺกิเลสธมฺมญฺเญว ปริเยสติ. อยํ ภิกฺขเว อนริยา ปริเยสนา.

[๒๗๕] กตมา จ ภิกฺขเว อริยา ปริเยสนา, อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชรํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธิธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อพฺยาธึ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อมตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อโสกํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ, อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺโม สมาโน สงฺกิเลสธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสงฺกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว อริยา ปริเยสนา.

[๒๗๖] อหมฺปิ สุทฺทं ภิกฺขเว ปุพฺเพว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺโธ โพธิสตฺโตว สมาโน อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺมญฺเญว

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ

ปริเยสามิ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธมฺมญฺเจว ปริเยสามิ อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธิธมฺมญฺเจว ปริเยสามิ, อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธมฺมญฺเจว ปริเยสามิ อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธมฺมญฺเจว ปริเยสามิ, อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺโม สมาโน สงฺกิเลสธมฺมญฺเจว ปริเยสามิ, ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ “กินฺนุ โข อหํ อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺมญฺเจว ปริเยสามิ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ฯเปฯ พฺยาธิธมฺโม สมาโน ฯเปฯ มรณธมฺโม สมาโน ฯเปฯ โสกธมฺโม สมาโน ฯเปฯ อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺโม สมาโน สงฺกิเลสธมฺมญฺเจว ปริเยสามิ. ยนฺนูนาหํ อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ชราธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชรํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน พฺยาธิธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อพฺยาธึ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน มรณธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อมตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน โสกธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อโสกํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยํ, อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺโม สมาโน สงฺกิเลสธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสงฺกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยเสยฺยนฺติ.

[๒๗๗] โส โข อหํ ภิกฺขเว อปเรน สมเยน ทหโรว สมาโน สุสุกาพเกโส ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ โรทนฺตานํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึ. โส

เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ “อิจฺฉามหํ อาวุโส กาลาม อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว อาฬาโร กาลาโม มํ เอตทโวจ “วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธมฺโม, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตं ธมฺมํ ปริยาปุณึ, โส โข อหํ ภิกฺขเว ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, “ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ อหญฺเจว อญฺเญ จ. ตสฺส มยฺหं ภิกฺขเว เอตทโหสิ “น โข อาฬาโร กาลาโม อิมं ธมฺมं เกวลํ สทฺธามตฺตเกน ‘สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, อทฺธา อาฬาโร กาลาโม อิมं ธมฺมं ชานํ ปสฺสं วิหรตีติ.

อถ ขฺวาหं ภิกฺขเว, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารं กาลามं เอตทโวจं “กิตฺตาวตา โน อาวุโส กาลาม อิมं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช [๑] ปเวเทสีติ. เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว อาฬาโร กาลาโม อากิญฺจญฺญายตนํ ปเวเทสิ. ตสฺส มยฺหं ภิกฺขเว เอตทโหสิ “น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สทฺธา, มยฺหมฺปตฺถิ สทฺธา. น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ วิริยं, มยฺหมฺปตฺถิ วิริยं, น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สติ, มยฺหมฺปตฺถิ สติ, น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สมาธิ, มยฺหมฺปตฺถิ สมาธิ, น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ ปญฺญา, มยฺหมฺปตฺถิ ปญฺญา, ยนฺนูนาหं, ยं ธมฺมं อาฬาโร กาลาโม สยं อภิญฺญา

---

[๑] ฉ. วิหรามิ

สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ. ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

อถ ขฺวาหํ ภิกฺขเว, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ "เอตฺตาวตา โข[๑] อาวุโส กาลาม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. เอตฺตาวตา โข อหํ อาวุโส อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกิตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมีติ. อหมฺปิ โข อาวุโส กาลาม[๒] เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธํ โน อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ ปสฺสาม. อิติ ยาหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ. ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ, ตมหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ. อิติ ยาหํ ธมฺมํ ชานามิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ. ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตมหํ ธมฺมํ ชานามิ. อิติ ยาทิโส อหํ, ตาทิโส ตฺวํ, ยาทิโส ตฺวํ, ตาทิโส อหํ. เอหิทานิ อาวุโส อุโภ วสนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามาติ. อิติ โข ภิกฺขเว อาฬาโร กาลาโม อาจริโย เม สมาโน อนฺเตวาสึ มํ สมานํ อตฺตนา สมสมํ ฐเปติ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตติ, ยาวเทว อากิญฺจญฺญายตนูปปตฺติยาติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตมฺหา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมึ.

---

[๑] ฉ.,เท. โน [๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๒๗๘] โส โข อหํ ภิกฺขเว กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ "อิจฺฉามหํ อาวุโส ราม อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว อุทฺทโก รามปุตฺโต มํ เอตทโวจ "วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธมฺโม, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณึ. โส โข อหํ ภิกฺขเว ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺตเกน ลปิตลาปนมตฺตเกน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, "ปชานามิ ปสฺสามีติ ปฏิชานามิ อหญฺเจว อญฺเญ จ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "น โข ราโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน 'สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทสิ. อทฺธา ราโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสํ วิหาสีติ. อถ ขฺวาหํ ภิกฺขเว, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกํ รามปุตฺตํ[๑] เอตทโวจํ "กิตฺตาวตา โน อาวุโส ราม อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว อุทฺทโก รามปุตฺโต เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปเวเทสิ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "น โข รามสฺเสว อโหสิ สทฺธา, มยฺหมฺปตฺถิ สทฺธา, น โข รามสฺเสว อโหสิ วิริยํ, ฯเปฯ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา มยฺหมฺปตฺถิ ปญฺญา. ยนฺนูนาหํ ยํ ธมฺมํ ราโม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ. ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยं ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อถ ขฺวาหํ ภิกฺขเว, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกํ รามปุตฺตํ เอตทโวจํ “เอตฺตาวตา โน อาวุโส ราโม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. เอตฺตาวตา โข อหํ[๑] อาวุโส อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมีติ.[๒] อหมฺปิ โข อาวุโส เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธํ โน อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ ปสฺสาม. อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทติ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ. ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ, ตํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ. อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม อญฺญาสิ.[๓] ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ. ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตํ ธมฺมํ ราโม อญฺญาสิ. อิติ ยาทิโส ราโม อโหสิ, ตาทิโส ตฺวํ. ยาทิโส ตฺวํ, ตาทิโส ราโม อโหสิ. เอหิทานิ อาวุโส ตุวํ [๔] คณํ ปริหราติ. อิติ โข ภิกฺขเว อุทฺทโก รามปุตฺโต สพฺรหฺมจารี เม สมาโน อาจริยฏฺฐาเน จ มํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ “นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตติ, ยาวเทว เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปปตฺติยาติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมึ.

[๒๗๙] โส โข อหํ ภิกฺขเว กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน มคเธสุ อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน อุรุเวลา

---

[๑] ฉ.,อิ. ราโม
[๒] ฉ.,อิ. ปเวเทสิ
[๓] ฉ.,เท. อภิญฺญาสิ, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ.,เท.,อิ. อิมํ

เสนานิคโม, ตทวสรึ. ตตฺถทฺทสํ รมณียํ ภูมิภาคํ ปาสาทิกญฺจ วนสณฺฑํ นทิญฺจ สนฺทนฺตึ เสตกํ สุปติตฺถํ รมณียํ สมนฺตา จ โคจรคามํ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "รมณีโย วต ภูมิภาโค, ปาสาทิโก จ วนสณฺโฑ, นที จ สนฺทติ เสตกา สุปติตฺถา รมณียา, สมนฺตา จ โคจรคาโม. อลํ วติทํ กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายาติ. โส โข อหํ ภิกฺขเว ตตฺเถว นิสีทึ "อลมิทํ ปธานายาติ.

[๒๘๐] โส โข อหํ ภิกฺขเว อตฺตนา ชาติธมฺโม สมาโน ชาติธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมาโน อชาตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํ, อตฺตนา ชราธมฺโม สมาโน ฯเปฯ อตฺตนา พฺยาธิธมฺโม สมาโน ฯเปฯ อตฺตนา มรณธมฺโม สมาโน ฯเปฯ อตฺตนา โสกธมฺโม สมาโน ฯเปฯ อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺโม สมาโน สงฺกิเลสธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสงฺกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมาโน อสงฺกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํ. ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ "อกุปฺปา เม วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ.

[๒๘๑] ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "อธิคโต โข มฺยายํ ธมฺโม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย. อาลยรามา โข ปนายํ ปชา อาลยรตา อาลยสมฺมุทิตา. อาลยรามาย โข[๑] ปชาย อาลยรตาย อาลยสมฺมุทิตาย ทุทฺทสํ อิทํ ฐานํ, ยทิทํ อิทปฺปจฺจยตา ปฏิจฺจสมุปฺปาโท. อิทมฺปิ โข ฐานํ ทุทฺทสํ, ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. อหญฺเจว โข ปน ธมฺมํ เทเสยฺยํ, ปเร จ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โข ปน

เม น อาชาเนยฺยุ, โส มมสฺส กิลมโถ, สา มมสฺส วิเหสาติ. อปิสฺสุ มํ ภิกฺขเว อิมา อนจฺฉริยา คาถา ปฏิภํสุ ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา

"กิจฺเฉน เม อธิคตํ, หลนฺทานิ ปกาสิตุํ
ราคโทสปเรเตหิ นายํ ธมฺโม สุสมฺพุโธ.
ปฏิโสตคามึ นิปุณํ คมฺภีรํ ทุทฺทสํ อณุํ
ราครตฺตา น ทกฺขนฺติ ตโมกฺขนฺเธน อาวุตาติ.

[๒๘๒] "อิติห เม ภิกฺขเว ปฏิสญฺจิกฺขโต อปฺโปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมติ, โน ธมฺมเทสนายาติ. อถ โข ภิกฺขเว พฺรหฺมุโน สหมฺปติสฺส มม เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เอตทโหสิ "นสฺสติ วต โภ โลโก, วินสฺสติ วต โภ โลโก. ยตฺร หิ นาม ตถาคตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อปฺโปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมติ, โน ธมฺมเทสนายาติ. อถ โข ภิกฺขเว พฺรหฺมา สหมฺปติ, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย; เอวเมว[๑] โข[๒] พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต มม ปุรโต ปาตุรโหสิ. อถ โข ภิกฺขเว พฺรหฺมา สหมฺปติ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยนาหํ, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา มํ เอตทโวจ "เทเสตุ เม ภนฺเต ภควา ธมฺมํ, เทเสตุ สุคโต ธมฺมํ; สนฺติ สตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา อสฺสวนตา ธมฺมสฺส ปริหายนฺติ, ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโรติ. อิทมโวจ ภิกฺขเว พฺรหฺมา สหมฺปติ, อิทํ วตฺวาน อถาปรํ เอตทโวจ

"ปาตุรโหสิ มคเธสุ ปุพฺเพ,
ธมฺโม อสุทฺโธ สมเลหิ จินฺติโต.
อปาปุเรตํ อมตสฺส ทฺวารํ,
สุณนฺตุ ธมฺมํ วิมเลนานุพุทฺธํ.

---

[๑] สี.,อิ. เอวเมวํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. โขสทฺโท น ทิสฺสติ.

เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฏฺฐิโต
ยถาปิ ปสฺเส ชนตำ สมนฺตโต,
ตถูปมำ ธมฺมมยำ สุเมธ,
ปาสาทมารุยฺห สมนฺตจกฺขุ
โสกาวติณฺณำ ชนตมเปตโสโก,
อเวกฺขสฺสุ ชาติชราภิภูตำ.
อุฏฺเจหิ วีร วิชิตสงฺคาม
สตฺถวาห อณณ วิจร โลเก.
เทเสตุ[๑] ภควา ธมฺมำ อญฺญาตาโร ภวิสฺสนฺตีติ.

[๒๘๓] อถ ขฺวาหำ ภิกฺขเว พฺรหฺมุโน จ อชฺเฌสนำ วิทิตฺวา สตฺเตสุ จ การุญฺญตำ ปฏิจฺจ พุทฺธจกฺขุนา โลกำ โวโลเกสึ. อทฺทสำ โข อหำ ภิกฺขเว พุทฺธจกฺขุนา โลกำ โวโลเกนฺโต สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อปฺเปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน[๒] วิหรนฺเต. [๓] เสยฺยถาปิ นาม อุปฺปลินิยำ วา ปทุมินิยำ วา ปุณฺฑรีกินิยำ วา อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สำวทฺธานิ อุทกานุคฺคตานิ อนฺโตนิมุคฺคโปสิตานิ, อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สำวทฺธานิ อุทกานุคฺคตานิ สโมทกณฺฐิตานิ, อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สำวทฺธานิ อุทกำ อจฺจุคฺคมฺม ติฏฺฐนฺติ[๔] อนุปลิตฺตานิ อุทเกน; เอวเมว โข อหำ ภิกฺขเว พุทฺธจกฺขุนา โลกำ โวโลเกนฺโต อทฺทสำ สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร

---

[๑] ทยฺ. เทสสฺสุ [๒] ฉ.,เท.,อิ. ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน
[๓] ฉ.,เท. อปฺเปกจฺเจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน วิหรนฺเต [๔] ฉ.,เท. จิตานิ

ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อปฺเปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรนฺเต. อถ ขฺวาหํ ภิกฺขเว พฺรหฺมานํ สหมฺปตึ คาถาย ปจฺจภาสึ.

"อปารุตา เตสํ อมตสฺส ทฺวารา,
เย โสตวนฺโต ปมุญฺจนฺตุ สทฺธํ.
วิหึสสญฺญี ปคุณํ น ภาสึ,
ธมฺมํ ปณีตํ มนุเชสุ พฺรหฺเมติ.

อถ โข ภิกฺขเว พฺรหฺมา สหมฺปติ 'กตาวกาโส โขมฺหิ ภควตา ธมฺมเทสนายาติ มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ.

[๒๘๔] ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "อยํ โข อาฬาโร กาลาโม ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ทีฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโก; ยนฺนูนาหํ อาฬารสฺส กาลามสฺส ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โส อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. อถ โข มํ ภิกฺขเว เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ[๑] "สตฺตาหกาลกโต ภนฺเต อาฬาโร กาลาโมติ. ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ "สตฺตาหกาลกโต อาฬาโร กาลาโมติ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "มหาชานิโย โข อาฬาโร กาลาโม. สเจ หิ โส อิมํ ธมฺมํ สุเณยฺย ขิปฺปเมว อาชาเนยฺยาติ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "กสฺส นุ โข ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ "อยํ โข อุทฺทโก รามปุตฺโต ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ทีฆรตฺตํ อปฺปรชกฺขชาติโก; ยนฺนูนาหํ อุทฺทกสฺส รามปุตฺตสฺส ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โส อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. อถ โข มํ ภิกฺขเว เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ[๑] "อภิโทสกาลกโต ภนฺเต

[๑] อิ. เอตทโวจุ

อุทฺทโก รามปุตฺโตติ. ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ “อภิโทสกาลกโต อุทฺทโก รามปุตฺโตติ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ “มหาชานิโย โข อุทฺทโก รามปุตฺโต. สเจ หิ โส อิมํ ธมฺมํ สุเณยฺย, ขิปฺปเมว อาชาเนยฺยาติ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ “กสฺส นุ โข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ, โก อิมํ ธมฺมํ ขิปฺปเมว อาชานิสฺสตีติ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ “พหุการา โข เม ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู, เย มํ ปธานปหิตตฺตํ อุปฏฺฐหึสุ. ยนฺนูนาหํ ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขูนํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยนฺติ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เอตทโหสิ “กหํ นุ โข เอตรหิ ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู วิหรนฺตีติ. อทฺทสํ โข ภิกฺขเว ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู พาราณสิยํ วิหรนฺเต อิสิปตเน มิคทาเย. อถ ขฺวาหํ ภิกฺขเว อุรุเวลายํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา, เยน พาราณสี, เตน จาริกํ ปกฺกามึ.

[๒๘๕] อทฺทสา โข มํ ภิกฺขเว อุปโก อาชีวโก อนฺตรา จ คยํ อนฺตรา จ โพธึ อทฺธานมคฺคปฏิปนฺนํ; ทิสฺวาน มํ เอตทโวจ “วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต. กํสิ ตฺวํ อาวุโส อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต, โก วา เต สตฺถา, กสฺส วา ตํ ธมฺมํ โรเจสีติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว อุปกํ อาชีวกํ คาถาหิ อชฺฌภาสึ

“สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ,
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนูปลิตฺโต
สพฺพญฺชโห ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโต
สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยํ.

น เม อาจริโย อตฺถิ, สทิโส เม น วิชฺชติ,
สเทวกสฺมิ โลกสฺมึ นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโล.
อหญฺหิ อรหา โลเก อหํ สตฺถา อนุตฺตโร,
เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สีติภูโตสฺมิ นิพฺพุโต.
ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตุํ คจฺฉามิ กาสินํ ปุรํ
อนฺธภูตสฺมิ โลกสฺมึ อาหญฺฉึ[๑] อมตทุนฺทุภินฺติ.

ยถา โข ตฺวํ อาวุโส ปฏิชานาสิ "อรหสิ อนนฺตชิโนติ.
มาทิสา เว ชินา โหนฺติ, เย ปตฺตา อาสวกฺขยํ,
ชิตา เม ปาปกา ธมฺมา, ตสฺมาหํ อุปก ชิโนติ.

เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว อุปโก หุเวยฺยาวุโสติ[๒] วตฺวา สีสํ โอกมฺเปตฺวา อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา ปกฺกามิ.

[๒๘๖] อถ ขฺวาหํ ภิกฺขเว อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน พาราณสี, เยน อิสิปตนํ มิคทาโย, เยน ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมึ. อทฺทสํสุ[๓] โข มํ ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวา ว อญฺญมญฺญํ สณฺฐเปสุ "อยํ โข อาวุโส สมโณ โคตโม อาคจฺฉติ พาหุลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย, โส เนว อภิวาเทตพฺโพ, น ปจฺจุฏฺฐาตพฺโพ, นาสฺส ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหตพฺพํ; อปิจ โข อาสนํ ฐเปตพฺพํ; สเจ อากงฺขิสฺสติ, นิสีทิสฺสตีติ. ยถา ยถา โข อหํ ภิกฺขเว อุปสงฺกมึ,[๔] ตถา ตถา ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู นาสกฺขึสุ สกาย กติกาย สณฺฐาตุํ, อปฺเปกจฺเจ มํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสุํ, อปฺเปกจฺเจ อาสนํ ปญฺญาเปสุํ, อปฺเปกจฺเจ ปาโททกํ อุปฏฺฐเปสุํ, อปิจ โข มํ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจรนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อาหญฺฉ
[๒] ฉ.,เท. หุเปยฺยปาวุโสติ อิ. หุเวยฺยปาวุโสติ
[๓] สี.,อิ. อทฺทสาสุ
[๔] อิ. อุปสงฺกมามิ

เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ “มา ภิกฺขเว ตถาคตํ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจริตฺถ,[๑] อรหํ ภิกฺขเว ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ, โอทหถ ภิกฺขเว โสตํ, อมตมธิคตํ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺจํ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุ “ตายปิ โข ตฺวํ อาวุโส โคตม อริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ, กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสนฺติ.

เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจ “น ภิกฺขเว ตถาคโต พาหุลฺลิโก น ปธานวิพฺภนฺโต น อาวตฺโต พาหุลฺลาย, อรหํ ภิกฺขเว ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ, โอทหถ ภิกฺขเว โสตํ, อมตมธิคตํ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺจํ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. ทุติยมฺปิ โข ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุ “ตายปิ โข ตวํ อาวุโส โคตม อริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ, กึ ปน ตฺวํ เอตรหิ พาหุลฺลิโก ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ

---

[๑] ฉ.,เท. สมุทาจรถ

อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสนฺติ. ทุติยมฺปิ โข อหํ ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ "น ภิกฺขเว ตถาคโต พาหุลฺลิโก ฯเปฯ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. ตติยมฺปิ โข ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มํ เอตทโวจุ "ตายปิ โข ตฺวํ อาวุโส โคตม อริยาย ตาย ปฏิปทาย ตาย ทุกฺกรการิกาย นาชฺฌคมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ, ปธานวิพฺภนฺโต อาวตฺโต พาหุลฺลาย อธิคมิสฺสสิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสนฺติ.

เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู เอตทโวจํ "อภิชานาถ เม โน ตุมฺเห ภิกฺขเว อิโต ปุพฺเพ เอวรูปึ ภาสิตเมตนฺติ. "โน เหตํ ภนฺเต. น[๑] ภิกฺขเว ตถาคโต พาหุลฺลิโก น ปธานวิพฺภนฺโต น อาวตฺโต พาหุลฺลาย, อรหํ ภิกฺขเว ตถาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ, โอทหถ ภิกฺขเว โสตํ, อมตมธิคตํ อหมนุสาสามิ, อหํ ธมฺมํ เทเสมิ, ยถานุสิฏฺฐิ ตถา ปฏิปชฺชมานา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏเฐว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ. อสกฺขึ โข อหํ ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู สญฺญาเปตุํ. เทฺวปิ สุทฺทं ภิกฺขเว ภิกฺขู โอวทามิ, ตโย ภิกฺขู ปิณฺฑาย จรนฺติ, ยํ ตโย ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา อาหรนฺติ, เตน ฉพฺพคฺคา[๒] ยาเปม. ตโยปิ สุทฺทं ภิกฺขเว ภิกฺขู โอวทามิ, เทฺวปิ ภิกฺขู ปิณฺฑาย จรนฺติ, ยํ เทฺวปิ ภิกฺขู ปิณฺฑาย จริตฺวา อาหรนฺติ, เตน ฉพฺพคฺคา ยาเปม. อถ โข ภิกฺขเว ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขู มยา เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา อตฺตนา ชาติธมฺมา สมานา ชาติธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมานา อชาตํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.　　[๒] ฉ. ฉพฺพคฺคิยา อิ. ฉพฺพคฺโค

นิพฺพานํ อชฺฌคมํสุ, อตฺตนา ชราธมฺมา สมานา ชราธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อชรํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมานา อชรํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํสุ, อตฺตนา พฺยาธิธมฺมา สมานา ฯเปฯ อตฺตนา มรณธมฺมา สมานา ฯเปฯ อตฺตนา โสกธมฺมา สมานา ฯเปฯ อตฺตนา สงฺกิเลสธมฺมา สมานา สงฺกิเลสธมฺเม อาทีนวํ วิทิตฺวา อสงฺกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ ปริเยสมานา อสงฺกิลิฏฺฐํ อนุตฺตรํ โยคกฺเขมํ นิพฺพานํ อชฺฌคมํสุ. ญาณญฺจ ปน เนสํ ทสฺสนํ อุทปาทิ "อกุปฺปา โน วิมุตฺติ, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ.

[๒๘๗] ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา. กตเม ปญฺจ, จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณา. เย เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ปญฺจ กามคุเณ คธิตา มุจฺฉิตา อชฺฌาปนฺนา อนาทีนวทสฺสาวิโน อนิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ, เต เอวมสฺสุ เวทิตพฺพา, อนยมาปนฺนา พฺยสนมาปนฺนา ยถากามกรณียา ปาปิมโต.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อารญฺญโก มิโค[๑] พนฺโธ ปาสราสึ อธิสเยยฺย, โส เอวมสฺส เวทิตพฺโพ "อนยมาปนฺโน พฺยสนมาปนฺโน ยถากามกรณีโย ลุทฺทสฺส, อาคจฺฉนฺเต จ ลุทฺเท น เยนกามํ ปกฺกมิสฺสตีติ, เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ปญฺจ กามคุเณ คธิตา มุจฺฉิตา อชฺฌาปนฺนา อนาทีนวทสฺสาวิโน อนิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ, เต เอวมสฺสุ เวทิตพฺพา, อนยมาปนฺนา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มโค

พฺยสนมาปนฺนา ยถากามกรณียา ปาปิมโต. เย เกจิ ภิกฺขเว สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ปญฺจ กามคุเณ อคธิตา อมุจฺฉิตา อนชฺฌาปนฺนา อาทีนวทสฺสาวิโน นิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ, เต เอวมสฺสุ เวทิตพฺพา; น อนยมาปนฺนา, น พฺยสนมาปนฺนา, น ยถากามกรณียา ปาปิมโต.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อารญฺญโก มิโค อพนฺโธ[๑] ปาสราสึ อธิสเยยฺย, โส เอวมสฺส เวทิตพฺโพ “น อนยมาปนฺโน, น พฺยสนมาปนฺโน, น ยถากามกรณีโย ลุทฺทสฺส, อาคจฺฉนฺเต จ ปน ลุทฺเท เยนกามํ ปกฺกมิสฺสตีติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อิเม ปญฺจ กามคุเณ อคธิตา อมุจฺฉิตา อนชฺฌาปนฺนา อาทีนวทสฺสาวิโน นิสฺสรณปญฺญา ปริภุญฺชนฺติ, เต เอวมสฺสุ เวทิตพฺพา; น อนยมาปนฺนา, น พฺยสนมาปนฺนา, น ยถากามกรณียา ปาปิมโต.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อารญฺญโก มิโค อรญฺเญ ปวเน จรมาโน วิสฏฺโจ คจฺฉติ วิสฏฺโจ ติฏฺฐติ วิสฏฺโจ นิสีทติ วิสฏฺโจ เสยฺยं กปฺเปติ. ตํ กิสฺส เหตุ. อนาปาถคโต ภิกฺขเว ลุทฺทสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทํ วธิตฺวา มารจกฺขุํ อทสฺสนํ คโต ปาปิมโต.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยं ฌานํ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อพทฺโธ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทติ, ยนฺตं อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ. ตติยं ฌานํ ฯเปฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขं อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทं วธิตฺวา มารจกฺขุं อทสฺสนं คโต ปาปิมโต.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อฏฺฐงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา “อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทं วธิตฺวา มารจกฺขุं อทสฺสนं คโต ปาปิมโต.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนं สมติกฺกมฺม “อนนฺตं วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนं สมติกฺกมฺม “นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนं สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนं สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธं อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปญฺญายปสฺส[๑] ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ. อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺธมกาสิ มารํ, อปทं วธิตฺวา มารจกฺขุं อทสฺสนं คโต ปาปิมโต. ติณฺโณ โลเก

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญาย จสฺส

วิสตฺติกํ. โส วิสฏฺโจ คจฺฉติ วิสฏฺโจ ติฏฺฐติ วิสฏฺโจ นิสีทติ วิสฏฺโจ เสยฺยํ กปฺเปติ. ตํ กิสฺส เหตุ. อนาปาถคโต ภิกฺขเว ปาปิมโตติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ฉฏฺฐํ ปาสราสิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๗. จูฬหตฺถิปโทปมสุตฺตํ

[๒๘๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ สพฺพเสเตน วฬวาภิรเถน[๑] สาวตฺถิยา นิยฺยาติ ทิวาทิวสฺส. อทฺทสา โข ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ ปิโลติกํ ปริพฺพาชกํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน ปิโลติกํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ "หนฺท กุโต นุ ภวํ วจฺฉายโน อาคจฺฉติ ทิวาทิวสฺสาติ. "อิโต หิ โข อหํ โภ อาคจฺฉามิ สมณสฺส โคตมสฺส สนฺติกาติ. "กึ[๒] ภวํ โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ปณฺฑิโต มญฺญตีติ. "โก จาหํ โภ, โก จ สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ชานิสฺสามิ, โสปิ นูนสฺส ตาทิโส ว, โย สมณสฺส โคตมสฺส ปญฺญาเวยฺยตฺติยํ ชาเนยฺยาติ. "อุฬาราย ขลุ ภวํ วจฺฉายโน สมณํ โคตมํ ปสฺสาย ปสฺสตีติ. "โก จาหํ โภ, โก จ สมณํ โคตมํ ปสฺสิสฺสามิ, ปสฏฺฐปฺปสฏฺโฐ ว โส ภวํ โคตโม เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสานนฺติ. "กึ ปน ภวํ วจฺฉายโน อตฺถวสํ ปสฺสมาโน สมเณ โคตเม เอวํ อภิปฺปสนฺโน โหตีติ. "โก จาหํ โภ, สมเณ โคตเม เอวํ อภิปฺปสนฺโนมฺหิ, เสยฺยถาปิ โภ กุสโล นาควนิโก นาควนํ ปวิเสยฺย, โส ปสฺเสยฺย นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ ทีฆโต จ อายตํ ติริยญฺจ วิตฺถตํ, โส นิฏฺฐํ คจฺเฉยฺย "มหา วต โภ นาโคติ; เอวเมว โข อหํ โภ ยโต อทฺทสํ สมเณ โคตเม จตฺตาริ ปทานิ, อถาหํ นิฏฺฐมคมํ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.[๓]

---

[๑] สี.,อิ. วฬภีรเถน [๒] สี.,อิ. ตํ กึ มญฺญติ ภวํ วจฺฉายโน
[๓] อิ. "สุปฏิปนฺโน สงฺโฆติปิ ปาโฐ.

[๒๘๙] กตมานิ จตฺตาริ. อิธาหํ โภ ปสฺสามิ เอกจฺเจ ขตฺติยปณฺฑิเต นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเป, เต ภินฺทนฺตา[๑] มญฺเญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิ, เต สุณนฺติ "สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสริสฺสตีติ. เต ปญฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ "อิมํ มยํ ปญฺหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสาม, เอวญฺเจ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมสฺส มยं วาทํ อาโรเปสฺสาม; เอวญฺเจปิ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมฺปิสฺส มยं วาทํ อาโรเปสฺสามาติ. เต สุณนฺติ "สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสโฏติ. เต, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกมนฺติ. เต สมโณ โคตโม ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติ. เต สมเณน โคตเมน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา น เจว สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, กุตสฺส วาทํ อาโรเปสฺสนฺติ, อญฺญทตฺถุ สมณสฺเสว โคตมสฺส สาวกา สมฺปชฺชนฺติ. ยทาหํ โภ สมเณ โคตเม อิมํ ปรมํ ปหํ อทฺทสํ, อถาหํ นิฏฺฐมคมํ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

ปุน จปราหํ โภ ปสฺสามิ อิเธกจฺเจ พฺราหฺมณปณฺฑิเต ฯเปฯ คหปติปณฺฑิเต ฯเปฯ สมณปณฺฑิเต นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเป, เต ภินฺทนฺตา มญฺเญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิ, เต สุณนฺติ "สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกํ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสริสฺสตีติ. เต ปญฺหํ อภิสงฺขโรนฺติ "อิมํ มยं ปญฺหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสาม, เอวญฺเจ โน ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากริสฺสติ, เอวมสฺส มยं วาทํ อาโรเปสฺสาม; เอวญฺเจปิ โน ปุฏฺโฐ เอวํ

---

[๑] สี.,อิ. โวภินฺทนฺตา

พฺยากริสฺสติ, เอวมฺปิสฺส มยํ วาทํ อาโรเปสฺสามาติ. เต สุณนฺติ "สมโณ ขลุ โภ โคตโม อมุกึ นาม คามํ วา นิคมํ วา โอสโฏติ. เต, เยน สมโณ โคตโม, เตนุปสงฺกมนฺติ. เต สมโณ โคตโม ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติ. เต สมเณน โคตเมน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิตา สมาทปิตา สมุตฺเตชิตา สมฺปหํสิตา น เจว สมณํ โคตมํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, กุตสฺส วาทํ อาโรเปสฺสนฺติ, อญฺญทตฺถุ สมณเมว โคตมํ โอกาสํ ยาจนฺติ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย. เต สมโณ โคตโม ปพฺพาเชติ, เต[๑] ตตฺถ ปพฺพชิตา[๑] สมานา [๒] วูปกฏฺา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรนฺตา นจิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏเจ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ. เต เอวมาหํสุ "มนํ วต โภ อนสฺสาม, มนํ วต โภ อนสฺสาม. มยญฺหิ ปุพฺเพ อสฺสมณา ว สมานา สมณมฺหาติ ปฏิชานิมฺห, อพฺราหฺมณา ว สมานา พฺราหฺมณมฺหาติ ปฏิชานิมฺห, อนรหนฺตา ว สมานา อรหนฺตมฺหาติ ปฏิชานิมฺห; อิทานิ โขมฺหา[๓] สมณา, อิทานิ โขมฺหา พฺราหฺมณา, อิทานิ โขมฺหา อรหนฺโตติ. ยทาหํ โภ สมเณ โคตเม อิมํ จตุตฺถึ ปทํ อทฺทสํ, อถาหํ นิฏฺจมคมํ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

ยโต โข อหํ โภ สมเณ โคตเม อิมานิ จตฺตาริ ปทานิ อทฺทสํ, อถาหํ นิฏฺจมคมํ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๑-๑] สี.,อิ. เต ตวา ปพฺพาชิตา [๒] สี.,อิ. เอเก
[๓] ฉ. โขมฺห, เอวมุปริปิ.

[๒๙๐] เอวํ วุตฺเต, ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ สพฺพเสตา วฬวาภิรถา โอโรหิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ “นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. อปฺเปว นาม มยมฺปิ กทาจิ กรหจิ เตน สมเณน โคตเมน สทฺธึ สมาคจฺเฉยฺยาม อปฺเปว นาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโปติ. อถ โข ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ, ยาวตโก อโหสิ ปิโลติกาย ปริพฺพาชเกน สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิ. เอวํ วุตฺเต, ภควา ชาณุสฺโสณึ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ “น โข พฺราหฺมณ เอตฺตาวตา หตฺถิปโทปโม วิตฺถาเรน ปริปูโร โหติ; อปิจ พฺราหฺมณ ยถา หตฺถิปโทปโม วิตฺถาเรน ปริปูโร โหติ, ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ โภติ โข ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๒๙๑] “เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ นาควนิโก นาควนํ ปวิเสยฺย, โส ปสฺเสยฺย นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ ทีฆโต จ อายตํ ติริยญฺจ วิตฺถตํ, โย โหติ กุสโล นาควนิโก, เนว ตาว นิฏฺฐํ คจฺฉติ “มหา วต โภ นาโคติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สนฺติ หิ พฺราหฺมณ นาควเน วามนิกา นาม หตฺถินิโย มหาปทา, ตาสมฺเปตํ ปทํ อสฺสาติ.

โส ตมนุคจฺฉติ, ตมนุคจฺฉนฺโต ปสฺสติ นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ ทีฆโต จ อายตํ ติริยญฺจ วิตฺถตํ อุจฺจา จ นิเสวิตํ;

โย โหติ กุสโล นาควนิโก, เนว ตาว นิฏฺฐํ คจฺฉติ “มหา วต โภ นาโคติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สนฺติ หิ พฺราหฺมณ นาควเน อุจฺจากฬิกา นาม หตฺถินิโย มหาปทา, ตาสมฺเปตํ ปทํ อสฺสาติ.

โส ตมนุคจฺฉติ, ตมนุคจฺฉนฺโต ปสฺสติ นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ ทีฆโต จ อายตํ ติริยญฺจ วิตฺถตํ อุจฺจา จ นิเสวิตํ อุจฺจา จ ทนฺเตหิ อารญฺชิตานิ; โย โหติ กุสโล นาควนิโก, เนว ตาว นิฏฺฐํ คจฺฉติ “มหา วต โภ นาโคติ. ตํ กิสฺส เหตุ. สนฺติ หิ พฺราหฺมณ นาควเน อุจฺจากณฺเณกา นาม หตฺถินิโย มหาปทา, ตาสมฺเปตํ ปทํ อสฺสาติ.

โส ตมนุคจฺฉติ, ตมนุคจฺฉนฺโต ปสฺสติ นาควเน มหนฺตํ หตฺถิปทํ ทีฆโต จ อายตํ ติริยญฺจ วิตฺถตํ อุจฺจา จ นิเสวิตํ อุจฺจา จ ทนฺเตหิ อารญฺชิตานิ อุจฺจา จ สาขาภงฺคํ, ตญฺจ นาคํ ปสฺสติ รุกฺขมูลคตํ วา อพฺโภกาสคตํ วา คจฺฉนฺตํ วา จิตฺตํ วา นิสินฺนํ วา นิปนฺนํ วา; โส นิฏฺฐํ คจฺฉติ “อยเมว โส มหานาโคติ.

เอวเมว โข พฺราหฺมณ อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา, โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ, สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, ตํ ธมฺมํ สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺจา ชาโต, โส ตํ ธมฺมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติ, โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน สมนฺนาคโต

อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา; นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ. ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย มหนฺตํ วา ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ.

[๒๙๒] โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ.

อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติ.

อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมา.

มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต[๑] ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺส.

ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทาย, อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา, สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เถโต

ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

สมฺผปฺปลาปึ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตํ.

[๒๙๓] โส วีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ. เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา. นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ. มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ. อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ. ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อิตฺถีกุมาริกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. ทาสีทาสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. หตฺถิควาสฺสวฬวปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. เขตฺตวตฺถุ-ปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. ทูเตยฺยปหิณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ. กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ. ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา ปฏิวิรโต โหติ. เฉทนวธพนฺธน-วิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต โหติ.

[๒๙๔] โส สนฺตุฏฺโ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, โส เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโร ว เฑติ; เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, โส เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว

ปกฺกมติ. โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติ.

[๒๙๕] โส จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยं, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทं สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं มนินฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตं อพฺยาเสกสุขं ปฏิสංเวเทติ.

โส อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต จิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ.

[๒๙๖] โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต, [๑] อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต, อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต วิวิตฺตं เสนาสนं ภชติ อรญฺญ

---

[๑] ฉ. อิมาย จ อริยาย สนฺตุฏฺฐิยา สมนฺนาคโต

รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ, โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุ๎ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา, โส อภิชฺฌ๎ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ. พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูต-หิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ. ถีนมิทฺธ๎ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจ๎ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ. วิจิกิจฺฉ๎ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถ๎กถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติ.

[๒๙๗] โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทำ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ตถาคตปทำ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตำ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตำ อิติปิ. น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺฐ๎ คจฺฉติ “สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

ปุน จปรำ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานำ วูปสมา อชฺฌตฺตำ สมฺปสาทนำ เจตโส เอโกทิภาวำ อวิตกฺกำ อวิจารำ สมาธิชำ ปีติสุขำ ทุติยำ ฌานำ ฯเปฯ

ปุน จปรำ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสำเวเทติ, ยนฺตำ อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยำ ฌานำ ฯเปฯ

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทํ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิ. น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺจํ คจฺฉติ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๒๙๘] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ, เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. อิทมฺปิ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิ. น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺจํ คจฺฉติ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. อิทมฺปิ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ตถาคตปทํ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตํ อิติปิ, ตถาคตารญฺชิตํ อิติปิ. น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺจํ คจฺฉติ "สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

[๒๙๙] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานํ

ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ‘อิทำ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตำ ปชานาติ, ‘อยำ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตำ ปชานาติ, ‘อยำ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตำ ปชานาติ, ‘อยำ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตำ ปชานาติ. ‘อิเม อาสวาติ ยถาภูตำ ปชานาติ, ‘อยำ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตำ ปชานาติ, ‘อยำ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตำ ปชานาติ, ‘อยำ อาสวนิโรธคานินี ปฏิปทาติ ยถาภูตำ ปชานาติ. อิทมฺปิ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ตถาคตปทำ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตำ อิติปิ, ตถาคตารณฺชิตำ อิติปิ. น เตฺวว ตาว อริยสาวโก นิฏฺฐงฺคโต โหติ. อปิจ โข นิฏฺฐำ คจฺฉติ “สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ.

ตสฺส เอวำ ชานโต เอวำ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ “วิมุตฺตมิติ ญาณำ โหติ, “ขีณา ชาติ, วุสิตำ พฺรหฺมจริยำ, กตำ กรณียำ, นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. อิทมฺปิ วุจฺจติ พฺราหฺมณ ตถาคตปทำ อิติปิ, ตถาคตนิเสวิตำ อิติปิ, ตถาคตารณฺชิตำ อิติปิ. เอตฺตาวตา โข พฺราหฺมณ อริยสาวโก นิฏฺฐงฺคโต โหติ “สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆติ. เอตฺตาวตา โข พฺราหฺมณ หตฺถิปโทปโม วิตฺถาเรน ปริปูโร โหติ.

เอวำ วุตฺเต, ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตำ เอตทโวจ “อภิกฺกนฺตำ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตำ โภ โคตม; เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตำ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนำ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคำ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตำ ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวำ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอสาหำ ภควนฺตำ โคตมำ สรณำ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อุปาสกำ มำ ภวำ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตำ สรณงฺคตนฺติ.

สตฺตมำ จูฬหตฺถิปโทปมสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

๘. มหาหตฺถิปโทปมสุตฺตํ

[๓๐๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อาวุโส ภิกฺขโวติ. "อาวุโสติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อายสฺมา สารีปุตฺโต เอตทโวจ

"เสยฺยถาปิ อาวุโส ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ ปาณานํ ปทชาตานิ, สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ, หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ มหนฺตตฺเตน; เอวเมว โข อาวุโส เย เกจิ กุสลา ธมฺมา, สพฺเพ เต จตูสุ อริยสจฺเจสุ สงฺคหํ คจฺฉนฺติ. กตเมสุ จตูสุ, ทุกฺเข อริยสจฺเจ ทุกฺขสมุทเย อริยสจฺเจ ทุกฺขนิโรเธ อริยสจฺเจ ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อริยสจฺเจ.

[๓๐๑] กตมญฺจาวุโส ทุกฺขํ อริยสจฺจํ, ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ, ตมฺปิ ทุกฺขํ, สงฺขิตฺเตน ปจฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา. กตเม จาวุโส ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, เสยฺยถีทํ, รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ. กตโม จาวุโส รูปูปาทานกฺขนฺโธ, จตฺตาริ จ มหาภูตานิ จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทารูปํ. กตเม จาวุโส จตฺตาโร มหาภูตา, ปถวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ.

[๓๐๒] กตมา จาวุโส ปถวีธาตุ. ปถวีธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิรา. กตมา จาวุโส อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขลํ ขริคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ, เกสา

โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ นฺหารู อฏฺฐี อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ กกฺขลํ ขริคตํ อุปาทินฺนํ. อยํ วุจฺจตาวุโส อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา ปถวีธาตุ, ยา จ พาหิรา ปถวีธาตุ, ปถวีธาตุเรเวสา. ตํ "เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา ปถวีธาตุยา นิพฺพินฺทติ ปถวีธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ พาหิรา อาโปธาตุ ปกุปฺปติ, อนฺตรหิตา ตสฺมึ สมเย พาหิรา ปถวีธาตุ โหติ. ตสฺสา หิ นาม อาวุโส พาหิราย ปถวีธาตุยา ตาว มหลฺลิกาย อนิจฺจตา ปญฺญายิสฺสติ, ขยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วิปริณามธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ. กึ ปนิมสฺส มตฺตภฏฺฐกสฺส กายสฺส ตณฺหุปาทินฺนสฺส 'อหนฺติ วา 'มมนฺติ วา 'อสฺมีติ วา. อถ ขฺวสฺส โน เตเวตฺถ โหติ.

ตญฺเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปเร อกฺโกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ; อุปฺปนฺนา โข เม อยํ โสตสมฺผสฺสชา ทุกฺขา เวทนา, สา จ โข ปฏิจฺจ, โน อปฺปฏิจฺจ. กึ ปฏิจฺจ, ผสฺสํ ปฏิจฺจ. โสปิ โข "ผสฺโส อนิจฺโจติ ปสฺสติ, "เวทนา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, "สญฺญา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, "สงฺขารา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, "วิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ. ตสฺส ธาตารมฺมณเมว จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ วิมุจฺจติ.

ตญฺเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปเร อนิฏฺเฐหิ อกนฺเตหิ อมนาเปหิ สมุทาจรนฺติ ปาณิสมฺผสฺเสนปิ เลฑฺฑุสมฺผสฺเสนปิ ทณฺฑสมฺผสฺเสนปิ

สตฺถสมฺผสฺเสนปิ. โส เอวํ ปชานาติ “ตถาภูโต โข อยํ กาโย ยถาภูตสฺมึ กาเย ปาณิสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, เลฑฺฑุสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, ทณฺฑสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, สตฺถสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ. วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา กกจูปเม[๑] โอวาเท ‘อุภโตทณฺฑเกน เจปิ ภิกฺขเว กกเจน โจรา โอจรกา องฺคมงฺคานิ โอกฺกนฺเตยฺยุํ, ตตฺราปิ โย มโน ปโทเสยฺย, น เม โส เตน สาสนกโรติ. อารทฺธํ โข ปน เม วิริยํ ภวิสฺสติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมุฏฺฐา,[๒] ปสฺสทฺโธ กาโย อสารทฺโธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ, กามํทานิ อิมสฺมึ กาเย ปาณิสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, เลฑฺฑุสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, ทณฺฑสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, สตฺถสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ; กรียติ หีทํ พุทฺธานํ สาสนนฺติ.

ตสฺส เจ อาวุโส ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาติ. โส เตน สංวิชฺชติ, สංเวคํ อาปชฺชติ “อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา; ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ, ยสฺส เม เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาตีติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส สุณิสา สสฺสุรํ ทิสฺวา สංวิชฺชติ, สංเวคํ อาปชฺชติ; เอวเมว โข อาวุโส ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาติ. โส เตน สංวิชฺชติ, สංเวคํ อาปชฺชติ “อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา, ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ, ยสฺส เม เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาตีติ. ตสฺส เจ อาวุโส ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆं

---

[๑] อิ. กกจูปโมวาเท [๒] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อสมฺมุฏฺฐา

อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา สณฺฐาติ, โส เตน อตฺตมโน โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติ.

[๓๐๓] กตมา จาวุโส อาโปธาตุ. อาโปธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิรา. กตมา จาวุโส อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ, ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺโพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺตํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ อาโป อาโปคตํ อุปาทินฺนํ; อยํ วุจฺจตาวุโส อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา อาโปธาตุ, ยา จ พาหิรา อาโปธาตุ, อาโปธาตุเรเวสา. ตํ "เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ. เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อาโปธาตุยา นิพฺพินฺทติ, อาโปธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ พาหิรา อาโปธาตุ ปกุปฺปติ, สา คามมฺปิ วหติ, นิคมมฺปิ วหติ, นครมฺปิ วหติ, ชนปทมฺปิ วหติ, ชนปทปเทสมฺปิ วหติ. โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ มหาสมุทฺเท โยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคฺคจฺฉนฺติ, ทฺวิโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคฺคจฺฉนฺติ, ติโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคฺคจฺฉนฺติ, จตุโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคฺคจฺฉนฺติ, ปญฺจโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคฺคจฺฉนฺติ, ฉโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคฺคจฺฉนฺติ, สตฺตโยชนสติกานิปิ อุทกานิ โอคฺคจฺฉนฺติ. โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ สมโย, ยํ มหาสมุทฺเท สตฺตตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ฉตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ปญฺจตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, จตุตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ติตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ทฺวิตาลมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ตาลมตฺตมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ. โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ มหาสมุทฺเท สตฺตโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ,

ฉโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ปญฺจโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, จตุโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ติโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ทฺวิโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, โปริสมตฺตมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ. โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ มหาสมุทฺเท อฑฺฒโปริสมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, กฏิมตฺตมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, ชนฺนุมตฺตมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ, โคปฺปกมตฺตมฺปิ อุทกํ สณฺฐาติ. โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ มหาสมุทฺเท องฺคุลิปพฺพเตมนมตฺตมฺปิ อุทกํ น โหติ. ตสฺสา หิ นาม อาวุโส พาหิราย อาโปธาตุยา ตาว มหลฺลิกาย อนิจฺจตา ปญฺญายิสฺสติ, ขยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วิปริณามธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ. กึ ปนิมสฺส มตฺตภูตกสฺส กายสฺส ตณฺหุปาทินฺนสฺส ‘อหนฺติ วา ‘มมนฺติ วา ‘อสฺมีติ วา. อถ ขฺวสฺส โน เตเวตฺถ โหติ. ตสฺส เจ อาวุโส ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา สณฺฐาติ. โส เตน อตฺตมโน โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข โส อาวุโส ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติ.

[๓๐๔] กตมา จาวุโส เตโชธาตุ. เตโชธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิรา. กตมา จาวุโส อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ. เยน จ สนฺตปฺปติ, เยน จ ชีรียติ, เยน จ ปริฑยฺหติ, เยน จ อสิตปีตขายิตสายิตํ สมฺมา ปริณามํ คจฺฉติ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ เตโช เตโชคตํ อุปาทินฺนํ; อยํ วุจฺจตาวุโส อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา เตโชธาตุ, ยา จ พาหิรา เตโชธาตุ, เตโชธาตุเรเวสา. “ตํ เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา เตโชธาตุยา นิพฺพินฺทติ, เตโชธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ พาหิรา เตโชธาตุ ปกุปฺปติ, สา คามมฺปิ ฑหติ, นครมฺปิ ฑหติ, นิคมมฺปิ ฑหติ, ชนปทมฺปิ ฑหติ, ชนปทปเทสมฺปิ ฑหติ. สา หริตนฺตํ วา ปนฺถนฺตํ วา เสลนฺตํ วา อุทกนฺตํ วา รมณียํ วา ภูมิภาคํ อาคมฺม อนาหารา นิพฺพายติ. โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ กุกฺกุฏปตฺเตนปิ นฺหารุททฺทเลนปิ อคฺคึ คเวสนฺติ. ตสฺมา หิ นาม อาวุโส พาหิราย เตโชธาตุยา ตาว มหลฺลิกาย อนิจฺจตา ปญฺญายิสฺสติ, ขยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วิปริณามธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ. กึ ปนิมสฺส มตฺตภฺญกสฺส กายสฺส ตณฺหุปาทินฺนสฺส ‘อหนฺติ วา ‘มมนฺติ วา ‘อสฺมีติ วา. อถ ขฺวสฺส โน เตเวตฺถ โหติ. ตสฺส เจ อาวุโส ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา สณฺหาติ. โส เตน อตฺตมโน โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข โส อาวุโส ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติ.

[๓๐๕] กตมา จาวุโส วาโยธาตุ. วาโยธาตุ สิยา อชฺฌตฺติกา, สิยา พาหิรา. กตมา จาวุโส อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ. ยํ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ. เสยฺยถีทํ. อุทฺธงฺคมา วาตา, อโธคมา วาตา, กุจฺฉิสยา วาตา, โกฏฺฐสยา วาตา. องฺคมงฺคานุสาริโน วาตา, อสฺสาโส ปสฺสาโส อิติ วา, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิญฺจิ อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตํ วาโย วาโยคตํ อุปาทินฺนํ; อยํ วุจฺจตาวุโส อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ. ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา วาโยธาตุ, ยา จ พาหิรา วาโยธาตุ, วาโยธาตุเรเวสา. ตํ “เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ; เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา วาโยธาตุยา นิพฺพินฺทติ, วาโยธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ พาหิรา วาโยธาตุ ปกุปฺปติ, สา คามมฺปิ วหติ, นิคมมฺปิ วหติ, นครมฺปิ วหติ, ชนปทมฺปิ วหติ, ชนปทปเทสมฺปิ วหติ. โหติ โข โส อาวุโส สมโย, ยํ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ตาลปณฺเณนปิ วิธูปเนนปิ วาตํ ปริเยสนฺติ. โอสฺสวเนปิ ติณานิ น อิญฺชนฺติ. ตสฺสา หิ นามาวุโส พาหิราย วาโยธาตุยา ตาว มหลฺลิกาย อนิจฺจตา ปญฺญายิสฺสติ, ขยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วยธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ, วิปริณามธมฺมตา ปญฺญายิสฺสติ. กึ ปนิมสฺส มตฺตฏฺฐกสฺส กายสฺส ตณฺหุปาทินฺนสฺส ‘อหนฺติ วา ‘มมนฺติ วา ‘อสฺมีติ วา. อถ ขฺวสฺส โน เตเวตฺถ โหติ.

ตญฺเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปเร อกฺโกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติ. โส เอวํ ปชานาติ; อุปฺปนฺนา โข เม อยํ โสตสมฺผสฺสชา ทุกฺขา เวทนา, สา จ โข ปฏิจฺจ, โน อปฺปฏิจฺจ, กึ ปฏิจฺจ, ผสฺสํ ปฏิจฺจ. โสปิ โข “ผสฺโส อนิจฺโจติ ปสฺสติ, “เวทนา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, “สญฺญา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, “สงฺขารา อนิจฺจาติ ปสฺสติ, “วิญฺญาณํ อนิจฺจนฺติ ปสฺสติ. ตสฺส ธาตารมฺมณเมว จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีทติ สนฺติฏฺฐติ วิมุจฺจติ.

ตญฺเจ อาวุโส ภิกฺขุ ปเร อนิฏฺเฐหิ อกนฺเตหิ อมนาเปหิ สมุทาจรนฺติ; ปาณิสมฺผสฺเสนปิ เลฑฺฑุสมฺผสฺเสนปิ ทณฺฑสมฺผสฺเสนปิ สตฺถสมฺผสฺเสนปิ. โส เอวํ ปชานาติ “ตถาภูโต โข อยํ กาโย ยถาภูตสฺมึ กาเย ปาณิสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, เลฑฺฑุสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, ทณฺฑสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ, สตฺถสมฺผสฺสาปิ กมนฺติ. วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา กกจูปเม โอวาเท ‘อุภโตทณฺฑเกน เจปิ ภิกฺขเว กกเจน โจรา โอจรกา องฺคมงฺคานิ โอกนฺตเยยฺยุ, ตตฺราปิ โย มโน ปโทเสยฺย, น เม โส เตน สาสนกโรติ. อารทฺธํ โข ปน เม วิริยํ ภวิสฺสติ

อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, ปสฺสทฺโธ กาโย อสารทฺโธ, สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ, กามํทานิ อิมสฺมึ กาเย ปาณิสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, เลฑฺฑุสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, ทณฺฑสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, สตฺถสมฺผสฺสาปิ กมนฺตุ, กรียติ หีทํ พุทฺธานํ สาสนนฺติ. ตสฺส เจ อาวุโส ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาติ. โส เตน สํวิชฺชติ สเวคํ อาปชฺชติ “อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา; ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ; ยสฺส เม เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาตีติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส สุณิสา สสฺสุรํ ทิสฺวา สํวิชฺชติ สเวคํ อาปชฺชติ; เอวเมว โข อาวุโส ตสฺส เจ ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาติ. โส เตน สํวิชฺชติ สเวคํ อาปชฺชติ “อลาภา วต เม, น วต เม ลาภา; ทุลฺลทฺธํ วต เม, น วต เม สุลทฺธํ; ยสฺส เม เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา น สณฺฐาตีติ. ตสฺส เจ อาวุโส ภิกฺขุโน เอวํ พุทฺธํ อนุสฺสรโต เอวํ ธมฺมํ อนุสฺสรโต เอวํ สงฺฆํ อนุสฺสรโต อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา สณฺฐาติ, โส เตน อตฺตมโน โหติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติ.

[๓๐๖] เสยฺยถาปิ อาวุโส กฏฺฐญฺจ ปฏิจฺจ วลฺลิญฺจ ปฏิจฺจ มตฺติกญฺจ ปฏิจฺจ ติณญฺจ ปฏิจฺจ อากาโส ปริวาริโต ‘อคารนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ; เอวเมว โข อาวุโส อฏฺฐิญฺจ ปฏิจฺจ นฺหารุญฺจ ปฏิจฺจ มํสญฺจ ปฏิจฺจ จมฺมญฺจ ปฏิจฺจ อากาโส ปริวาริโต ‘รูปนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. อชฺฌตฺติกญฺเจ อาวุโส จกฺขุ อปริภินฺนํ โหติ, พาหิรา จ

รูปา น อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ; เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติ. อชฺฌตฺติกญฺจ อาวุโส จกฺขุ๎ อปริภินฺนํ โหติ, พาหิรา จ รูปา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ; เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติ. ยโต จ โข อาวุโส อชฺฌตฺติกญฺเจว จกฺขุ๎ อปริภินฺนํ โหติ, พาหิรา จ รูปา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, ตชฺโช จ สมนฺนาหาโร โหติ. เอวํ ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติ. ยํ ตถาภูตสฺส รูป๎, ตํ รูปูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ. ยา ตถาภูตสฺส เวทนา, สา เวทนูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ. ยา ตถาภูตสฺส สญฺญา, สา สญฺญูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ. เย ตถาภูตสฺส สงฺขารา, เต สงฺขารูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉนฺติ. ยํ ตถาภูตสฺส วิญฺญาณ๎, ตํ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ. โส เอวํ ปชานาติ “เอวํ กิริเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สงฺคโห สนฺนิปาโต สมวาโย โหติ. วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา ‘โย ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสติ, โส ธมฺมํ ปสฺสติ. โย ธมฺมํ ปสฺสติ, โส ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสตีติ. ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา โข ปนิเม, ยทิทํ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา. โย อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺโท อาลโย อนุนโย อชฺโฌสานํ, โส ทุกฺขสมุทโย. โย อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, โส ทุกฺขนิโรโธติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส ภิกฺขุโน พหุกตํ โหติ.

อชฺฌตฺติกญฺเจ อาวุโส โสตํ อปริภินฺนํ โหติ ฯเปฯ ฆานํ อปริภินฺนํ โหติ ฯเปฯ ชิวฺหา อปริภินฺนา โหติ ฯเปฯ กาโย อปริภินฺโน โหติ ฯเปฯ อชฺฌตฺติโก เจ อาวุโส มโน อปริภินฺโน โหติ, พาหิรา จ ธมฺมา น อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ. เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว

โหติ. อชฺฌตฺติโก เจ อาวุโส มโน อปริภินฺโน โหติ, พาหิรา จ ธมฺมา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ; เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติ. ยโต จ โข อาวุโส อชฺฌตฺติโก เจว มโน อปริภินฺโน โหติ, พาหิรา จ ธมฺมา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, ตชฺโช จ สมนฺนาหาโร โหติ. เอวํ ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติ. ยํ ตถาภูตสฺส รูปี, ตํ รูปูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ. ยา ตถาภูตสฺส เวทนา, สา เวทนูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ. ยา ตถาภูตสฺส สญฺญา, สา สญฺญูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ. เย ตถาภูตสฺส สงฺขารา, เต สงฺขารูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉนฺติ. ยํ ตถาภูตสฺส วิญฺญาณํ, ตํ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺเธ สงฺคหํ คจฺฉติ. โส เอวํ ปชานาติ “เอวํ กิริเมสํ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สงฺคโห สนฺนิปาโต สมวาโย โหติ. วุตฺตํ โข ปเนตํ ภควตา ‘โย ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสติ, โส ธมฺมํ ปสฺสติ โย ธมฺมํ ปสฺสติ, โส ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสตีติ. ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา โข ปนิเม, ยทิทํ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา. โย อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺโท อาลโย อนุนโย อชฺโฌสานํ, โส ทุกฺขสมุทโย. โย อิเมสุ ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราควินโย ฉนฺทราคปฺปหานํ, โส ทุกฺขนิโรโธติ. เอตฺตาวตาปิ โข อาวุโส ภิกฺขุโน พหุกตํ โหตีติ.

อิทมโวจ อายสฺมา สารีปุตฺโต. อตฺตมนา เต ภิกฺขู อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

อฏฺฐมํ มหาหตฺถิปโทปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. มหาสาโรปมสุตฺตํ

[๓๐๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต. อจิรปกฺกนฺเต เทวทตฺเต ตตฺร โข ภควา เทวทตฺตํ อารพฺภ ภิกฺขู อามนฺเตสิ

"อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ "โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทว-ทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ,[๑] ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วมฺเภติ "อหมสฺมิ ลาภี สกฺการสิโลกวา, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อปฺปญฺญาตา อปฺเปสกฺขาติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ อติกฺกมฺม ปปฺปฏิกํ สาขาปลาสํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สารนฺติ มญฺญมาโน. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย "น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฺปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํ, ตถาหยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ อติกฺกมฺม ปปฺปฏิกํ สาขาปลาสํ เฉตฺวา อาทาย

---

[๑] "ชรามรเณน โสเกหิ อุปายาเสหีติปิ ปาโจ.

ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตีติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ “โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วมฺเภติ “อหมสฺมิ ลาภี สกฺการสิโลกวา, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อปฺปญฺญาตา อปฺเปสกฺขาติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สาขาปลาสํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส, เตน จ โวสานํ อาปาทิ.

[๓๐๘] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ “โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ น ปมาทํ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วมฺเภติ “อหมสฺมิ สีลวา กลฺยาณธมฺโม, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู ทุสฺสีลา ปาปธมฺมาติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ ปปฺปฏิกํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สารนฺติ มญฺญมาโน. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย "น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฺปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํ. ตถาหยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ ปปฺปฏิกํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต 'สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตีติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ "โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทำ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วมฺเภติ "อหมสฺมิ สีลวา กลฺยาณธมฺโม, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู ทุสฺสีลา ปาปธมฺมาติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทำ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขำ วิหรติ. อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปปฺปฏิกำ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส, เตน จ โวสานำ อาปาทิ.

[๓๐๙] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ "โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วมฺเภติ "อหมสฺมิ สมาหิโต เอกคฺคจิตฺโต, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตาติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺจโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุ์ ตจํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สารนฺติ มญฺญมาโน. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย "น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุ์, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฺปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํ. ตถาหยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺจโต สารวโต อติกฺกมฺเมว

สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ ตจํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต 'สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตีติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ "โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทว-ทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วมฺเภติ "อหมสฺมิ สมาหิโต เอกคฺคจิตฺโต, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตาติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตจํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส, เตน จ โวสานํ อาปาทิ.

[๓๑๐] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ "โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ

ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนํ อาราเธติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วมฺเภติ “อหมสฺมิ ชานํ ปสฺสํ วิหรามิ, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อชานํ อปสฺสํ วิหรนฺตีติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย “น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฺปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํ. ตถาหยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส

สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตีติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ "โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนํ อาราเธติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตานุกฺกํเสติ ปรํ วมฺเภติ "อหมสฺมิ ชานํ ปสฺสํ วิหรามิ, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อชานํ อปสฺสํ วิหรนฺตีติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน มชฺชติ ปมชฺชติ ปมาทํ อาปชฺชติ, ปมตฺโต สมาโน ทุกฺขํ วิหรติ. อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เผคฺคุํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส, เตน จ โวสานํ อาปาทิ.

[๓๑๑] อิธ ปน ภิกฺขเว เอกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ "โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน

โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทำ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทำ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทำ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทำ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนำ อาราเธติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ญาณทสฺสเนน น อตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรำ วมฺเภติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทำ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน อสมยวิโมกฺขำ อาราเธติ. อฏฺฐานเมตำ[๑] ภิกฺขเว อนวกาโส, ยำ โส ภิกฺขุ ตาย อสมยวิมุตฺติยา ปริหาเยถาติ.[๑]

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนำ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารำ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย 'สารนฺติ ชานมาโน. ตเมนำ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวำ

[๑-๑] สฺยา.,อิ. ฐานำ โข ปเนตำ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยำ โส ภิกฺขุ, ตาย สมยวิมุตฺติยา ปริหาเยถ.

วเทยฺย “อญฺญาสิ วตายํ ภวํ ปุริโส สารํ, อญฺญาสิ เผคฺคุ, อญฺญาสิ ตจํ, อญฺญาสิ ปปฺปฏิกํ, อญฺญาสิ สาขาปลาสํ. ตถาหยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สาคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารญฺเญว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ ชานมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุภวิสฺสตีติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ “โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สีลสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน สมาธิสมฺปทํ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนํ อาราเธติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ญาณทสฺสเนน น อตฺตานุกฺกํเสติ น ปรํ วมฺเภติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน น มชฺชติ นปฺปมชฺชติ นปฺปมาทํ อาปชฺชติ, อปฺปมตฺโต สมาโน อสมยวิโมกฺขํ อาราเธติ. อฏฺฐานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส, ยํ โส ภิกฺขุ ตาย อสมยวิมุตฺติยา ปริหาเยถาติ.

อิติ โข ภิกฺขเว นยิทำ พฺรหฺมจริยำ ลาภสกฺการสิโลกานิสำสำ, น สีลสมฺปทานิสำสำ, น สมาธิสมฺปทานิสำสำ, น ญาณทสฺสนานิสำสำ; ยา จ โข อยำ ภิกฺขเว อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ, เอตทตฺถมิทำ ภิกฺขเว พฺรหฺมจริยำ, เอตำ สารำ, เอตำ ปริโยสานนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตำ อภินนฺทุนฺติ.

นวมำ มหาสาโรปมสุตฺตำ นิฏฺฐิตำ.

๑๐. จูฬสาโรปมสุตฺตํ

[๓๑๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข ปิงฺคลโกจฺโฉ พฺราหฺมโณ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ปิงฺคลโกจฺโฉ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ “เยเม โภ โคตม สมณพฺราหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ญาตา ยสสฺสิโน ติตฺถกรา สาธุสมฺมตา พหุชนสฺส. เสยฺยถีทํ. ปูรโณ กสฺสโป มกฺขลิ โคสาโล อชิโต เกสกมฺพโล ปกุโธ กจฺจายโน สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต นิคนฺโถ นาฏปุตฺโต. สพฺเพ เต สกาย ปฏิญฺญาย อพฺภญฺญึสุ, สพฺเพว น อพฺภญฺญึสุ, อุทาหุ เอกจฺเจ อพฺภญฺญึสุ, เอกจฺเจ น อพฺภญฺญึสูติ; “อลํ พฺราหฺมณ ติฏฺฐเตตํ “สพฺเพ เต สกาย ปฏิญฺญาย อพฺภญฺญึสุ, สพฺเพว น อพฺภญฺญึสุ, อุทาหุ เอกจฺเจ อพฺภญฺญึสุ, เอกจฺเจ น อพฺภญฺญึสูติ; ธมฺมํ เต พฺราหฺมณ เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ โภติ โข ปิงฺคลโกจฺโฉ พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๓๑๓] “เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุ๋ อติกฺกมฺม ตจํ อติกฺกมฺม ปปฺปฏิกํ สาขาปลาสํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย “น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุ๋, [๑] น อญฺญาสิ ปปฺปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํ; ตถาหยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ

---

[๑] ฉ. น อญฺญาสิ ตจํ

จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุ๎ อติกฺกมฺม ตจ๎ อติกฺกมฺม ปปฺปฏิกๆ สาขาปลาสๆ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต “สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียๆ, ตญฺจสฺส อตฺถๆ นานุภวิสฺสตีติ.

[๓๑๔] เสยฺยถาปิ วา ปน พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนๆ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารๆ อติกฺกมฺม เผคฺคุ๎ อติกฺกมฺม ตจ๎ ปปฺปฏิกๆ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ตเมนๆ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวๆ วเทยฺย “น วตายๆ ภวๆ ปุริโส อญฺญาสิ สารๆ, น อญฺญาสิ เผคฺคุ๎, น อญฺญาสิ ตจ๎, น อญฺญาสิ ปปฺปฏิกๆ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสๆ; ตถาหยๆ ภวๆ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนๆ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารๆ อติกฺกมฺม เผคฺคุ๎ อติกฺกมฺม ตจ๎ ปปฺปฏิกๆ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียๆ, ตญฺจสฺส อตฺถๆ นานุภวิสฺสตีติ.

[๓๑๕] เสยฺยถาปิ วา ปน พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนๆ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารๆ อติกฺกมฺม เผคฺคุ๎ ตจ๎ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ตเมนๆ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวๆ วเทยฺย “น วตายๆ ภวๆ ปุริโส อญฺญาสิ สารๆ, น อญฺญาสิ เผคฺคุ๎, น อญฺญาสิ ตจ๎, น อญฺญาสิ ปปฺปฏิกๆ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสๆ; ตถาหยๆ ภวๆ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนๆ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารๆ อติกฺกมฺม เผคฺคุ๎ ตจ๎ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียๆ, ตญฺจสฺส อตฺถๆ นานุภวิสฺสตีติ.

[๓๑๖] เสยฺยถาปิ วา ปน พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย “น วตายํ ภวํ ปุริโส อญฺญาสิ สารํ, น อญฺญาสิ เผคฺคุํ, น อญฺญาสิ ตจํ, น อญฺญาสิ ปปฺปฏิกํ, น อญฺญาสิ สาขาปลาสํ; ตถาหยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตีติ.

[๓๑๗] เสยฺยถาปิ วา ปน พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารญฺเญว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ‘สารนฺติ ชานมาโน. ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ทิสฺวา เอวํ วเทยฺย “อญฺญาสิ วตายํ ภวํ ปุริโส สารํ, อญฺญาสิ เผคฺคุํ, อญฺญาสิ ตจํ, อญฺญาสิ ปปฺปฏิกํ, อญฺญาสิ สาขาปลาสํ; ตถาหยํ ภวํ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารญฺเญว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ ชานมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุภวิสฺสตีติ.

[๓๑๘] เอวเมว โข พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ กุลปุตฺโต[๑] สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ “โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส

[๑] ฉ. ปุคฺคโล

เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน อตฺตานุกฺกำเสติ ปรำ วมฺเภติ “อหมสฺมิ ลาภี สกฺการสิโลกวา, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อปฺปญฺญาตา อปฺเปสกฺขาติ. ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ เตสำ ธมฺมานำ สจฺฉิกิริยาย น ฉนฺทำ ชเนติ น วายมติ, โอลีนวุตฺติโก จ โหติ สาถิลิโก. เสยฺยถาปิ โส พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนำ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารำ อติกฺกมฺม เผคฺคุ อติกฺกมฺม ตจำ อติกฺกมฺม ปปฺปฏิกำ สาขาปลาสำ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียำ, ตญฺจสฺส อตฺถำ นานุภวิสฺสตีติ; ตถูปมาหำ พฺราหฺมณ อิมำ ปุคฺคลำ วทามิ.

[๓๑๙] อิธ ปน พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพชิโต โหติ “โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวำ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกำ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกำเสติ, น ปรำ วมฺเภติ. ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสำ ธมฺมานำ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทำ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส สีลสมฺปทำ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตานุกฺกำเสติ ปรำ วมฺเภติ “อหมสฺมิ สีลวา กลฺยาณธมฺโม, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู ทุสฺสีลา ปาปธมฺมาติ. สีลสมฺปทาย จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ

ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย น ฉนฺทํ ชเนติ น วายมติ, โอลีนวุตฺติโก จ โหติ สาถิลิโก. เสยฺยถาปิ โส พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุํ อติกฺกมฺม ตจํ ปปฺปฏิกํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต "สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตีติ; ตถูปมาหํ พฺราหฺมณ อิมํ ปุคฺคลํ วทามิ.

[๓๒๐] อิธ ปน พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ฯเปฯ อนุตฺตริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส สีลสมฺปทำ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. สีลสมฺปทาย จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานำ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทำ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส สมาธิสมฺปทำ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตานุกฺกำเสติ ปรำ วมฺเภติ "อหมสฺมิ สมาหิโต เอกคฺคจิตฺโต, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตาติ. สมาธิสมฺปทาย จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสำ ธมฺมานำ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทำ น ชเนติ น วายมติ, โอลีนวุตฺติโก จ โหติ สาถิลิโก.

เสยฺยถาปิ โส พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ อติกฺกมฺม เผคฺคุ๎ ตจ๎ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณีย๎, ตญฺจสฺส อตฺถ๎ นานุภวิสฺสตีติ. ตถูปมาห๎ พฺราหฺมณ อิม๎ ปุคฺคล๎ วทามิ.

[๓๒๑] อิธ ปน พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล สทฺธา อคารสฺมา อนคาริย๎ ปพฺพชิโต โหติ “โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน ฯเปฯ อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอว๎ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลก๎ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปร๎ วมฺเภติ. ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตส๎ ธมฺมาน๎ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺท๎ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส สีลสมฺปท๎ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปร๎ วมฺเภติ. สีลสมฺปทาย จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตส๎ ธมฺมาน๎ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺท๎ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส สมาธิสมฺปท๎ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปร๎ วมฺเภติ. สมาธิสมฺปทาย จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตส๎ ธมฺมาน๎ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺท๎ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส ญาณทสฺสน๎ อาราเธติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตานุกฺกํเสติ

ปรํ วมฺเภติ “อหมสฺมิ ชานํ ปสฺสํ วิหรามิ, อิเม ปนญฺเญ ภิกฺขู อชานํ อปสฺสํ วิหรนฺตีติ. ญาณทสฺสเนน จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย น ฉนฺทํ ชเนติ น วายมติ, โอลีนวุตฺติโก จ โหติ สาถิลิโก. เสยฺยถาปิ โส พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต อติกฺกมฺเมว สารํ เผคฺคุํ เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต ‘สารนฺติ มญฺญมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณียํ, ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุภวิสฺสตีติ. ตถูปมาหํ พฺราหฺมณ อิมํ ปุคฺคลํ วทามิ.

[๓๒๒] อิธ ปน พฺราหฺมณ เอกจฺโจ ปุคฺคโล สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ “โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา ชราย มรเณน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ, ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต. อปฺเปวนาม อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ. โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ลาภสกฺการสิโลกํ อภินิพฺพตฺเตติ. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตมโน โหติ, น ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ลาภสกฺการสิโลเกน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. ลาภสกฺการสิโลเกน จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส สีลสมฺปทำ อาราเธติ. โส ตาย สีลสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สีลสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. สีลสมฺปทาย จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส สมาธิสมฺปทำ อาราเธติ. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส ตาย สมาธิสมฺปทาย น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ

วมฺเภติ. สมาธิสมฺปทาย จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก. โส ญาณทสฺสนํ อาราเธติ. โส เตน ญาณทสฺสเนน อตฺตมโน โหติ, โน จ โข ปริปุณฺณสงฺกปฺโป. โส เตน ญาณทสฺสเนน น อตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วมฺเภติ. ญาณทสฺสเนน จ เย อญฺเญ ธมฺมา อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ, เตสํ ธมฺมานํ สจฺฉิกิริยาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ, อโนลีนวุตฺติโก จ โหติ อสาถิลิโก.

[๓๒๓] กตเม จ พฺราหฺมณ ธมฺมา ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ. อิธ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยมฺปิ โข พฺราหฺมณ ธมฺโม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ.

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยมฺปิ โข พฺราหฺมณ ธมฺโม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ.

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมนสิการา “อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยมฺปิ โข พฺราหฺมณ ธมฺโม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ.

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม “อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม “นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ

สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยมฺปิ โข พฺราหฺมณ ธมฺโม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ.

ปุน จปรํ พฺราหฺมณ ภิกฺขุ สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปญฺญายปสฺส[๑] ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ. อยมฺปิ โข พฺราหฺมณ ธมฺโม ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตโร จ ปณีตตโร จ. อิเม โข พฺราหฺมณ ธมฺมา ญาณทสฺสเนน อุตฺตริตรา จ ปณีตตรา จ.

[๓๒๔] เสยฺยถาปิ โส พฺราหฺมณ ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐโต สารวโต สารญฺเญว เฉตฺวา อาทาย ปกฺกนฺโต 'สารนฺติ ชานมาโน. ยญฺจสฺส สาเรน สารกรณีย์, ตญฺจสฺส อตฺถํ อนุภวิสฺสตีติ. ตถูปมาหํ พฺราหฺมณ อิมํ ปุคฺคลํ วทามิ.

อิติ โข พฺราหฺมณ นยิทํ พฺรหฺมจริยํ ลาภสกฺการสิโลกานิสํสํ, น สีลสมฺปทานิสํสํ, น สมาธิสมฺปทานิสํสํ, น ญาณทสฺสนานิสํสํ. ยา จ โข อยํ พฺราหฺมณ อกุปฺปา เจโตวิมุตฺติ, เอตทตฺถมิทํ พฺราหฺมณ พฺรหฺมจริยํ, เอตํ สารํ, เอตํ ปริโยสานนฺติ.

เอวํ วุตฺเต, ปิงฺคลโกจฺโฉ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ฯเปฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตนฺติ.

ทสมํ จูฬสาโรปมสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ตติโย โอปมฺมวคฺโค นิฏฺฐิโต.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญาย จสฺส

ตสฺสุทฺทานํ[๑]

โมลิยผคฺคุนริฏฺฐญฺจ นาโม อนฺธวเน กถิปุณฺณํ นิวาโป
ราสิกเณรุมหาคชนาโม สารูปโม ปุน ปิงฺคลโกจฺโฉ.

---

[๑] สฺยา. โมลิยตชฺชนาริฏฺฐมาโน ธนฺธวเนกฏิปุณฺณนิวาโป
ราสิกเณรุมหาคชฺชมาโน สารวโร ปุน ปิงฺคลโกจฺโฉ.

๔. มหายมกวคฺโค

๑. จูฬโคสิงฺคสาลสุตฺตํ

[๓๒๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา นาทิเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถ. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล[๑] โคสิงฺคสาลวนทาเย วิหรนฺติ. อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยน โคสิงฺคสาลวนทาโย, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข ทายปาโล ภควนฺตํ ทูรโต ว คจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ "มา สมณ เอตํ ทายํ ปาวิสิ, สนฺเตตฺถ ตโย กุลปุตฺตา อตฺตกามรูปา วิหรนฺติ, มา เตสํ อผาสุมกาสีติ.

อสฺโสสิ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ ทายปาลสฺส ภควตา สทฺธึ มนฺตยมานสฺส; สุตฺวาน ทายปาลํ เอตทโวจ "มา อาวุโส ทายปาล ภควนฺตํ วาเรสิ, สตฺถา โน ภควา อนุปฺปตฺโตติ. อถ โข อายสฺมา อนุรุทฺโธ, เยนายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตญฺจ นนฺทิยํ อายสฺมนฺตญฺจ กิมิลํ เอตทโวจ "อภิกฺกมถายสฺมนฺโต อภิกฺกมถายสฺมนฺโต, สตฺถา โน ภควา อนุปฺปตฺโตติ. อถ โข อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล ภควนฺตํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เอโก ภควโต ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสิ, เอโก อาสนํ ปญฺญาเปสิ, เอโก ปาโททกํ อุปฏฺฐเปสิ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน; นิสชฺช [๒] ปาเท ปกฺขาเลสิ. เตปิ โข อายสฺมนฺโต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ภควา เอตทโวจ

---

[๑] สี.,อิ. กิมฺพิโล

[๒] ฉ.,เท. โข ภควา

[๓๒๖] “กจฺจิ โว อนุรุทฺธา ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ ปิณฺฑเกน น กิลมิตฺถาติ. “ขมนียํ ภควา, ยาปนียํ ภควา; น จ มยํ ภนฺเต ปิณฺฑเกน กิลมิมฺหาติ.[๑] “กจฺจิ ปน โว อนุรุทฺธา สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรถาติ. “ตคฺฆ มยํ ภนฺเต สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรามาติ. “ยถากถํ ปน ตุมฺเห อนุรุทฺธา สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรถาติ. “อิธ มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ ‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, โยหํ เอวรูเปหิ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธึ วิหรามีติ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต อิเมสุ อายสฺมนฺเตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ วจีกมฺมํ ฯเปฯ เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวิ เจว รโห จ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ ‘ยนฺนูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺเตยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภนฺเต สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิ นานา หิ โข โน ภนฺเต กายา, เอกญฺจ ปน มญฺเญ จิตฺตนฺติ.

อายสฺมาปิ โข นนฺทิโย ฯเปฯ อายสฺมาปิ โข กิมิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิธ มยฺหมฺปิ โข ภนฺเต เอวํ โหติ ‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, โยหํ เอวรูเปหิ สพฺรหฺมจารีหิ สทฺธึ วิหรามีติ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต อิเมสุ อายสฺมนฺเตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวี เจว รโห จ, เมตฺตํ วจีกมฺมํ ฯเปฯ เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ อาวี เจว รโห จ. ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต เอวํ โหติ

---

[๑] ฉ.,เท. กิลมามาติ

'ยนฺนูนาหํ สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺเตยฺยนฺติ. โส โข อหํ ภนฺเต สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา อิเมสํเยว อายสฺมนฺตานํ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตามิ, นานา หิ โข โน ภนฺเต กายา, เอกญฺจ ปน มญฺเญ จิตฺตนฺติ. เอวํ โข มยํ ภนฺเต สมคฺคา สมฺโมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรามาติ.

[๓๒๗] "สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, กจฺจิ ปน โว อนุรุทฺธา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถาติ. "ตคฺฆ มยํ ภนฺเต อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามาติ. "ยถากถํ ปน ตุมฺเห อนุรุทฺธา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรถาติ. "อิธ ปน[๑] ภนฺเต อมฺหากํ โย ปจฺฉา คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมติ, โส อาสนานิ ปญฺญาเปติ, ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐเปติ,[๒] อวกฺการปาตึ อุปฏฺฐเปติ. โย ปจฺฉา คามโต ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมติ, สเจ โหติ ภุตฺตาวเสโส, สเจ อากงฺขติ ภุญฺชติ, โน เจ อากงฺขติ, อปฺปหริเต วา ฉฑฺเฑติ, อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปติ, โส อาสนานิ ปฏิสาเมติ, ปานียํ ปริโภชนียํ ปฏิสาเมติ, อวกฺการปาตึ ปฏิสาเมติ, ภตฺตคฺคํ สมฺมชฺชติ, โย ปสฺสติ ปานียฆฏํ วา ปริโภชนียฆฏํ วา วจฺจฆฏํ วา ริตฺตํ ตุจฺฉํ, โส อุปฏฺฐเปติ, สจาสฺส โหติ อวิสยฺหํ, หตฺถวิกาเรน ทุติยं อามนฺเตตฺวา หตฺถวิลงฺฆิเกน[๓] อุปฏฺฐเปม,[๓] น เตฺวว มยํ ภนฺเต ตปฺปจฺจยา วาจํ ภินฺทาม. ปญฺจาหิกํ โข ปน มยํ ภนฺเต สพฺพรตฺติกํ ธมฺมิยา กถาย สนฺนิสีทาม. เอวํ โข มยํ ภนฺเต อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรามาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ.,เท. อุปฏฺฐาเปติ, เอวมุปริปิ.
[๓-๓] ฉ.,เท.,อิ. หตฺถวิลงฺฆเกน อุปฏฺฐาเปม

[๓๒๘] “สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, อตฺถิ ปน โว อนุรุทฺธา เอวํ อปฺปมตฺตานํ อาตาปีนํ ปหิตตฺตานํ วิหรตํ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ. “กึ หิ โน สิยา ภนฺเต; อิธ มยํ ภนฺเต ยาวเทว อากงฺขาม, วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหราม. อยํ โข โน ภนฺเต อมฺหากํ อปฺปมตฺตานํ อาตาปีนํ ปหิตตฺตานํ วิหรตํ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ.

“สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, เอตสฺส ปน โว อนุรุทฺธา วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ. “กึ หิ โน สิยา ภนฺเต; อิธ มยํ ภนฺเต ยาวเทว อากงฺขาม, วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหราม. เอตสฺส ภนฺเต วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ.

“สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, เอตสฺส ปน โว อนุรุทฺธา วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ. “กึ หิ โน สิยา ภนฺเต; อิธ มยํ ภนฺเต ยาวเทว อากงฺขาม, ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขกา จ วิหราม สตา จ สมฺปชานา, สุขญฺจ กาเยน ปฏิสංเวเทม, ยนฺตं อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ตติยं ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหราม. เอตสฺส ภนฺเต วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ.

"สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, เอตสฺส ปน โว อนุรุทฺธา วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ. "กึ หิ โน สิยา ภนฺเต; อิธ มยํ ภนฺเต ยาวเทว อากงฺขาม, สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหราม. เอตสฺส ภนฺเต วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ.

"สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, เอตสฺส ปน โว อนุรุทฺธา วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ. "กึ หิ โน สิยา ภนฺเต; อิธ มยํ ภนฺเต ยาวเทว อากงฺขาม, สพฺพโส รูปสญฺญานํ สมติกฺกมา ปฏิฆสญฺญานํ [๑] อมนสิการา 'อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหราม. เอตสฺส ภนฺเต วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ.

"สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, เอตสฺส ปน โว อนุรุทฺธา วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ. "กึ หิ โน สิยา ภนฺเต; อิธ มยํ ภนฺเต ยาวเทว อากงฺขาม, สพฺพโส อากาสานญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม 'อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหราม ฯเปฯ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม

---

[๑] ฉ.,เท. อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ

“นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหราม ฯเปฯ สพฺพโส อากิญฺจญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหราม. เอตสฺส ภนฺเต วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ.

[๓๒๙] “สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, เอตสฺส ปน โว อนุรุทฺธา วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อตฺถญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ. “กึ หิ โน สิยา ภนฺเต; อิธ มยํ ภนฺเต ยาวเทว อากงฺขาม, สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมติกฺกมฺม สญฺญาเวทยิตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช วิหราม, ปญฺญายปสฺส[๑] ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺติ, เอตสฺส ภนฺเต วิหารสฺส สมติกฺกมาย เอตสฺส วิหารสฺส ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อยมญฺโญ อุตฺตริ มนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ. “อิมสฺมา จ มยํ ภนฺเต ผาสุวิหารา อญฺญํ ผาสุวิหารํ อุตฺตริตรํ วา ปณีตตรํ วา น สมนุปสฺสามาติ. “สาธุ สาธุ อนุรุทฺธา, เอตสฺมา[๒] อนุรุทฺธา ผาสุวิหารา อญฺโญ ผาสุวิหาโร อุตฺตริตโร วา ปณีตตโร วา นตฺถีติ.

[๓๓๐] อถ โข ภควา อายสฺมนฺตญฺจ อนุรุทฺธํ อายสฺมนฺตญฺจ นนฺทิยํ อายสฺมนฺตญฺจ กิมิลํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. อถ โข อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล ภควนฺตํ อนุสฺสายิตฺวา ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา, อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโล อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจุ “กินฺนุ โข มยํ อายสฺมโต อนุรุทฺธสฺส

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปญฺญาย จ โน [๒] ฉ.,เท. อิมมฺหา

เอวมาโรจิมฺหา ‘อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ มยํ ลาภินฺติ. ยํ โน อายสฺมา อนุรุทฺโธ ภควโต สมฺมุขา ยาว อาสวานํ ขยา ปกาเสตีติ. “น โข เม อายสฺมนฺโต เอวมาโรเจสุ “อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ มยํ ลาภินฺติ อปิจ โข[๑] อายสฺมนฺตานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต “อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ อิเม อายสฺมนฺโต ลาภินฺติ. เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสุ “อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ อิเม อายสฺมนฺโต ลาภินฺติ. ตํ เม[๒] ภควตา ปญฺหาภิปุฏฺเฐน พฺยากตนฺติ.

[๓๓๑] อถ โข ทีฆา ปรชโน ยกฺโข, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข ทีฆา ปรชโน ยกฺโข ภควนฺตํ เอตทโวจ “ลาภา [๓] ภนฺเต วชฺชีนํ, สุลทฺธลาภา ภนฺเต วชฺชีนํ ปชาย,[๔] ยตฺถ ตถาคโต วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, อิเม จ ตโย กุลปุตฺตา, อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโลติ. ทีฆสฺส ปรชนสฺส ยกฺขสฺส สทฺทํ สุตฺวา ภุมฺมา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุ “ลาภา วต โภ วชฺชีนํ, สุลทฺธลาภา วต โภ[๕] วชฺชีนํ ปชาย, ยตฺถ ตถาคโต วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, อิเม จ ตโย กุลปุตฺตา, อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโลติ. ภุมฺมานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา จาตุมฺมหาราชิกา เทวา ฯเปฯ ตาวตึสา เทวา ฯเปฯ ยามา เทวา ฯเปฯ ตุสิตา เทวา ฯเปฯ นิมฺมานรตี เทวา ฯเปฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา ฯเปฯ พฺรหฺมกายิกา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อปิ จ เม
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ตเมนํ
[๓] ฉ.,เท.,อิ. วต
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วชฺชิปชาย
[๕] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

“ลาภา วต โภ วชฺชีนํ, สุลทฺธลาภา วต โภ วชฺชีนํ ปชาย, ยตฺถ ตถาคโต วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, อิเม จ ตโย กุลปุตฺตา, อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ อายสฺมา จ นนฺทิโย อายสฺมา จ กิมิโลติ. อิติห[๑] เตน ขเณน[๑] เตน มุหุตฺเตน ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺทา วิทิตา อเหสุ.

“เอวเมตํ ทีฆ, เอวเมตํ ทีฆ; ยสฺมาปิ ทีฆ กุลา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, ตญฺเจปิ กุลํ เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตํ อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปสฺส[๒] กุลสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. ยสฺมาปิ ทีฆ กุลปริวฏฺฏา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, โส เจปิ กุลปริวฏฺโฏ เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺโต อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปสฺส กุลปริวฏฺฏสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. ยสฺมาปิ ทีฆ คามา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, โส เจปิ คาโม เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺโต อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปสฺส คามสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. ยสฺมาปิ ทีฆ นิคมา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, โส เจปิ นิคโม เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺโต อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปสฺส นิคมสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. ยสฺมาปิ ทีฆ นครา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, ตญฺเจปิ นครํ เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตํ อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปสฺส นครสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. ยสฺมาปิ ทีฆ ชนปทา เอเต ตโย กุลปุตฺตา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา, โส เจปิ ชนปโท เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺโต อนุสฺสเรยฺย, ตสฺสปสฺส ชนปทสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย

[๑-๑] ฉ.,เท. อิติห เต อายสฺมนฺโต เตน ขเณน [๒] ฉ.,เท. ตสฺสปาสฺส, เอวมุปริปิ.

สุขาย. สพฺเพ เจปิ ทีฆ ขตฺติยา เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตา อนุสฺสเรยฺยุ, สพฺเพสมฺปสฺส ขตฺติยานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. สพฺเพ เจปิ ทีฆ พฺราหฺมณา ฯเปฯ สพฺเพ เจปิ ทีฆ เวสฺสา ฯเปฯ สพฺเพ เจปิ ทีฆ สุทฺทา เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตา อนุสฺสเรยฺยุ, สพฺเพสมฺปสฺส สุทฺทานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. สเทวโก เจปิ ทีฆ โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา เอเต ตโย กุลปุตฺเต ปสนฺนจิตฺตา อนุสฺสเรยฺย, สเทวกสฺสปสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. ปสฺส ทีฆ ยาวญฺเจเต ตโย กุลปุตฺตา พหุชนหิตาย ปฏิปนฺนา พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน ทีโฆ ปรชโน ยกฺโข ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ปฐมํ จูฬโคสิงฺคสาลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. มหาโคสิงฺคสาลสุตฺตํ

[๓๓๒] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โคสิงฺคสาลวนทาเย วิหรติ สมฺพหุเลหิ อภิญฺญาเตหิ อภิญฺญาเตหิ เถเรหิ สาวเกหิ สทฺธึ อายสฺมตา จ สารีปุตฺเตน อายสฺมตา จ มหาโมคฺคลฺลาเนน อายสฺมตา จ มหากสฺสเปน อายสฺมตา จ อนุรุทฺเธน อายสฺมตา จ เรวเตน อายสฺมตา จ อานนฺเทน อญฺเญหิ จ อภิญฺญาเตหิ อภิญฺญาเตหิ เถเรหิ สาวเกหิ สทฺธึ. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนายสฺมา มหากสฺสโป, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปึ เอตทโวจ "อายามาวุโส กสฺสป, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิสฺสาม ธมฺมสฺสวนายาติ. "เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมา จ มหากสฺสโป อายสฺมา จ อนุรุทฺโธ, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึสุ ธมฺมสฺสวนาย. อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตญฺจ มหาโมคฺคลฺลานํ อายสฺมนฺตญฺจ มหากสฺสปึ อายสฺมนฺตญฺจ อนุรุทฺธํ, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมนฺเต ธมฺมสฺสวนาย; ทิสฺวาน, เยนายสฺมา เรวโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ เรวตํ เอตทโวจ "อุปสงฺกมนฺตา โข อมู อาวุโส เรวต สปฺปุริสา, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตน ธมฺมสฺสวนาย. "อายามาวุโส เรวต, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิสฺสาม ธมฺมสฺสวนายาติ. "เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา เรวโต อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจสฺโสสิ. อถ โข อายสฺมา จ เรวโต อายสฺมา จ อานนฺโท, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึสุ ธมฺมสฺสวนาย.

[๓๓๓] อทฺทสา โข อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตญฺจ เรวตํ อายสฺมนฺตญฺจ อานนฺทํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺเต; ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ

อานนฺทํ เอตทโวจ “เอตุ โข อายสฺมา อานนฺโท, สฺวาคตํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภควโต อุปฏฺฐากสฺส ภควโต สนฺติกาวจรสฺส. รมณียํ อาวุโส อานนฺท โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญฺเญ คนฺธา สมฺปวนฺติ. กถัรูเปน อาวุโส อานนฺท ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. “อิธาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร สุตสนฺนิจฺจโย. เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มชฺเฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ ธตา[๑] วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สุปฏิวิทฺธา. โส จตสฺสนฺนํ ปริสานํ ธมฺมํ เทเสติ ปริมณฺฑเลหิ ปทพฺยญฺชเนหิ อนุปฺปทนฺเนหิ อนุสยสมุคฺฆาตาย. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ.

[๓๓๔] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ เรวตํ เอตทโวจ “พฺยากตํ โข อาวุโส เรวต อายสฺมตา อานนฺเทน ยถาสกํ ปฏิภานํ. ตตฺถทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ เรวตํ ปุจฺฉาม, รมณียํ อาวุโส เรวต โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญฺเญ คนฺธา สมฺปวนฺติ. กถัรูเปน อาวุโส เรวต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. “อิธาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปฏิสลฺลานาราโม โหติ ปฏิสลฺลานรโต, อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต, อนิรากตชฺฌาโน, วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต, พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ, เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ.

[๓๓๕] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจ “พฺยากตํ โข อาวุโส อนุรุทฺธ อายสฺมตา เรวเตน ยถาสกํ ปฏิภานํ. ตตฺถทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ปุจฺฉาม, รมณียํ อาวุโส

---

[๑] ฉ.,เท. ธาตา

อนุรุทฺธ โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญฺเญ คนฺธา สมฺปวนฺติ. กถํรูเปน อาวุโส อนุรุทฺธ ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. “อิธาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส สารีปุตฺต จกฺขุมา ปุริโส อุปริปาสาทวรคโต สหสฺสํ เนมิมณฺฑลานํ โวโลเกยฺย; เอวเมว โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกติ. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ.

[๓๓๖] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปึ เอตทโวจ “พฺยากตํ โข อาวุโส กสฺสป อายสฺมตา อนุรุทฺเธน ยถาสกํ ปฏิภานํ. ตตฺถทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปึ ปุจฺฉาม, รมณียํ อาวุโส กสฺสป โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญฺเญ คนฺธา สมฺปวนฺติ. กถํรูเปน อาวุโส กสฺสป ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. “อิธาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ อตฺตนา จ อารญฺญิโก[๑] โหติ อารญฺญิกตฺตสฺส[๒] จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปิณฺฑปาติโก โหติ ปิณฺฑปาติกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปสุกูลิโก โหติ ปสุกูลิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ เตจีวริโก โหติ เตจีวริกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อปฺปิจฺโฉ โหติ อปฺปิจฺฉตาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สนฺตุฏฺโฐ โหติ สนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปวิวิตฺโต โหติ ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อสํสฏฺโฐ โหติ อสํสคฺคสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อารทฺธวิริโย โหติ วิริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สีลสมฺปนฺโน โหติ สีลสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สมาธิสมฺปนฺโน โหติ

---

[๑] สี.,อิ. อารญฺญโก

[๒] สี.,อิ. อารญฺญกตฺตสฺส จ

สมาธิสม๎ปทาย จ วณ๎ณวาที, อตฺตนา จ ปญ๎ญาสม๎ปน๎โน โหติ ปญ๎ญาสม๎ปทาย จ วณ๎ณวาที, อตฺตนา จ วิมุตฺติสม๎ปน๎โน โหติ วิมุตฺติสม๎ปทาย จ วณ๎ณวาที, อตฺตนา จ วิมุตฺติญาณทสฺสนสม๎ปน๎โน โหติ วิมุตฺติญาณทสฺสนสม๎ปทาย จ วณ๎ณวาที. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิง๎คสาลวนำ โสเภยฺยาติ.

[๓๓๗] เอวำ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนฺตำ มหาโมค๎คลฺลานำ เอตทโวจ "พฺยากตำ โข อาวุโส โมค๎คลฺลาน อายสฺมตา มหากสฺสเปน ยถาสกำ ปฏิภานำ. ตตฺถทานิ มยำ อายสฺมนฺตำ มหาโมค๎คลฺลานำ ปุจฺฉาม, รมณียำ อาวุโส โมค๎คลฺลาน โคสิง๎คสาลวนำ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญ๎เญ คนฺธา สม๎ปวนฺติ. กถำรูเปน อาวุโส โมค๎คลฺลาน ภิกฺขุนา โคสิง๎คสาลวนำ โสเภยฺยาติ. "อิธาวุโส สารีปุตฺต เทฺว ภิกฺขู อภิธมฺมกถำ กเถนฺติ, เต อญ๎ญมญ๎ญำ ปญ๎หำ ปุจฺฉนฺติ, อญ๎ญมญ๎ญสฺส ปญ๎หำ ปุฏฺฐา วิสชฺเชนฺติ. โน จ สำสาเทนฺติ[๑] ธมฺมี จ เนสำ กถา ปวตฺตินี[๒] โหติ. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิง๎คสาลวนำ โสเภยฺยาติ.

[๓๓๘] อถ โข อายสฺมา มหาโมค๎คลฺลาโน อายสฺมนฺตำ สารีปุตฺตำ เอตทโวจ "พฺยากตำ โข อาวุโส สารีปุตฺต อมฺเหหิ สพฺเพเหว ยถาสกำ ปฏิภานำ. ตตฺถทานิ มยำ อายสฺมนฺตำ สารีปุตฺตำ ปุจฺฉาม, รมณียำ อาวุโส สารีปุตฺต โคสิง๎คสาลวนำ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญ๎เญ คนฺธา สม๎ปวนฺติ. กถำรูเปน อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิง๎คสาลวนำ โสเภยฺยาติ. "อิธาวุโส โมค๎คลฺลาน ภิกฺขุ จิตฺตำ วสำ วตฺเตติ, โน จ ภิกฺขุ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติ. โส ยาย

---

[๑] ฉ. สำสาเรนฺติ　　[๒] อิ. ปวตฺตนี

วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ. ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺติกสมยํ วิหริตุ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺติกสมยํ วิหรติ. ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายณฺหสมยํ วิหริตุ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายณฺหสมยํ วิหรติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส โมคฺคลฺลาน รญฺโญ วา ราชมหามตฺตสฺส วา นานารตฺตานํ ทุสฺสานํ ทุสฺสกรณฺฑโก ปูโร อสฺส, โส ยญฺเญวทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุปิตุ ตํเตว ทุสฺสยุคํ ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุเปยฺย ยญฺเญว ทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย มชฺฌนฺติกสมยํ ปารุปิตุ, ตํเตว ทุสฺสยุคํ มชฺฌนฺติกสมยํ ปารุเปยฺย; ยญฺเญว ทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย สายณฺหสมยํ ปารุปิตุ, ตํเตว ทุสฺสยุคํ สายณฺหสมยํ ปารุเปยฺย. เอวเมว โข อาวุโส โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุ จิตฺตํ วสีวตฺเตติ, โน จ ภิกฺขุ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติ. โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺติกสมยํ วิหริตุ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺติกสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายณฺหสมยํ วิหริตุ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายณฺหสมยํ วิหรติ. เอวรูเปน โข อาวุโส โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนโสเภยฺยาติ.

[๓๓๙] อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต เต อายสฺมนฺเต เอตทโวจ "พฺยากตํ โข อาวุโส อมฺเหหิ สพฺเพเหว ยถาสกํ ปฏิภานํ. อายามาวุโส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจสฺสาม. ยถา โน ภควา พฺยากริสฺสติ, ตถา นํ ธาเรสฺสามาติ. "เอวํ อาวุโสติ โข เต อายสฺมนฺโต อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํ. อถ โข เต อายสฺมนฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ;

อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิธ ภนฺเต อายสฺมา จ เรวโต อายสฺมา จ อานนฺโท, เยนาหํ, เตนุปสงฺกมึสุ ธมฺมสฺสวนาย. อทฺทสํ โข อหํ ภนฺเต อายสฺมนฺตญฺจ เรวตํ อายสฺมนฺตญฺจ อานนฺทํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺเต, ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจํ ‘เอตุ โข อายสฺมา อานนฺโท, สฺวาคตํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ภควโต อุปฏฺฐากสฺส ภควโต สนฺติกาวจรสฺส รมณียํ อาวุโส อานนฺท โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญฺเญ คนฺธา สมฺปวนฺติ. กถํรูเปน อาวุโส อานนฺท ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท มํ เอตทโวจ “อิธาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร ฯเปฯ อนุสยสมุคฺฆาตาย. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. “สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, ยถาตํ อานนฺโท ว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺย, อานนฺโท หิ สารีปุตฺต พหุสฺสุโต โหติ สุตธโร สุตสนฺนิจฺจโย. เย เต ธมฺมา อาทิกลฺยาณา มชฺเฌกลฺยาณา ปริโยสานกลฺยาณา สาตฺถา สพฺยญฺชนา เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ อภิวทนฺติ, ตถารูปาสฺส ธมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ ธตา วจสา ปริจิตา มนสานุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สุปฏิวิทฺธา. โส จตสฺสนฺนํ ปริสานํ ธมฺมํ เทเสติ ปริมณฺฑเลหิ ปทพฺยญฺชเนหิ อนุปฺปพนฺเธหิ อนุสยสมุคฺฆาตายาติ.

[๓๔๐] เอวํ วุตฺเต, อหํ ภนฺเต อายสฺมนฺตํ เรวตํ เอตทโวจ “พฺยากตํ โข อาวุโส เรวต อายสฺมตา อานนฺเทน ยถาสกํ ปฏิภานํ. ตตฺถทานิ มยं อายสฺมนฺตํ เรวตํ ปุจฺฉาม, รมณียํ อาวุโส เรวต โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญฺเญ คนฺธา สมฺปวนฺติ. กถํรูเปน อาวุโส เรวต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ

โสเภยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อายสฺมา เรวโต มํ เอตทโวจ "อิธาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปฏิสลฺลานาราโม โหติ ปฏิสลฺลานรโต, อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน, วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต, พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. "สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, ยถาตํ เรวโต ว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺย. เรวโต หิ สารีปุตฺต ปฏิสลฺลานาราโม โหติ[๑] ปฏิสลฺลานรโต, อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุตฺโต อนิรากตชฺฌาโน, วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต, พฺรูเหตา สุญฺญาคารานนฺติ.

[๓๔๑] เอวํ วุตฺเต, อหํ ภนฺเต อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ เอตทโวจํ "พฺยากตํ โข อาวุโส อนุรุทฺธ อายสฺมตา เรวเตน ฯเปฯ กถัรูเปน อาวุโส อนุรุทฺธ ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อายสฺมา อนุรุทฺโธ มํ เอตทโวจ "อิธาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส [๒] จกฺขุมา ปุริโส อุปริปาสาทวรคโต สหสฺสํ เนมิมณฺฑลานํ โวโลเกยฺย; เอวเมว โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกติ. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. "สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, ยถาตํ อนุรุทฺโธ ว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺย. อนุรุทฺโธ หิ สารีปุตฺต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกตีติ.

[๓๔๒] เอวํ วุตฺเต, อหํ ภนฺเต อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจ "พฺยากตํ โข อาวุโส กสฺสป อายสฺมตา อนุรุทฺเธน ยถาสกํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. สาริปุตฺต

ปฏิภานํ. ตตฺถทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปึ ปุจฺฉาม ฯเปฯ กถํรูเปน [๑] อาวุโส กสฺสป ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อายสฺมา มหากสฺสโป มํ เอตทโวจ "อิธาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุ อตฺตนา จ อารญฺญโก โหติ อารญฺญกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปิณฺฑปาติโก โหติ ฯเปฯ ปํสุกูลิโก โหติ ฯเปฯ เตจีวริโก โหติ ฯเปฯ อปฺปิจฺโฉ โหติ ฯเปฯ สนฺตุฏฺโฐ โหติ ฯเปฯ ปวิวิตฺโต โหติ ฯเปฯ อสฺสทฺโธ โหติ ฯเปฯ อารทฺธวิริโย โหติ ฯเปฯ สีลสมฺปนฺโน โหติ ฯเปฯ สมาธิสมฺปนฺโน โหติ ฯเปฯ ปญฺญาสมฺปนฺโน โหติ ฯเปฯ วิมุตฺติสมฺปนฺโน โหติ ฯเปฯ อตฺตนา จ วิมุตฺติ ญาณทสฺสนสมฺปนฺโน โหติ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปทาย จ วณฺณวาที. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. "สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, ยถาตํ กสฺสโป ว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺย, กสฺสโป หิ สารีปุตฺต อตฺตนา จ อารญฺญโก โหติ อารญฺญกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปิณฺฑปาติโก โหติ ปิณฺฑปาติกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปํสุกูลิโก โหติ ปํสุกูลิกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ เตจีวริโก โหติ เตจีวริกตฺตสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อปฺปิจฺโฉ โหติ อปฺปิจฺฉตาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สนฺตุฏฺโฐ โหติ สนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปวิวิตฺโต โหติ ปวิเวกสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อสฺสทฺโธ โหติ อสฺสคฺคสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ อารทฺธวิริโย โหติ วิริยารมฺภสฺส จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สีลสมฺปนฺโน โหติ สีลสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ สมาธิสมฺปนฺโน โหติ สมาธิสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ ปญฺญาสมฺปนฺโน โหติ

---

[๑] ฉ.,อิ. โข

ปญฺญาสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ วิมุตฺติสมฺปนฺโน โหติ วิมุตฺติสมฺปทาย จ วณฺณวาที, อตฺตนา จ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺโน โหติ วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปทาย จ วณฺณวาทีติ.

[๓๔๓] เอวํ วุตฺเต, อหํ ภนฺเต อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจํ “พฺยากตํ โข อาวุโส โมคฺคลฺลาน อายสฺมตา จ มหากสฺสเปน ยถาสกํ ปฏิภานํ. ตตฺถทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ปุจฺฉาม ฯเปฯ กถัรูเปน อาวุโส โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มํ เอตทโวจ “อิธาวุโส สารีปุตฺต เทฺว ภิกฺขู อภิธมฺมกถํ กเถนฺติ, เต อญฺญมญฺญํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, อญฺญมญฺญสฺส ปญฺหํ ปุฏฺฐา วิสชฺเชนฺติ, โน จ สํสาเทนฺติ, ธมฺมี จ เนสํ กถา ปวตฺตนี โหติ. เอวรูเปน โข อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. “สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, ยถาตํ โมคฺคลฺลาโน ว สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺย. โมคฺคลฺลาโน หิ สารีปุตฺต ธมฺมกถิโกติ.

[๓๔๔] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควนฺตํ เอตทโวจ “อถ ขฺวาหํ ภนฺเต อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจํ ‘พฺยากตํ โข อาวุโส สารีปุตฺต อมฺเหหิ สพฺเพเหว ยถาสกํ ปฏิภานํ. ตตฺถทานิ มยํ อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ ปุจฺฉาม, รมณียํ อาวุโส สารีปุตฺต โคสิงฺคสาลวนํ, โทสินา รตฺติ, สพฺพผาลิผุลฺลา สาลา, ทิพฺพา มญฺเญ คนฺธา สมฺปวนฺติ. กถัรูเปน อาวุโส สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต มํ เอตทโวจ ‘อิธาวุโส โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุ จิตฺตํ วสํ วตฺเตติ, โน จ ภิกฺขุ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติ. โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุ,

ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ. ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺติกสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺติกสมยํ วิหรติ. ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายณฺหสมยํ วิหรติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส โมคฺคลฺลาน รญฺโญ วา ราชมหามตฺตสฺส วา นานารตฺตานํ ทุสฺสานํ ทุสฺสกรณฺฑโก ปูโร อสฺส, โส ยญฺเญวทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุปิตุํ, ตเทว ทุสฺสยุคํ ปุพฺพณฺหสมยํ ปารุเปยฺย; ยญฺเญวทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย มชฺฌนฺติกสมยํ ปารุปิตุํ, ตเทว ทุสฺสยุคํ มชฺฌนฺติกสมยํ ปารุเปยฺย; ยญฺเญวทุสฺสยุคํ อากงฺเขยฺย สายณฺหสมยํ ปารุปิตุํ, ตเทว ทุสฺสยุคํ สายณฺหสมยํ ปารุเปยฺย. เอวเมว โข อาวุโส โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุ จิตฺตํ วสํ วตฺเตติ, โน จ ภิกฺขุ จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติ. โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺติกสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺติกสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายณฺหสมยํ วิหรติ. เอวรูเปน โข อาวุโส โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. “สาธุ สาธุ โมคฺคลฺลาน, ยถาตํ สารีปุตฺโต วสมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺย. สารีปุตฺโต หิ โมคฺคลฺลาน จิตฺตํ วสํ วตฺเตติ, โน จ สารีปุตฺโต จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติ. โส ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ ปุพฺพณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา ปุพฺพณฺหสมยํ วิหรติ; ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ มชฺฌนฺติกสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา มชฺฌนฺติกสมยํ วิหรติ. ยาย วิหารสมาปตฺติยา อากงฺขติ สายณฺหสมยํ วิหริตุํ, ตาย วิหารสมาปตฺติยา สายณฺหสมยํ วิหรตีติ.

[๓๔๕] เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "กสฺส นุ โข ภนฺเต สุภาสิตนฺติ. "สพฺเพสํ โว สารีปุตฺต สุภาสิตํ ปริยาเยน. อปิจ มม วจนํ[๑] สุณาถ, "ยถารูเปน ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ. อิธ สารีปุตฺต ภิกฺขุ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุ๋ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา 'น ตาวาหํ อิมํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ, ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ.[๒] เอวรูเปน โข สารีปุตฺต ภิกฺขุนา โคสิงฺคสาลวนํ โสเภยฺยาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต อายสฺมนฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทุติยํ มหาโคสิงฺคสาลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ. [๒] ฉ.,เท.,อิ. วิมุจฺจิสฺสตีติ

๓. มหาโคปาลสุตฺตํ

[๓๔๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"เอกาทสหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคโต โคปาลโก อภพฺโพ โคคณํ ปริหริตุํ ผาติกาตุํ. กตเมหิ เอกาทสหิ, อิธ ภิกฺขเว โคปาลโก น รูปญฺญู โหติ, น ลกฺขณกุสโล โหติ, น อาสาฏิกํ สาเฏตา โหติ, น วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ, น ธูมํ กตฺตา โหติ, น ติตฺถํ ชานาติ, น ปีตํ ชานาติ, น วีถึ ชานาติ, น โคจรกุสโล โหติ, อนวเสสโทหี จ โหติ, เย เต อุสภา โคปิตโร โคปรินายกา, เต น อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ, อิเมหิ โข ภิกฺขเว เอกาทสหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต โคปาลโก อภพฺโพ โคคณํ ปริหริตุํ ผาติกาตุํ. เอวเมว โข ภิกฺขเว เอกาทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิตุํ. กตเมหิ เอกาทสหิ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น รูปญฺญู โหติ, น ลกฺขณกุสโล โหติ, น อาสาฏิกํ สาเฏตา โหติ, น วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ, น ธูมํ กตฺตา โหติ, น ติตฺถํ ชานาติ, น ปีตํ ชานาติ, น วีถึ ชานาติ, น โคจรกุสโล โหติ, อนวเสสโทหี จ โหติ, เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา, เต น อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ.

[๓๔๗] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น รูปญฺญู โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ 'ยงฺกิญฺจิ รูปํ สพฺพํ รูปํ จตฺตาริ มหาภูตานิ จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น รูปญฺญู โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ลกฺขณกุสโล โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ‘กมฺมลกฺขโณ พาโล กมฺมลกฺขโณ ปณฺฑิโตติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ลกฺขณกุสโล โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น อาสาฏิกํ สาเฏตา โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ อธิวาเสติ, น ปชหติ, น วิโนเทติ, น พฺยนฺตีกโรติ, น อนภาวงฺคเมติ; อุปฺปนฺนํ พฺยาปาทวิตกฺกํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนํ, วิหึสาวิตกฺกํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม อธิวาเสติ, น ปชหติ, น วิโนเทติ, น พฺยนฺตีกโรติ, น อนภาวงฺคเมติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น อาสาฏิกํ สาเฏตา โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น วณฺณ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ อนุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ๎, ตสฺส สංวราย น ปฏิปชฺชติ, น รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย น สංวรං อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิญฺญาย นิมิตฺตคฺคาหี โหติ อนุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं มนินฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ๎, ตสฺส สංวราย น ปฏิปชฺชติ, น รกฺขติ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย น สංวรं อาปชฺชติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น วณฺณ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ฐูมं กตฺตา โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมं น วิตฺถาเรน ปเรสं เทเสตา โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ฐูมं กตฺตา โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ติตฺถํ ชานาติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ภิกฺขู พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา, เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา น ปริปุจฺฉติ, น ปริปญฺหติ 'อิทํ ภนฺเต กถํ, อิมสฺส โก อตฺโถติ. ตสฺส เต อายสฺมนฺโต อวิวฏญฺเจว น วิวรนฺติ. อนุตฺตานีกตญฺจ น อุตฺตานีกโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขฏฺฐานิเยสุ ธมฺเมสุ กงฺขํ น ปฏิวิโนเทนฺติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ติตฺถํ ชานาติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ปีตํ ชานาติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน น ลภติ ธมฺมเวทํ, น ลภติ อตฺถเวทํ, น ลภติ ธมฺมูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ปีตํ ชานาติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น วีถึ ชานาติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น วีถึ ชานาติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น โคจรกุสโล โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ยถาภูตํ นปฺปชานาติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ น โคจรกุสโล โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนวเสสโทหี จ โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธา คหปติกา อภิหฏฺฐุํ ปวาเรนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ, ตตฺถ ภิกฺขุ มตฺตํ น ชานาติ ปฏิคฺคหณาย. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนวเสสโทหี โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา, เต น อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา

สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา, เตสุ น เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐเปติ[๑] อาวิ เจว รโห จ, น เมตฺตํ วจีกมฺมํ ฯเปฯ น เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐเปติ อาวิ เจว รโห จ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา, เต น อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ.

อิเมหิ โข ภิกฺขเว เอกาทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิตุํ.

[๓๔๘] เอกาทสหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคโต โคปาลโก ภพฺโพ โคคณํ ปริหริตุํ ผาติกาตุํ. กตเมหิ เอกาทสหิ, อิธ ภิกฺขเว โคปาลโก รูปญฺญู โหติ, ลกฺขณกุสโล โหติ, อาสาฏิกํ สาเฏตา โหติ, วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ, ธูมํ กตฺตา โหติ, ติตฺถํ ชานาติ, ปีตํ ชานาติ, วีถึ ชานาติ, โคจรกุสโล โหติ, สาวเสสโทหี จ โหติ, เย เต อุสภา โคปิตโร โคปรินายกา, เต อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ. อิเมหิ โข ภิกฺขเว เอกาทสหิ องฺเคหิ สมนฺนาคโต โคปาลโก ภพฺโพ โคคณํ ปริหริตุํ ผาติกาตุํ. เอวเมว โข ภิกฺขเว เอกาทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิตุํ. กตเมหิ เอกาทสหิ, อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูปญฺญู โหติ, ลกฺขณกุสโล โหติ, อาสาฏิกํ สาเฏตา โหติ, วณํ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ, ธูมํ กตฺตา โหติ, ติตฺถํ ชานาติ, ปีตํ ชานาติ, วีถึ ชานาติ, โคจรกุสโล โหติ, สาวเสสโทหี จ โหติ, เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา เต อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปจฺจุปฏฺฐาเปติ, เอวมุปริปิ.

[๓๔๙] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูปญฺญู โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ 'ยงฺกิญฺจิ รูปํ สพฺพํ รูปํ จตฺตาริ มหาภูตานิ จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูปญฺญู โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ลกฺขณกุสโล โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ 'กมฺมลกฺขโณ พาโล, กมฺมลกฺขโณ ปณฺฑิโตติ ยถาภูตํ ปชานาติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ลกฺขณกุสโล โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อาสาฏิกํ สาเฏฺตา[๑] โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสติ, ปชหติ, วิโนเทติ, พฺยนฺตีกโรติ, อนภาวงฺคเมติ; อุปฺปนฺนํ พฺยาปาทวิตกฺกํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนํ วิหึสาวิตกฺกํ ฯเปฯ อุปฺปนฺนุปฺปนฺเน ปาปเก อกุสเล ธมฺเม นาธิวาเสติ, ปชหติ, วิโนเทติ, พฺยนฺตีกโรติ, อนภาวงฺคเมติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อาสาฏิกํ สาเฏฺตา โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วณฺณ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทं สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं มนินฺทฺริยं อสංวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ วณฺณ ปฏิจฺฉาเทตา โหติ.

---

[๑] ฉ.,เท. หาเรตา

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐูมํ กตฺตา โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสตา โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐูมํ กตฺตา โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ติตฺถํ ชานาติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ภิกฺขู เถรา พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา, เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉติ ปริปญฺหติ 'อิทํ ภนฺเต กถํ, อิมสฺส โก อตฺโถติ. ตสฺส เต อายสฺมนฺโต อวิวฏญฺเจว วิวรนฺติ, อนุตฺตานีกตญฺจ อุตฺตานีกโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขฏฺฐานิเยสุ ธมฺเมสุ กงฺขํ ปฏิวิโนเทนฺติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ติตฺถํ ชานาติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีตํ ชานาติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีตํ ชานาติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วีถึ ชานาติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ยถาภูตํ ปชานาติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ วีถึ ชานาติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โคจรกุสโล โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน ยถาภูตํ ปชานาติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โคจรกุสโล โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สาวเสสโทหี จ โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธา คหปติกา อภิหฏฺฐุํ ปวาเรนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ, ตตฺร ภิกฺขุ มตฺตํ ชานาติ ปฏิคฺคหณาย. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สาวเสสโทหี โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา, เต อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา, เตสุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐเปติ อาวี เจว รโห จ, เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐเปติ อาวิ เจว รโห จ, เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐเปติ อาวิ เจว รโห จ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ภิกฺขู เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปรินายกา, เต อติเรกปูชาย ปูเชตา โหติ.

อิเมหิ โข ภิกฺขเว เอกาทสหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุฑฺฒึ วิรูพฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิตุนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ตติยํ มหาโคปาลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. จูฬโคปาลสุตฺตํ

[๓๕๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา วชฺชีสุ วิหรติ อุกฺกเวลายํ คงฺคาย นทิยา ตีเร. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว มาคธโก โคปาลโก ทุปฺปญฺญชาติโก วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สารทสมเย อสมเวกฺขิตฺวา คงฺคาย นทิยา โอริมตีรํ อสมเวกฺขิตฺวา ปาริมตีรํ อติตฺเถเนว คาโว ปตาเรสิ อุตฺตรํ ตีรํ สุวิเทหานํ. อถ โข ภิกฺขเว คาโว มชฺเฌ คงฺคาย นทิยา โสเต อามณฺฑลิกํ กริตฺวา ตตฺเถว อนยพฺยสนํ อาปชฺชึสุ. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ภิกฺขเว มาคธโก โคปาลโก ทุปฺปญฺญชาติโก วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สารทสมเย อสมเวกฺขิตฺวา คงฺคาย นทิยา โอริมตีรํ อสมเวกฺขิตฺวา ปาริมตีรํ อติตฺเถเนว คาโว ปตาเรสิ อุตฺตรํ ตีรํ สุวิเทหานํ; เอวเมว โข ภิกฺขเว เย[๑] เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา อกุสลา อิมสฺส โลกสฺส, อกุสลา ปรสฺส โลกสฺส, อกุสลา มารเธยฺยสฺส, อกุสลา อมารเธยฺยสฺส, อกุสลา มจฺจุเธยฺยสฺส, อกุสลา อมจฺจุเธยฺยสฺส. เตสํ, เย โสตพฺพํ สทฺทหาตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, เตสํ ตํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย.

[๓๕๑] ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว มาคธโก โคปาลโก สปฺปญฺญชาติโก วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สารทสมเย สมเวกฺขิตฺวา คงฺคาย นทิยา โอริมตีรํ สมเวกฺขิตฺวา ปาริมตีรํ ติตฺเถเนว คาโว ปตาเรสิ อุตฺตรํ ตีรํ สุวิเทหานํ. โส ปฐมํ ปตาเรสิ, เย เต อุสภา โคปิตโร โคปริณายกา, เต ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ.

---

[๑] ฉ.,เท. เย หิ เกจิ

อถาปเร ปตาเรสิ พลวคาเว ทมฺมคาเว. เต[๑] ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ. อถาปเร ปตาเรสิ วจฺฉตเร วจฺฉตริโย, เตปิ ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ. อถาปเร ปตาเรสิ วจฺฉเก กิสพลิเก, เตปิ ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ. ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว วจฺฉโก ตรุณโก ตาวเทว ชาตโก มาตุ โครวเกน วุยฺหมาโน, โสปิ ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมาสิ. ตํ กิสฺส เหตุ. ปณฺฑิตตฺตา. ตถา หิ โส ภิกฺขเว มาคธโก โคปาลโก สปฺปญฺญชาติโก วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สารทสมเย สมเวกฺขิตฺวา คงฺคาย นทิยา โอริมตีรํ สมเวกฺขิตฺวา ปาริมตีรํ ติตฺเถเนว คาโว ปตาเรสิ อุตฺตรํ ตีรํ สุวิเทหานํ; เอวเมว โข ภิกฺขเว เย เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กุสลา อิมสฺส โลกสฺส, กุสลา ปรสฺส โลกสฺส, กุสลา มารเธยฺยสฺส, กุสลา อมารเธยฺยสฺส, กุสลา มจฺจุเธยฺยสฺส, กุสลา อมจฺจุเธยฺยสฺส, เตสํ เย โสตพฺพํ สทฺทหาตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, เตสํ ตํ ภวสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

[๓๕๒] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว, เย เต อุสภา โคปิตโร โคปรินายกา, เต ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ; เอวเมว โข ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู อรหนฺโต ขีณาสวา วุสิตวนฺโต กตกรณียา โอหิตภารา อนุปฺปตฺตสทตฺถา ปริกฺขีณภวสญฺโญชนา สมฺมทญฺญา วิมุตฺตา, เตปิ[๒] ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คตา. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เต พลวคาโว ทมฺมคาโว ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ; เอวเมว โข ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน, อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา, เตปิ ติริยํ มารสฺส

---

[๑] ฉ. เตปิ [๒] ฉ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คมิสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เย เต วจฺฉตรา วจฺฉตริโย ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ; เอวเมว โข ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตา สกทาคามิโน สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสนฺติ, เตปิ ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คมิสฺสนฺติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว วจฺฉกา กิสพลิกา ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ; เอวเมว โข ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นิยตา สมฺโพธิปรายนา, เตปิ ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมํสุ.[๑] เสยฺยถาปิ โส ภิกฺขเว วจฺฉโก ตรุณโก ตาวเทว ชาตโก มาตุ โครวเกน วุยฺหมาโน ติริยํ คงฺคาย โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ อคมาสิ; เอวเมว โข ภิกฺขเว, เย เต ภิกฺขู ธมฺมานุสาริโน สทฺธานุสาริโน, เตปิ ติริยํ มารสฺส โสตํ เฉตฺวา โสตฺถินา ปารํ คมิสฺสนฺติ.

อหํ โข ปน ภิกฺขเว กุสโล อิมสฺส โลกสฺส, กุสโล ปรสฺส โลกสฺส, กุสโล มารเธยฺยสฺส, กุสโล อมารเธยฺยสฺส, กุสโล มจฺจุเธยฺยสฺส, กุสโล อมจฺจุเธยฺยสฺส. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว เย โสตพฺพํ สทฺทหาตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, เตสํ ตํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายาติ.

อิทมโวจ ภควา. อิทํ วตฺวาน สุคโต, อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา

“อยํ โลโก ปรโลโก ชานตา สุปฺปกาสิโต
ยญฺจ มาเรน สมฺปตฺตํ อปฺปตฺตํ ยญฺจ มจฺจุนา.

---

[๑] ฉ. คมิสฺสนฺติ

สพฺพํ โลกํ อภิญฺญาย　　สมฺพุทฺเธน ปชานตา
วิวฏฺฏ อมตทฺวารํ　　เขมํ นิพฺพานปตฺติยา.
ฉนฺนํ ปาปิมโต โสตํ　　วิทฺธสฺตํ วินฬีกตํ
ปามุชฺชพหุลา[๑] โหถ　　เขมํ ปตฺเถถ[๒] ภิกฺขโวติ.

จตุตฺถํ จูฬโคปาลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปาโมชฺช..　　[๒] ฉ.,เท. ปตฺตตฺถ, อิ. ปตฺถถ

๕. จูฬสจฺจกสุตฺตํ

[๓๕๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ. เตน โข ปน สมเยน สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต เวสาลิยํ ปฏิวสติ ภสฺสปฺปวาทิโก ปณฺฑิตวาโท สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส. โส เวสาลิยํ ปริสติ เอวํ วาจํ ภาสติ "นาหํ ตํ ปสฺสามิ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา สงฺฆี คณี คณาจริยํ, อปิจ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปฏิชานมานํ, โย มยา วาเทน วาทํ สมารทฺโธ น สงฺกมฺเปยฺย น สมฺปกมฺเปยฺย น สมฺปเวเธยฺย, ยสฺส น กจฺเฉหิ เสทา มุญฺเจยฺยุ, ถูณญฺเจปาหํ อเจตนํ วาเทน วาทํ สมารเภยฺยํ, สาปิ มยา วาเทน วาทํ สมารทฺธา สงฺกมฺเปยฺย สมฺปกมฺเปยฺย สมฺปเวเธยฺย. โก ปน วาโท มนุสฺสภูตสฺสาติ.

อถ โข อายสฺมา อสฺสชิ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลิยํ[๑] ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อทฺทสา โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต เวสาลิยํ ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน อายสฺมนฺตํ อสฺสชึ ทูรโต ว คจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน, เยนายสฺมา อสฺสชิ, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อสฺสชินา สทฺธึ สมฺโมทิ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต อายสฺมนฺตํ อสฺสชึ เอตทโวจ "กถํ ปน โภ อสฺสชิ สมโณ โคตโม สาวเก วิเนติ, กถํภาคา จ ปน สมณสฺส โคตมสฺส สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตีติ. "เอวํ โข อคฺคิเวสฺสน ภควา สาวเก วิเนติ, เอวํภาคา จ ปน ภควโต สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตติ 'รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ; รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เวสาลึ

สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา; สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ. “เอวํ โข อคฺคิเวสฺสน ภควา สาวเก วิเนติ, เอวํภาคา จ ปน ภควโต สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตีติ. “ทุสฺสุตํ วต โภ อสฺสชิ อสฺสุมฺห, เย มยํ เอวํวาทึ สมณํ โคตมํ อสฺสุมฺห; อปฺเปวนาม[๑] มยํ กทาจิ กรหจิ เตน โภตา โคตเมน สทฺธึ สมาคมํ[๒] คจฺเฉยฺยาม, อปฺเปวนาม สิยา โกจิเทว กถาสลฺลาโป, อปฺเปวนาม ตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจยฺยามาติ.

[๓๕๔] เตน โข ปน สมเยน ปญฺจมตฺตานิ ลิจฺฉวิสตานิ สนฺถาคาเร[๓] สนฺนิปติตานิ โหนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน. อถ โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต, เยน เต ลิจฺฉวี, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ลิจฺฉวี เอตทโวจ “อภิกฺกมนฺตุ โภนฺโต ลิจฺฉวี, อภิกฺกมนฺตุ โภนฺโต ลิจฺฉวี; อชฺช เม สมเณน โคตเมน สทฺธึ กถาสลฺลาโป ภวิสฺสติ. สเจ เม สมโณ โคตโม ตถา ปติฏฺฐหิสฺสติ, ยถา จ เม ญาตญฺญตเรน สาวเกน อสฺสชินา นาม ภิกฺขุนา ปติฏฺฐิตํ. เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส ทีฆโลมิกํ เอฬกํ โลเมสุ คเหตฺวา อากฑฺเฒยฺย ปริกฑฺเฒยฺย สมฺปริกฑฺเฒยฺย; เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ อากฑฺฒิสฺสามิ ปริกฑฺฒิสฺสามิ สมฺปริกฑฺฒิสฺสามิ. เสยฺยถาปิ นาม พลวา โสณฺฑิกา-กมฺมกาโร มหนฺตํ โสณฺฑิกากิลญฺชํ คมฺภีเร อุทกรหเท ปกฺขิปิตฺวา กณฺเณ คเหตฺวา อากฑฺเฒยฺย ปริกฑฺเฒยฺย สมฺปริกฑฺเฒยฺย; เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ อากฑฺฒิสฺสามิ ปริกฑฺฒิสฺสามิ สมฺปริกฑฺฒิสฺสามิ. เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส โสณฺฑิกาฐุตฺโต ถาลํ[๔] กณฺเณ คเหตฺวา โอธุเนยฺย นิทฺธุเนยฺย นิปฺโปเสยฺย;[๕] เอวเมวาหํ

---

[๑] อิ. อปฺเปว จ นาม
[๒] ฉ.,เท.,อิ. สมาคจฺเฉยฺย
[๓] ฉ.,เท. สนฺธาคาเร
[๔] อิ. วาลํ
[๕] ฉ.,เท. นิปฺโผเฏยฺย อิ. นิจฺฉาเทยฺย

สมณํ โคตมํ วาเทน วาทํ โอธุนิสฺสามิ นิทฺธุนิสฺสามิ นิปฺโปจิสฺสามิ.[๑] เสยฺยถาปิ นาม กุญฺชโร สฏฺฐิหายโน คมฺภีรํ โปกฺขรณึ โอคาเหตฺวา สาณโธวิกํ นาม กีฬิตชาตํ กีฬติ; เอวเมวาหํ สมณํ โคตมํ สาณโธวิกํ มญฺเญ กีฬิตชาตํ กีฬิสฺสามิ. อภิกฺกมนฺตุ โภนฺโต ลิจฺฉวี, อภิกฺกมนฺตุ โภนฺโต ลิจฺฉวี; อชฺช เม สมเณน โคตเมน สทฺธึ กถาสลฺลาโป ภวิสฺสตีติ. ตตฺเถกจฺเจ ลิจฺฉวี เอวมาหํสุ "กึ สมโณ โคตโม สจฺจกสฺส นิคนฺถปุตฺตสฺส วาทํ อาโรเปสฺสติ, อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต สมณสฺส โคตมสฺส วาทํ อาโรเปสฺสตีติ. เอกจฺเจ ลิจฺฉวี เอวมาหํสุ "กึ โส ภวมาโน สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต, โย ภควโต วาทํ อาโรเปสฺสติ, อถ โข ภควา สจฺจกสฺส นิคนฺถปุตฺตสฺส วาทํ อาโรเปสฺสตีติ. อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ปญฺจมตฺเตหิ ลิจฺฉวิสเตหิ ปริวุโต, เยน มหาวนํ กูฏาคารสาลา, เตนุปสงฺกมิ.

[๓๕๕] เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู อพฺโภกาเส จงฺกมนฺติ. อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ "กหนฺนุ โข โภ เอตรหิ โส ภวं โคตโม วิหรติ, ทสฺสนกามา หิ มยํ ตํ ภวนฺตํ โคตมนฺติ. "เอส อคฺคิเวสฺสน ภควา มหาวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสินฺโนติ. อถ โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต มหติยา ลิจฺฉวิปริสาย สทฺธึ มหาวนํ อชฺโฌคาเหตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียं กถं สาราณียं วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตं นิสีทิ. เตปิ โข ลิจฺฉวี; อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ. อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียं กถं สาราณียं วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ. อปฺเปกจฺเจ,

---

[๑] ฉ.,เท. นิปฺโผเฏสฺสามิ อิ. นิจฺฉาเทสฺสามิ

เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. อปฺเปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ.

[๓๕๖] เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "ปุจฺเฉยฺยาหํ ภวนฺตํ โคตมํ กิญฺจิเทว เทสํ; สเจ เม ภวํ โคตโม โอกาสํ กโรติ ปญฺหสฺส เวยฺยากรณายาติ. "ปุจฺฉ อคฺคิเวสฺสน ยทากงฺขสีติ. "กถํ ปน ภวํ โคตโม สาวเก วิเนติ, กถํภาคา จ ปน โภโต โคตมสฺส สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตีติ. "เอวํ โข อหํ อคฺคิเวสฺสน สาวเก วิเนมิ, เอวํภาคา จ ปน เม สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตติ 'รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ, เวทนา อนิจฺจา, สญฺญา อนิจฺจา, สงฺขารา อนิจฺจา, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ; รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา; สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ. เอวํ โข อหํ อคฺคิเวสฺสน สาวเก วิเนมิ, เอวํภาคา จ ปน เม สาวเกสุ อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตตีติ. "อุปมา มํ โภ โคตม ปฏิภาตีติ. "ปฏิภาตุ ตํ อคฺคิเวสฺสนาติ ภควา อโวจ.

"เสยฺยถาปิ โภ โคตม เย เกจิเม วีชคามภูตคามา วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติ, สพฺเพ เต ปจวึ นิสฺสาย ปจวิยํ ปติฏฺฐาย, เอวเมเต วีชคามภูตคามา วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติ. เสยฺยถาปิ วา ปน โภ โคตม เย เกจิเม พลกรณียา กมฺมนฺตา กรียนฺติ, สพฺเพ เต ปจวึ นิสฺสาย ปจวิยํ ปติฏฺฐาย, เอวเมเต พลกรณียา กมฺมนฺตา กรียนฺติ. เอวเมว โข โภ โคตม รูปตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล รูเป ปติฏฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวติ, เวทนตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล เวทนาย

ปติฏฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวติ, สญฺญตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล สญฺญาย ปติฏฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวติ, สงฺขารตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล สงฺขาเรสุ ปติฏฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวติ, วิญฺญาณตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล วิญฺญาเณ ปติฏฺฐาย ปุญฺญํ วา อปุญฺญํ วา ปสวตีติ.

"นนุ ตं[๑] อคฺคิเวสฺสน เอวํ วเทสิ 'รูปี เม อตฺตา, เวทนา เม อตฺตา, สญฺญา เม อตฺตา, สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตาติ. "อหํ หิ โภ โคตม เอวํ วทามิ 'รูปี เม อตฺตา, เวทนา เม อตฺตา, สญฺญา เม อตฺตา, สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตาติ, อยญฺจ มหตี ชนตาติ.

"กึ หิ เต อคฺคิเวสฺสน มหตี ชนตา กริสฺสติ. อิงฺฆ ตฺวํ อคฺคิเวสฺสน สกเญว วาทํ นิพฺเพเฐหีติ. "อหํ หิ โภ โคตม เอวํ วทามิ 'รูปี เม อตฺตา, เวทนา เม อตฺตา, สญฺญา เม อตฺตา, สงฺขารา เม อตฺตา, วิญฺญาณํ เม อตฺตาติ.

[๓๕๗] "เตนหิ อคฺคิเวสฺสน ตญฺเญวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิ, ยถา เต ขเมยฺย, ตถา นํ[๒] พฺยากเรยฺยาสิ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. วตฺเตยฺย รญฺโญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส สกสฺมึ วิชิเต วโส ฆาเตตายํ วา ฆาเตตุํ ชาเปตายํ วา ชาเปตุํ ปพฺพาเชตายํ วา ปพฺพาเชตุํ, เสยฺยถาปิ รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, เสยฺยถาปิ วา ปน รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺสาติ. "วตฺเตยฺย โภ โคตม รญฺโญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส สกสฺมึ วิชิเต วโส ฆาเตตายํ วา ฆาเตตุํ ชาเปตายํ วา ชาเปตุํ ปพฺพาเชตายํ วา ปพฺพาเชตุํ, เสยฺยถาปิ รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, เสยฺยถาปิ

---

[๑] ฉ.,เท. ตฺวํ [๒] ฉ.,เท. ตํ

วา ปน รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส. อิเมสมฺปิ หิ โภ โคตม สงฺฆานํ คณานํ. เสยฺยถีทํ. วชฺชีนํ มลฺลานํ วตฺตติ สกสฺมึ วิชิเต วโส ฆาเตตายํ วา ฆาเตตุํ ชาเปตายํ วา ชาเปตุํ ปพฺพาเชตายํ วา ปพฺพาเชตุํ. กึ ปน รญฺโญ ขตฺติยสฺส มุทฺธาวสิตฺตสฺส, เสยฺยถาปิ รญฺโญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส, เสยฺยถาปิ วา ปน รญฺโญ มาคธสฺส อชาตสตฺตุสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส. วตฺเตยฺย โภ โคตม วตฺติตุญฺจมรหตีติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ 'รูปี เม อตฺตาติ, วตฺตติ เต ตสฺมึ รูเป วโส 'เอวํ เม รูปี โหตุ, เอวํ เม รูปี มา อโหสีติ. เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ. ทุติยมฺปิ โข ภควา สจฺจกํ นิคณฺฐปุตฺตํ เอตทโวจ "ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ 'รูปี เม อตฺตาติ, วตฺตติ เต ตสฺมึ รูเป วโส 'เอวํ เม รูปี โหตุ, เอวํ เม รูปี มา อโหสีติ. เอวํ วุตฺเต, ทุติยมฺปิ โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ตุณฺหี อโหสิ. อถ โข ภควา สจฺจกํ นิคนฺถปุตฺตํ เอตทโวจ "พฺยากโรหิทานิ อคฺคิเวสฺสน, นทานิ เต ตุณฺหีภาวสฺส กาโล; โย[๑] โข อคฺคิเวสฺสน ตถาคเตน ยาวตติยํ สหธมฺมิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น พฺยากโรติ, เอตฺเถวสฺส สตฺตธา มุทฺธา ผลิสฺสตีติ.[๒]

เตน โข ปน สมเยน วชิรปาณี ยกฺโข อยสํ วชิรํ อาทาย อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สโตติภูตํ สจฺจกสฺส นิคณฺฐปุตฺตสฺส อุปริเวหาย[๓] สณฺฐิโต[๓] โหติ "สจายํ สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ภควตา ยาวตติยํ สหธมฺมิกํ ปญฺหํ ปุฏฺโฐ น พฺยากโรติ,[๔] เอตฺเถวสฺส สตฺตธา

---

[๑] ฉ.,เท. โย โกจิ
[๒] ฉ.,เท. ผลติ
[๓-๓] ฉ.,เท. อุปริเวหาสํ ฐิโต
[๔] ฉ.,เท.,อิ. พฺยากริสฺสติ

มุทฺธํ ผาเลสฺสามีติ. ตํ โข ปน วชิรปาณึ ยกฺขํ ภควา เจว ปสฺสติ, สจฺจโก จ นิคนฺถปุตฺโต. อถ โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ภีโต สํวิคฺโค โลมหฏฺฐชาโต ภควนฺตเยว ตาณํ คเวสี ภควนฺตเยว เลณํ คเวสี ภควนฺตเยว สรณํ คเวสี ภควนฺตํ เอตทโวจ "ปุจฺฉตุ มํ ภวํ โคตโม, พฺยากริสฺสามีติ.

[๓๕๘] "ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ 'รูปี เม อตฺตาติ, วตฺตติ เต ตสฺมึ รูเป วโส 'เอวํ เม รูปี โหตุ, เอวํ เม รูปี มา อโหสีติ. "โน หิทํ โภ โคตม.

"มนสิกโรหิ[๑] อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยากโรหิ; น โข เต สนฺธียติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปุริมํ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ 'เวทนา เม อตฺตาติ, วตฺตติ เต ตาย[๒] เวทนาย[๒] วโส 'เอวํ เม เวทนา โหตุ, เอวํ เม เวทนา มา อโหสีติ. "โน หิทํ โภ โคตม.

"มนสิกโรหิ อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยากโรหิ; น โข เต สนฺธียติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปุริมํ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ 'สญฺญา เม อตฺตาติ, วตฺตติ เต ตาย สญฺญาย วโส 'เอวํ เม สญฺญา โหตุ, เอวํ เม สญฺญา มา อโหสีติ. "โน หิทํ โภ โคตม.

"มนสิกโรหิ อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยากโรหิ; น โข เต สนฺธียติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปุริมํ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ 'สงฺขารา เม อตฺตาติ, วตฺตติ เต เตสุ สงฺขาเรสุ วโส 'เอวํ เม สงฺขารา โหนฺตุ, เอวํ เม สงฺขารา มา อเหสุนฺติ. โน หิทํ โภ โคตม.

---

[๑] ฉ. มนสิ กโรหิ, เอวมุปริปิ. [๒-๒] ฉ.,เท. ติสฺสํ เวทนายํ

"มนสิกโรหิ อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยากโรหิ; น โข เต สนฺธียติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปุริมํ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. ยํ ตฺวํ เอวํ วเทสิ 'วิญฺญาณํ เม อตฺตาติ วตฺตติ, เต ตสฺมึ วิญฺญาเณ วโส 'เอวํ เม วิญฺญาณํ โหตุ, เอวํ เม วิญฺญาณํ มา อโหสีติ. "โน หิทํ โภ โคตม.

"มนสิกโรหิ อคฺคิเวสฺสน, มนสิกริตฺวา โข อคฺคิเวสฺสน พฺยากโรหิ; น โข เต สนฺธียติ ปุริเมน วา ปจฺฉิมํ ปจฺฉิเมน วา ปุริมํ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. รูปี นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. "อนิจฺจํ โภ โคตม. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. "ทุกฺขํ โภ โคตม. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ. กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. "โน เหตํ[๑] โภ โคตม.

"ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. "เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ. "อนิจฺจํ โภ โคตม. "ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ สุขํ วาติ. "ทุกฺขํ โภ โคตม. "ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ. กลฺลํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ. "โน เหตํ โภ โคตม.

"ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. โย นุ โข ทุกฺขํ อลฺลีโน ทุกฺขํ อุปคโต ทุกฺขํ อชฺโฌสิโต ทุกฺขํ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสติ, อปิ นุ โข โส สามํ วา ทุกฺขํ ปริชาเนยฺย, ทุกฺขํ วา ปริกฺเขเปตฺวา วิหเรยฺยาติ. "กิญฺหิ สิยา โภ โคตม, "โน หิทํ โภ โคตมาติ.

"ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. นนุ ตฺวํ เอวํ สนฺเต ทุกฺขํ อลฺลีโน ทุกฺขํ อุปคโต ทุกฺขํ อชฺโฌสิโต ทุกฺขํ 'เอตํ มม, เอโสหมสฺมิ, เอโส เม อตฺตาติ สมนุปสฺสสีติ. "กิญฺหิ โน สิยา โคตมาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. หิทํ

[๓๕๙] “เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน ปุริโส สารตฺถิโก สารคเวสี สารปริเยสนํ จรมาโน ติณฺหํ กุธารึ[๑] อาทาย วนํ ปวิเสยฺย, โส ตตฺถ ปสฺเสยฺย มหนฺตํ กทลิกฺขนฺธํ อุชุํ นวํ อกุกฺกุฏฺฐชาตํ,[๒] ตเมนํ มูเล ฉินฺเทยฺย, มูเล เฉตฺวา อคฺเค ฉินฺเทยฺย, อคฺเค เฉตฺวา ปตฺตวฏฺฏึ วีนิพฺภุเชยฺย, โส ตตฺถ ปตฺตวฏฺฏึ วีนิพฺภุชนฺโต เผคฺคุมฺปิ นาธิคจฺเฉยฺย, กุโต สารํ; เอวเมว โข ตฺวํ อคฺคิเวสฺสน มยา สกสฺมึ วาเท สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุภาสิยมาโน สมนุคฺคาหิยมาโน ริตฺโต ตุจฺโฉ อปรทฺโธ. ภาสิตา โข ปน เต เอสา อคฺคิเวสฺสน เวสาลิยํ ปริสติ วาจา “นาหนฺตํ ปสฺสามิ สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา สงฺฆึ คณึ คณาจริยํ, อปิจ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปฏิชานมานํ. โย มยา วาเทน วาทํ สมารทฺโธ น สงฺกมฺเปยฺย น สมฺปกมฺเปยฺย น สมฺปเวเธยฺย. ยสฺส น กจฺเฉหิ เสทา มุญฺเจยฺยุํ, ถูณญฺเจปาหํ อเจตนํ วาเทน วาทํ สมารเภยฺยํ. สาปิ มยา วาเทน วาทํ สมารทฺธา สงฺกมฺเปยฺย สมฺปกมฺเปยฺย สมฺปเวเธยฺย. โก ปน วาโท มนุสฺสภูตสฺสาติ. ตุยฺหํ โข ปน อคฺคิเวสฺสน อปฺเปกจฺจานิ เสทพินฺทูนิ นลาฏมุตฺตานิ อุตฺตราสงฺคํ วินิพฺภินฺทิตฺวา ภูมิยํ ปติฏฺฐิตานิ, มยฺหํ โข ปน อคฺคิเวสฺสน นตฺถิ เอตรหิ กายสฺมึ เสโทติ. อิติ ภควา ตสฺมึ ปริสติ สุวณฺณวณฺณํ กายํ วิวริ. เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโณ นิสีทิ.

[๓๖๐] อถ โข ทุมฺมุโข ลิจฺฉวิปุตฺโต สจฺจกํ นิคณฺฐปุตฺตํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภาณํ วิทิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ “อุปมา มํ ภควา ปฏิภาตีติ. “ปฏิภาตุ ตํ ทุมฺมุขาติ ภควา อโวจ. “เสยฺยถาปิ ภนฺเต คามสฺส วา นิคมสฺส วา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. กุจารึ

[๒] ฉ.,เท.,อิ. อกุกฺกุกชาตํ

อวิทูเร โปก๎ขรณี, ตตฺรสฺส กก๎กฏโก. อถ โข ภนฺเต สมฺพหุลา กุมารกา วา กุมาริกา วา ตมฺหา คามา วา นิคมา วา นิก๎ขมิตฺวา, เยน สา โปก๎ขรณี, เตนุปสงฺกเมยฺยุ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ โปก๎ขรณึ โอคาเหตฺวา ตํ กก๎กฏกํ อุทกา อุทฺธริตฺวา ถเล ปติฏ๎ฐาเปยฺยุ. ยญฺเจว หิ โส ภนฺเต กก๎กฏโก อพฺพํ อภินินฺนาเมยฺย. ตตฺเถว เต กุมารกา วา กุมาริกา วา กฏฺเฐน วา กฐเลน วา สญ๎ฉินฺเทยฺยุ สมฺภญ๎เชยฺยุ สมฺปลิภญ๎เชยฺยุ. เอวญฺหิ โส ภนฺเต กก๎กฏโก สพฺเพหิ อเพหิ สญ๎ฉินฺเนหิ สมฺภคฺเคหิ สมฺปลิภคฺเคหิ อภพฺโพ ตํ โปก๎ขรณึ ปุน โอตริตุํ, เสยฺยถาปิ ปุพฺเพ. เอวเมว โข ภนฺเต ยานิ สจ๎จกสฺส นิคณฺ๎ฐปุตฺตสฺส วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ วิป๎ผนฺทิตานิ, กานิจิ[๑] กานิจิ ตานิ ภควตา[๑] สญ๎ฉินฺนานิ สมฺภคฺคานิ สมฺปลิภคฺคานิ. อภพฺโพ จทานิ ภนฺเต สจ๎จโก นิคนฺ๎ฐปุตฺโต ปุน ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตุํ, ยทิทํ วาทาธิป๎ปาโยติ. เอวํ วุตฺเต, สจ๎จโก นิคนฺ๎ฐปุตฺโต ทุมฺมุขํ ลิจ๎ฉวิปุตฺตํ เอตทโวจ “อาคเมหิ ตฺวํ ทุมฺมุข, อาคเมหิ ตฺวํ ทุมฺมุข, มุขโรสิ ตฺวํ ทุมฺมุข; น มยํ ตยา สทฺธึ มนฺเตม, อิธ มยํ โภตา โคตเมน สทฺธึ มนฺเตม.

[๓๖๑] “ติฏ๎ฐเตสา โภ โคตม อมฺหากญฺเจว อญ๎เญสญฺจ ปุถุสมณพฺราหฺมณานํ วาจาวิลาป์ วิลปิตํ มญ๎เญติ. “กิตฺตาวตา จ นุ โข โภโต โคตมสฺส สาวโก สาสนกโร โหติ โอวาทปติกโร, ติณฺ๎ณวิจิกิจ๎โฉ วิคตกถังกโถ เวสารชฺชปป์ปตฺโต อปรป์ปจ๎จโย สตฺ๎ถุ สาสเน วิหรตีติ. “อิธ อคฺคิเวสฺสน มม สาวโก ยงฺกิญ๎จิ รูป์ อตีตานาคตปจ๎จุป์ปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอพาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา สพฺพํ รูป์

[๑-๑] ฉ.,เท. ตานิป์ สพฺพานิ ภควตา

'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ. ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ. "เอตฺตาวตา โข อคฺคิเวสฺสน มม สาวโก สาสนกโร โหติ โอวาทปติกโร, ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิคตกถังฺกโถ เวสารชฺชปฺปตฺโต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุ สาสเน วิหรตีติ.

"กิตฺตาวตา ปน โภ โคตม ภิกฺขุ อรหํ โหติ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตติ. "อิธ อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ ยงฺกิญฺจิ รูปี อตีตานาคต-ปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ รูปี "เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทาวิมุตฺโต โหติ. ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยงฺกิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา, สพฺพํ วิญฺญาณํ 'เนตํ มม, เนโสหมสฺมิ, น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทิสฺวา อนุปาทาวิมุตฺโต โหติ. เอตฺตาวตา โข อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ อรหํ โหติ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต. เอวํ วิมุตฺโต[๑] โข อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ ตีหานุตฺตริเยหิ

---

[๑] ฉ.,เท. วิมุตฺตจิตฺโต

สมนฺนาคโต โหติ ทสฺสนานุตฺตริเยน ปฏิปทานุตฺตริเยน วิมุตฺตานุตฺตริเยน. เอวํ วิมุตฺตจิตฺโต [๑] อคฺคิเวสฺสน ภิกฺขุ ตถาคตญฺเจว สกฺกโรติ ครุกโรติ มาเนติ ปูเชติ 'พุทฺโธ โส ภควา โพธาย ธมฺมํ เทเสติ, ทนฺโต โส ภควา ทมถาย ธมฺมํ เทเสติ, สนฺโต โส ภควา สมถาย ธมฺมํ เทเสติ, ติณฺโณ โส ภควา ตรณาย ธมฺมํ เทเสติ, ปรินิพฺพุโต โส ภควา ปรินิพฺพานาย ธมฺมํ เทเสตีติ.

[๓๖๒] เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ "มยเมว โภ โคตม ธสี, มยํ ปคพฺภา, เย มยํ ภวนฺตํ โคตมํ วาเทน วาทํ อาสาเทตพฺพํ อมญฺญิมฺห. สิยา หิ โภ โคตม หตฺถึ ปภินฺนํ อาสชฺช ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว, น เตฺวว ภวนฺตํ โคตมํ อาสชฺช ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว, สิยา หิ โภ โคตม ปชฺชลิตํ อคฺคิกฺขนฺธํ อาสชฺช ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว, น เตฺวว ภวนฺตํ โคตมํ อาสชฺช สิยา ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว, สิยา หิ โภ โคตม อาสีวิสํ โฆรวิสํ อาสชฺช ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว, น เตฺวว ภวนฺตํ โคตมํ อาสชฺช สิยา ปุริสสฺส โสตฺถิภาโว. มยเมว โภ โคตม ธสี, มยํ ปคพฺภา, เย มยํ ภวนฺตํ โคตมํ วาเทน วาทํ อาสาเทตพฺพํ อมญฺญิมฺห. อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนาติ. อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวน.

[๓๖๓] อถ โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา เต ลิจฺฉวี อามนฺเตสิ "สุณนฺตุ เม โภนฺโต ลิจฺฉวี, สมโณ [๒] โคตโม นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน, เยน[๓] เม

---

[๑] ฉ.,เท. โข
[๒] ฉ.,เท. เม
[๓] ฉ.,เท. เตน

อภิหเรยฺยาถ, ยมสฺส ปฏิรูปํ มญฺเญยฺยาถาติ. อถ โข เต ลิจฺฉวี ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สจฺจกสฺส นิคนฺถปุตฺตสฺส ปญฺจมตฺตานิ ถาลิปากสตานิ ภตฺตาภิหารํ อภิหรึสุ. อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต สเก อาราเม ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ “กาโล โภ โคตม, นิฏฺจิตํ ภตฺตนฺติ.

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย, เยน สจฺจกสฺส นิคนฺถปุตฺตสฺส อาราโม, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน. อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ. อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “ยมิทํ โภ โคตม ทาเน ปุญฺญญฺจ ปุญฺญมหี จ, ตํ ทายกานํ สุขาเยว โหตูติ. “ยํ โข อคฺคิเวสฺสน ตาทิสํ ทกฺขิเณยฺยํ อาคมฺม อวีตราคํ อวีตโทสํ อวีตโมหํ, ตํ ทายกานํ ภวิสฺสติ. ยํ โข อคฺคิเวสฺสน มาทิสํ ทกฺขิเณยฺยํ อาคมฺม วีตราคํ วีตโทสํ วีตโมหํ, ตํ ตุยฺหํ ภวิสฺสตีติ.

ปญฺจมํ จูฬสจฺจกสุตฺตํ นิฏฺจิตํ.

๖. มหาสจฺจกสุตฺตํ

[๓๖๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ. เตน โข ปน สมเยน ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ สุนิวตฺโถ โหติ ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลิยํ ปิณฺฑาย ปวิสิตุกาโม. อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน, เยน มหาวนํ กูฏาคารสาลา, เตนุปสงฺกมิ. อทฺทสา โข อายสฺมา อานนฺโท สจฺจกํ นิคณฺฐปุตฺตํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ "อยํ ภนฺเต สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต อาคจฺฉติ ภสฺสปฺปวาทิโก ปณฺฑิตวาโท สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส. เอโส โข ภนฺเต อวณฺณกาโม พุทฺธสฺส, อวณฺณกาโม ธมฺมสฺส, อวณฺณกาโม สงฺฆสฺส. สาธุ ภนฺเต ภควา มุหุตฺตํ นิสีทตุ อนุกมฺปํ อุปาทายาติ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน. อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ

[๓๖๕] "สนฺติ โภ โคตม เอเก สมณพฺราหฺมณา กาย-ภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, โน จิตฺตภาวนํ. ผุสนฺติ หิ เต โภ โคตม สารีริกํ ทุกฺขเวทนํ. ภูตปุพฺพํ โภ โคตม สารีริกาย ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺฐสฺส สโต อูรุกฺขมฺโภปิ นาม ภวิสฺสติ, หทยมฺปิ นาม ผลิสฺสติ, อุณฺหมฺปิ โลหิตํ มุขโต อุคฺคมิสฺสติ, อุมฺมาทมฺปิ ปาปุณิสฺสนฺติ จิตฺตกฺเขปํ. ตสฺส โข เอตํ โภ โคตม กายนฺวยํ จิตฺตํ โหติ กายสฺส วเสน วตฺตติ. ตํ กิสฺส เหตุ. อภาวิตตฺตา จิตฺตสฺส. สนฺติ ปน โภ โคตม เอเก สมณพฺราหฺมณา จิตฺตภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ,

โน กายภาวนำ. ผุสนฺติ หิ เต โภ โคตม จิตฺตเจตสิกำ ทุกฺขำ เวทนำ. ภูตปุพฺพำ โภ โคตม เจตสิกาย ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺฐสฺส สโต อูรุกฺขมฺโภปิ นาม ภวิสฺสติ, หทยมฺปิ นาม ผลิสฺสติ, อุณฺหมฺปิ โลหิตำ มุขโต อุคฺคมิสฺสติ, อุมฺมาทมฺปิ ปาปุณิสฺสติ จิตฺตกฺเขปำ. ตสฺส โข เอโส โภ โคตม จิตฺตนฺวโย กาโย โหติ, จิตฺตสฺส วเสน วตฺตติ. ตำ กิสฺส เหตุ. อภาวิตฺตา กายสฺส. ตสฺส มยฺหำ โภ โคตม เอวำ โหติ "อทฺธา โภโต โคตมสฺส สาวกา จิตฺตภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺติ, โน กายภาวนนฺติ.

[๓๖๖] "กินฺติ ปน เต อคฺคิเวสฺสน กายภาวนา สุตาติ. "เสยฺยถีทำ นนฺโท วจฺโฉ, กิโส สงฺกิจฺโจ, มกฺขลิ โคสาโล. เอเต หิ โภ โคตม อเจลกา มุตฺตาจารา หตฺถาปเลขนา, น เอหิภทนฺติกา, น ติฏฺฐภทนฺติกา,[๑] น อภิหฏำ, น อุทฺทิสฺส กตำ, น นิมนฺตนำ สาทิยนฺติ, เต น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหนฺติ, น กโลปิมุขา ปฏิคฺคณฺหนฺติ, น เอฬกมนฺตรำ, น ทณฺฑมนฺตรำ, น มูสลมนฺตรำ, น ทฺวินฺนำ ภุญฺชมานานำ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย, น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี, น มจฺฉำ, น มำสำ, น สุรำ, น เมรยำ, น ถุโสทกำ ปิวนฺติ, เต เอกาคาริกา วา โหนฺติ เอกาโลปิกา, ทฺวาคาริกา วา โหนฺติ ทฺวาโลปิกา ฯเปฯ สตฺตาคาริกา วา โหนฺติ สตฺตาโลปิกา, เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปนฺติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปนฺติ ฯเปฯ สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปนฺติ, เอกาหิกมฺปิ อาหารำ อาหาเรนฺติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารำ อาหาเรนฺติ ฯเปฯ สตฺตาหิกมฺปิ อาหารำ อาหาเรนฺติ. อิติ เอวรูปำ อฑฺฒมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺตา วิหรนฺตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. น ติฏฺฐภทฺทนฺติกา

"กึ ปน เต อคฺคิเวสฺสน ตาวตเกเนว ยาเปนฺตีติ. "โน หิทํ โภ โคตม. อปฺเปกทา โภ โคตม อุพฺพารานิ อุพฺพารานิ ขาทนียานิ ขาทนฺติ, อุพฺพารานิ อุพฺพารานิ โภชนานิ ภุญฺชนฺติ, อุพฺพารานิ อุพฺพารานิ สายนียานิ สายนฺติ, อุพฺพารานิ อุพฺพารานิ ปานานิ ปิวนฺติ. เต อิมํ กายํ พลํ คาเหนฺติ นาม พฺรูเหนฺติ นาม เมเทนฺติ นามาติ. "ยํ โข เต อคฺคิเวสฺสน ปุริมํ ปหาย ปจฺฉา อุปจินนฺติ. เอวํ อิมสฺส กายสฺส อาจยาปจโย โหติ. กินฺติ ปน เต อคฺคิเวสฺสน จิตฺตภาวนา สุตาติ. จิตฺตภาวนาย [๑] สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ภควตา ปุฏฺโฐ สมาโน น สมฺปายาสิ.

[๓๖๗] อถ โข ภควา สจฺจกํ นิคนฺถปุตฺตํ เอตทโวจ "ยาปิ โข เต เอสา อคฺคิเวสฺสน ปุริมา กายภาวนา ภาวิตา, สาปิ อริยสฺส วินเย โน ธมฺมิกา กายภาวนา. กายภาวนมฺปิ โข ตฺวํ อคฺคิเวสฺสน น อญฺญาสิ, กุโต ปน ตฺวํ จิตฺตภาวนํ ชานิสฺสสิ. อปิจ อคฺคิเวสฺสน, ยถา อภาวิตกาโย จ โหติ อภาวิตจิตฺโต จ; ภาวิตกาโย จ โหติ ภาวิตจิตฺโต จ. ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ โภติ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๓๖๘] "กถญฺจ อคฺคิเวสฺสน อภาวิตกาโย จ โหติ อภาวิตจิตฺโต จ. อิธ อคฺคิเวสฺสน อสฺสุตวโต ปุถุชฺชนสฺส อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนา. โส สุขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน สุขสาราคี จ โหติ, สุขสาราคิตํ จ อาปชฺชติ. ตสฺส สา สุขา เวทนา นิรุชฺฌติ. สุขาย เวทนาย นิโรธา อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนา. โส ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สมฺโมหํ อาปชฺชติ. ตสฺส โข เอสา อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนาปิ สุขา

---

[๑] ฉ.,เท. โข

เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อภาวิตตฺตา กายสฺส. อุปฺปนฺนาปิ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อภาวิตตฺตา จิตฺตสฺส. ยสฺส กสฺสจิ อคฺคิเวสฺสน เอวํ อุภโตปกฺขํ อุปฺปนฺนาปิ สุขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อภาวิตตฺตา กายสฺส. อุปฺปนฺนาปิ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐติ อภาวิตตฺตา จิตฺตสฺส. เอวํ โข อคฺคิเวสฺสน อภาวิตกาโย จ โหติ อภาวิตจิตฺโต จ.

[๓๖๙] กถญฺจ อคฺคิเวสฺสน ภาวิตกาโย จ โหติ ภาวิตจิตฺโต จ. อิธ อคฺคิเวสฺสน สุตวโต อริยสาวกสฺส อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนา. โส สุขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน น สุขสาราคี [๑] โหติ, น สุขสาราคิตํ อาปชฺชติ. ตสฺส สา สุขา เวทนา นิรุชฺฌติ. สุขาย เวทนาย นิโรธา อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนา. โส ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺโฐ สมาโน น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สมฺโมหํ อาปชฺชติ. ตสฺส[๒] โข เอวํ สา อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนาปิ สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ ภาวิตตฺตา กายสฺส. อุปฺปนฺนาปิ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ ภาวิตตฺตา จิตฺตสฺส. ยสฺส กสฺสจิ อคฺคิเวสฺสน อุภโตปกฺขํ[๓] อุปฺปนฺนาปิ สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ ภาวิตตฺตา กายสฺส. อุปฺปนฺนาปิ ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ ภาวิตตฺตา จิตฺตสฺส. เอวํ โข อคฺคิเวสฺสน ภาวิตกาโย จ โหติ ภาวิตจิตฺโต จาติ.

[๓๗๐] “เอวํ ปสนฺโน อหํ โภโต โคตมสฺส. ภวํ หิ โคตโม ภาวิตกาโย จ โหติ ภาวิตจิตฺโต จาติ. “อทฺธา โข เต อยํ อคฺคิเวสฺสน อาสชฺช อุปนียวาจา ภาสิตา. อปิจ เต อหํ พฺยากริสฺสามิ.

---

[๑] ฉ.,เท. จ
[๒] ฉ.,เท. ตสฺส โข เอสา
[๓] ฉ.,เท.,อิ. เอวํ อุภโตปกฺขํ

ยโต โข อหํ อคฺคิเวสฺสน เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต. ตํ วต เม อุปฺปนฺนา วา สุขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสติ, อุปฺปนฺนา วา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ. "น หิ นูน โภโต โคตมสฺส อุปฺปชฺชติ ตถารูปา สุขา เวทนา, ยถารูปา อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺเฐยฺย. น หิ นูน โภโต โคตมสฺส อุปฺปชฺชติ ตถารูปา ทุกฺขา เวทนา, ยถารูปา อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺเฐยฺยาติ.

[๓๗๑] "กิญฺหิ โน สิยา อคฺคิเวสฺสน. อิธ อคฺคิเวสฺสน ปุพฺเพ ว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺธสฺส โพธิสตฺตสฺเสว สโต เอตทโหสิ 'สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา. นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ. ยนฺนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน อปเรน สมเยน ทหโร ว สมาโน สุสุกาฬเกโส ภทฺเรน โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ โรทนฺตานํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชึ. โส [๑] ปพฺพชิโต สมาโน กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารํ กาลามํ เอตทโวจํ "อิจฺฉามหํ อาวุโส กาลาม อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ.

เอวํ วุตฺเต, อคฺคิเวสฺสน อาฬาโร กาลาโม มํ เอตทโวจ "วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธมฺโม, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ

---

[๑] ฉ.,เท. เอวํ

อาจริยกำ สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. โส โข อหำ อคฺคิเวสฺสน นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตำ ธมฺมำ ปริยาปุณึ. โส โข อหำ อคฺคิเวสฺสน ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ อหญฺเจว อญฺเญ จ. ตสฺส มยฺหำ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ "น โข อาฬาโร กาลาโม อิมำ ธมฺมำ เกวลำ สทฺธามตฺตเกน 'สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, อทฺธา อาฬาโร กาลาโม อิมำ ธมฺมำ ชานำ ปสฺสำ วิหรตีติ. อถ ขฺวาหำ อคฺคิเวสฺสน, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารำ กาลามำ เอตทโวจำ "กิตฺตาวตา โน อาวุโส กาลาม "อิมำ ธมฺมำ สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช [๑] ปเวเทสีติ.

เอวำ วุตฺเต, อคฺคิเวสฺสน อาฬาโร กาลาโม อากิญฺจญฺญายตนำ ปเวเทสิ. ตสฺส มยฺหำ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ "น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สทฺธา, มยฺหำปตฺถิ สทฺธา น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ วิริยำ, มยฺหำปตฺถิ วิริยำ. น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สติ, มยหำปตฺถิ สติ. น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ สมาธิ, มยฺหำปตฺถิ สมาธิ. น โข อาฬารสฺเสว กาลามสฺส อตฺถิ ปญฺญา, มยฺหำปตฺถิ ปญฺญา. ยนฺนูนาหำ, ยำ ธมฺมำ อาฬาโร กาลาโม 'สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺยนฺติ. โส โข อหำ อคฺคิเวสฺสน นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตำ ธมฺมำ สยำ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. อถ ขฺวาหำ อคฺคิเวสฺสน, เยน อาฬาโร กาลาโม, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อาฬารำ กาลามำ เอตทโวจำ

---

[๑] ฉ. วิหรามีติ, เอวมุปริปิ.

“เอตฺตาวตา โน อาวุโส กาลาม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจ๎ฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. “เอตฺตาวตา โข อหํ อาวุโส อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจ๎ฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมีติ. “อหมฺปิ โข อาวุโส เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจ๎ฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. “ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธํ โน อาวุโส, เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ ปสฺสาม. อิติ ยาหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจ๎ฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจ๎ฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ. ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจ๎ฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ. ตมหํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจ๎ฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมิ. อิติ ยาหํ ธมฺมํ ชานามิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ. ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตมหํ ธมฺมํ ชานามิ. อิติ ยาทิโส อหํ, ตาทิโส ตุวํ, ยาทิโส ตุวํ, ตาทิโส อหํ. เอหิทานิ อาวุโส, อุโภ วสนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามาติ. อิติ โข อคฺคิเวสฺสน อาฬาโร กาลาโม อาจริโย เม สมาโน อนฺเตวาสึ มํ สมานํ อตฺตโน สมสมํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตติ, ยาวเทว อากิญฺจญฺญายตนูปปตฺติยาติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน ตं ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมึ.

[๓๗๒] โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน กึกุสลคเวสี อนุตฺตรं สนฺติวรปทं ปริเยสมาโน, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกं รามปุตฺตं เอตทโวจं “อิจฺฉามหं อาวุโส ราม อิมสฺมึ ธมฺมวินเย พฺรหฺมจริยं จริตุนฺติ. เอวं วุตฺเต, อคฺคิเวสฺสน

อุทฺทโก รามปุตฺโต มํ เอตทโวจ "วิหรตายสฺมา, ตาทิโส อยํ ธมฺโม, ยตฺถ วิญฺญู ปุริโส นจิรสฺเสว สกํ อาจริยกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณึ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน ตาวตเกเนว โอฏฺฐปหตมตฺเตน ลปิตลาปนมตฺเตน ญาณวาทญฺจ วทามิ เถรวาทญฺจ, ชานามิ ปสฺสามีติ จ ปฏิชานามิ อหญฺเจว อญฺเญ จ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ "น โข ราโม อิมํ ธมฺมํ เกวลํ สทฺธามตฺตเกน 'สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ,[๑] อทฺธา ราโม อิมํ ธมฺมํ ชานํ ปสฺสं วิหรตีติ.[๒] อถ ขฺวาหํ อคฺคิเวสฺสน, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกं รามปุตฺตं เอตทโวจ "กิตฺตาวตา โน อาวุโส ราม 'อิมํ ธมฺมํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. เอวं วุตฺเต, อคฺคิเวสฺสน อุทฺทโก รามปุตฺโต เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ ปเวเทสิ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ "น โข รามสฺเสว อโหสิ สทฺธา, มยฺหมฺปตฺถิ สทฺธา. น โข รามสฺเสว อโหสิ วิริยं. มยฺหมฺปตฺถิ วิริยं. น โข รามสฺเสว อโหสิ สติ, มยฺหมฺปตฺถิ สติ. น โข รามสฺเสว อโหสิ สมาธิ, มยฺหมฺปตฺถิ สมาธิ. น โข รามสฺเสว อโหสิ ปญฺญา, มยฺหมฺปตฺถิ ปญฺญา. ยนฺนูนาหํ, ยं ธมฺมं ราโม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ ปเวเทติ, ตสฺส ธมฺมสฺส สจฺฉิกิริยาย ปทเหยฺยนฺติ. โส โข อหं อคฺคิเวสฺสน นจิรสฺเสว ขิปฺปเมว ตं ธมฺมं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสึ.

อถ ขฺวาหํ อคฺคิเวสฺสน, เยน อุทฺทโก รามปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา อุทฺทกं รามปุตฺตं เอตทโวจ "เอตฺตาวตา โน อาวุโส

---

[๑] ฉ. ปเวเทสิ [๒] ฉ. วิหาสีติ

ราม อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสีติ. “เอตฺตาวตา โข “อหํ อาวุโส อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทมีติ. “อหมฺปิ โข อาวุโส เอตฺตาวตา อิมํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรามีติ. “ลาภา โน อาวุโส, สุลทฺธํ โน อาวุโส; เย มยํ อายสฺมนฺตํ ตาทิสํ สพฺรหฺมจารึ ปสฺสาม. อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ, ตํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ, ยํ ตฺวํ ธมฺมํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรสิ, ตํ ธมฺมํ ราโม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช ปเวเทสิ. อิติ ยํ ธมฺมํ ราโม อญฺญาสิ,[๑] ตํ ตฺวํ ธมฺมํ ปชานาสิ. ยํ ตฺวํ ธมฺมํ ชานาสิ, ตํ ธมฺมํ ราโม อญฺญาสิ. อิติ ยาทิโส ราโม อโหสิ, ตาทิโส ตฺวํ. ยาทิโส ตฺวํ, ตาทิโส ราโม อโหสิ. เอหิทานิ อาวุโส, อุโภ[๒] วสนฺตา อิมํ คณํ ปริหรามาติ.[๒] อิติ โข อคฺคิเวสฺสน อุทฺทโก รามปุตฺโต สพฺรหฺมจารี เม สมาโน อาจริยฏฺฐาเน ว มํ ฐเปสิ, อุฬาราย จ มํ ปูชาย ปูเชสิ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “นายํ ธมฺโม นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สංวตฺตติ, ยาวเทว เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปปตฺติยาติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน ตํ ธมฺมํ อนลงฺกริตฺวา ตสฺมา ธมฺมา นิพฺพิชฺช อปกฺกมึ.

[๓๗๓] โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน กึกุสลคเวสี อนุตฺตรํ สนฺติวรปทํ ปริเยสมาโน มคเธสุ อนุปุพฺเพน จาริกญฺจรมาโน, เยน อุรุเวลา เสนานิคโม, ตทวสริ. ตตฺถทฺทสํ รมณียํ ภูมิภาคํ ปาสาทิกญฺจ วนสณฺฑं นทิญฺจ สนฺทตี[๓] เสตกํ สุปติตฺถํ รมณียํ, สมนฺตา จ

---

[๑] ฉ. อภิญฺญาสิ

[๒-๒] ฉ.,เท. ตฺวํ อิมํ คณํ ปริหราติ

[๓] สฺยา. สนฺทนฺตี

โคจรคามํ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “รมณีโย วต โภ ภูมิภาโค, ปาสาทิโก จ วนสณฺโฑ, นที จ สนฺทติ เสตกา สุปติตฺถา รมณียา, สมนฺตา จ โคจรคาโม. อลมิทํ กุลปุตฺตสฺส ปธานายาติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน ตตฺเถว นิสีทึ “อลมิทํ ปธานายาติ.

[๓๗๔] อปิสฺสุ มํ อคฺคิเวสฺสน ติสฺโส อุปมา ปฏิภํสุ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา; เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน อลฺลํ กฏฺฐํ สสฺเนหํ อุทเก นิกฺขิตฺตํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย “อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. อปิ นุ โส ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สสฺเนหํ อุทเก นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺเถนฺโต อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย เตโช ปาตุกเรยฺยาติ. “โน หิทํ โภ โคตม. ตํ กิสฺส เหตุ. อทุญฺหิ โภ โคตม อลฺลํ กฏฺฐํ สสฺเนหํ, ตญฺจ ปน อุทเก นิกฺขิตฺตํ; ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. “เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิตฺเตน จ กาเมหิ อวูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามฉนฺโท กามสฺเนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปหีโน โหติ น สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา[๑] ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพา เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพา เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ อคฺคิเวสฺสน ปฐมา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

---

[๑] ฉ.,เท. ติพฺพา, เอวมุปริปิ.

[๓๗๕] อปราปิ โข มํ อคฺคิเวสฺสน ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา; เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน อลฺลํ กฏฺฐํ สสฺเนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ อาทาย "อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. อปิ นุ โข ปุริโส อมุํ อลฺลํ กฏฺฐํ สสฺเนหํ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตรารณึ อาทาย อภิมตฺถนฺโต[๑] อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยาติ. "โน หิทํ โภ โคตม. ตํ กิสฺส เหตุ. อทุญฺหิ โภ โคตม อลฺลํ กฏฺฐํ สสฺเนหํ, กิญฺจาปิ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ; ยาวเทว จ ปน โส ปุริโส กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ. "เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิตฺเตน จ กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามฉนฺโท กามสฺเนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ น สุปหีโน โหติ น สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, อภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ อคฺคิเวสฺสน ทุติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

[๓๗๖] อปราปิ โข มํ อคฺคิเวสฺสน ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา; เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน สุกฺขํ กฏฺฐํ โกลาปํ อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ. อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย อุตฺตรารณึ

---

[๑] ฉ. อภิมนฺเถนฺโต

อาทาย “อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตสฺสามิ, เตโช ปาตุกริสฺสามีติ. ตํ กึ มญฺญสิ อคฺคิเวสฺสน. อปิ นุ โข โส ปุริโส อมุํ สุกฺขํ กฏฺฐํ โกลาปึ อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตํ อุตฺตารณึ อาทาย อภิมตฺเถนฺโต อคฺคึ อภินิพฺพตฺเตยฺย, เตโช ปาตุกเรยฺยาติ. “เอวํ โภ โคตม. ตํ กิสฺส เหตุ. อทุญฺหิ โภ โคตม สุกฺขํ กฏฺฐํ โกลาปึ, ตญฺจ ปน อารกา อุทกา ถเล นิกฺขิตฺตนฺติ. “เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา กาเยน เจว จิตฺเตน จ[๑] กาเมหิ วูปกฏฺฐา วิหรนฺติ, โย จ เนสํ กาเมสุ กามฉนฺโท กามสฺเนโห กามมุจฺฉา กามปิปาสา กามปริฬาโห, โส จ อชฺฌตฺตํ สุปหีโน โหติ สุปฏิปฺปสฺสทฺโธ. โอปกฺกมิกา เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, ภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. โน เจปิ เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, ภพฺพา ว เต ญาณาย ทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธาย. อยํ โข มํ อคฺคิเวสฺสน ตติยา อุปมา ปฏิภาสิ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

อิมา โข มํ อคฺคิเวสฺสน ติสฺโส อุปมาโย ปฏิภํสุ อนจฺฉริยา ปุพฺเพ อสฺสุตปุพฺพา.

[๓๗๗] ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “ยนฺนูนาหํ ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺเหยฺยํ อภินิปฺปีเพยฺยํ อภิสนฺตาเปยฺยนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหามิ อภินิปฺปีเพมิ อภิสนฺตาเปมิ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุํ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต กจฺเฉหิ เสทา มุจฺจนฺติ. เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน พลวา ปุริโส ทุพฺพลตรํ ปุริสํ สีเส วา คเหตฺวา ขนฺเธ วา คเหตฺวา อภินิคฺคณฺเหยฺย อภินิปฺปีเฬยฺย อภิสนฺตาเปยฺย; เอวเมว โข เม อคฺคิเวสฺสน ทนฺเตภิ ทนฺตมาธาย ชิวฺหาย ตาลุๆ อาหจฺจ เจตสา จิตฺตํ อภินิคฺคณฺหโต อภินิปฺปีฬยโต อภิสนฺตาปยโต กจฺเฉหิ เสทา มุจฺจนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม อคฺคิเวสฺสน วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ. อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

[๓๗๘] ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “ยนฺนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขนฺตานํ อธิมตฺโต สทฺโท โหติ. เสยฺยถาปิ นาม กมฺมารคคฺคริยา ธมมานาย อธิมตฺโต สทฺโท โหติ; เอวเมว โข เม อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ กณฺณโสเตหิ วาตานํ นิกฺขนฺตานํ อธิมตฺโต สทฺโท โหติ. อารทฺธํ โข ปน เม อคฺคิเวสฺสน วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต. เอวรูปาปิ โข อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “ยนฺนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ

กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ โอหนนฺติ.[๑] เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน พลวา ปุริโส ติณฺเหน สิขเรน มุทฺธานํ[๒] อภิมตฺเถยฺย;[๓] เอวเมว โข เม อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา มุทฺธานํ โอหนนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม อคฺคิเวสฺสน วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ. อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “ยนฺนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติ. เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน พลวา ปุริโส คาฬฺหเน วรตฺตกฺขนฺเธน สีเส สีสเวฏฺฐนํ ทเทยฺย; เอวเมว โข เม อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนา โหนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม อคฺคิเวสฺสน วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ. อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา. สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. มุทฺธนิ อูหนนฺติ [๒] ฉ.,เท. มุทฺธนิ
[๓] สี.,อิ. อถิมนฺเถยฺย

ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “ยนฺนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ. เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา ติณฺเหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉึ ปริกนฺเตยฺย; เอวเมว โข เม อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติ. อารทฺธํ โข ปน เม อคฺคิเวสฺสน วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ. อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส สโต. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “ยนฺนูนาหํ อปฺปาณกํเยว ฌานํ ฌาเยยฺยนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเส อุปรุนฺธึ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติ. เสยฺยถาปิ อคฺคิเวสฺสน เทฺว พลวนฺโต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุํ สมฺปริตาเปยฺยุํ; เอวเมว โข เม อคฺคิเวสฺสน มุขโต จ นาสโต จ กณฺณโต จ อสฺสาสปสฺสาเสสุ อุปรุทฺเธสุ อธิมตฺโต กายสฺมึ ฑาโห โหติ. อารทฺธํ โข ปน เม อคฺคิเวสฺสน วิริยํ โหติ อสลฺลีนํ, อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมฺมุฏฺฐา, สารทฺโธ จ ปน เม กาโย โหติ อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ เตเนว ทุกฺขปฺปธาเนน ปธานาภิตุนฺนสฺส

สโต. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ. อปิสฺสุ มํ อคฺคิเวสฺสน เทวตา ทิสฺวา เอวมาหํสุ "กาลกโต สมโณ โคตโมติ. เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ "น กาลกโต สมโณ โคตโม, อปิจ กาลํ กโรตีติ. เอกจฺจา เทวตา เอวมาหํสุ "น กาลกโต สมโณ โคตโม, นปิ กาลํ กโรติ. อรหํ สมโณ โคตโม, วิหาโรเตฺวว โส อรหโต เอวรูโป โหตีติ.

[๓๗๙] ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ "ยนฺนูนาหํ สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺเชยฺยนฺติ. อถ โข มํ อคฺคิเวสฺสน เทวตา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุ๎ "มา โข ตฺวํ มาริส สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺชิ. สเจ โข ตฺวํ มาริส สพฺพโส อาหารูปจฺเฉทาย ปฏิปชฺชิสฺสสิ, ตสฺส เต มยํ ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อชฺโฌหริสฺสาม, ตาย ตฺวํ ยาเปสฺสสีติ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ "อหญฺเจว โข ปน สพฺพโส อชชฺชิตํ[๑] ปฏิชาเนยฺยํ, อิมา จ เม เทวตา ทิพฺพํ โอชํ โลมกูเปหิ อชฺโฌหเรยฺยุ๎, ตาย จาหํ ยาเปยฺยํ. ตํ มม อสฺส มุสาติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน ตา เทวตา ปจฺจาจิกฺขามิ "อลนฺติ วทามิ.

[๓๘๐] ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ "ยนฺนูนาหํ โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กพายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน โถกํ โถกํ อาหารํ อาหาเรสึ ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กพายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสํ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน โถกํ โถกํ อาหารํ

---

[๑] สี.,เท.,อิ. อชฑฺฒกํ

อาหารยโต ปสตํ ปสตํ, ยทิ วา มุคฺคยูสํ ยทิ วา กุลตฺถยูสํ ยทิ วา กพายยูสํ ยทิ วา หเรณุกยูสํ อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต เม กาโย โหติ. เสยฺยถาปิ นาม อสีติกปพฺพานิ วา กาพฺปพฺพานิ วา เอวเมวสฺสุ เม องฺคปจฺจงฺคานิ ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม โอฏฺฐปทํ, เอวเมวสฺสุ เม อานิสทํ โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม วฏฺฏนาวลฺลี, เอวเมวสฺสุ เม ปิฏฺฐิกณฺฏโก อุณฺณตาวณโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ชรสาลาย โคปาณสิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม ผาสุพิโย โอลุคฺควิลุคฺคา ภวนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ, เอวเมวสฺสุ เม อกฺขิกูเป[๑] อกฺขิตารกา คมฺภีรคตา โอกฺขายิกา ทิสฺสนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. เสยฺยถาปิ นาม ติตฺติกาลาพุ อามกจฺฉินฺโน วาตาตเปน สํผุสิโต โหติ สมฺมิลาโต, เอวเมวสฺสุ เม สีเส สีสจฺฉวี สํผุสิตา โหติ สมฺมิลาตา ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน ‘อุทรจฺฉวึ ปริมสิสฺสามีติ ปิฏฺฐิกณฺฏกํเยว ปริคฺคณฺหามิ, ‘ปิฏฺฐิกณฺฏกํ ปริมสิสฺสามีติ อุทรจฺฉวีเยว ปริคฺคณฺหามิ; ยาวสฺสุ เม อคฺคิเวสฺสน อุทรจฺฉวี ปิฏฺฐิกณฺฏกํ อลฺลีนา โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน “วจฺจํ วา มุตฺตํ วา กริสฺสามีติ ตตฺเถว อวกุชฺโช ปปตามิ ตาเยวปฺปาหารตาย. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน อิมเมว กายํ อสฺสาเสนฺโต ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺชามิ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน ปาณินา คตฺตานิ อโนมชฺชโต ปูติมูลานิ โลมานิ กายสฺมา ปปตนฺติ ตาเยวปฺปาหารตาย. อปิสฺสุ มํ อคฺคิเวสฺสน มนุสฺสา ทิสฺวา เอวมาหํสุ “กาโฬ สมโณ โคตโมติ. เอกจฺเจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ “น กาโฬ

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อกฺขิกูเปสุ

สมโณ โคตโม, สาโม สมโณ โคตโมติ. เอกจฺเจ มนุสฺสา เอวมาหํสุ “น กาโฬ สมโณ โคตโม, นปิ สาโม; มงฺคุรจฺฉวี สมโณ โคตโมติ. ยาวสฺสุ เม อคฺคิเวสฺสน ตาว ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต อุปหโต โหติ ตาเยวปฺปาหารตาย.

[๓๘๑] ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “เย โข เกจิ อตีตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยึสุ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. เย เกจิ[๑] อนาคตมทฺธานํ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยิสฺสนฺติ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. เย เกจิ เอตรหิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา โอปกฺกมิกา ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, เอตาวปรมํ นยิโต ภิยฺโย. น โข ปนาหํ อิมาย กฏุกาย ทุกฺกรกิริยาย อธิคจฺฉามิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ. สิยา นุ โข อญฺโญ มคฺโค โพธายาติ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “อภิชานามิ โข ปนาหํ ปิตุ สกฺกสฺส กมฺมนฺเต สิตาย ชมฺพุฉายาย นิสินฺโน วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตา. สิยา นุ โข เอโส มคฺโค โพธายาติ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน สตานุสาริวิญฺญาณํ อโหสิ “เอเสว มคฺโค โพธายาติ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “กินฺนุ โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ, ยนฺตं สุขं อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ. ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “น โข อหํ ตสฺส สุขสฺส ภายามิ, ยนฺตं อญฺญตฺเรว กาเมหิ อญฺญตฺร อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เยปิ หิ เกจิ

[๓๘๒] ตสฺส มยฺหํ อคฺคิเวสฺสน เอตทโหสิ “น โข ตํ สุกรํ สุขํ อธิคนฺตุํ [๑] อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺตกาเยน. ยนฺนูนาหํ โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรยฺยํ โอทนํ กุมฺมาสนฺติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรมิ[๒] โอทนํ กุมฺมาสํ. เตน โข ปน มํ สมเยน อคฺคิเวสฺสน ปญฺจ ภิกฺขู ปจฺจุปฏฺฐิตา โหนฺติ “ยนฺโน[๓] สมโณ โคตโม ธมฺมํ อธิคมิสฺสติ, ตนฺโน อาโรเจสฺสตีติ. ยโต โข อหํ อคฺคิเวสฺสน โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรสึ โอทนํ กุมฺมาสํ, อถ เม เต ปญฺจ ภิกฺขู นิพฺพิชฺช ปกฺกมึสุ “พาหุลฺลิโก สมโณ โคตโม ปธานวิพฺภนฺโต อาวฏฺโฏ พาหุลฺลายาติ.

[๓๘๓] โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน โอพาริกํ อาหารํ อาหาเรตฺวา พลํ คาเหตฺวา วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสึ. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

[๓๘๔] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมสึ. โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรามิ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. เอวํ
[๒] ฉ.,เท. อาหาเรสึ, อิ. อาหาเรยฺยํ
[๓] ฉ.,เท. ยํ โข

ฯเปฯ อิติ สาการ์ สอุทฺเทสๆ อเนกวิหิตๆ ปุพฺเพนิวาสๆ อนุสฺสรามิ. อยๆ โข เม อคฺคิเวสฺสน รตฺติยา ปฐเม ยาเม ปฐมา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตๆ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตๆ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

[๓๘๕] โส เอวๆ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย จิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, สตฺตานๆ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตๆ อภินินฺนาเมสึ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสามิ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต, ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามิ ฯเปฯ อยๆ โข เม อคฺคิเวสฺสน รตฺติยา มชฺฌิเม ยาเม ทุติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตๆ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตๆ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

[๓๘๖] โส เอวๆ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย จิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานๆ ขยญาณาย จิตฺตๆ อภินินฺนาเมสึ. โส 'อิทๆ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตๆ อพฺภญฺญาสึ, 'อยๆ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตๆ อพฺภญฺญาสึ, 'อยๆ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตๆ อพฺภญฺญาสึ, 'อยๆ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตๆ อพฺภญฺญาสึ; 'อิเม อาสวาติ ยถาภูตๆ อพฺภญฺญาสึ, 'อยๆ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตๆ อพฺภญฺญาสึ, 'อยๆ อาสวนิโรโธติ

ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ, ‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ. ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อพฺภญฺญาสึ. อยํ โข เม อคฺคิเวสฺสน รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม ตติยา วิชฺชา อธิคตา, อวิชฺชา วิหตา, วิชฺชา อุปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อุปฺปนฺโน, ยถาตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต. เอวรูปาปิ โข เม อคฺคิเวสฺสน อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา จิตฺตํ น ปริยาทาย ติฏฺฐติ.

[๓๘๗] อภิชานามิ โข ปนาหํ อคฺคิเวสฺสน อเนกสตาย ปริสาย ธมฺมํ เทเสตา. อปิสฺสุ มํ เอกเมโก เอวํ มญฺญติ “มเมวารพฺภ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสตีติ. น โข ปเนตํ อคฺคิเวสฺสน เอวํ ทฏฺฐพฺพํ. ยาวเทว วิญฺญาปนตฺถาย ตถาคโต สมฺมเทว เตสं[๑] ธมฺมํ เทเสตีติ. โส โข อหํ อคฺคิเวสฺสน ตสฺสาเยว คาถาย ปริโยสาเน ตสฺมึเยว ปุริมสฺมึ สมาธินิมิตฺเต อชฺฌตฺตเมว จิตฺตํ สณฺฐเปมิ สนฺนิสาเทมิ[๒] สมาทหามิ, เอโกทึ กโรมิ, เยน สุทํ นิจฺจกปฺปี วิหรามีติ.

โอกปฺปนิยเมตํ โภโต โคตมสฺส, ยถาตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. อภิชานาติ โข ปน ภวํ โคตโม “ทิวา สุปิตาติ. อภิชานามหํ อคฺคิเวสฺสน “คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญาเปตฺวา ทกฺขิเณน ปสฺเสน สโต สมฺปชาโน นิทฺทํ โอกฺกมิตาติ. “เอตํ โข โภ โคตม เอเก สมณพฺราหฺมณา สมฺโมหวิหารสฺมึ วทนฺตีติ. “น โข อคฺคิเวสฺสน เอตฺตาวตา สมฺมูฬฺโห วา โหติ อสมฺมูฬฺโห วา; อปิจ อคฺคิเวสฺสน

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ตถาคโต ปเรสํ [๒] สฺยา. สนฺนิสีทามิ

ยถา สมฺมูฬฺโห วา โหติ อสมฺมูฬฺโห วา, ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิกโรหิ, ภาสิสฺสามีติ. “เอวํ ภนฺติ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควโต ปจฺจสฺโสสิ. ภควา เอตทโวจ

[๓๘๘] “กถญฺจ อคฺคิเวสฺสน สมฺมูฬฺโห โหติ. ยสฺส กสฺสจิ อคฺคิเวสฺสน เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา อปฺปหีนา, ตมหํ “สมฺมูฬฺโหติ วทามิ; อาสวานํ หิ อคฺคิเวสฺสน อปฺปหานา สมฺมูฬฺโห โหติ. ยสฺส กสฺสจิ อคฺคิเวสฺสน เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา ปหีนา, ตมหํ “อสมฺมูฬฺโหติ วทามิ; อาสวานํ หิ อคฺคิเวสฺสน ปหานา อสมฺมูฬฺโห โหติ.

ตถาคตสฺส โข อคฺคิเวสฺสน เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา ปหีนา, อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา. เสยฺยถาปิ นาม อคฺคิเวสฺสน ตาโล มตฺถกจฺฉินฺโน อภพฺโพ ปุน วิรูฬฺหิยา; เอวเมว โข อคฺคิเวสฺสน ตถาคตสฺส เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา ปหีนา, อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ.

[๓๘๙] เอวํ วุตฺเต, สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ “อจฺฉริยํ โภ โคตม, อพฺภุตํ โภ โคตม; ยาวญฺจีทํ โภโต โคตมสฺส เอวํ อาสชฺช อาสชฺช วุจฺจมานสฺส อุปนีเตหิ วจนปเถหิ สมุทาจริยมานสฺส ฉวิวณฺโณ เจว ปริโยทายติ, มุขวณฺโณ จ วิปฺปสีทติ, ยถาตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. อภิชานามหํ โภ โคตม ปูรณํ กสฺสปํ วาเทน วาทํ สมารภิตา, โสปิ มยา วาเทน วาทํ สมารทฺโธ อญฺเญนญฺญํ

ปฏิจริ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺวากาสิ. โภโต ปน โคตมสฺส เอวํ อาสชฺช อาสชฺช วุจฺจมานสฺส อุปนีเตหิ วจนปเถหิ สมุทาจริยมานสฺส ฉวิวณฺโณ เจว ปริโยทายติ, มุขวณฺโณ จ วิปฺปสีทติ, ยถาตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. อภิชานามหํ โภ โคตม มกฺขลึ โคสาลํ ฯเปฯ อชิตํ เกสกมฺพลํ ฯเปฯ ปกุธํ กจฺจายนํ ฯเปฯ สญฺชยํ เวลฏฺฐปุตฺตํ ฯเปฯ นิคณฺฐํ นาฏปุตฺตํ วาเทน วาทํ สมารภิตา, โสปิ มยา วาเทน วาทํ สมารทฺโธ อญฺเญนญฺญํ ปฏิจริ, พหิทฺธา กถํ อปนาเมสิ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺวากาสิ. โภโต ปน โคตมสฺส เอวํ อาสชฺช อาสชฺช วุจฺจมานสฺส อุปนีเตหิ วจนปเถหิ สมุทาจริยมานสฺส ฉวิวณฺโณ เจว ปริโยทายติ, มุขวณฺโณ จ วิปฺปสีทติ, ยถาตํ อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. หนฺท จทานิ มยํ โภ โคตม คจฺฉาม, พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณียาติ. “ยสฺสทานิ ตฺวํ อคฺคิเวสฺสน กาลํ มญฺญสีติ.

อถ โข สจฺจโก นิคณฺฐปุตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามีติ.

ฉฏฺฐํ มหาสจฺจกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๗. จูฬตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ

[๓๙๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุ ปาสาเท. อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมนฺตํ ฐิโต โข สกฺโก เทวานมินฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ "กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโจ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโจ เทวมนุสฺสานนฺติ.

"อิธ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ "สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายาติ, เอวญฺเจ ตํ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ "สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายาติ. โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพํ ธมฺมํ ปริชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ ปริญฺญาย ยงฺกิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา. โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติ. โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรนฺโต วิราคานุปสฺสี วิหรนฺโต นิโรธานุปสฺสี วิหรนฺโต ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรนฺโต น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ, อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ, "ขีณา ชาติ; วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ; กตํ กรณียํ; นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. เอตฺตาวตา โข เทวานมินฺท ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโจ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโจ เทวมนุสฺสานนฺติ.

อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิ.

[๓๙๑] เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ. อถ โข อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส เอตทโหสิ "กินฺนุ โข โส ยกฺโข ภควโต ภาสิตํ อภิสเมจฺจ อนุโมทิ,[๑] อุทาหุ โน, ยนฺนูนาหํ ตํ ยกฺขํ ชาเนยฺยํ, ยทิ วา โส ยกฺโข ภควโต ภาสิตํ อภิสเมจฺจ อนุโมทิ, ยทิ วา โนติ. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย; เอวเมว ปุพฺพาราเม มิคารมาตุ ปาสาเท อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวตึเสสุ ปาตุรโหสิ. เตน โข ปน สมเยน สกฺโก เทวานมินฺโท เอกปุณฺฑรีเก อุยฺยาเน ทิพฺเพหิ ปญฺจหิ ตุริยสเตหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรติ. อทฺทสา โข สกฺโก เทวานมินฺโท อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน ตานิ ทิพฺพานิ ปญฺจ ตุริยสตานิ ปฏิปณาเมตฺวา, เยนายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ "เอหิ โข มาริส โมคฺคลฺลาน, สฺวาคตํ มาริส โมคฺคลฺลาน; จิรสฺสํ โข มาริส โมคฺคลฺลาน อิมํ ปริยายมกาสิ, ยทิทํ อิธาคมนาย. นิสีท มาริส โมคฺคลฺลาน, อิทมาสนํ ปญฺญตฺตนฺติ. นิสีทิ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ปญฺญตฺเต อาสเน. สกฺโกปิ โข เทวานมินฺโท อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตं นิสินฺนํ โข สกฺกํ เทวานมินฺทํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ "ยถากถํ ปน [๒] เต โกสิย ภควา สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ อภาสิ; สาธุ มยมฺปิ เอติสฺสา กถาย ภาคิโน อสฺสาม สวนายาติ.

[๓๙๒] "มยํ โข มาริส โมคฺคลฺลาน พหุกิจฺจา พหุกรณียา อปฺเปวนาม สเกน กรณีเยน, อปิจ เทวานเมว ตาวตึสานํ กรณีเยน.

---

[๑] สฺยา. อนุโมทติ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. โข

อปิจ มาริส โมคฺคลฺลาน สุสฺสุตเมว โหติ สุคหิตํ สุมนสิกตํ สุปธาริตํ, ยนฺโน โข ขิปฺปเมว อนฺตรธายติ. ภูตปุพฺพํ มาริส โมคฺคลฺลาน เทวาสุรสงฺคาโม สมุปพฺยุฬฺโห อโหสิ. ตสฺมึ โข ปน มาริส โมคฺคลฺลาน สงฺคาเม เทวา ชินึสุ, อสุรา ปราชินึสุ. โส โข อหํ มาริส โมคฺคลฺลาน เทวาสุรสงฺคามํ[๑] อภิวิชินิตฺวา วิชิตสงฺคาโม, ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา เวชยนฺตํ นาม ปาสาทํ มาเปสึ. เวชยนฺตสฺส โข ปน มาริส โมคฺคลฺลาน ปาสาทสฺส เอกสตํ นิยฺยูหา, เอกเมกสฺมึ นิยฺยูเห สตฺต สตฺต กูฏาคารสตานิ, เอกเมกสฺมึ กูฏาคาเร สตฺต สตฺต อจฺฉราโย, เอกเมกิสฺสา อจฺฉราย สตฺต สตฺต ปริจาริกาโย. อิจฺเฉยฺยาสิ โน ตฺวํ มาริส โมคฺคลฺลาน เวชยนฺตสฺส ปาสาทสฺส รามเณยฺยกํ ทฏฺฐุนฺติ. อธิวาเสสิ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตุณฺหีภาเวน.

[๓๙๓] อถ โข สกฺโก จ เทวานมินฺโท เวสฺสวณฺโณ จ มหาราชา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ปุรกฺขตฺวา, เยน เวชยนฺโต ปาสาโท, เตนุปสงฺกมึสุ. อทฺทสาสุ[๒] โข สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปริจาริกาโย อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน โอตฺตปฺปมานา หิรียมานา สกํ สกํ โอวรกํ ปวิสึสุ. เสยฺยถาปิ นาม สุณิสา สสฺสุรํ ทิสฺวา โอตฺตปฺปติ หิรียติ, เอวเมว สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปริจาริกาโย อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ทิสฺวา โอตฺตปฺปมานา หิรียมานา สกํ สกํ โอวรกํ ปวิสึสุ. อถ โข สกฺโก จ เทวานมินฺโท เวสฺสวณฺโณ จ มหาราชา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เวชยนฺเต ปาสาเท อนุจงฺกมาเปนฺติ อนุจราเปนฺติ[๓] “อิทมฺปิ มาริส โมคฺคลฺลาน ปสฺส เวชยนฺตสฺส ปาสาทสฺส รามเณยฺยกํ,

---

[๑] ฉ.,เท. ตํ สงฺคามํ
[๒] ฉ.,เท. อทฺทสํสุ
[๓] ฉ.,เท. อนุวิจราเปนฺติ

อิทมฺปิ มาริส โมคฺคลฺลาน ปสฺส เวชยนฺตสฺส ปาสาทสฺส รามเณยฺยกนฺติ. โสภติทำ อายสฺมโต โกสิยสฺส, ยถาตำ ปุพฺเพ กตปุญฺญสฺส; มนุสฺสาปิ กิญฺจิเทว รามเณยฺยกำ ทิสฺวา เอวมาหำสุ "โสภติ วต โภ ยถา เทวานำ ตาวตึสานนฺติ. "ตยิทำ อายสฺมโต โกสิยสฺส โสภติ, ยถาตำ ปุพฺเพ กตปุญฺญสฺสาติ. อถ โข อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส เอตทโหสิ "อติพาฬฺหำ โข อยำ ยกฺโข ปมตฺโต วิหรติ. ยนฺนูนาหำ อิมำ ยกฺขำ สำเวเชยฺยนฺติ. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารำ อภิสงฺขาสิ,[๑] ยถา เวชยนฺตำ ปาสาทำ ปาทงฺคุฏฺฐเกน สงฺกมฺเปสิ สมฺปกมฺเปสิ สมฺปเวเธสิ. อถ โข สกฺโก จ เทวานมินฺโท เวสฺสวณฺโณ จ มหาราชา เทวา จ ตาวตึสา อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาตา อเหสุำ "อจฺฉริยำ วต โภ, อพฺภุตำ วต โภ สมณสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา; ยตฺร หิ นาม ทิพฺพภวนำ ปาทงฺคุฏฺฐเกน สงฺกมฺเปสฺสติ สมฺปกมฺเปสฺสติ สมฺปเวเธสฺสตีติ.

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สกฺกำ เทวานมินฺทำ สำวิคฺคำ โลมหฏฺฐชาตำ วิทิตฺวา สกฺกำ เทวานมินฺทำ เอตทโวจ "ยถากถำ ปน โกสิย ภควา สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ อภาสิ; สาธุ มยมฺปิ เอติสฺสา กถาย ภาคิโน อสฺสาม สวนายาติ.

[๓๙๔] อิธาหำ มาริส โมคฺคลฺลาน, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตำ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตำ อฏฺฐาสึ; เอกมนฺตำ ฐิโต โข อหำ มาริส โมคฺคลฺลาน ภควนฺตำ เอตทโวจำ "กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโ เทวมนุสฺสานนฺติ. เอวำ วุตฺเต, มาริส โมคฺคลฺลาน ภควา มำ เอตทโวจ

---

[๑] สฺยา. อภิสงฺขาเรติ

“อิธ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ ‘สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายาติ. เอวญฺเจ ตํ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ ‘สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายาติ. โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพํ ธมฺมํ ปริชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ ปริญฺญาย ยงฺกิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา. โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติ. โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรนฺโต วิราคานุปสฺสี วิหรนฺโต นิโรธานุปสฺสี วิหรนฺโต ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรนฺโต น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ, อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ, “ขีณา ชาติ; วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ; กตํ กรณียํ; นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. เอตฺตาวตา โข เทวานมินฺท ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโ เทวมนุสฺสานนฺติ. เอวํ โข เม มาริส โมคฺคลฺลาน ภควา สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ อภาสีติ.

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย; เอวเมว เทเวสุ ตาวตึเสสุ อนฺตรหิโต ปุพฺพาราเม มิคารมาตุ ปาสาเท ปาตุรโหสิ. อถ โข สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปริจาริกาโย, อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต มหาโมคฺคลฺลาเน, สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจุ “เอโส นุ โข เต มาริส โส ภควา สตฺถาติ. “น โข เม มาริสา โส ภควา สตฺถา, สพฺรหฺมจารี เม เอโส อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโนติ. “ลาภา เต มาริส, สุลทฺธํ เต มาริส, ยสฺส เต สพฺรหฺมจารี เอวํ มหิทฺธิโก เอวํ มหานุภาโว, อโห นูน เต โส ภควา สตฺถาติ.

[๓๙๕] อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควนฺตํ เอตทโวจ "อภิชานาติ โน ภนฺเต ภควา 'อหุ[๑] ญาตญฺญตรสฺส[๑] มเหสกฺขสฺส ยกฺขสฺส สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ ภาสิตาติ. "อภิชานามหํ โมคฺคลฺลาน; อิธ สกฺโก เทวานมินฺโท, เยนาหํ, เตนุปสงฺกมิ. อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ; เอกมนฺตํ ฐิโต โข โมคฺคลฺลาน สกฺโก เทวานมินฺโท มํ เอตทโวจ "กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสานนฺติ. เอวํ วุตฺเต, อหํ โมคฺคลฺลาน สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจํ "อิธ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ 'สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายาติ. เอวญฺเจ ตํ เทวานมินฺท ภิกฺขุโน สุตํ โหติ 'สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายาติ. โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพํ ธมฺมํ ปริชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ ปริญฺญาย ยงฺกิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา. โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติ. โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรนฺโต วิราคานุปสฺสี วิหรนฺโต นิโรธานุปสฺสี วิหรนฺโต ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรนฺโต น กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ, อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ, "ขีณา ชาติ; วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ; กตํ กรณียํ; นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. "เอตฺตาวตา โข เทวานมินฺท ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ

[๑-๑] อิ. อหุ ตญฺเยว อญฺญตรสฺส

เทวมนุสฺสานนฺติ. “เอวํ โข อหํ โมคฺคลฺลาน อภิชานามิ ‘สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ ภาสิตาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

สตฺตมํ จูฬตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๘. มหาตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ

[๓๙๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน สาติสฺส นาม ภิกฺขุโน เกวฏฺฏปุตฺตสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา โหติ "ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. อสฺโสสุ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู "สาติสฺส นาม ภิกฺขุโน เกวฏฺฏปุตฺตสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. อถ โข เต ภิกฺขู, เยน สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สาตึ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตทโวจุ "สจฺจํ กิร เต อาวุโส สาติ เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. "เอวํ พฺยา โข อหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. อถ โข เต ภิกฺขู สาตึ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุกามา สมนุยุญฺชนฺติ สมนุคฺคาหนฺติ สมนุภาสนฺติ "มา เอวมาวุโส สาติ อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย, อเนกปริยาเยน อาวุโส สาติ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา วิญฺญาณํ วุตฺตํ ภควตา 'อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโวติ. เอวมฺปิ โข สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต เตหิ ภิกฺขูหิ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคฺคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน ตเทว ปาปกา ทิฏฺฐิคตา ถามสา ปรามสฺส[๑] อภินิวิสฺส โวหรติ "เอวํ พฺยา โข อหํ

---

[๑] ฉ. ปรามาสา, เอวมุปริปิ.

อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ.

[๓๙๗] ยโต โข เต ภิกฺขู นาสกฺขึสุ สาตึ ภิกฺขุ์ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุ์. อถ เต ภิกฺขู, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุ์ "สาติสฺส นาม ภนฺเต ภิกฺขุโน เกวฏฺฏปุตฺตสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. อสฺสุมฺห โข มยํ ภนฺเต 'สาติสฺส กิร นาม ภิกฺขุโน เกวฏฺฏปุตฺตสฺส เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. อถ โข มยํ ภนฺเต, เยน สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิมฺห; อุปสงฺกมิตฺวา สาตึ ภิกฺขุ์ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตทโวจุมฺห 'สจฺจํ กิร เต อาวุโส สาติ เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา 'ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อมฺเห เอตทโวจ 'เอวํ พฺยา โข อหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. อถ โข มยํ ภนฺเต สาตึ ภิกฺขุ์ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุกามา สมนุยุญฺชิมฺห สมนุคฺคาหิมฺห สมนุภาสิมฺห 'มา เอวํ อาวุโส สาติ อวจ, มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย, อเนกปริยาเยน อาวุโส สาติ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ

วิญฺญาณํ วุตฺตํ ภควตา ‘อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโวติ. เอวมฺปิ โข ภนฺเต สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อมฺเหหิ สมนุยุญฺชิยมาโน สมนุคฺคาหิยมาโน สมนุภาสิยมาโน ตเทว ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ ถามสา ปรามสฺส อภินิวิสฺส โวหรติ ‘เอวํ พฺยา โข อหํ อาวุโส ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. ยโต โข มยํ ภนฺเต นาสกฺขิมฺหา สาตึ ภิกฺขุ๋ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิคตา วิเวเจตุ๋. อถ มยํ เอตมตฺถํ ภควโต อาโรเจมาติ.

[๓๙๘] อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุ๋ อามนฺเตสิ “เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ มม วจเนน สาตึ ภิกฺขุ๋ เกวฏฺฏปุตฺตํ อามนฺเตหิ ‘สตฺถา ตํ อาวุโส สาติ อามนฺเตตีติ. “เอวํ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยน สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สาตึ ภิกฺขุ๋ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตทโวจ “สตฺถา ตํ อาวุโส สาติ อามนฺเตตีติ. “เอวมาวุโสติ โข สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข สาตึ ภิกฺขุ๋ เกวฏฺฏปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ “สจฺจํ กิร เต สาติ เอวรูปึ ปาปกํ ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ ‘ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ, ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. “เอวํ พฺยา โข อหํ ภนฺเต ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ‘ยถา ตเทวิทํ วิญฺญาณํ สนฺธาวติ สํสรติ อนญฺญนฺติ. “กตมนฺตํ สาติ วิญฺญาณนฺติ. “ยฺวายํ ภนฺเต วโท เวเทยฺโย, ตตฺร ตตฺร กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปากํ ปฏิสํเวเทตีติ. “กสฺส นุ โข นาม ตฺวํ โมฆปุริส มยา

เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาสิ. นนุ มยา โมฆปุริส อเนกปริยาเยน ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ วุตฺตํ 'อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโวติ. อถ จ ปน ตฺวํ โมฆปุริส อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อมฺเห เจว อพฺภาจิกฺขสิ, อตฺตานญฺจ ขนสิ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวสิ. ตญฺหิ เต โมฆปุริส ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ.

[๓๙๙] อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว. อปินายํ สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อุสฺมีกโตปิ อิมสฺมึ ธมฺมวินเยติ. "กิญฺหิ สิยา ภนฺเต, โน เหตํ ภนฺเตติ. เอวํ วุตฺเต, สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต ตุณฺหีภูโต มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข ปชฺฌายนฺโต อปฺปฏิภาโณ นิสีทิ. อถ โข ภควา สาตึ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺตํ ตุณฺหีภูตํ มงฺกุภูตํ ปตฺตกฺขนฺธํ อโธมุขํ ปชฺฌายนฺตํ อปฺปฏิภาณํ วิทิตฺวา สาตึ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺตํ เอตทโวจ "ปญฺญายิสฺสสิ โข ตฺวํ โมฆปุริส เอเตน สเกน ปาปเกน ทิฏฺฐิคเตน. อิธาหํ ภิกฺขู ปฏิปุจฺฉิสฺสามีติ. อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ตุมฺเหปิ เม ภิกฺขเว เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ, ยถายํ สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อมฺเห เจว อพฺภาจิกฺขติ, อตฺตานญฺจ ขนติ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวตีติ. "โน เหตํ ภนฺเต. อเนกปริยาเยน หิ โน ภนฺเต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ วุตฺตํ ภควตา 'อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโวติ. "สาธุ สาธุ ภิกฺขเว สาธุ โข เม ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชานาถ, อเนกปริยาเยน หิ โว ภิกฺขเว ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญานํ วุตฺตํ มยา อญฺญตฺร ปจฺจยา นตฺถิ วิญฺญาณสฺส สมฺภโวติ. อถ จ ปนายํ สาติ ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺโต อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อมฺเห เจว อพฺภาจิกฺขติ, อตฺตานญฺจ ขนติ, พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวติ. ตญฺหิ ตสฺส โมฆปุริสสฺส ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย.

[๔๐๐] ยญฺเญเทว ภิกฺขเว ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, เตน เตเนว "วิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ[๑] คจฺฉติ. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "จกฺขุวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "โสตวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "ฆานวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "ชิวฺหาวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "กายวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "มโนวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ.

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยญฺเญเทว ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติ, กฏฺฐญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, "กฏฺฐคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. สกลิกญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, "สกลิกคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. ติณญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, "ติณคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. โคมยญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, "โคมยคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. ถุสญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, "ถุสคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. สงฺการญฺจ ปฏิจฺจ อคฺคิ ชลติ, "สงฺการคฺคิเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ยญฺเญเทว ปจฺจยํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, เตน เตเนว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "จกฺขุวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. โสตญฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "โสตวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คนฺเธ จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "ฆานวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, "ชิวฺหาวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ

---

[๑] เท.,อิ. สงฺขํ, เอวมุปริปิ.

คจฺฉติ. กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, “กายวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ. มนญฺจ ปฏิจฺจ ธมฺเม จ อุปฺปชฺชติ วิญฺญาณํ, “มโนวิญฺญาณนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ.

[๔๐๑] “ภูตมิทํ ภิกฺขเว ปสฺสถาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารสมฺภวนฺติ ภิกฺขเว ปสฺสถาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ, ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ภิกฺขเว ปสฺสถาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ภูตมิทํ โนสฺสูติ ภิกฺขเว กงฺขาโต อุปฺปชฺชติ วิจิกิจฺฉาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารสมฺภวํ โนสฺสูติ ภิกฺขเว กงฺขาโต อุปฺปชฺชติ วิจิกิจฺฉาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ, ตํ นิโรธธมฺมํ โนสฺสูติ ภิกฺขเว กงฺขาโต อุปฺปชฺชติ วิจิกิจฺฉาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ภูตมิทนฺติ ภิกฺขเว ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ยา วิจิกิจฺฉา, สา ปหียตีติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารสมฺภวนฺติ ภิกฺขเว ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ยา วิจิกิจฺฉา, สา ปหียตีติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ, ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ภิกฺขเว ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต ยา วิจิกิจฺฉา, สา ปหียตีติ. “เอวํ ภนฺเต. “ภูตมิทนฺติ ภิกฺขเว อิติปิ โว เอตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารสมฺภวนฺติ ภิกฺขเว อิติปิ โว เอตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ, ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ภิกฺขเว อิติปิ โว เอตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉาติ. “เอวํ ภนฺเต. “ภูตมิทนฺติ ภิกฺขเว ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐนฺติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารสมฺภวนฺติ ภิกฺขเว ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐนฺติ. “เอวํ ภนฺเต. “ตทาหารนิโรธา ยํ ภูตํ, ตํ นิโรธธมฺมนฺติ ภิกฺขเว ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐนฺติ. “เอวํ ภนฺเต. “อิมญฺเจ ตุมฺเห ภิกฺขเว ทิฏฺจึ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ อลฺลีเยถ เกฬาเยถ ธนาเยถ มมาเยถ. อปิ นุ ตุมฺเห

ภิกฺขเว กุลฺลูปมํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชาเนยฺยาถ นิตฺถรณตฺถาย, โน คหณตฺถายาติ. “โน เหตํ ภนฺเต. “อิมญฺเจ ตุมฺเห ภิกฺขเว ทิฏฺฐึ เอวํ ปริสุทฺธํ เอวํ ปริโยทาตํ น อลฺลีเยถ น เกฬายเถ น ธนายเถ น มมายเถ. อปิ นุ เม ตุมฺเห ภิกฺขเว กุลฺลูปมํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชาเนยฺยาถ นิตฺถรณตฺถาย, โน คหณตฺถายาติ. “เอวํ ภนฺเต.

[๔๐๒] “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อาหารา ภูตานํ วา สตฺตานํ ฐิติยา สมฺภเวสีนํ วา สตฺตานํ อนุคฺคหาย. กตเม จตฺตาโร. กวฬิงฺกาโร อาหาโร โอฬาริโก วา สุขุโม วา, ผสฺโส ทุติโย, มโนสญฺเจตนา ตติยา, วิญฺญาณํ จตุตฺถं. อิเม จ ภิกฺขเว จตฺตาโร อาหารา กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา. อิเม จตฺตาโร อาหารา ตณฺหานิทานา ตณฺหาสมุทยา ตณฺหาชาติกา ตณฺหาปภวา. ตณฺหา จายํ ภิกฺขเว กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา. ตณฺหา เวทนานิทานา เวทนาสมุทยา เวทนาชาติกา เวทนาปภวา. เวทนา จายํ ภิกฺขเว กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา. เวทนา ผสฺสนิทานา ผสฺสสมุทยา ผสฺสชาติกา ผสฺสปภวา. ผสฺโส จายํ ภิกฺขเว กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโว. ผสฺโส สฬายตนนิทาโน สฬายตนสมุทโย สฬายตนชาติโก สฬายตนปภโว. สฬายตนญฺจิทํ ภิกฺขเว กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ. สฬายตนํ นามรูปนิทานํ นามรูปสมุทยํ นามรูปชาติกํ นามรูปปภวํ. นามรูปญฺจิทํ ภิกฺขเว กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ. นามรูปึ วิญฺญาณนิทานํ วิญฺญาณสมุทยํ วิญฺญาณชาติกํ วิญฺญาณปภวํ. วิญฺญาณญฺจิทํ ภิกฺขเว กึนิทานํ กึสมุทยํ กึชาติกํ กึปภวํ. วิญฺญาณํ สงฺขารนิทานํ สงฺขารสมุทยํ สงฺขารชาติกํ สงฺขารปภวํ. สงฺขารา จิเม ภิกฺขเว กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา.

สงฺขารา อวิชฺชานิทานา อวิชฺชาสมุทยา อวิชฺชาชาติกา อวิชฺชาปภวา. อิติ โข ภิกฺขเว อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

[๔๐๓] "ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ชาติปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว ชรามรณํ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. "ชาติปจฺจยา ภนฺเต ชรามรณํ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ 'ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ. "ภวปจฺจยา ชาตีติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ภวปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว ชาติ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. "ภวปจฺจยา ภนฺเต ชาติ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ 'ภวปจฺจยา ชาตีติ. "อุปาทานปจฺจยา ภโวติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, อุปาทานปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว ภโว, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. "อุปาทานปจฺจยา ภนฺเต ภโว, เอวํ โน เอตฺถ โหติ 'อุปาทานปจจฺยา ภโวติ. "ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ตณฺหาปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว อุปาทานํ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. "ตณฺหาปจฺจยา ภนฺเต อุปาทานํ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ 'ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ. "เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, เวทนาปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว ตณฺหา, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. "เวทนาปจฺจยา ภนฺเต ตณฺหา, เอวํ โน เอตฺถ โหติ 'เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ. "ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ผสฺสปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว เวทนา, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. "ผสฺสปจฺจยา ภนฺเต

เวทนา เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ. “สฬายตนปจฺจยา ผสฺโสติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, สฬายตนปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว ผสฺโส, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “สฬายตนปจฺจยา ภนฺเต ผสฺโส, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘สฬายตนปจฺจยา ผสฺโสติ. “นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, นามรูปปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว สฬายตนํ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “นามรูปปจฺจยา ภนฺเต สฬายตนํ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ. “วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, วิญฺญาณปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว นามรูปํ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “วิญฺญาณปจฺจยา ภนฺเต นามรูปํ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ. “สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, สงฺขารปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว วิญฺญาณํ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “สงฺขารปจฺจยา ภนฺเต วิญฺญาณํ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ. “อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, อวิชฺชาปจฺจยา นุ โข ภิกฺขเว สงฺขารา, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “อวิชฺชาปจฺจยา ภนฺเต สงฺขารา, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ.

[๔๐๔] “สาธุ ภิกฺขเว. อิติ โข ภิกฺขเว ตุมฺเหปิ เอวํ วเทถ, อหมฺปิ เอวํ วทามิ; อิมสฺมึ สติ, อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ; ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ,

ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.

[๔๐๕] “ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ชาตินิโรธา นุ โข ภิกฺขเว ชรามรณนิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “ชาตินิโรธา ภนฺเต ชรามรณนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธติ. “ภวนิโรธา ชาตินิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ภวนิโรธา นุ โข ภิกฺขเว ชาตินิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “ภวนิโรธา ภนฺเต ชาตินิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘ภวนิโรธา ชาตินิโรโธติ. “อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, อุปาทานนิโรธา นุ โข ภิกฺขเว ภวนิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “อุปาทานนิโรธา ภนฺเต ภวนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธติ. “ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ตณฺหานิโรธา นุ โข ภิกฺขเว อุปาทานนิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “ตณฺหานิโรธา ภนฺเต อุปาทานนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธติ. “เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ

วุตฺตํ, เวทนานิโรธา นุ โข ภิกฺขเว ตณฺหานิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “เวทนานิโรธา ภนฺเต ตณฺหานิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธติ. “ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, ผสฺสนิโรธา นุ โข ภิกฺขเว เวทนานิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “ผสฺสนิโรธา ภนฺเต เวทนานิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธติ. “สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, สฬายตนนิโรธา นุ โข ภิกฺขเว ผสฺสนิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “สฬายตนนิโรธา ภนฺเต ผสฺสนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธติ. “นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, นามรูปนิโรธา นุ โข ภิกฺขเว สฬายตนนิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “นามรูปนิโรธา ภนฺเต สฬายตนนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธติ. “วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, วิญฺญาณนิโรธา นุ โข ภิกฺขเว นามรูปนิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “วิญฺญาณนิโรธา ภนฺเต นามรูปนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ. “สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, สงฺขารนิโรธา นุ โข ภิกฺขเว วิญฺญาณนิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “สงฺขารนิโรธา ภนฺเต วิญฺญาณนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ. “สงฺขารนิโรธา นามรูปนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, สงฺขารนิโรธา นุ โข ภิกฺขเว วิญฺญาณนิโรโธ, โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “สงฺขารนิโรธา ภนฺเต วิญฺญาณนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ. “อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, อวิชฺชานิโรธา นุ โข ภิกฺขเว สงฺขารนิโรโธ,

โน วา. กถํ วา เอตฺถ โหตีติ. “อวิชฺชานิโรธา ภนฺเต สงฺขารนิโรโธ, เอวํ โน เอตฺถ โหติ ‘อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธติ.

[๔๐๖] “สาธุ ภิกฺขเว อิติ โข ภิกฺขเว ตุมฺเหปิ เอวํ วเทถ อหมฺปิ เอวํ วทามิ; อิมสฺมึ อสติ, อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ; ยทิทํ อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.

[๔๐๗] อปิ นุ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา ปุพฺพนฺตํ วา ปฏิธาเวยฺยาถ ‘อเหสุมฺห นุ โข มยํ อตีตมทฺธานํ. น นุ โข อเหสุมฺห อตีตมทฺธานํ. กึ นุ โข อเหสุมฺห อตีตมทฺธานํ. กถํ นุ โข อเหสุมฺห อตีตมทฺธานํ. กึ หุตฺวา กึ อเหสุมฺห นุ โข มยํ อตีตมทฺธานนฺติ. “โน เหตํ ภนฺเต. “อปิ นุ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา อปรนฺตํ วา ปฏิธาเวยฺยาถ ‘ภวิสฺสาม นุ โข มยํ อนาคตมทฺธานํ. น นุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ. กึ นุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ. กถํ นุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ. กึ หุตฺวา กึ ภวิสฺสาม นุ โข มยํ อนาคตมทฺธานนฺติ. “โน เหตํ ภนฺเต. “อปิ นุ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา เอตรหิ วา ปจฺจุปฺปนฺนทฺธานํ อารพฺภ อชฺฌตฺตํ กถังกถี อสฺสถ ‘อหํ นุ โขสฺมิ. โน นุ โขสฺมิ. กินฺนุ โขสฺมิ. กถํ นุ โขสฺมิ.

อยํ นุ โข สตฺโต กุโต อาคโต. โส กุหิงฺคามี ภวิสฺสตีติ. “โน เหตํ ภนฺเต. “อปิ นุ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา เอวํ วเทยฺยาถ ‘สตฺถา โน ครุ, สตฺถุ คารเวเนว[๑] มยํ เอวํ วเทยฺยามาติ.[๒] “โน เหตํ ภนฺเต. “อปิ นุ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา เอวํ วเทยฺยาถ ‘สมโณ เอวมาห, สมณา จ น จ มยํ[๓] เอวํ วเทมาติ. “โน เหตํ ภนฺเต. “อปิ นุ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิเสยฺยาถาติ. โน เหตํ ภนฺเต. “อปิ นุ ตุมฺเห ภิกฺขเว เอวํ ชานนฺตา เอวํ ปสฺสนฺตา, ยานิ ตานิ ปุถุสมณพฺราหฺมณานํ วตฺตโกตูหลมงฺคลานิ, ตานิ สารโต ปจฺจาคจฺเฉยฺยาถาติ. “โน เหตํ ภนฺเต. “นนุ ภิกฺขเว ยเทว ตุมฺหากํ สามํ ญาตํ สามํ ทิฏฺฐํ สามํ วิทิตํ, ตเทว ตุมฺเห วเทยฺยาถาติ.[๔] “เอวํ ภนฺเต. “สาธุ ภิกฺขเว, อุปนีตา โข เม ตุมฺเห ภิกฺขเว อิมินา สนฺทิฏฺฐิเกน ธมฺเมน อกาลิเกน เอหิปสฺสิเกน โอปนยิเกน ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺเพน วิญฺญูหิ. สนฺทิฏฺฐิโก อยํ ภิกฺขเว ธมฺโม อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ. อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๔๐๘] ติณฺณํ โข ปน ภิกฺขเว สนฺนิปาตา คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติ; อิธ มาตาปิตโร จ สนฺนิปติตา โหนฺติ, มาตา จ น อุตุนี โหติ, คนฺธพฺโพ จ น ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ; เนว ตาว คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติ. อิธ มาตาปิตโร จ สนฺนิปติตา โหนฺติ, มาตา จ อุตุนี โหติ, คนฺธพฺโพ จ น ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ; เนว ตาว คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติ. ยโต จ โข ภิกฺขเว มาตาปิตโร จ สนฺนิปติตา โหนฺติ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. คารเวน จ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. วเทมาติ
[๓] ฉ.,เท. สมณา จ นาม มยํ
[๔] ฉ.,เท.,อิ. วเทถาติ

มาตา จ อุตุนี โหติ, คนฺธพฺโพ จ ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ. เอวํ ติณฺณํ สนฺนิปาตา คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติ. ตเมนํ ภิกฺขเว มาตา นว วา ทส วา มาเส คพฺภํ กุจฺฉินา ปริหรติ มหตา สํสเยน ครุภารํ, ตเมนํ ภิกฺขเว มาตา นวนฺนํ วา ทสนฺนํ วา มาสานํ อจฺจเยน วิชายติ มหตา สํสเยน ครุภารํ, ตเมนํ ชาตํ สมานํ สเกน โลหิเตน โปเสสิ. โลหิตญฺเหตํ ภิกฺขเว อริยสฺส วินเย, ยทิทํ มาตุ ถญฺญํ. ส โข โส ภิกฺขเว กุมาโร วุฑฺฒิมนฺวาย อินฺทฺริยานํ ปริปากมนฺวาย, ยานิ ตานิ กุมารกานํ กีฬาปนกานิ, เตหิ กีฬติ. เสยฺยถีทํ. วงฺกํ ฆฏิกํ โมกฺขจิกํ จิงฺคุลิกํ[๑] ปตฺตาพฺหกํ รถกํ ธนุกํ. ส โข โส ภิกฺขเว กุมาโร วุฑฺฒิมนฺวาย อินฺทฺริยานํ ปริปากมนฺวาย ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิโต สมงฺคีภูโต ปริจาเรติ; จกฺขุวิญฺเญยฺเยหิ รูเปหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ เปมนีเยหิ.[๒] โสตวิญฺเญยฺเยหิ สทฺเทหิ ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺเยหิ คนฺเธหิ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺเยหิ รเสหิ ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺเยหิ โผฏฺฐพฺเพหิ อิฏฺเฐหิ กนฺเตหิ มนาเปหิ ปิยรูเปหิ กามูปสญฺหิเตหิ รชนีเยหิ เปมนีเยหิ.

[๔๐๙] โส จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป สารชฺชติ, อปฺปิยรูเป รูเป พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ยตฺถสฺส เต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. โส เอวํ อนุโรธวิโรธํ สมาปนฺโน ยงฺกิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ อภินนฺทติ อภิวทติ, อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ตํ เวทนํ อภินนฺทโต อภิวทโต อชฺโฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺที, ยา เวทนาสุ นนฺที, ตทุปาทานํ ตสฺส อุปาทานปจฺจยา ภโว,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จิงฺคุลกํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธมฺเม สารชฺชติ, อปฺปิยรูเป ธมฺเม พฺยาปชฺชติ, อนุปฏฺฐิตกายสติ จ วิหรติ ปริตฺตเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ยตฺถสฺส เต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. โส เอวํ อนุโรธวิโรธํ สมาปนฺโน ยงฺกิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ อภินนฺทติ อภิวทติ, อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ตํ เวทนํ อภินนฺทโต อภิวทโต อชฺโฌสาย ติฏฺฐโต อุปฺปชฺชติ นนฺทิ, ยา เวทนาสุ นนฺทิ, ตทุปาทานํ. ตสฺส อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

[๔๑๐] อิธ ภิกฺขเว ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺชติ อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา. โส อิมं โลกं สเทวกं สมารกं สพฺรหฺมกं สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชं สเทวมนุสฺสं สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ, โส ธมฺมं เทเสติ อาทิกลฺยาณं มชฺเฌกลฺยาณं ปริโยสานกลฺยาณं สาตฺถं สพฺยญฺชนं, เกวลปริปุณฺณं ปริสุทฺธं พฺรหฺมจริยं ปกาเสติ. ตं ธมฺมं สุณาติ คหปติ วา คหปติปุตฺโต วา อญฺญตรสฺมึ วา กุเล ปจฺฉา ชาโต, โส ตं ธมฺมं สุตฺวา ตถาคเต สทฺธं ปฏิลภติ, โส เตน สทฺธาปฏิลาเภน

สมนฺนาคโต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ ‘สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ, อพฺโภกาโส ปพฺพชฺชา, นยิทำ สุกรำ อคารำ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณำ เอกนฺตปริสุทฺธำ สงฺขลิขิตำ พฺรหฺมจริยำ จริตุำ. ยนฺนูนาหำ เกสมสฺสุำ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพเชยฺยนฺติ. โส อปเรน สมเยน อปฺปำ วา โภคกฺขนฺธำ ปหาย มหนฺตำ วา โภคกฺขนฺธำ ปหาย อปฺปำ วา ญาติปริวฏฺฏำ ปหาย มหนฺตำ วา ญาติปริวฏฺฏำ ปหาย เกสมสฺสุำ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยำ ปพฺพชติ.

[๔๑๑] โส เอวำ ปพฺพชิโต สมาโน ภิกฺขูนำ สิกฺขาสาชีว-สมาปนฺโน ปาณาติปาตำ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน, สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ.

อทินฺนาทานำ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหรติ.

อพฺรหฺมจริยำ ปหาย พฺรหฺมจารี โหติ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมา.

มุสาวาทำ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสำวาทโก โลกสฺส.

ปิสุณำ วาจำ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสำ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสำ อกฺขาตา อมูสำ เภทาย, อิติ ภินฺนานำ วา สนฺธาตา, สหิตานำ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจำ ภาสิตา โหติ.

ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

สมฺผปฺปลาปึ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา โหติ กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตํ.

วีชคามภูตคามสมารมฺภา ปฏิวิรโต โหติ. เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนา. นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ. มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ. อุจฺจาสยนมหาสยนา ปฏิวิรโต โหติ. ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกธญฺญปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อามกมํสปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อิตฺถีกุมาริกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. ทาสีทาส-ปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. อเชฬกปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. กุกฺกุฏสูกรปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. หตฺถิควาสฺสวฬวปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหติ. ทูเตยฺยปหีณคมนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติ. กยวิกฺกยา ปฏิวิรโต โหติ. ตุลากูฏกํสกูฏมานกูฏา ปฏิวิรโต โหติ. อุกฺโกฏนวญฺจนนิกติสาวิโยคา ปฏิวิรโต โหติ. เฉทนวธพนฺธนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิรโต โหติ.

โส สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, [๑] เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทายเว ปกฺกมติ. เสยฺยถาปิ นาม ปกฺขี สกุโณ, เยน เยเนว เฑติ, สปตฺตภาโรว เฑติ, เอวเมว ภิกฺขุ สนฺตุฏฺโฐ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรน

---

[๑] ฉ.,เท. โส

กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, เยน เยเนว ปกฺกมติ, สมาทาเยว ปกฺกมติ. โส อิมินา อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสุขํ ปฏิสංเวเทติ. โส จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं จกฺขุนฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุं, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยं, จกฺขุนฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โสเตน สทฺทं สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธं ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนं มนินฺทฺริยं อสංวุตं วิหรนฺตं อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุं, ตสฺส สංวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยं, มนินฺทฺริเย สංวรं อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต อชฺฌตฺตं อพฺยาเสกสุขं ปฏิสංเวเทติ.

โส อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการี โหติ.

[๔๑๒] โส อิมินา จ อริเยน สีลกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสංวเรน สมนฺนาคโต อิมินา จ อริเยน สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคโต วิวิตฺตं เสนาสนं ภชติ; อรญฺญं รุกฺขมูลं ปพฺพตं กนฺทรं คิริคุหं สุสานं วนปตฺถं อพฺโภกาสं ปลาลปุญฺชं. โส ปจฺฉาภตฺตं ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกं อาภุชิตฺวา

อุชุๆ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺจเปตฺวา. โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ. พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ. ถีนมิทฺธํ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน, ถีนมิทฺธา จิตฺตํ ปริโสเธติ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตํ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ. วิจิกิจฺฉํ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วิจิกิจฺฉาย จิตฺตํ ปริโสเธติ.

[๔๑๓] โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ, ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ.

[๔๑๔] โส จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา ปิยรูเป รูเป น สารชฺชติ, อปฺปิยรูเป รูเป น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺจิตกายสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยตฺถสฺส เต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. โส เอวํ อนุโรธวิโรธวิปฺปหีโน ยงฺกิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ นาภินนฺทติ นาภิวทติ, น อชฺโฌสาย ติฏฺจติ. ตสฺส ตํ เวทนํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต น อชฺโฌสาย ติฏฺจโต ยา เวทนาสุ นนฺที,[๑] สา นิรุชฺฌติ. ตสฺส นนฺทินิโรธา

[๑] ฉ.,เท.,อิ. นนฺที, เอวมุปริปิ.

อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย ปิยรูเป ธมฺเม น สารชฺชติ, อปฺปิยรูเป ธมฺเม น พฺยาปชฺชติ, อุปฏฺฐิตกายสติ จ วิหรติ อปฺปมาณเจตโส, ตญฺจ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยตฺถสฺส เต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปริเสสา นิรุชฺฌนฺติ. โส เอวํ อนุโรธวิโรธวิปฺปหีโน ยงฺกิญฺจิ เวทนํ เวเทติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ นาภินนฺทติ นาภิวทติ, น อชฺโฌสาย ติฏฺฐติ. ตสฺส ตํ เวทนํ อนภินนฺทโต อนภิวทโต น อชฺโฌสาย ติฏฺฐโต ยา เวทนาสุ นนฺที, สา นิรุชฺฌติ. ตสฺส นนฺทินิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทว-ทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติ. เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ. อิมํ โข เม ตุมฺเห ภิกฺขเว สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ ธาเรถ. สาตึ ปน ภิกฺขุ เกวฏฺฏปุตฺตํ มหาตณฺหาชาลตณฺหา-สงฺฆาฏปฏิมุกฺกนฺติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

อฏฺฐมํ มหาตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. มหาอสฺสปุรสุตฺตํ

[๔๑๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา องฺเคสุ วิหรติ อสฺสปุรํ นาม องฺคานํ นิคโม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"สมณา สมณาติ โว ภิกฺขเว ชโน สญฺชานาติ, ตุมฺเห จ ปน 'เก ตุมฺเหติ ปุฏฺฐา สมานา 'สมณมฺหาติ ปฏิชานาถ, เตสํ โว ภิกฺขเว เอวํสมญฺญานํ สตํ เอวํปฏิญฺญานํ สตํ, 'เย ธมฺมา สมณกรณา จ พฺราหฺมณกรณา จ, เต ธมฺเม สมาทาย วตฺติสฺสาม, เอวนฺโน อยํ อมฺหากํ สมญฺญา จ สจฺจา ภวิสฺสติ ปฏิญฺญา จ ภูตา. เยสญฺจ มยํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปริภุญฺชาม, เตสนฺเต การา อมฺเหสุ มหปฺผลา ภวิสฺสนฺติ มหานิสํสา, อมฺหากญฺเจวายํ ปพฺพชฺชา อวญฺฌา ภวิสฺสติ สผลา สอุทฺรยาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพนฺติ.

[๔๑๖] กตเม จ ภิกฺขเว ธมฺมา สมณกรณา จ พฺราหฺมณกรณา จ. "หิโรตฺตปฺเปน สมนฺนาคตา ภวิสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพนฺติ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากํ เอวมสฺส 'หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ, ตาวตเกเนว จ[๑] ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๑๗] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียํ. 'ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร ภวิสฺสติ อุตฺตาโน วิวโฏ, น จ ฉิทฺทวา, สวุโต จ,

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. จสทฺโท น ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

ตาย จ ปน ปริสุทฺธกายสมาจารตาย เนวตฺตานุกฺกำสิสฺสาม น ปรำ วมฺภิสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพำ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากำ เอวมสฺส ‘หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร. อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ, ตาวตเกเนว จ ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานำ สตำ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๑๘] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียำ. ‘ปริสุทฺโธ โน วจีสมาจาโร ภวิสฺสติ อุตฺตาโน วิวโฏ, น จ ฉิทฺทวา, สำวุโต จ, ตาย จ ปน ปริสุทฺธวจีสมาจารตาย เนวตฺตานุกฺกำสิสฺสาม น ปรำ วมฺภิสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพำ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากำ เอวมสฺส ‘หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร. อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ, ตาวตเกเนว จ ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานำ สตำ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๑๙] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียำ. ‘ปริสุทฺโธ โน มโนสมาจาโร ภวิสฺสติ อุตฺตาโน วิวโฏ, น จ ฉิทฺทวา, สำวุโต จ, ตาย จ ปน ปริสุทฺธมโนสมาจารตาย เนวตฺตานุกฺกำสิสฺสาม น ปรำ วมฺภิสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพำ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากำ เอวมสฺส ‘หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร.

อลเมตตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ. ตาวตเกเนว จ ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๒๐] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียํ. 'ปริสุทฺโธ โน อาชีโว ภวิสฺสติ อุตฺตาโน วิวโฏ, น จ ฉิทฺทวา, สวฺโต จ, ตาย จ ปน ปริสุทฺธาชีวตาย เนวตฺตานุกฺกํสิสฺสาม น ปรํ วมฺภิสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากํ เอวมสฺส 'หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว. อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ, ตาวตเกเนว จ ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๒๑] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียํ. 'อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา ภวิสฺสาม, จกฺขุนา รูปึ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชิสฺสาม, รกฺขิสฺสาม จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชิสฺสาม. โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี นานุพฺยญฺชนคฺคาหี, ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา

อนฺวาสฺสเวยฺยุ, ตสฺส สำวราย ปฏิปชฺชิสฺสาม, รกฺขิสฺสาม มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สำวรำ อาปชฺชิสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพำ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากำ เอวมสฺส 'หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว, อินฺทฺริเยสุมฺห คุตฺตทฺวารา. อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ, ตาวตเกเนว จ ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานำ สตำ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๒๒] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียำ. 'โภชเน มตฺตญฺญู ภวิสฺสาม, ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารำ อาหริสฺสาม, เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหึสุปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนำ ปฏิหงฺขาม, นวญฺจ เวทนำ น อุปฺปาเทสฺสาม, ยาตฺรา จ โน ภวิสฺสติ, อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพำ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากำ เอวมสฺส 'หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว, อินฺทฺริเยสุมฺห คุตฺตทฺวารา, โภชเน มตฺตญฺญุโน, อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ, ตาวตเกเนว จ ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานำ สตำ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๒๓] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียํ. ‘ชาคริยมนุยุตฺตา ภวิสฺสาม, ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธสฺสาม, รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธสฺสาม, รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปสฺสาม ปาเทน[๑] ปาทํ อจฺจาธาย สตา สมฺปชานา อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิกริตฺวา, รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธสฺสามาติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากํ เอวมสฺส ‘หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว, อินฺทฺริเยสุมฺห คุตฺตทฺวารา, โภชเน มตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนุยุตฺตา. อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ, ตาวตเกเนว จ ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๒๔] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียํ. ‘สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคตา ภวิสฺสาม, อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี, สมฺมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี, อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี, คเต จิเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหีภาเว สมฺปชานการีติ เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ. สิยา โข ปน ภิกฺขเว ตุมฺหากํ เอวมสฺส ‘หิโรตฺตปฺเปนมฺห สมนฺนาคตา, ปริสุทฺโธ โน กายสมาจาโร, ปริสุทฺโธ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปาเท

วจีสมาจาโร, ปริสุทฺโธ มโนสมาจาโร, ปริสุทฺโธ อาชีโว, อินฺทฺริเยสุมฺห คุตฺตทฺวารา, โภชเน มตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนุยุตฺตา, สติสมฺปชญฺเญน สมนฺนาคตา. อลเมตฺตาวตา, กตเมตฺตาวตา, อนุปฺปตฺโต โน สามญฺญตฺโถ, นตฺถิ โน กิญฺจิ อุตฺตรึ กรณียนฺติ, ตาวตเกเนว จ ตุฏฺฐึ อาปชฺเชยฺยาถ. อาโรจยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, มา โว สามญฺญตฺถิกานํ สตํ สามญฺญตฺโถ ปริหายิ สติ อุตฺตรึ กรณีเย.

[๔๒๕] กิญฺจ ภิกฺขเว อุตฺตรึ กรณียํ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ; อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโภกาสํ ปลาลปุญฺชํ. โส ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาต-ปฏิกฺกนฺโต นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุๆ กายํ ปณิธาย ปริมุขๆ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส อภิชฺฌๆ โลเก ปหาย วิคตาภิชฺเฌน เจตสา วิหรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตๆ ปริโสเธติ. พฺยาปาทปโทสๆ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหรติ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. ถีนมิทฺธๆ ปหาย วิคตถีนมิทฺโธ วิหรติ อาโลกสญฺญี สโต สมฺปชาโน ถีนมิทฺธา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจๆ ปหาย อนุทฺธโต วิหรติ อชฺฌตฺตๆ วูปสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจา จิตฺตๆ ปริโสเธติ. วิจิกิจฺฉๆ ปหาย ติณฺณวิจิกิจฺโฉ วิหรติ อกถกถี กุสเลสุ ธมฺเมสุ วิจิกิจฺฉาย จิตฺตๆ ปริโสเธติ.

[๔๒๖] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อิณๆ อาทาย กมฺมนฺเต ปโยเชยฺย, ตสฺส เต กมฺมนฺตา สมฺปชฺเชยฺยุ.[๑] โส, ยานิ จ โปราณานิ อิณมูลานิ, ตานิ จ พฺยนฺตีกเรยฺย, สิยา จสฺส อุตฺตรึ อวสิฏฺฐๆ

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สมิชฺเฌยฺยุๆ

ทาราภรณาย. ตสฺส เอวมสฺส “อหํ โข ปุพฺเพ อิณํ อาทาย กมฺมนฺเต ปโยเชสึ, ตสฺส เม เต กมฺมนฺตา สมฺปชฺชึสุ, โสหํ, ยานิ จ โปราณานิ, ตานิ จ พฺยนฺตีอกาสึ, อตฺถิ จ ปน เม อุตฺตริ อวสิฏฺฐํ ทาราภรณายาติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปามุชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อาพาธิโก อสฺส ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, ภตฺตญฺจสฺส น ฉาเทยฺย, น จสฺส กาเย พลมตฺตา. โส อปเรน สมเยน ตมฺหา อาพาธา มุจฺเจยฺย, ภตฺตญฺจสฺส ฉาเทยฺย, สิยา จสฺส กาเย พลมตฺตา. ตสฺส เอวมสฺส “อหํ โข ปุพฺเพ อาพาธิโก อโหสึ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโน, ภตฺตญฺจ เม น ฉาเทสิ, น จ เม อาสิ กาเย พลมตฺตา. โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา อาพาธา มุตฺโต, ภตฺตญฺจ เม ฉาเทสิ, อตฺถิ จ เม กาเย พลมตฺตาติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปามุชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส พนฺธนาคาเร พนฺโธ[๑] อสฺส. โส อปเรน สมเยน ตมฺหา พนฺธนา มุจฺเจยฺย โสตฺถินา อภเยน, น จสฺส กิญฺจิ โภคานํ วโย. ตสฺส เอวมสฺส “อหํ โข ปุพฺเพ พนฺธนาคาเร พนฺโธ อโหสึ. โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา พนฺธนา มุตฺโต โสตฺถินา อภเยน, นตฺถิ จ เม กิญฺจิ โภคานํ วโยติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปามุชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส ทาโส อสฺส อนตฺตาธีโน ปราธีโน น เยนกามงฺคโม. โส อปเรน สมเยน ตมฺหา ทาสพฺยา มุจฺเจยฺย อตฺตาธีโน อปราธีโน ภุชิสฺโส เยนกามงฺคโม. ตสฺส เอวมสฺส “อหํ โข ปุพฺเพ ทาโส อโหสึ อนตฺตาธีโน ปราธีโน น เยนกามงฺคโม, โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา ทาสพฺยา มุตฺโต อตฺตาธีโน อปราธีโน ภุชิสฺโส เยนกามงฺคโมติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปามุชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. พทฺโธ

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สธโน สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺเชยฺย. โส อปเรน สมเยน ตมฺหา กนฺตารา นิตฺถเรยฺย โสตฺถินา อภเยน, น จสฺส กิญฺจิ โภคานํ วโย. ตสฺส เอวมสฺส "อหํ โข ปุพฺเพ สธโน สโภโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชึ, โสมฺหิ เอตรหิ ตมฺหา กนฺตารา นิตฺถิณฺโณ โสตฺถินา อภเยน, นตฺถิ จ เม กิญฺจิ โภคานํ วโยติ. โส ตโตนิทานํ ลเภถ ปามุชฺชํ, อธิคจฺเฉยฺย โสมนสฺสํ.

เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถา อิณํ ยถา โรคํ ยถา พนฺธนาคารํ ยถา ทาสพฺยํ ยถา กนฺตารทฺธานมคฺคํ อิเม ปญฺจ นีวรเณ อปฺปหีเน อตฺตนิ สมนุปสฺสติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยถา อานณฺยํ ยถา อาโรคฺยํ ยถา พนฺธนา โมกฺขํ ยถา ภุชิสฺสํ ยถา เขมนฺตภูมึ. เอวเมว โข ภิกฺขุ อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหีเน อตฺตนิ สมนุปฺปสฺสติ.

[๔๒๗] โส อิเม ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทกฺโข นฺหาปโก วา นฺหาปกนฺเตวาสี วา กํสถาเล นฺหานียจุณฺณานิ อากีริตฺวา อุทเกน ปริปฺโผสกํ ปริปฺโผสกํ สนฺเทยฺย, สายํ นฺหานียปิณฺฑิ สิเนหานุคฺคตา[๑] สิเนหปเรตา[๑] สนฺตรพาหิรา ผุฏฺฐา สิเนเหน, น จ ปคฺฆรณี; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปีติสุเขน

[๑-๑] ฉ.,เท.,อิ. เสฺนหานุคฺคตา เสฺนหปเรตา

อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ.

[๔๒๘] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุทกรหโท คมฺภีโร อุพฺภิโททโก. ตสฺส เนวสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ปจฺฉิมาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น อุตฺตราย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, น ทกฺขิณาย ทิสาย อุทกสฺส อายมุขํ, เทโว ปน กาเลน กาลํ สมฺมาธารํ อนุปฺปเวจฺเฉยฺย; อถ โข ตมฺหา จ อุทกรหทา สีตา วาริธารา อุพฺภิชฺชิตฺวา ตเมว อุทกรหทํ สีเตน วารินา อภิสนฺเทยฺย ปริสนฺเทยฺย ปริปูเรยฺย ปริปฺผเรยฺย, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต อุทกรหทสฺส สีเตน วารินา อปฺผุตํ อสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ สมาธิเชน ปีติสุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส สมาธิเชน ปีติสุเขน อปฺผุตํ โหติ.

[๔๒๙] ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ “อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ, ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อปฺเปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา

ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สංวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ อนฺโตนิมุคฺคโปสีนิ,[๑] ตานิ ยาว จ อคฺคา ยาว จ มูลา สีเตน วารินา อภิสนฺนานิ ปริสนฺนานิ ปริปูรานิ ปริปฺผุตานิ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวตํ อุปฺปลานํ วา ปทุมานํ วา ปุณฺฑรีกานํ วา สีเตน วารินา อปฺผุตํ อสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ นิปฺปีติเกน สุเขน อภิสนฺเทติ ปริสนฺเทติ ปริปูเรติ ปริปฺผรติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส นิปฺปีติเกน สุเขน อปฺผุตํ โหติ.

[๔๓๐] ปุน จปรං ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขं อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุตํ โหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส โอทาเตน วตฺเถน สีสं ปารุปิตฺวา นิสินฺโน อสฺส, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส โอทาเตน วตฺเถน อปฺผุตํ อสฺส; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน ผริตฺวา นิสินฺโน โหติ, นาสฺส กิญฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส ปริสุทฺเธน เจตสา ปริโยทาเตน อปฺผุตํ โหติ.

[๔๓๑] โส เอวं สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตं อภินินฺนาเมติ. โส อเนกวิหิตं ปุพฺเพนิวาสं อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทं. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการं สอุทฺเทสं อเนกวิหิตं ปุพฺเพนิวาสं อนุสฺสรติ.

---

[๑] สฺยา. อนฺโตนิมุคฺคโปสิตานิ

เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส สกมฺหา คามา อญฺญํ คามํ คจฺเฉยฺย, ตมฺหาปิ คามา อญฺญํ คามํ คจฺเฉยฺย, โส ตมฺหาปิ คามา สกึเยว คามํ ปจฺจาคจฺเฉยฺย. ตสฺส เอวมสฺส “อหํ โข สกมฺหา คามา อมุํ คามํ อคญฺฉึ. ตตฺรปิ เอวํ อฏฺฐาสึ, เอวํ นิสีทึ, เอวํ อภาสึ, เอวํ ตุณฺหี อโหสึ. ตมฺหาปิ คามา อมุํ คามํ อคญฺฉึ. ตตฺรปิ เอวํ อฏฺฐาสึ, เอวํ นิสีทึ, เอวํ อภาสึ, เอวํ ตุณฺหี อโหสึ. โสมฺหิ ตมฺหา คามา สกึเยว คามํ ปจฺจาคโตติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถีทํ. เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ.

[๔๓๒] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, สตฺตานํ จุตูปปาตญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว เทฺว อคารา สทฺวารา, ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส มชฺเฌ ฐิโต ปสฺเสยฺย มนุสฺเส เคหํ ปวิสนฺเตปิ นิกฺขมนฺเตปิ อนุจงฺกมนฺเตปิ อนุสญฺจรนฺเตปิ อนุวิจรนฺเตปิ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ฯเปฯ ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ.

[๔๓๓] โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต, อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส “อิทํ ทุกฺขนฺติ

ยถาภูตํ ปชานาติ, “อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, “อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, “อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. “อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, “อยํ อาสว สมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ. “อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, “อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ. ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, วิมุตฺตสฺมึ “วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหติ, “ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปพฺพตสงฺเขเป อุทกรหโท อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺถ จกฺขุมา ปุริโส ตีเร จิโต ปสฺเสยฺย สิปฺปิสมฺพุกมฺปิ สกฺขรกจลมฺปิ มจฺฉคุมฺพมฺปิ ติฏฺฐนฺตมฺปิ จรนฺตมฺปิ. ตสฺส เอวมสฺส “อยํ โข อุทกรหโท อจฺโฉ วิปฺปสนฺโน อนาวิโล, ตตฺรีเม สิปฺปิสมฺพุกาปิ สกฺขรกจลาปิ มจฺฉคุมฺพาปิ ติฏฺฐนฺติปิ จรนฺติปีติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ “อิทำ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ “นาปรำ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ.

[๔๓๔] อยำ วุจฺจติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมโณ อิติปิ, พฺราหฺมโณ อิติปิ, นฺหาตโก อิติปิ, เวทคู อิติปิ, โสตฺติโย อิติปิ, อริโย อิติปิ, อรหา อิติปิ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมโณ โหติ. สมิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวำ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมโณ โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ พฺราหฺมโณ โหติ. พาหิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวำ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ พฺราหฺมโณ โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นฺหาตโก โหติ. นฺหาตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ นฺหาตโก โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทคู โหติ. วิทิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทคู โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ โสตฺติโย โหติ. นิสฺสุตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ โสตฺติโย โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริโย โหติ. อารกาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริโย โหติ. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหา โหติ. อารกาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณียา. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรหํ โหตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

นวมํ มหาอสฺสปุรสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๐. จูฬอสฺสปุรสุตฺตํ

[๔๓๕] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา องฺเคสุ วิหรติ อสฺสปุรํ นาม องฺคานํ นิคโม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"สมณา สมณาติ โว ภิกฺขเว ชโน สญฺชานาติ, ตุมฺเห จ ปน "เก ตุมฺเหติ ปุฏฺฐา สมานา "สมณมฺหาติ ปฏิชานาถ, เตสํ โว ภิกฺขเว เอวํสมญฺญานํ สตํ เอวํปฏิญฺญานํ สตํ "ยา สมณสามีจิปฏิปทา, ตํ ปฏิปทํ ปฏิปชฺชิสฺสาม; เอวนฺโน อยํ อมฺหากํ สมญฺญา จ สจฺจา ภวิสฺสติ ปฏิญฺญา จ ภูตา. เยสญฺจ มยํ ปตฺตจีวรปิณฺฑปาตเสนาสน-คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปริภุญฺชาม, เตสํ เต การา อมฺเหสุ มหปฺผลา ภวิสฺสนฺติ มหานิสํสา, อมฺหากญฺเจวายํ ปพฺพชฺชา อวญฺฌา ภวิสฺสติ สผลา สอุทฺรยาติ. เอวญฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺขิตพฺพํ.

[๔๓๖] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น สมณสามีจิปฏิปทำ ปฏิปนฺโน โหติ. ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา อปฺปหีนา โหติ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท อปฺปหีโน โหติ, โกธนสฺส โกโธ อปฺปหีโน โหติ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห อปฺปหีโน โหติ, มกฺขิสฺส มกฺโข อปฺปหีโน โหติ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส อปฺปหีโน โหติ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา อปฺปหีนา โหติ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ อปฺปหีนํ โหติ, สฐสฺส สาเฐยฺยํ อปฺปหีนํ โหติ, มายาวิสฺส มายา อปฺปหีนา โหติ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา อปฺปหีนา โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ อปฺปหีนา โหติ. อิเมสํ โข อหํ ภิกฺขเว สมณมลานํ สมณโทสานํ สมณกสาวานำ อาปายิกานำ ฐานานำ ทุคฺคติเวทนียานำ อปฺปหานา "น สมณสามีจิปฏิปทำ ปฏิปนฺโนติ น วทามิ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มตชนฺนาม อาวุธชาตำ

อุภโตธารํ ปีตนิสฺสิตํ, ตทสฺส สงฺฆาฏิยา สมฺปารุตํ สมฺปลิเวฐิตํ; ตถูปมาหํ ภิกฺขเว อิมสฺส ภิกฺขุโน ปพฺพชฺชํ วทามิ.

[๔๓๗] นาหํ ภิกฺขเว สงฺฆาฏิกสฺส สงฺฆาฏิธารณมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว อเจลกสฺส อเจลกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว รโชชลฺลิกสฺส รโชชลฺลิกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว อุทโกโรหกสฺส อุทโกโรหณมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว รุกฺขมูลิกสฺส รุกฺขมูลิกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว อพฺโภกาสิกสฺส อพฺโภกาสิกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว อุพฺภตฺถกสฺส อุพฺภตฺถกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว ปริยายภตฺติกสฺส ปริยายภตฺติกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว มนฺตชฺฌายิกสฺส มนฺตชฺฌายิกมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. นาหํ ภิกฺขเว ชฏิลกสฺส ชฏาธารณมตฺเตน สามญฺญํ วทามิ. สงฺฆาฏิกสฺส เจ ภิกฺขเว สงฺฆาฏิธารณมตฺเตน อภิชฺฌาลุสฺส ปุคฺคลสฺส อภิชฺฌา ปหีเยถ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหีเยถ, โกธนสฺส โกโธ ปหีเยถ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหีเยถ, มกฺขิสฺส มกฺโข ปหีเยถ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหีเยถ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหีเยถ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ ปหีเยถ, สฐสฺส สาเฐยฺยํ ปหีเยถ, มายาวิสฺส มายา ปหีเยถ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหีเยถ, มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหีเยถ, ตเมนํ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ชาตเมว นํ สงฺฆาฏิกํ กเรยฺยุ สงฺฆาฏิกตฺตเมว สมาทเปยฺยุ "เอหิ ตฺวํ ภทฺรมุข สงฺฆาฏิโก โหหิ, สงฺฆาฏิกสฺส เต สโต สงฺฆาฏิธารณมตฺเตน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหียิสฺสติ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหียิสฺสติ, โกธนสฺส โกโธ ปหียิสฺสติ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหียิสฺสติ, มกฺขิสฺส มกฺโข

ปหียิสฺสติ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหียิสฺสติ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหียิสฺสติ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ ปหียิสฺสติ, สจสฺส สาเจยฺยํ ปหียิสฺสติ, มายาวิสฺส มายา ปหียิสฺสติ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหียิสฺสติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียิสฺสตีติ. ยสฺมา จ โข อหํ ภิกฺขเว สงฺฆาฏิกมฺปิ อิเธกจฺจํ ปสฺสามิ อภิชฺฌาลุๆ พยาปนฺนจิตฺตๆ โกธนๆ อุปนาหึ มกฺขึ ปฬาสึ อิสฺสุกึ มจฺฉรึ สจๆ มายาวึ ปาปิจฺฉๆ มิจฺฉาทิฏฺฐึ,[๑] ตสฺมา น สงฺฆาฏิกสฺส สงฺฆาฏิธารณมตฺเตน สามญฺญๆ วทามิ.

อเจลกสฺส เจ ภิกฺขเว ฯเปฯ รโชชลฺลิกสฺส เจ ภิกฺขเว ฯเปฯ อุทโกโรหกสฺส เจ ภิกฺขเว ฯเปฯ รุกฺขมูลิกสฺส เจ ภิกฺขเว ฯเปฯ อพฺโภกาสิกสฺส เจ ภิกฺขเว ฯเปฯ อุพฺภตฺถกสฺส เจ ภิกฺขเว ฯเปฯ ปริยายภตฺติกสฺส เจ ภิกฺขเว ฯเปฯ มนฺตชฺฌายิกสฺส เจ ภิกฺขเว ฯเปฯ ชฏิลกสฺส เจ ภิกฺขเว ชฏาธารณมตฺเตน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหียเถ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหียเถ, โกธนสฺส โกโธ ปหียเถ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหียเถ, มกฺขิสฺส มกฺโข ปหียเถ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหียเถ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหียเถ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ ปหียเถ, สจสฺส สาเจยฺยํ ปหียเถ, มายาวิสฺส มายา ปหียเถ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหียเถ, มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียเถ, ตเมนํ มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา ชาตเมว นํ ชฏิลกํ กเรยฺยุๆ, ชฏิลกตฺตเมว สมาทเปยฺยุๆ “เอหิ ตฺวๆ ภทฺรมุข ชฏิลโก โหหิ, ชฏิลกสฺส เต สโต ชฏาธารณมตฺเตน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหียิสฺสติ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหียิสฺสติ, โกธนสฺส โกโธ ปหียิสฺสติ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหียิสฺสติ, มกฺขิสฺส มกฺโข ปหียิสฺสติ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหียิสฺสติ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหียิสฺสติ,

---

[๑] ฉ.,เท. มิจฺฉาทิฏฺฐิกๆ

มจฺฉริสฺส มจฺฉริยํ ปหียิสฺสติ, สรสฺส สาเรยฺยํ ปหียิสฺสติ, มายาวิสฺส มายา ปหียิสฺสติ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหียิสฺสติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหียิสฺสตีติ. ยสฺมา จ โข อหํ ภิกฺขเว ชฏิลกมฺปิ อิเธกจฺจํ ปสฺสามิ อภิชฺฌาลุๆ พฺยาปนฺนจิตฺตๆ โกธนๆ อุปนาหึ มกฺขึ ปฬาสึ อิสฺสุกึ มจฺฉรึ สฐๆ มายาวึ ปาปิจฺฉๆ มิจฺฉาทิฏฺฐึ. ตสฺมา น ชฏิลกสฺส ชฏาธารณมตฺเตน สามญฺญๆ วทามิ.

[๔๓๘] กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมณสามีจิปฏิปทๆ ปฏิปนฺโน โหติ. ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อภิชฺฌาลุสฺส อภิชฺฌา ปหีนา โหติ, พฺยาปนฺนจิตฺตสฺส พฺยาปาโท ปหีโน โหติ, โกธนสฺส โกโธ ปหีโน โหติ, อุปนาหิสฺส อุปนาโห ปหีโน โหติ, มกฺขิสฺส มกฺโข ปหีโน โหติ, ปฬาสิสฺส ปฬาโส ปหีโน โหติ, อิสฺสุกิสฺส อิสฺสา ปหีนา โหติ, มจฺฉริสฺส มจฺฉริยๆ ปหีนๆ โหติ, สรสฺส สาเรยฺยๆ ปหีนๆ โหติ, มายาวิสฺส มายา ปหีนา โหติ, ปาปิจฺฉสฺส ปาปิกา อิจฺฉา ปหีนา โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปหีนา โหติ, อิเมสๆ โข อหๆ ภิกฺขเว สมณมลานๆ สมณโทสานๆ สมณกสาวานๆ อาปายิกานๆ ฐานานๆ ทุคฺคติเวทนียานๆ ปหานา "สมณสามีจิปฏิปทๆ ปฏิปนฺโนติ วทามิ. โส สพฺเพหิ อิเมหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ วิสุทฺธมตฺตานๆ สมนุปสฺสติ วิมุตฺตมตฺตานๆ สมนุปสฺสติ.[๑] ตสฺส สพฺเพหิ อิเมหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ วิสุทฺธมตฺตานๆ สมนุปสฺสโต วิมุตฺตมตฺตานๆ สมนุปสฺสโต[๒] ปามุชฺชๆ ชายติ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขๆ เวเทติ, สุขิโน จิตฺตๆ สมาธิยติ. โส เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกๆ ทิสๆ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยๆ. ตถา ตติยๆ. ตถา จตุตฺถๆ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยๆ

[๑] ฉ. อยๆ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ. อยๆ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว โปกฺขรณี อจฺโฉทกา สาโตทกา สีโตทกา เสตกา สุปติตฺถา รมณียา. ปุรตฺถิมาย เจปิ ทิสาย ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต, โส ตํ โปกฺขรณึ อาคมฺม วิเนยฺย อุทกปิปาสํ, วิเนยฺย ฆมฺมปริฬาหํ. ปจฺฉิมาย เจปิ ทิสาย ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฯเปฯ อุตฺตราย เจปิ ทิสาย ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฯเปฯ ทกฺขิณาย เจปิ ทิสาย ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฯเปฯ ยโตกุโต เจปิ [๑] ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต กิลนฺโต ตสิโต ปิปาสิโต, โส ตํ โปกฺขรณึ อาคมฺม วิเนยฺย อุทกปิปาสํ, วิเนยฺย ฆมฺมปริฬาหํ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ. โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม เอวํ เมตฺตํ กรุณํ มุทิตํ อุเปกฺขํ ภาเวตฺวา ลภติ อชฺฌตฺตํ วูปสมํ, “อชฺฌตฺตํ วูปสมา สมณสามีจิปฏิปทำ ปฏิปนฺโนติ วทามิ. พฺราหฺมณกุลา เจปิ ฯเปฯ เวสฺสกุลา เจปิ ฯเปฯ สุทฺทกุลา เจปิ ฯเปฯ ยสฺมา กสฺมา เจปิ กุลา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม เอวํ เมตฺตํ กรุณํ มุทิตํ อุเปกฺขํ ภาเวตฺวา ลภติ อชฺฌตฺตํ วูปสมํ, “อชฺฌตฺตํ วูปสมา สมณสามีจิปฏิปทำ ปฏิปนฺโนติ วทามิ.

---

[๑] ฉ.,เท. นำ

ขตฺติยกุลา เจปิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ, โส จ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อาสวานํ ขยา สมโณ โหตีติ วทามิ. พฺราหฺมณกุลา เจปิ ฯเปฯ เวสฺสกุลา เจปิ ฯเปฯ สุทฺทกุลา เจปิ ฯเปฯ ยสฺมา กสฺมา เจปิ กุลา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โหติ. โส จ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเเ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, 'อาสวานํ ขยา สมโณ โหตีติ วทามีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ทสมํ จูฬอสฺสปุรสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

จตุตฺโถ มหายมกวคฺโค นิฏฺฐิโต.

ตสฺสุทฺทานํ

คิญฺชกสาลวนํ ปริหาตุ ปญฺญวโต ปุน สจฺจกนิเสโธ
มุขวณฺณปสีทนตาปินฺโท เกวฏฺฏอสฺสปุรชฏิเลน.

๕. จูฬยมกวคฺโค

๑. สาเลยฺยกสุตฺตํ

[๔๓๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ, เยน สาลา[๑] นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม, ตทวสริ. อสฺโสสุ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต โกสเลสุ จาริกญฺจรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ สาลํ อนุปฺปตฺโต. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต; อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา. โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ. โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ. สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

อถ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข สาเลยฺยกา

---

[๑] ฉ. สาลา นาม

พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "โก นุ โข โภ โคตม เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ. โก ปน โภ โคตม เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตีติ.

"อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ โข คหปตโย เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ. ธมฺมจริยาสมจริยาเหตุ โข คหปตโย เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตีติ.

"น โข มยํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาม. สาธุ โน ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถา มยํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชาเนยฺยามาติ. "เตนหิ คหปตโย สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ โภติ โข สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควโต ปจฺจสฺโสสุ๋. ภควา เอตทโวจ

[๔๔๐] "ติวิธํ โข คหปตโย กาเยน อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ, จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ, ติวิธํ มนสา อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ.

กถญฺจ คหปตโย ติวิธํ กาเยน อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ, ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโจ อลชฺชี[๑] อทยาปนฺโน สพฺพปาณภูเตสุ.[๒]

---

[๑] ฉ. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ. [๒] ฉ. ปาณภูเตสุ

อทินฺนาทายี โข ปน โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา, ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติ.

กาเมสุมิจฺฉาจารี โข ปน โหติ, ยา ตา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ธมฺมรกฺขิตา สสฺสามิกา สปริทณฺฑา อนฺตมโส มาลาคุพปริกฺขิตฺตาปิ, ตถารูปาสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติ. เอวํ โข คหปตโย ติวิธํ กาเยน อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ.

กถญฺจ คหปตโย จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ มุสาวาที โหติ, สภาคฺคโต วา ปริสาคฺคโต วา ญาติมชฺฌคฺคโต วา ปูคมชฺฌคฺคโต วา ราชกุลมชฺฌคฺคโต วา อภินีโต สกฺขึ ปุฏฺโฐ "เอหมฺโภ ปุริส, ยํ ชานาสิ, ตํ วเทหีติ. โส อชานํ วา อาห "ชานามีติ, ชานํ วา อาห "น ชานามีติ, อปสฺสํ วา อาห "ปสฺสามีติ, ปสฺสํ วา อาห "น ปสฺสามีติ. อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติ.

ปิสุณวาโจ โข ปน โหติ, อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสं เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา อิเมสं อกฺขาตา อมูสं เภทาย. อิติ สมคฺคานํ วา เภเทตา[๑] ภินฺนานํ วา อนุปฺปทาตา, วคฺคารามา วคฺครตา วคฺคนนฺที, วคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

ผรุสวาโจ โข ปน โหติ, ยา สา วาจา อณฺหกา[๒] กกฺกสา ปรกฏุกา ปราภิสชฺชนี โกธสามนฺตา อสมาธิสංวตฺตนิกา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

สมฺผปฺปลาปี โข ปน โหติ, อกาลวาที อภูตวาที อนตฺถวาที อธมฺมวาที อวินยวาที, อนิธานวตึ วาจํ ภาสิตา โหติ อกาเลน

---

[๑] ฉ.,เท. เภตฺตา [๒] ฉ.,เท. กณฺฏกา

อนปเทสํ อปริยนฺตวตึ อนตฺถสญฺหิตํ. เอวํ โข คหปตโย จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ.

กถญฺจ คหปตโย ติวิธํ มนสา อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ อภิชฺฌาลุ โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ, ตํ อภิชฺฌิตา[๑] โหติ "อโห วต ยํ ปรสฺส, ตํ มม อสฺสาติ.

พฺยาปนฺนจิตฺโต โข ปน โหติ ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป "อิเม สตฺตา หญฺญนฺตุ วา วชฺฌนฺตุ วา อุจฺฉิชฺชนฺตุ วา [๒] มา วา อเหสุนฺติ.

มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โข ปน โหติ วิปรีตทสฺสโน "นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ, นตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, นตฺถิ อยํ โลโก, นตฺถิ ปโร โลโก, นตฺถิ มาตา, นตฺถิ ปิตา, นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เอวํ โข คหปตโย ติวิธํ มนสา อธมฺมจริยาวิสมจริยา โหติ. เอวํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ โข คหปตโย เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ.

[๔๔๑] ติวิธํ โข คหปตโย กาเยน ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ. จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ. ติวิธํ มนสา ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ.

กถญฺจ คหปตโย ติวิธํ กาเยน ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ลชฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. อภิชฺฌาตา [๒] ฉ.,เท.,อิ. วินสฺสนฺตุ วา

อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา, น ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติ.

กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, ยา ตา มาตุรกฺขิตา ปิตุรกฺขิตา มาตาปิตุรกฺขิตา ภาตุรกฺขิตา ภคินิรกฺขิตา ญาติรกฺขิตา โคตฺตรกฺขิตา ธมฺมรกฺขิตา สสฺสามิกา สปริทณฺฑา อนฺตมโส มาลาคุพปริกฺขิตฺตาปิ, ตถารูปาสุ น จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติ. เอวํ โข คหปตโย ติวิธํ กาเยน ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ.

กถญฺจ คหปตโย จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สภาคฺคโต วา ปริสคฺคโต วา ญาติมชฺฌคฺคโต วา ปูคมชฺฌคฺคโต วา ราชกุลมชฺฌคฺคโต วา อภินีโต สกฺขึ ปุฏฺโฐ “เอหมฺโภ ปุริส, ยํ ชานาสิ, ตํ วเทหีติ. โส อชานํ วา อาห “น ชานามีติ, ชานํ วา อาห “ชานามีติ, อปสฺสํ วา อาห “น ปสฺสามีติ, ปสฺสํ วา อาห “ปสฺสามีติ. อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา น สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติ.

ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทาย, อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา, สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา, ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ.

สมฺผปฺปลาปี ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา โหติ กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตํ. เอวํ โข คหปตโย จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ.

กถญฺจ คหปตโย ติวิธํ มนสา ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ อนภิชฺฌาลุ โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ, ตํ นาภิชฺฌิตา โหติ "อโห วต ยํ ปรสฺส, ตํ มม อสฺสาติ.

อพฺยาปนฺนจิตฺโต โข ปน โหติ อปฺปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป "อิเม สตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตูติ.

สมฺมาทิฏฺฐิโก โข ปน โหติ อวิปรีตทสฺสโน "อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ, อตฺถิ หุตํ, อตฺถิ สุกฏทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยं โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา, เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เอวํ โข คหปตโย ติวิธํ มนสา ธมฺมจริยาสมจริยา โหติ.

เอวํ ธมฺมจริยาสมจริยาเหตุ โข คหปตโย เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ.

[๔๔๒] อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี “อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺราหฺมณมหาสาลานํ ฯเปฯ คหปติ-มหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา คหปติมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี “อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี “อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ตาวตึสานํ เทวานํ สหพฺยตํ ฯเปฯ ยามานํ เทวานํ ฯเปฯ ตุสิตานํ เทวานํ ฯเปฯ นิมฺมานรตีนํ เทวานํ ฯเปฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ ฯเปฯ พฺรหฺมกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมกายิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี “อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี “อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปริตฺตาภานํ เทวานํ ฯเปฯ อปฺปมาณาภานํ

เทวานํ ฯเปฯ อาภสฺสรานํ เทวานํ ฯเปฯ ปริตฺตสุภานํ เทวานํ ฯเปฯ อปฺปมาณสุภานํ เทวานํ ฯเปฯ สุภกิณฺหกานํ เทวานํ ฯเปฯ เวหปฺผลานํ เทวานํ ฯเปฯ อวิหานํ เทวานํ ฯเปฯ อตปฺปานํ เทวานํ ฯเปฯ สุทสฺสานํ เทวานํ ฯเปฯ สุทสฺสีนํ เทวานํ ฯเปฯ อกนิฏฺฐกานํ[๑] เทวานํ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนูปคานํ เทวานํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนูปคานํ เทวานํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี "อโห วตาหํ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเจว ธมฺเม สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีติ.

[๔๔๓] เอวํ วุตฺเต, สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุ "อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม; เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตํ ธาเรยฺย 'จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอเต มยं ภวนฺตं โคตมं สรณํ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ

---

[๑] ฉ.,เท. อกนิฏฺฐานํ

ภิกฺขุสงฺฆญฺจ. อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปเต สรณงฺคเตติ.

ปฐมํ สาเลยฺยกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๒. เวรญฺชกสุตฺตํ

[๔๔๔] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. เตน โข ปน สมเยน เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ เกนจิเทว กรณีเยน. อสฺโสสุ โข เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา "สมโณ ขลุ โภ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต; อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา. โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติ. โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ. สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตีติ.

อถ โข เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อปฺเปกจฺเจ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ภควตา สทฺธึ สมฺโมทึสุ; สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ, เยน ภควา, เตนญฺชลิมฺปณาเมตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ภควโต สนฺติเก นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ; อปฺเปกจฺเจ ตุณฺหีภูตา เอกมนฺตํ นิสีทึสุ. เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตํ เอตทโวจุ๋ "โก นุ โข โภ โคตม

เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ. โก ปน โภ โคตม เหตุ, โก ปจฺจโย, เยนมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตีติ.

"อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ โข คหปตโย เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ. ธมฺมจริยาสมจริยาเหตุ โข คหปตโย เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺตีติ.

"น โข มยํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาม. สาธุ โข ปน ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถา มยํ อิมสฺส โภโต โคตมสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อวิภตฺตสฺส วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชาเนยฺยามาติ. "เตนหิ คหปตโย สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ โภติ โข เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๔๔๕] "ติวิธํ โข คหปตโย กาเยน อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ, จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ, ติวิธํ มนสา อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ.

กถญฺจ คหปตโย ติวิธํ กาเยน อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ ลุทฺโท โลหิตปาณี หตปหเต นิวิฏฺโฐ อลชฺชี อทยาปนฺโน สพฺพปาณภูเตสุ. อทินฺนาทายี โข ปน โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ คามคตํ วา อรญฺญคตํ วา ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติ. กาเมสุมิจฺฉาจารี โข ปน

โหติ, ยา ตา มาตุรกฺขิตา ฯเปฯ ตถารูปาสุ จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติ. เอวํ โข คหปตโย ติวิธํ กาเยน อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ.

กถญฺจ คหปตโย จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ มุสาวาที โหติ ฯเปฯ สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติ. ปิสุณวาโจ โข ปน โหติ, อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา ฯเปฯ วคฺคกรณี วาจํ ภาสิตา โหติ. ผรุสวาโจ โข ปน โหติ, ยา สา วาจา อณฺหกา กกฺกสา ฯเปฯ ตถารูปี วาจํ ภาสิตา โหติ. สมฺผปฺปลาปี โข ปน โหติ, อกาลวาที อภูตวาที ฯเปฯ อปริยนฺตวตึ อนตฺถสญฺหิตํ. เอวํ โข คหปตโย จตุพฺพิธํ วาจาย อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ.

กถญฺจ คหปตโย ติวิธํ มนสา อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ อภิชฺฌาลุ โหติ "ฯเปฯ ตํ มม อสฺสาติ. พฺยาปนฺนจิตฺโต โข ปน โหติ ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป "อิเม สตฺตา หญฺญนฺตุ วา ฯเปฯ มา วา อเหสุนฺติ. มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โข ปน โหติ วิปรีตทสฺสโน "นตฺถิ ทินฺนํ, นตฺถิ ยิฏฺฐํ, นตฺถิ หุตํ ฯเปฯ สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เอวํ โข คหปตโย ติวิธํ มนสา อธมฺมจารี วิสมจารี โหติ.

เอวํ อธมฺมจริยาวิสมจริยาเหตุ โข คหปตโย เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยํ อุปปชฺชนฺติ.

[๔๔๖] ติวิธํ โข ปน คหปตโย กาเยน ธมฺมจารี สมจารี โหติ, จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจารี สมจารี โหติ, ติวิธํ มนสา ธมฺมจารี สมจารี โหติ.

กถญฺจ คหปตโย ติวิธํ กาเยน ธมฺมจารี สมจารี โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ นิหิตทณฺโฑ นิหิตสตฺโถ ฯเปฯ สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี วิหรติ. อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ อรญฺญคตํ วา คามคตํ วา, น ตํ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทาตา โหติ. กาเมสุมิจฺฉาจารํ ปหาย ฯเปฯ ตถารูปาสุ น จาริตฺตํ อาปชฺชิตา โหติ. เอวํ โข คหปตโย ติวิธํ กาเยน ธมฺมจารี สมจารี โหติ.

กถญฺจ คหปตโย จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจารี สมจารี โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สภคฺคโต วา ฯเปฯ น สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติ. ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต ฯเปฯ สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ. ผรุสํ วาจํ ปหาย ฯเปฯ ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติ. สมฺผปฺปลาปึ ปหาย ฯเปฯ กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสญฺหิตํ. เอวํ โข คหปตโย จตุพฺพิธํ วาจาย ธมฺมจารี สมจารี โหติ.

กถญฺจ คหปตโย ติวิธํ มนสา ธมฺมจารี สมจารี โหติ. อิธ คหปตโย เอกจฺโจ อนภิชฺฌาลุ โหติ, ยนฺตํ ปรสฺส ปรวิตฺตูปกรณํ, ตํ นาภิชฺฌิตา โหติ “อโห วต ยํ ปรสฺส, ตํ มม อสฺสาติ. อพฺยาปนฺนจิตฺโต โข ปน โหติ อปฺปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป “อิเม สตฺตา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตูติ. สมฺมาทิฏฺฐิโก โข ปน โหติ อวิปรีตทสฺสโน “อตฺถิ ทนฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ ฯเปฯ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ. เอวํ โข คหปตโย ติวิธํ มนสา ธมฺมจารี สมจารี โหติ.

เอวํ ธมฺมจริยาสมจริยาเหตุ โข คหปตโย เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ.

[๔๔๗] อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺราหฺมณมหาสาลานํ ฯเปฯ คหปติมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา คหปติมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา จาตุมฺมหาราชิกานเมว เทวานเมว สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา จาตุมฺมหาราชิกานเมว เทวานเมว สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี "อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ตาวตึสานเมว เทวานเมว ฯเปฯ ยามานเมว เทวานเมว ฯเปฯ ตุสิตานเมว เทวานเมว ฯเปฯ นิมฺมานรตีนเมว เทวานเมว ฯเปฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนเมว เทวานเมว ฯเปฯ พฺรหฺมกายิกานเมว เทวานเมว สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานเมตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา พฺรหฺมกายิกานเมว เทวานเมว สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี “อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อาภานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี “อโห วตาหํ กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา ปริตฺตาภานํ เทวานํ ฯเปฯ อปฺปมาณาภานํ เทวานํ ฯเปฯ อาภสฺสรานํ เทวานํ ฯเปฯ ปริตฺตสุภานํ เทวานํ ฯเปฯ อปฺปมาณสุภานํ เทวานํ ฯเปฯ สุภกิณฺหกานํ เทวานํ ฯเปฯ เวหปฺผลานํ เทวานํ ฯเปฯ อวิหานํ เทวานํ ฯเปฯ อตปฺปานํ เทวานํ ฯเปฯ สุทสฺสานํ เทวานํ ฯเปฯ สุทสฺสีนํ เทวานํ ฯเปฯ อกนิฏฐกานํ เทวานํ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนูปคานํ เทวานํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนูปคานํ เทวานํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา เนวสญฺญานาสญฺญายตนูปคานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺเชยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารี.

อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย ธมฺมจารี สมจารี “อโห วตาหํ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏเฐ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยนฺติ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏเฐ ว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺย. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีติ.

[๔๔๘] เอวำ วุตฺเต, เวรญ๎ชกา พฺราหฺมณคหปติกา ภควนฺตำ เอตทโวจุำ “อภิกฺกนฺตำ โภ โคตม, อภิกฺกนฺตำ โภ โคตม; เสยฺยถาปิ โภ โคตม นิกฺกุชฺชิตำ วา อุกฺกุชฺเชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนำ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคำ อาจิกฺเขยฺย; อนฺธกาเร วา เตลปชฺโชตำ ธาเรยฺย ‘จกฺขุมนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ. เอวเมว โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต. เอเต มยำ ภวนฺตำ โคตมำ สรณำ คจฺฉาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสเก โน ภวำ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปเต สรณงฺคเตติ.

ทุติยำ เวรญ๎ชกสุตฺตำ นิฏฺ๎ฐิตำ.

๓. มหาเวทลฺลสุตฺตํ

[๔๔๙] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก สายณฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต, เยนายสฺมา สารีปุตฺโต, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สารีปุตฺเตน สทฺธึ สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ; เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ "ทุปฺปญฺโญ ทุปฺปญฺโญติ อาวุโส วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส 'ทุปฺปญฺโญติ วุจฺจตีติ. "นปฺปชานาติ นปฺปชานาตีติ โข อาวุโส ตสฺมา "ทุปฺปญฺโญติ วุจฺจติ. กิญฺจ นปฺปชานาติ, 'อิทํ ทุกฺขนฺติ นปฺปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ นปฺปชานาติ, อยํ ทุกฺขนิโรโธติ นปฺปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ นปฺปชานาติ. นปฺปชานาติ นปฺปชานาตีติ โข อาวุโส ตสฺมา "ทุปฺปญฺโญติ วุจฺจตีติ.

"สาธาวุโสติ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อายสฺมนฺตํ สารีปุตฺตํ อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ "ปญฺญวา ปญฺญวาติ อาวุโส วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส 'ปญฺญวาติ วุจฺจตีติ. "ปชานาติ ปชานาตีติ โข อาวุโส ตสฺมา "ปญฺญวาติ วุจฺจติ. กิญฺจ ปชานาติ, 'อิทํ ทุกฺขนฺติ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ปชานาติ, 'อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ปชานาติ. ปชานาติ ปชานาตีติ โข อาวุโส ตสฺมา "ปญฺญวาติ วุจฺจตีติ.

"วิญฺญาณํ วิญฺญาณนฺติ อาวุโส วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส วิญฺญาณนฺติ วุจฺจตีติ. "วิชานาติ วิชานาตีติ โข อาวุโส

ตสฺมา วิญฺญาณนฺติ วุจฺจติ. กิญฺจ วิชานาติ. “สุขนฺติปิ วิชานาติ, “ทุกฺขนฺติปิ วิชานาติ, “อทุกฺขมสุขนฺติปิ วิชานาติ. วิชานาติ วิชานาตีติ โข อาวุโส ตสฺมา “วิญฺญาณนฺติ วุจฺจตีติ.

“ยา จาวุโส ปญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ, อิเม ธมฺมา สํสฏฺฐา, อุทาหุ วิสํสฏฺฐา, ลพฺภา จ ปนิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุนฺติ. “ยา จาวุโส ปญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ, อิเม ธมฺมา สํสฏฺฐา, โน วิสํสฏฺฐา, น จ ลพฺภา อิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุํ. ยญฺจ อาวุโส ปชานาติ, ตํ วิชานาติ. ยํ วิชานาติ, ตํ ปชานาติ. ตสฺมา อิเม ธมฺมา สํสฏฺฐา, โน วิสํสฏฺฐา, น จ ลพฺภา อิเมสํ ธมฺมานํ วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุนฺติ.

“ยา จาวุโส ปญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ, อิเมสํ ธมฺมานํ สํสฏฺฐานํ โน วิสํสฏฺฐานํ กึ นานากรณนฺติ. “ยา จาวุโส ปญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ, อิเมสํ ธมฺมานํ สํสฏฺฐานํ โน วิสํสฏฺฐานํ ปญฺญา ภาเวตพฺพา; วิญฺญาณํ ปริญฺเญยฺยํ, อิทํ เนสํ นานากรณนฺติ.

[๔๕๐] “เวทนา เวทนาติ อาวุโส วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส “เวทนาติ วุจฺจตีติ. “เวเทติ เวเทตีติ โข อาวุโส ตสฺมา “เวทนาติ วุจฺจติ. กิญฺจ เวเทติ. สุขมฺปิ เวเทติ, ทุกฺขมฺปิ เวเทติ, อทุกฺขมสุขมฺปิ เวเทติ. “เวเทติ เวเทตีติ โข อาวุโส ตสฺมา “เวทนาติ วุจฺจตีติ.

“สญฺญา สญฺญาติ อาวุโส วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข อาวุโส “สญฺญาติ วุจฺจตีติ. “สญฺชานาติ สญฺชานาตีติ โข อาวุโส ตสฺมา “สญฺญาติ วุจฺจติ. กิญฺจ สญฺชานาติ. นีลกมฺปิ สญฺชานาติ,

ปีตกมฺปิ สญฺชานาติ, โลหิตกมฺปิ สญฺชานาติ, โอทาตมฺปิ สญฺชานาติ. “สญฺชานาติ สญฺชานาตีติ โข อาวุโส ตสฺมา “สญฺญาติ วุจฺจตีติ.

“ยา จาวุโส เวทนา ยา จ สญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณํ, อิเม ธมฺมา สํสฏฺฐา, อุทาหุ วิสංสฏฺฐา, ลพฺภา จ ปนิเมสं ธมฺมานं วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณं ปญฺญาเปตุนฺติ. ยา จาวุโส เวทนา ยา จ สญฺญา ยญฺจ วิญฺญาณं, อิเม ธมฺมา สंสฏฺฐา, โน วิสංสฏฺฐา; น จ ลพฺภา อิเมสं ธมฺมานं วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณं ปญฺญาเปตุं. ยं จาวุโส เวเทติ, ตं สญฺชานาติ. ยं วิชานาติ, ตं วิชานาติ. ตสฺมา อิเม ธมฺมา สंสฏฺฐา, โน วิสංสฏฺฐา; น จ ลพฺภา อิเมสं ธมฺมานं วินิพฺภุชิตฺวา วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณं ปญฺญาเปตุนฺติ.

[๔๕๑] “นิสฺสฏฺเจน หาวุโส ปญฺจหิ อินฺทฺริเยหิ ปริสุทฺเธน มโนวิญฺญาเณน กึ เนยฺยนฺติ. “นิสฺสฏฺเจน จ[๑] อาวุโส ปญฺจหิ อินฺทฺริเยหิ ปริสุทฺเธน มโนวิญฺญาเณน “อนนฺโต อากาโสติ อากาสานญฺจายตนं เนยฺยं. “อนนฺตं วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญฺจายตนं เนยฺยं. “นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนं เนยฺยนฺติ. “เนยฺยं ปนาวุโส ธมฺมं เกน ปชานาตีติ. “เนยฺยं โข อาวุโส ธมฺมं ปญฺญาจกฺขุนา ปชานาตีติ. “ปญฺญา ปนาวุโส กิมตฺถิยาติ. “ปญฺญา โข อาวุโส อภิญฺญตฺถา ปริญฺญตฺถา ปหานตฺถาติ.

[๔๕๒] “กติ ปนาวุโส ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทายาติ. “เทฺว โข อาวุโส ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทาย, ปรโต จ โฆโส, โยนิโส จ มนสิกาโร. อิเม โข อาวุโส เทฺว ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทายาติ.

---

[๑] ฉ. จสทฺโท น ทิสฺสติ.

"กตีหิ ปนาวุโส องฺเคหิ อนุคฺคหิตา สมฺมาทิฏฺฐิ เจโตวิมุตฺติผลา จ โหติ เจโตวิมุตฺติผลานิสංสา จ, ปญฺญาวิมุตฺติผลา จ โหติ ปญฺญาวิมุตฺติผลานิสංสา จาติ. "ปญฺจหิ โข อาวุโส องฺเคหิ อนุคฺคหิตา สมฺมาทิฏฺฐิ เจโตวิมุตฺติผลา จ โหติ เจโตวิมุตฺติผลานิสංสา จ, ปญฺญาวิมุตฺติผลา จ โหติ ปญฺญาวิมุตฺติผลานิสංสา จ, อิธาวุโส สมฺมาทิฏฺฐิ สีลานุคฺคหิตา จ โหติ, สุตานุคฺคหิตา จ โหติ, สากจฺฉานุคฺคหิตา จ โหติ, สมถานุคฺคหิตา จ โหติ, วิปสฺสนานุคฺคหิตา จ โหติ. อิเมหิ โข อาวุโส ปญฺจหงฺเคหิ อนุคฺคหิตา สมฺมาทิฏฺฐิ เจโตวิมุตฺติผลา จ โหติ เจโตวิมุตฺติผลานิสංสา จ, ปญฺญาวิมุตฺติผลา จ โหติ ปญฺญาวิมุตฺติผลานิสංสา จาติ.

[๔๕๓] "กติ ปนาวุโส ภวาติ. "ตโยเม อาวุโส ภวา, กามภโว รูปภโว อรูปภโว จาติ. "กถं ปนาวุโส อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหตีติ. "อวิชฺชานีวรณานं โข อาวุโส สตฺตานं ตณฺหาสญฺโญชนานं ตตฺรตตฺราภินนฺทนา เอวं อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหตีติ. "กถं ปนาวุโส อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ น โหตีติ. "อวิชฺชาวิราคา โข อาวุโส วิชฺชุปฺปาทา ตณฺหานิโรธา เอวं อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ น โหตีติ.

[๔๕๔] "กตมं ปนาวุโส ปฐมं ฌานนฺติ. "อิธาวุโส ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกं สวิจารं วิเวกชं ปีติสุขं ปฐมं ฌานं อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิทं วุจฺจตาวุโส ปฐมं ฌานนฺติ. "ปฐมं ปนาวุโส ฌานं กตงฺคิกนฺติ. "ปฐมं โข อาวุโส ฌานं ปญฺจงฺคิกं, อิธาวุโส ปฐมं ฌานं ปญฺจงฺคิกं สมาปนฺนสฺส ภิกฺขุโน วิตกฺโก จ วตฺตติ วิจาโร จ ปีติ จ สุขญฺจ จิตฺเตกคฺคตา จ.

ปรมำ โข อาวุโส ฌานำ เอวำ ปญฺจงฺคิกนฺติ. “ปรมำ ปนาวุโส ฌานำ กตงฺควิปฺปหีนำ, กตงฺคสมนฺนาคตนฺติ. “ปรมำ โข อาวุโส ฌานำ ปญฺจงฺควิปฺปหีนำ, ปญฺจงฺคสมนฺนาคตำ, อิธาวุโส ปรมำ ฌานำ สมาปนฺนสฺส ภิกฺขุโน กามฉนฺโท ปหีโน โหติ, พฺยาปาโท ปหีโน โหติ, ถีนมิทฺธำ ปหีนำ โหติ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจำ ปหีนำ โหติ, วิจิกิจฺฉา ปหีนา โหติ; วิตกฺโก จ วตฺตติ วิจาโร จ ปีติ จ สุขำ จ จิตฺเตกคฺคตา จ. ปรมำ โข อาวุโส ฌานำ เอวำ ปญฺจงฺควิปฺปหีนำ ปญฺจงฺคสมนฺนาคตนฺติ.

[๔๕๕] “ปญฺจิมานิ อาวุโส อินฺทฺริยานิ นานาวิสยานิ นานาโคจรานิ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยำ ปจฺจนุโภนฺติ. เสยฺยถีทำ. จกฺขุนฺทฺริยำ โสตินฺทฺริยำ ฆานินฺทฺริยำ ชิวฺหินฺทฺริยำ กายินฺทฺริยำ. อิเมสำ โข อาวุโส ปญฺจนฺนำ อินฺทฺริยานำ นานาวิสยานำ นานาโคจรานำ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยำ ปจฺจนุโภนฺตานำ กึ ปฏิสรณำ, โก จ เนสำ โคจรวิสยำ ปจฺจนุโภตีติ. “ปญฺจิมานิ อาวุโส อินฺทฺริยานิ นานาวิสยานิ นานาโคจรานิ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยำ ปจฺจนุโภนฺติ. เสยฺยถีทำ. จกฺขุนฺทฺริยำ โสตินฺทฺริยำ ฆานินฺทฺริยำ ชิวฺหินฺทฺริยำ กายินฺทฺริยำ. อิเมสำ โข อาวุโส ปญฺจนฺนำ อินฺทฺริยานำ นานาวิสยานำ นานาโคจรานำ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยำ ปจฺจนุโภนฺตานำ มโน ปฏิสรณำ มโน จ เนสำ โคจรวิสยำ ปจฺจนุโภตีติ.

[๔๕๖] “ปญฺจิมานิ อาวุโส อินฺทฺริยานิ. เสยฺยถีทำ. จกฺขุนฺทฺริยำ โสตินฺทฺริยำ ฆานินฺทฺริยำ ชิวฺหินฺทฺริยำ กายินฺทฺริยำ. อิมานิ โข อาวุโส ปญฺจินฺทฺริยานิ กึ ปฏิจฺจ ติฏฺฐนฺตีติ. “ปญฺจิมานิ อาวุโส อินฺทฺริยานิ. เสยฺยถีทำ. จกฺขุนฺทฺริยำ โสตินฺทฺริยำ ฆานินฺทฺริยำ ชิวฺหินฺทฺริยำ กายินฺทฺริยำ.

อิมานิ โข อาวุโส ปญฺจินฺทฺริยานิ อายุ๎ ปฏิจฺจ ติฏฺฐนฺตีติ. “อายุ ปนาวุโส กึ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตีติ. “อายุ อุสฺมๆ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตีติ. “อุสฺมา ปนาวุโส กึ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตีติ. “อุสฺมา อายุ๎ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตีติ. “อิทาเนว โข มยๆ [๑] อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตๆ เอวๆ อาชานาม “อายุ อุสฺมๆ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตีติ. อิทาเนว โข [๒] มยๆ อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตๆ เอวๆ อาชานาม “อุสฺมา อายุ๎ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตีติ. ยถากถๆ ปนาวุโส อิมสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพติ. “เตนหาวุโส อุปมนฺเต กริสฺสามิ. อุปมายปิเธกจฺเจ วิญฺญู [๓] ภาสิตสฺส อตฺถๆ อาชานนฺติ. เสยฺยถาปิ อาวุโส เตลปฺปทีปสฺส ฌายโต อจฺจึ ปฏิจฺจ อาภา ปญฺญายติ, อาภๆ ปฏิจฺจ อจฺจิ ปญฺญายติ; เอวเมว โข อายุ อุสฺมๆ ปฏิจฺจ ติฏฺฐติ, อุสฺมา อายุ๎ ปฏิจฺจ ติฏฺฐตีติ.

[๔๕๗] “เตว นุ โข อาวุโส อายุสงฺขารา, เต เวทนียา ธมฺมา, อุทาหุ อญฺเญ อายุสงฺขารา, อญฺเญ เวทนียา ธมฺมาติ. “น โข อาวุโส เตว อายุสงฺขารา, เต เวทนียา ธมฺมา. เต อาวุโส อายุสงฺขารา อภวิสฺสๆสุ, เต เวทนียา ธมฺมา. นยิทๆ สญฺญาเวทยิต-นิโรธๆ สมาปนฺนสฺส ภิกฺขุโน วุฏฺฐานๆ ปญฺญาเยถ. ยสฺมา จ อาวุโส โข อญฺเญ อายุสงฺขารา อญฺเญ เวทนียา ธมฺมา, ตสฺมา สญฺญาเวทยิตนิโรธๆ สมาปนฺนสฺส ภิกฺขุโน วุฏฺฐานๆ ปญฺญายตีติ. “ยทา นุ โข อาวุโส อิมๆ กายๆ กติ ธมฺมา ชหนฺติ, อถายๆ กาโย อุชฺฌิโต อวกฺขิตฺโต เสติ, ยถา กฏฺฐๆ อเจตนนฺติ. “ยทา โข อาวุโส อิมๆ กายๆ ตโย ธมฺมา ชหนฺติ, อายุ อุสฺมา จ วิญฺญาณๆ, อถายๆ กาโย อุชฺฌิโต อวกฺขิตฺโต เสติ, ยถา กฏฺฐๆ อเจตนนฺติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อาวุโส
[๒] ฉ.,เท. ปน
[๓] ฉ.,เท.,อิ. ปุริสา

"โย[๑] จายํ อาวุโส มโต กาลกโต, โย จายํ ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปนฺโน; อิเมสํ กึ นานากรณนฺติ. "โย จายํ อาวุโส มโต กาลกโต, ตสฺส กายสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, วจีสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, จิตฺตสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา; อายุ ปริกฺขีโณ, อุสฺมา วูปสนฺตา, อินฺทฺริยานิ ปริภินฺนานิ. โย จายํ ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน, ตสฺสปิ กายสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, วจีสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา, จิตฺตสงฺขารา นิรุทฺธา ปฏิปฺปสฺสทฺธา; อายุ อปฺปริกฺขีโณ, อุสฺมา อวูปสนฺตา, อินฺทฺริยานิ วิปฺปสนฺนานิ. โย จายํ อาวุโส มโต กาลกโต, โย จายํ ภิกฺขุ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน, อิทํ เนสํ นานากรณนฺติ.

[๔๕๘] "กติ ปนาวุโส ปจฺจยา อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยาติ. "จตฺตาโร โข อาวุโส ปจฺจยา อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยา, อิธาวุโส ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อิเม โข อาวุโส จตฺตาโร ปจฺจยา อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยาติ.

"กติ ปนาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยาติ. "เทฺว โข อาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยา สพฺพนิมิตฺตานญฺจ อมนสิกาโร, อนิมิตฺตาย จ ธาตุยา มนสิกาโร. อิเม โข อาวุโส เทฺว ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยาติ.

"กติ ปนาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ฐิติยาติ. "ตโย โข อาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ฐิติยา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ยฺวายํ

สพฺพนิมิตฺตานญฺจ อมนสิกาโร, อนิมิตฺตาย จ ธาตุยา มนสิกาโร, ปุพฺเพ จ อภิสงฺขาโร. อิเม โข อาวุโส ตโย ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ฐิติยาติ.

“กติ ปนาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา วุฏฺฐานายาติ. “เทฺว โข อาวุโส ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา วุฏฺฐานาย สพฺพนิมิตฺตานญฺจ มนสิกาโร, อนิมิตฺตาย จ ธาตุยา อมนสิกาโร. อิเม โข อาวุโส เทฺว ปจฺจยา อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา วุฏฺฐานายาติ.

[๔๕๙] “ยา จายํ อาวุโส อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ; อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ, อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานนฺติ. “ยา จายํ อาวุโส อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ, ยา จ อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ; อตฺถิ โข อาวุโส ปริยาโย, ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ. อตฺถิ จ [๑] อาวุโส ปริยาโย, ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานํ.

กตโม จาวุโส ปริยาโย, ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ. อิธาวุโส ภิกฺขุ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. กรุณาสหคเตน ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน

---

[๑] ฉ. โข

ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรติ. ตถา ทุติยํ, ตถา ตติยํ, ตถา จตุตฺถํ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรติ. อยํ วุจฺจตาวุโส อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติ. กตมา จาวุโส อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ. อิธาวุโส ภิกฺขุ สพฺพโส วิญฺญาณญฺจายตนํ สมติกฺกมฺม "นตฺถิ กิญฺจีติ อากิญฺจญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจตาวุโส อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติ.

กตมา จาวุโส สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ. อิธ อาวุโส ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ "สุญฺญมิทํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วาติ. อยํ วุจฺจตาวุโส สุญฺญตา เจโตวิมุตฺติ.

กตมา จาวุโส อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ. อิธาวุโส ภิกฺขุ สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อยํ วุจฺจตาวุโส อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติ. อยํ โข อาวุโส ปริยาโย, ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา นานตฺถา เจว นานาพฺยญฺชนา จ.

กตโม จาวุโส ปริยาโย, ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานํ. ราโค โข อาวุโส ปมาณกรโณ, โทโส ปมาณกรโณ, โมโห ปมาณกรโณ. เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา. ยาวตา โข อาวุโส อปฺปมาณา เจโตวิมุตฺติโย, อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติ. สา โข ปนากุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน, สุญฺญา โมเหน. ราโค โข อาวุโส กิญฺจโน, โทโส กิญฺจโน, โมโห กิญฺจโน. เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา

อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา. ยาวตา โข อาวุโส อากิญฺจญฺญา เจโตวิมุตฺติโย. อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติ. สา โข ปนากุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน, สุญฺญา โมเหน. ราโค โข อาวุโส นิมิตฺตกรโณ, โทโส นิมิตฺตกรโณ, โมโห นิมิตฺตกรโณ. เต ขีณาสวสฺส ภิกฺขุโน ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา. ยาวตา โข อาวุโส อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺติโย, อกุปฺปา ตาสํ เจโตวิมุตฺติ อคฺคมกฺขายติ. สา โข ปนากุปฺปา เจโตวิมุตฺติ สุญฺญา ราเคน, สุญฺญา โทเสน, สุญฺญา โมเหน. อยํ โข อาวุโส ปริยาโย, ยํ ปริยายํ อาคมฺม อิเม ธมฺมา เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานนฺติ.

อิทมโวจายสฺมา สารีปุตฺโต. อตฺตมโน อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

ตติยํ มหาเวทลฺลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. จูฬเวทลฺลสุตฺตํ

[๔๖๐] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. อถ โข วิสาโข อุปาสโก, เยน ธมฺมทินฺนา ภิกฺขุนี, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วิสาโข อุปาสโก ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ เอตทโวจ "สกฺกาโย สกฺกาโยติ อยฺเย วุจฺจติ, กตโม นุ โข อยฺเย สกฺกาโย วุตฺโต ภควตาติ. "ปญฺจ โข อิเม อาวุโส วิสาข อุปาทานกฺขนฺธา สกฺกาโย วุตฺโต ภควตา, เสยฺยถีทํ. รูปูปาทานกฺขนฺโธ เวทนูปาทานกฺขนฺโธ สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ. อิเม โข อาวุโส วิสาข ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา สกฺกาโย วุตฺโต ภควตาติ.

"สาธยฺเยติ โข วิสาโข อุปาสโก ธมฺมทินฺนาย ภิกฺขุนิยา ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ อุตฺตรึ ปญฺหं อปุจฺฉิ "สกฺกายสมุทโย สกฺกายสมุทโยติ อยฺเย วุจฺจติ, กตโม นุ โข อยฺเย สกฺกายสมุทโย วุตฺโต ภควตาติ. "ยายं อาวุโส วิสาข ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี. เสยฺยถีทํ. กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา. อยํ โข อาวุโส วิสาข สกฺกายสมุทโย วุตฺโต ภควตาติ.

"สกฺกายนิโรโธ สกฺกายนิโรโธติ อยฺเย วุจฺจติ, กตโม นุ โข อยฺเย สกฺกายนิโรโธ วุตฺโต ภควตาติ. "โย โข อาวุโส วิสาข ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวิราคนิโรโธ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโย. อยํ โข อาวุโส วิสาข สกฺกายนิโรโธ วุตฺโต ภควตาติ.

"สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทาติ อยฺเย วุจฺจติ, กตมา นุ โข อยฺเย สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา วุตฺตา

ภควตาติ. “อยเมว โข อาวุโส วิสาข อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สกฺกายนิโรธคามินี ปฏิปทา วุตฺตา ภควตา. เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธีติ. “ตญฺเจว นุ โข อยฺเย อุปาทานํ เต ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, อุทาหุ อญฺญตฺร ปญฺจหุปาทานกฺขนฺเธหิ อุปาทานนฺติ. “น โข อาวุโส วิสาข ตญฺเจวุปาทานํ เต ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา, นปิ[๑] อญฺญตฺร ปญฺจหุปาทานกฺขนฺเธหิ อุปาทานํ; โย โข อาวุโส วิสาข ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเธสุ ฉนฺทราโค, ตํ ตตฺถ อุปาทานนฺติ.

[๔๖๑] “กถํ ปนยฺเย[๒] สกฺกายทิฏฺฐิ โหตีติ. “อิธาวุโส วิสาข อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา รูปึ, รูปสฺมึ วา อตฺตานํ, เวทนํ ฯเปฯ สญฺญํ ฯเปฯ สงฺขาเร ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข อาวุโส วิสาข สกฺกายทิฏฺฐิ โหตีติ.

“กถํ ปนยฺเย สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตีติ. “อิธาวุโส วิสาข สุตวา อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต น รูปี อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น รูปวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา รูปึ, น รูปสฺมึ วา อตฺตานํ. น เวทนํ ฯเปฯ น สญฺญํ ฯเปฯ น สงฺขาเร ฯเปฯ น วิญฺญาณํ อตฺตโต สมนุปสฺสติ, น

---

[๑] ฉ.,เท. นาปิ [๒] ฉ.,เท. ปนายฺเย, เอวมุปริปิ.

วิญฺญาณวนฺตํ วา อตฺตานํ, น อตฺตนิ วา วิญฺญาณํ, น วิญฺญาณสฺมึ วา อตฺตานํ. เอวํ โข อาวุโส วิสาข สกฺกายทิฏฺฐิ น โหตีติ.

[๔๖๒] "กถโม ปนยฺเย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ. "อยเมว โข อาวุโส วิสาข อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค. เสยฺยถีทํ. สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม สมฺมาสติ สมฺมาสมาธีติ. "อริโย ปนยฺเย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺขโต, อุทาหุ อสงฺขโตติ. "อริโย โข อาวุโส วิสาข อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺขโตติ.

"อริเยน นุ โข อยฺเย อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน ตโย ขนฺธา สงฺคหิตา, อุทาหุ ตีหิ ขนฺเธหิ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺคหิโตติ. "น โข อาวุโส วิสาข อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน ตโย ขนฺธา สงฺคหิตา; ตีหิ จ โข อาวุโส วิสาข ขนฺเธหิ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สงฺคหิโต. ยา จาวุโส วิสาข สมฺมาวาจา, โย จ สมฺมากมฺมนฺโต, โย จ สมฺมาอาชีโว, อิเม ธมฺมา สีลกฺขนฺเธน สงฺคหิตา. โย จ สมฺมาวายาโม, ยา จ สมฺมาสติ, โย จ สมฺมาสมาธิ; อิเม ธมฺมา สมาธิกฺขนฺเธน สงฺคหิตา. ยา จ สมฺมาทิฏฺฐิ, โย จ สมฺมาสงฺกปฺโป; อิเม ธมฺมา ปญฺญากฺขนฺเธน สงฺคหิตาติ.

"กถโม ปนยฺเย สมาธิ, กถเม ธมฺมา สมาธินิมิตฺตา, กถเม ธมฺมา สมาธิปริกฺขารา, กถมา สมาธิภาวนาติ. "ยา โข อาวุโส วิสาข จิตฺตสฺเสกคฺคตา, อยํ สมาธิ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา สมาธินิมิตฺตา. จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา สมาธิปริกฺขารา. ยา เตสญฺเญว ธมฺมานํ อาเสวนา ภาวนา พหุลีกมฺมํ. อยํ ตตฺถ สมาธิภาวนาติ.

[๔๖๓] "กติ ปนยฺเย สงฺขาราติ. "ตโยเม อาวุโส วิสาข สงฺขารา กายสงฺขาโร วจีสงฺขาโร จิตฺตสงฺขาโรติ. "กถโม ปนยฺเย

กายสงฺขาโร, กตโม วจีสงฺขาโร, กตโม จิตฺตสงฺขาโรติ. “อสฺสาสปสฺสาสา โข อาวุโส วิสาข กายสงฺขาโร, วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโร, สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโรติ. “กสฺมา ปนยฺเย อสฺสาสปสฺสาสา กายสงฺขาโร, กสฺมา วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโร, กสฺมา สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโรติ. “อสฺสาสปสฺสาสา โข อาวุโส วิสาข กายิกา เอเต ธมฺมา กายปฏิพทฺธา, ตสฺมา อสฺสาสปสฺสาสา กายสงฺขาโร. ปุพฺเพ โข อาวุโส วิสาข วิตกฺเกตฺวา วิจาเรตฺวา วาจํ ภินฺทติ, ตสฺมา วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขาโร. สญฺญา จ เวทนา จ เจตสิกา เอเต ธมฺมา จิตฺตปฏิพทฺธา, ตสฺมา สญฺญา จ เวทนา จ จิตฺตสงฺขาโรติ.

[๔๖๔] “กถํ[๑] ปนยฺเย สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ โหตีติ. “น โข อาวุโส วิสาข สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส ภิกฺขุโน เอวํ โหติ “อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชิสฺสนฺติ วา, “อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชามีติ วา, “อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโนติ วา. อถ ขฺวสฺส ปุพฺเพ ว ตถา จิตฺตํ ภาวิตํ โหติ ยนฺตํ ตถตฺตาย อุปเนตีติ.

“สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส ปนยฺเย ภิกฺขุโน กตเม ธมฺมา ปฐมํ นิรุชฺฌนฺติ, ยทิ วา กายสงฺขาโร ยทิ วา วจีสงฺขาโร ยทิ วา จิตฺตสงฺขาโรติ. “สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺตสฺส โข อาวุโส วิสาข ภิกฺขุโน ปฐมํ นิรุชฺฌติ วจีสงฺขาโร, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต จิตฺตสงฺขาโรติ.

“กถํ ปนยฺเย สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐานํ โหตีติ. “น โข อาวุโส วิสาข สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหนฺตสฺส

---

[๑] อิ. กถญฺจ

ภิกฺขุโน เอวํ โหติ ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหิสฺสนฺติ วา, ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหามีติ วา, ‘อหํ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิโตติ วา. อถ ขฺวสฺส ปุพฺเพ ว ตถา จิตฺตํ ภาวิตํ โหติ, ยนฺตํ ตถตฺตาย อุปเนตีติ. สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหนฺตสฺส ปนยฺเย ภิกฺขุโน กตเม ธมฺมา ปรมํ อุปฺปชฺชนฺติ, ยทิ วา กายสงฺขาโร ยทิ วา วจีสงฺขาโร ยทิ วา จิตฺตสงฺขาโรติ. “สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐหนฺตสฺส โข อาวุโส วิสาข ภิกฺขุโน ปรมํ อุปฺปชฺชติ จิตฺตสงฺขาโร, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต วจีสงฺขาโรติ.

“สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตํ ปนยฺเย ภิกฺขุ์ กติ ผสฺสา ผุสนฺตีติ. “สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตํ โข อาวุโส วิสาข ภิกฺขุ์ ตโย ผสฺสา ผุสนฺติ สุญฺญโต ผสฺโส, อนิมิตฺโต ผสฺโส, อปฺปณิหิโต ผสฺโสติ.

“สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตสฺส ปนยฺเย ภิกฺขุโน กึนินฺนํ จิตฺตํ โหติ กึโปณํ กึปพฺภารนฺติ. “สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา วุฏฺฐิตสฺส โข อาวุโส วิสาข ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ จิตฺตํ โหติ วิเวกโปณํ วิเวกปพฺภารนฺติ.

[๔๖๕] “กติ ปนยฺเย เวทนาติ. “ติสฺโส โข อิมา อาวุโส วิสาข เวทนา สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาติ. “กตมา ปนยฺเย สุขา เวทนา, กตมา ทุกฺขา เวทนา, กตมา อทุกฺขมสุขา เวทนาติ. “ยํ โข อาวุโส วิสาข กายิกํ วา เจตสิกํ วา สุขํ สาตํ เวทยิตํ, อยํ สุขา เวทนา. ยํ โข อาวุโส วิสาข กายิกํ วา เจตสิกํ วา ทุกฺขํ อสาตํ เวทยิตํ, อยํ ทุกฺขา เวทนา.

ยํ โข อาวุโส วิสาข กายิกํ วา เจตสิกํ วา เนว สาตํ นาสาตํ เวทยิตํ, อยํ อทุกฺขมสุขา เวทนาติ.

"สุขา ปนยฺเย เวทนา กึสุขา กึทุกฺขา, ทุกฺขา เวทนา กึสุขา กึทุกฺขา, อทุกฺขมสุขา เวทนา กึสุขา กึทุกฺขาติ. "สุขา โข อาวุโส วิสาข เวทนา ฐิติสุขา วิปริณามทุกฺขา; ทุกฺขา เวทนา ฐิติทุกฺขา วิปริณามสุขา; อทุกฺขมสุขา เวทนา สญฺญาณสุขา[๑] อญฺญาณทุกฺขาติ.

"สุขาย ปนยฺเย เวทนาย กึ อนุสโย อนุเสติ, ทุกฺขาย เวทนาย กึ อนุสโย อนุเสติ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย กึ อนุสโย อนุเสตีติ. "สุขาย โข อาวุโส วิสาข เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ, ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสติ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย อนุเสตีติ.

"สพฺพาย นุ โข อยฺเย สุขาย เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ, สพฺพาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสติ, สพฺพาย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย อนุเสตีติ. "น โข อาวุโส วิสาข สพฺพาย สุขาย เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ, น สพฺพาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสติ, น สพฺพาย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย อนุเสตีติ.

"สุขาย ปนยฺเย เวทนาย กึ ปหาตพฺพํ, ทุกฺขาย เวทนาย กึ ปหาตพฺพํ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย กึ ปหาตพฺพนฺติ. "สุขาย โข อาวุโส วิสาข เวทนาย ราคานุสโย ปหาตพฺโพ, ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย ปหาตพฺโพ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย ปหาตพฺโพติ.

---

[๑] ฉ. ฌาณสุขา

"สพฺพาย นุ โข อยฺเย สุขาย เวทนาย ราคานุสโย ปหาตพฺโพ, สพฺพาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย ปหาตพฺโพ, สพฺพาย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย ปหาตพฺโพติ. "น โข อาวุโส วิสาข สพฺพาย สุขาย เวทนาย ราคานุสโย ปหาตพฺโพ, น สพฺพาย ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย ปหาตพฺโพ, น สพฺพาย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสโย ปหาตพฺโพ. อิธาวุโส วิสาข ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. ราคนฺเตน ปชหติ, น ตตฺถ ราคานุสโย อนุเสติ. อิธาวุโส วิสาข ภิกฺขุ อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ 'กุทาสฺสุ นามาหํ ตทายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสามิ, ยทริยา เอตรหิ อายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ. อิติ อนุตฺตเรสุ วิโมกฺเขสุ ปิหํ อุปฏฺฐาปยโต อุปฺปชฺชติ ปิหปจฺจยา[๑] โทมนสฺสํ, ปฏิฆนฺเตน ปชหติ, น ตตฺถ ปฏิฆานุสโย อนุเสติ. อิธาวุโส วิสาข ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อฏฺฐงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. อวิชฺชนฺเตน ปชหติ, น ตตฺถ อวิชฺชานุสโย อนุเสตีติ.

[๔๖๖] "สุขาย ปนยฺเย เวทนาย กึ ปฏิภาโคติ. "สุขาย โข อาวุโส วิสาข เวทนาย ทุกฺขา เวทนา ปฏิภาโคติ. "ทุกฺขาย ปนยฺเย เวทนาย กึ ปฏิภาโคติ. "ทุกฺขาย โข อาวุโส วิสาข เวทนาย สุขา เวทนา ปฏิภาโคติ. "อทุกฺขมสุขาย ปนยฺเย เวทนาย กึ ปฏิภาโคติ. "อทุกฺขมสุขาย โข อาวุโส วิสาข เวทนาย อวิชฺชา ปฏิภาโคติ. "อวิชฺชาย ปนยฺเย กึ ปฏิภาโคติ. "อวิชฺชาย โข อาวุโส วิสาข วิชฺชา ปฏิภาโคติ. "วิชฺชาย ปนยฺเย กึ ปฏิภาโคติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ปิหา ปจฺจยา อิ. ปิหาปจฺจยา

“วิชฺชาย โข อาวุโส วิสาข วิมุตฺติ ปฏิภาโคติ. “วิมุตฺติยา ปนยฺเย กึ ปฏิภาโคติ. “วิมุตฺติยา โข วิสาข นิพฺพานํ ปฏิภาโคติ. “นิพฺพานสฺส ปนยฺเย กึ ปฏิภาโคติ. “อจฺจยาสิ อาวุโส วิสาข ปญฺหํ นาสกฺขิ ปญฺหานํ ปริยนฺตํ คเหตุํ. นิพฺพาโนคธา หิ อาวุโส วิสาข พฺรหฺมจริยา นิพฺพานปรายนา นิพฺพานปริโยสานา. อากงฺขมาโน เจ[๑] ตฺวํ อาวุโส วิสาข ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺเฉยฺยาสิ. ยถา จ เต ภควา พฺยากโรติ, ตถา นํ ธาเรยฺยาสีติ.

[๔๖๗] อถ โข วิสาโข อุปาสโก ธมฺมทินฺนาย ภิกฺขุนิยา ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข วิสาโข อุปาสโก ยาวตโก อโหสิ ธมฺมทินฺนาย ภิกฺขุนิยา สทฺธึ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิ. เอวํ วุตฺเต, ภควา วิสาขํ อุปาสกํ เอตทโวจ “ปณฺฑิตา วิสาข ธมฺมทินฺนา ภิกฺขุนี, มหาปญฺญา วิสาข ธมฺมทินฺนา ภิกฺขุนี. มญฺเจปิ[๒] ตฺวํ วิสาข เอตมตฺถํ ปฏิปุจฺเฉยฺยาสิ,[๓] อหมฺปิ ตํ เอวเมว พฺยากเรยฺยํ, ยถา ตํ ธมฺมทินฺนาย ภิกฺขุนิยา พฺยากตํ; เอโสเวตสฺส[๔] อตฺโถ, เอวเมตํ[๕] ธาเรหีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน วิสาโข อุปาสโก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทีติ.

จตุตฺถํ จูฬเวทลฺลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] ฉ. จ
[๒] ฉ. มํ เจปิ
[๓] ฉ.,เท. ปุจฺเฉยฺยาสิ
[๔] ฉ. เอโส เจเวตสฺส
[๕] ฉ. เอวญฺจ นํ

๕. จูฬธมฺมสมาทานสุตฺตํ

[๔๖๘] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "จตฺตาริมานิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานานิ. กตมานิ จตฺตาริ. อตฺถิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ, อตฺถิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ, อตฺถิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ, อตฺถิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ.

[๔๖๙] กตมญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ. สนฺติ ภิกฺขเว เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "นตฺถิ กาเมสุ โทโสติ. เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺติ. เต โข โมลิพนฺธาหิ[๑] ปริพฺพาชิกาหิ ปริจาเรนฺติ, เต เอวมาหํสุ "กึสุ นาม เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กาเมสุ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา กามานํ ปหานมาหํสุ, กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ. สุโข อิมิสฺสา ปริพฺพาชิกาย ตรุณาย มุทุกาย โลมสาย พาหาย สมฺผสฺโสติ. เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺติ. เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชิตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ. เต ตตฺถ ทุกฺขา ติปฺปา [๒] กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ. เต เอวมาหํสุ "อิทํ โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กาเมสุ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา กามานํ ปหานมาหํสุ, กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ; อิเม หิ มยํ กามเหตุ กามนิทานํ ทุกฺขา

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. โมฬิพทฺธาหิ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ.,เท. ขรา, เอวมุปริปิ.

ติปฺปา กฏฺกา เวทนา เวทยามาติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส มาลุวาสิปาฏิกา ผเลยฺย. อถ โข ตํ ภิกฺขเว มาลุวาพีชํ อญฺญตรสฺมึ สาลมูเล นิปเตยฺย. อถ โข ภิกฺขเว ยา ตสฺมึ สาเล อธิวตฺถา เทวตา, สา ภีตา อุพฺพิคฺคา[๑] สนฺตาสํ อาปชฺเชยฺย. อถ โข ภิกฺขเว ตสฺมึ สาเล อธิวตฺถาย เทวตาย มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา สงฺคมฺม สมาคมฺม เอวํ สมสฺสาเสยฺยุํ “มา ภวํ ภายิ, มา ภวํ ภายิ; อปฺเปวนาเมตํ มาลุวาพีชํ โมโร วา คิเลยฺย, มิโค วา ขาเทยฺย, ทวฑาโห วา ฑเหยฺย, วนกมฺมิกา วา อุทฺธเรยฺยุํ, อุปจิกา วา อุฏฺจเหยฺยุํ,[๒] อพีชํ วา ปนสฺสาติ. อถ โข ตํ ภิกฺขเว มาลุวาพีชํ เนว โมโร คิเลยฺย, น มิโค ขาเทยฺย, น ทวฑาโห ฑเหยฺย, น วนกมฺมิกา อุทฺธเรยฺยุํ, น อุปจิกา อุฏฺจเหยฺยุํ, พีชญฺจ ปนสฺส, ตํ ปาวุสฺสเกน เมเฆน อภิวุฏฺจํ[๓] สมฺมเทว วิรูเหยฺย. สาสฺส มาลุวาลตา ตรุณา มุทุกา โลมสา วิลมฺพินี. สา ตํ สาลํ อุปนิเสเวยฺย. อถ โข ภิกฺขเว ตสฺมึ สาเล อธิวตฺถาย เทวตาย เอวมสฺส “กึสุ นาม เต โภนฺโต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา มาลุวาพีเช อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา สงฺคมฺม สมาคมฺม เอวํ สมสฺสาเสสุ ‘มา ภวํ ภายิ, มา ภวํ ภายิ; อปฺเปวนาเมตํ มาลุวาพีชํ โมโร วา คิเลยฺย, มิโค วา ขาเทยฺย, ทวฑาโห วา ฑเหยฺย, วนกมฺมิกา วา อุทฺธเรยฺยุํ, อุปจิกา วา อุฏฺจเหยฺยุํ, อพีชํ วา ปนสฺสาติ. สุโข อิมิสฺสา

---

[๑] ฉ.,เท. สวิคฺคา
[๒] สี.,อิ. อุทฺธรเภยฺยุํ
[๓] ฉ.,เท. อภิปฺปวุฏฺจํ

มาลุวาลตาย ตรุณาย มุทุกาย โลมสาย วิลมฺพินิยา สมฺผสฺโสติ. สา ตํ สาลํ อนุปริวาเรยฺย,[๑] สา ตํ สาลํ อนุปริวาเรตฺวา อุปริ วิฏภึ กเรยฺย, อุปริ วิฏภึ กริตฺวา โอฆนํ ชเนยฺย, โอฆนํ ชเนตฺวา, เย ตสฺส สาลสฺส มหนฺตา มหนฺตา ขนฺธา, เต ปทาเลยฺย. อถ โข ภิกฺขเว ตสฺมึ สาเล อธิวตฺถาย เทวตาย เอวมสฺส "อิทํ โข เต โภนฺโต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา อารามเทวตา วนเทวตา รุกฺขเทวตา โอสธิตินวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา มาลุวาพีเช อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา สงฺคมฺม สมาคมฺม เอวํ สมสฺสาเสสุ "มา ภวํ ภายิ, มา ภวํ ภายิ; อปฺเปวนาเมตํ มาลุวาพีชํ โมโร วา คิเลยฺย, มิโค วา ขาเทยฺย, ทวฑาโห วา ฑเหยฺย, วนกมฺมิกา วา อุทฺธเรยฺยุ, อุปจิกา วา อุฏฺฐเหยฺยุ, อพีชํ วา ปนสฺสาติ. สฺวาหํ[๒] มาลุวาพีชเหตุ ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยามีติ. เอวเมว โข ภิกฺขเว สนฺติ เอเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน "นตฺถิ กาเมสุ โทโสติ. เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺติ, เต โข โมลิพนฺธาหิ ปริพฺพาชิกาหิ ปริจาเรนฺติ. เต เอวมาหํสุ "กึสุ นาม เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กาเมสุ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา กามานํ ปหานมาหํสุ, กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ. สุโข อิมิสฺสา ปริพฺพาชิกาย ตรุณาย มุทุกาย โลมสาย พาหาย สมฺผสฺโสติ. เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺติ, เต กาเมสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชิตฺวา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชนฺติ. เต ตตฺถ ทุกฺขา ติปฺปา ขรา กฏุกา เวทนา เวทยนฺติ, เต เอวมาหํสุ "อิทํ โข เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา กาเมสุ อนาคตภยํ สมฺปสฺสมานา กามานํ ปหานมาหํสุ, กามานํ ปริญฺญํ ปญฺญเปนฺติ;

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. อนุปริหเรยฺย [๒] ฉ. ยญฺจาหํ

อิเม หิ มยํ กามเหตุ กามนิทานํ ทุกฺขา ติปฺปา กฏุกา เวทนา เวทยามาติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ.

[๔๗๐] กตมญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร, หตฺถาวเลขโน, น เอหิภทนฺติโก[๑] น ติฏฺฐภทนฺติโก,[๒] น อภิหตํ, น อุทฺทิสฺส กตํ, น นิมนฺตนํ สาทิยติ, โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น กโฬปิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น เอฬกมนฺตรํ, น มูสลนฺตรํ, น ทณฺฑมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย, น ปุริสนฺตรคตาย, น สงฺกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินี, น มจฺฉํ, น มํสํ, น สุรํ, น เมรยํ, น ถุโสทกํ ปิวติ. โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก ฯเปฯ สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโก. เอกิสฺสาปิ ทตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ ฯเปฯ สตฺตหิปิ ทตฺตีหิ ยาเปติ. เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ ฯเปฯ สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, อิติ เอวรูปํ อฑฺฒมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. โส สากภกฺโข วา โหติ, สามากภกฺโข วา โหติ, นีวารภกฺโข วา โหติ, ททฺทุลภกฺโข วา โหติ, หฏฺฐภกฺโข วา โหติ, กณภกฺโข วา โหติ, อาจามภกฺโข วา โหติ, ปิญฺญากภกฺโข วา โหติ, ติณภกฺโข วา โหติ, โคมยภกฺโข วา โหติ, วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชี. โส สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติรีฏานิปิ ธาเรติ, อชฺชินานิปิ[๓] ธาเรติ, อชฺชินกฺขิปมฺปิ ธาเรติ,

---

[๑] ฉ.,เท. เอหิภทฺทนฺติโก [๒] ฉ.,เท. ติฏฺฐภทฺทนฺติโก
[๓] ฉ. อชินมฺปิ

กุสจีรมฺปิ ธาเรติ, [๑] ผลกจีรมฺปิ ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, [๒] อุพฺภกปกฺขมฺปิ ธาเรติ, เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุตฺโต, อุพฺภฏฺฐโกปิ โหติ อาสนปฏิกฺขิตฺโตปิ, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุตฺโต, กณฺฏกาปสฺสยิโกปิ โหติ, กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กปฺเปติ, สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. อิติ เอวรูปึ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุตฺโต วิหรติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ.

[๔๗๑] กตมญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปกติยา ติพฺพราคชาติโก โหติ, โส อภิกฺขณํ ราคชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. ปกติยา ติพฺพโทสชาติโก โหติ, โส อภิกฺขณํ โทสชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. ปกติยา ติพฺพโมหชาติโก โหติ, โส อภิกฺขณํ โมหชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. โส สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน [๓] อสฺสุมุโขปิ โรทมาโน ปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรติ, โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ.

[๔๗๒] กตมญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปกติยา น ติพฺพราคชาติโก โหติ, โส อภิกฺขณํ น ราคชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. ปกติยา น ติพฺพโทสชาติโก โหติ, โส น อภิกฺขณํ โทสชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ

---

[๑] ฉ.,เท. วากจีรมฺปิ ธาเรติ [๒] ฉ.,เท. วาพกมฺพลมฺปิ ธาเรติ
[๓] สฺยา. ผุฏฺโฐ สมาโน

ปฏิสํเวเทติ. ปกติยา น ติพฺพโมหชาติโก โหติ, โส น อภิกฺขณํ โมหชํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ. อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ ธมฺมสมาทานานีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ปญฺจมํ จูฬธมฺมสมาทานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๖. มหาธมฺมสมาทานสุตฺตํ

[๔๗๓] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "เยภุยฺเยน ภิกฺขเว สตฺตา เอวกามา เอวฉนฺทา เอวอธิปฺปายา 'อโห วต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหาเยยฺยุํ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺเฒยฺยุนฺติ, เตสํ ภิกฺขเว สตฺตานํ เอวกามานํ เอวฉนฺทานํ เอวอธิปฺปายานํ อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ; ตตฺร ตุมฺเห ภิกฺขเว ตํ[๑] เหตุ ปจฺเจถาติ. "ภควมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควเนตฺติกา ภควปฏิสรณา, สาธุ วต ภนฺเต ภควนฺตํเยว[๒] ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ, ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. "เตนหิ ภิกฺขเว สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๔๗๔] "อิธ ภิกฺขเว อสฺสุตวา ปุถุชฺชโน อริยานํ อทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส อโกวิโท อริยธมฺเม อวินีโต สปฺปุริสานํ อทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส อโกวิโท สปฺปุริสธมฺเม อวินีโต เสวิตพฺเพ ธมฺเม น ชานาติ, อเสวิตพฺเพ ธมฺเม น ชานาติ, ภชิตพฺเพ ธมฺเม น ชานาติ, อภชิตพฺเพ ธมฺเม น ชานาติ. โส เสวิตพฺเพ ธมฺเม อชานนฺโต อเสวิตพฺเพ ธมฺเม อชานนฺโต ภชิตพฺเพ ธมฺเม อชานนฺโต อภชิตพฺเพ ธมฺเม อชานนฺโต อเสวิตพฺเพ ธมฺเม เสวติ, เสวิตพฺเพ ธมฺเม น เสวติ, อภชิตพฺเพ ธมฺเม ภชติ, ภชิตพฺเพ ธมฺเม น

---

[๑] สี.,อิ. ก็ เหตุ [๒] ฉ. ภควนฺตญฺเญว

ภชติ. ตสฺส อเสวิตพฺเพ ธมฺเม เสวโต เสวิตพฺเพ ธมฺเม อเสวโต อภชิตพฺเพ ธมฺเม ภชโต ภชิตพฺเพ ธมฺเม อภชโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ อวิทฺทสุโน.

สุตวา จ โข ภิกฺขเว อริยสาวโก อริยานํ ทสฺสาวี อริยธมฺมสฺส โกวิโท อริยธมฺเม สุวินีโต สปฺปุริสานํ ทสฺสาวี สปฺปุริสธมฺมสฺส โกวิโท สปฺปุริสธมฺเม สุวินีโต เสวิตพฺเพ ธมฺเม ชานาติ, อเสวิตพฺเพ ธมฺเม ชานาติ, ภชิตพฺเพ ธมฺเม ชานาติ, อภชิตพฺเพ ธมฺเม ชานาติ. โส เสวิตพฺเพ ธมฺเม ชานนฺโต อเสวิตพฺเพ ธมฺเม ชานนฺโต ภชิตพฺเพ ธมฺเม ชานนฺโต อภชิตพฺเพ ธมฺเม ชานนฺโต อเสวิตพฺเพ ธมฺเม น เสวติ, เสวิตพฺเพ ธมฺเม เสวติ, อภชิตพฺเพ ธมฺเม น ภชติ, ภชิตพฺเพ ธมฺเม ภชติ. ตสฺส อเสวิตพฺเพ ธมฺเม อเสวโต เสวิตพฺเพ ธมฺเม เสวโต อภชิตพฺเพ ธมฺเม อภชโต ภชิตพฺเพ ธมฺเม ภชโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ วิทฺทสุโนติ.

[๔๗๕] จตฺตาริมานิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานานิ. กตมานิ จตฺตาริ. อตฺถิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ, อตฺถิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ, อตฺถิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ, อตฺถิ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ.

[๔๗๖] ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ[๑] ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ. ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ นปฺปชานาติ

---

[๑] สี. ยทิทํ

“อิทำ โข ธมฺมสมาทานำ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากนฺติ. ตำ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตำ อปฺปชานนฺโต ตำ เสวติ, ตำ น ปริวชฺเชติ. ตสฺส ตำ เสวโต ตำ อปฺปริวชฺชยโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ. ตำ กิสฺส เหตุ. เอวำ เหตำ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตำ อวิทฺทสุโนติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทำ ธมฺมสมาทานำ ปจฺจุปฺปนฺนสุขำ อายตึ ทุกฺขวิปากำ, ตำ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตำ นปฺปชานาติ “อิทำ โข ธมฺมสมาทานำ ปจฺจุปฺปนฺนสุขำ อายตึ ทุกฺขวิปากนฺติ. ตำ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตำ อปฺปชานนฺโต ตำ เสวติ, ตำ น ปริวชฺเชติ. ตสฺส ตำ เสวโต ตำ อปฺปริวชฺชยโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ. ตำ กิสฺส เหตุ. เอวำ เหตำ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตำ อวิทฺทสุโนติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทำ ธมฺมสมาทานำ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขำ อายตึ สุขวิปากำ, ตำ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตำ นปฺปชานาติ “อิทำ โข ธมฺมสมาทานำ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขำ อายตึ สุขวิปากนฺติ. ตำ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตำ อปฺปชานนฺโต ตำ[๑] เสวติ, ตำ น ปริวชฺเชติ.[๑] ตสฺส ตำ[๒] เสวโต ตำ อปฺปริวชฺชยโต[๒] อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ. ตำ กิสฺส เหตุ. เอวำ เหตำ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตำ อวิทฺทสุโนติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทำ ธมฺมสมาทานำ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากำ, ตำ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตำ นปฺปชานาติ “อิทำ โข ธมฺมสมาทานำ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากนฺติ.

[๑-๑] ทฺย. ตำ น เสวติ, ตำ ปฏิวชฺเชติ [๒-๒] ทฺย. ตำ อเสวโต ตำ ปริวชฺชยโต

ตํ อวิทฺวา อวิชฺชาคโต ยถาภูตํ อปฺปชานนฺโต ตํ น เสวติ ตํ ปริวชฺเชติ. ตสฺส ตํ อเสวโต ตํ ปริวชฺชยโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ อวิทฺทสุโนติ.

[๔๗๗] ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ. ตํ วิทฺวา[๑] วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานาติ "อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากนฺติ. ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานนฺโต ตํ น เสวติ, ตํ ปริวชฺเชติ; ตสฺส ตํ อเสวโต ตํ ปริวชฺชยโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ วิทฺทสุโนติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ, ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานาติ "อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากนฺติ; ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานนฺโต ตํ น เสวติ, ตํ ปริวชฺเชติ. ตสฺส ตํ อเสวโต ตํ ปริวชฺชยโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ วิทฺทสุโนติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ, ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานาติ "อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากนฺติ; ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานนฺโต ตํ น เสวติ, ตํ ปริวชฺเชติ; ตสฺส ตํ อเสวโต ตํ ปริวชฺชยโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา

---

[๑] สฺยา. อวิทฺวา, เอวมุปริปิ.

ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ วิทฺทสุโนติ.

ตตฺร ภิกฺขเว ยมิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ, ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานาติ "อิทํ โข ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากนฺติ, ตํ วิทฺวา วิชฺชาคโต ยถาภูตํ ปชานนฺโต ตํ น เสวติ, ตํ ปริวชฺเชติ; ตสฺส ตํ อเสวโต ตํ ปริวชฺชยโต อนิฏฺฐา อกนฺตา อมนาปา ธมฺมา ปริหายนฺติ, อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ธมฺมา อภิวฑฺฒนฺติ. ตํ กิสฺส เหตุ. เอวํ เหตํ ภิกฺขเว โหติ, ยถาตํ วิทฺทสุโนติ.

[๔๗๘] กตมญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน ปาณาติปาตี โหติ, ปาณาติปาตปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน อทินฺนาทายี โหติ, อทินฺนาทานปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน มุสาวาที โหติ, มุสาวาทปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน ปิสุณวาโจ โหติ, ปิสุณวาจปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน ผรุสวาโจ โหติ, ผรุสวาจปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน สมฺผปฺปลาปี โหติ, สมฺผปฺปลาปปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน อภิชฺฌาลุ โหติ, อภิชฺฌาปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ.

สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน พฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, พฺยาปาทปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสංเวเทติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺชติ. อิทं วุจฺจติ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากं.

[๔๗๙] กตมญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขं อายตึ ทุกฺขวิปากं. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน ปาณาติปาตี โหติ, ปาณาติปาตปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน อทินฺนาทายี โหติ, อทินฺนาทานปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน มุสาวาที โหติ, มุสาวาทปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน ปิสุณวาโจ โหติ, ปิสุณวาจปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน ผรุสวาโจ โหติ, ผรุสวาจปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน สมฺผปฺปลาปี โหติ, สมฺผปฺปลาป-ปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน อภิชฺฌาลุ โหติ, อภิชฺฌาปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน พฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, พฺยาปาทปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน มิจฺฉาทิฏฺฐิ โหติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิปจฺจยา จ สุขं โสมนสฺสं ปฏิสංเวเทติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมณา อปายํ

ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยं อุปปชฺชติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ.

[๔๘๐] กตมญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, ปาณาติปาตา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ อทินฺนาทานา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณีปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน อนภิชฺฌาลุ โหติ, อนภิชฺฌาปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, อพฺยาปาทปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ ทุกฺเขน สหาปิ โทมนสฺเสน สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา จ ทุกฺขํ โทมนสฺสं ปฏิสํเวเทติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคं โลกํ อุปปชฺชติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ.

[๔๘๑] กตมญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ. อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ, ปาณาติปาตา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรโต โหติ กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ, มุสาวาทา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ปิสุณาย วาจาย เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, ผรุสาย วาจาย เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ, สมฺผปฺปลาปา เวรมณีปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน อนภิชฺฌาลุ โหติ, อนภิชฺฌาปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน อพฺยาปนฺนจิตฺโต โหติ, อพฺยาปาทปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. สหาปิ สุเขน สหาปิ โสมนสฺเสน สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ, สมฺมาทิฏฺฐิปจฺจยา จ สุขํ โสมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ. โส กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ. อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ.

อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ ธมฺมสมาทานานิ.

[๔๘๒] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ติตฺติกาลาพุ วิเสน สํสฏฺโจ, อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฏิกฺกูโล. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ "อมฺโภ ปุริส อยํ ติตฺติกาลาพุ วิเสน สํสฏฺโจ; สเจ อากงฺขสิ, ปิว; ตสฺส เต ปิวโต เจว น ฉาเทสฺสติ วณฺเณนปิ คนฺเธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน มรณํ วา นิคฺคจฺฉสิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ. โส ตํ อปฺปฏิสงฺขาย ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสชฺเชยฺย, ตสฺส ตํ ปิวโต เจว น ฉาเทยฺย วณฺเณนปิ คนฺเธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน มรณํ วา นิคฺคจฺเฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ. ตถูปมาหํ ภิกฺขเว อิมํ ธมฺมสมาทานํ วทามิ, ยทิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขญฺเจว อายติญฺจ ทุกฺขวิปากํ.

[๔๘๓] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อาปานียกโส วณฺณสมฺปนฺโน คนฺธสมฺปนฺโน รสสมฺปนฺโน, โส จ โข วิเสน สํสฏฺโจ, อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฏิกฺกูโล. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ "อมฺโภ ปุริส อยํ อาปานียกโส วณฺณสมฺปนฺโน คนฺธสมฺปนฺโน รสสมฺปนฺโน, โส จ โข วิเสน สํสฏฺโจ; สเจ อากงฺขสิ, ปิว; ตสฺส เต ปิวโต หิ โข ฉาเทสฺสติ วณฺเณนปิ คนฺเธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน มรณํ วา นิคฺคจฺฉสิ มรณมตฺตํ วา ทุกฺขนฺติ. โส ตํ อปฺปฏิสงฺขาย ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสชฺเชยฺย, ตสฺส ตํ ปิวโต หิ โข ฉาเทยฺย วณฺเณนปิ คนฺเธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน มรณํ วา นิคฺคจฺเฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ. ตถูปมาหํ ภิกฺขเว อิมํ ธมฺมสมาทานํ วทามิ, ยทิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขํ อายตึ ทุกฺขวิปากํ.

[๔๘๔] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปูติมุตฺตํ นานาเภสชฺเชหิ สํสฏฺจํ, อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย ปณฺฑุโรคี. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ "อมฺโภ

ปุริส อิทํ ปูติมุตฺตํ นานาเภสชฺเชหิ สํสฏฺฐํ; สเจ อากงฺขสิ, ปิว; ตสฺส เต ปิวโต หิ โข นจฺฉาเทสฺสติ วณฺเณนปิ คนฺเธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน สุขี ภวิสฺสตีติ.[๑] โส ตํ ปฏิสงฺขาย ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสชฺเชยฺย, ตสฺส ตํ ปิวโต เจว นจฺฉาเทยฺย วณฺเณนปิ คนฺเธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน สุขี อสฺส. ตถูปมาหํ ภิกฺขเว อิมํ ธมฺมสมาทานํ วทามิ, ยทิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ อายตึ สุขวิปากํ.

[๔๘๕] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทธิ จ มธุ จ สปฺปิ จ ผาณิตญฺจ เอกชฺฌํ สํสฏฺฐํ, อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย โลหิตปกฺขนฺทิโก. ตเมนํ เอวํ วเทยฺยุ "อมฺโภ ปุริส อิทํ ทธิ จ มธุ จ สปฺปิ จ ผาณิตญฺจ เอกชฺฌํ สํสฏฺฐํ; สเจ อากงฺขสิ, ปิว; ตสฺส เต ปิวโต เจว ฉาเทสฺสติ วณฺเณนปิ คนฺเธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน สุขี ภวิสฺสตีติ. โส ตํ ปฏิสงฺขาย ปิเวยฺย, นปฺปฏินิสฺสชฺเชยฺย, ตสฺส ตํ ปิวโต เจว ฉาเทยฺย วณฺเณนปิ คนฺเธนปิ รเสนปิ, ปิวิตฺวา จ ปน สุขี อสฺส. ตถูปมาหํ ภิกฺขเว อิมํ ธมฺมสมาทานํ วทามิ, ยทิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ.

[๔๘๖] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย วิทฺเธ วิคตวลาหเก เทเว อาทิจฺโจ นภํ อพฺภุสฺสกฺกมาโน สพฺพํ อากาสคตํ ตมคตํ อภิวิหจฺจ ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจเต จ. เอวเมว โข ภิกฺขเว ยทิทํ ธมฺมสมาทานํ ปจฺจุปฺปนฺนสุขญฺเจว อายติญฺจ สุขวิปากํ, ตทญฺเญ ปุถุสมณพฺราหฺมณปรปฺปวาเท อภิวิหจฺจ ภาสเต จ ตปเต จ วิโรจเต จาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. ภวิสฺสตีติ

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

ฉฏฺฐํ มหาธมฺมสมาทานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๗. วีมํสกสุตฺตํ

[๔๘๗] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ "วีมํสเกน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ปรสฺส เจโตปริยายํ อชานนฺเตน ตถาคเต สมนฺเนสนา กาตพฺพา 'สมฺมาสมฺพุทฺโธ วา, โน วา อิติ วิญฺญาณายาติ. "ภควํมูลกา โน ภนฺเต ธมฺมา ภควนฺเนตฺติกา ภควนฺปฏิสรณา, สาธุ วต ภนฺเต ภควนฺตเมว ปฏิภาตุ เอตสฺส ภาสิตสฺส อตฺโถ, ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตีติ. "เตนหิ ภิกฺขเว สุณาถ, สาธุกํ มนสิกโรถ, ภาสิสฺสามีติ. "เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

[๔๘๘] "วีมํสเกน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ปรสฺส เจโตปริยายํ อชานนฺเตน ทฺวีสุ ธมฺเมสุ ตถาคโต สมนฺเนสิตพฺโพ จกฺขุโสตวิญฺเญยฺเยสุ ธมฺเมสุ "เย สงฺกิลิฏฺจา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ วา, เต ตถาคตสฺส โน วาติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ "เย สงฺกิลิฏฺจา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตีติ.

ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ "เย สงฺกิลิฏฺจา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตีติ, ตโต นํ อุตฺตรึ สมนฺเนสติ "เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา, สํวิชฺชนฺติ วา, เต ตถาคตสฺส โน วาติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ "เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตีติ.

ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ “เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตีติ, ตโต นํ อุตฺตรึ สมนฺเนสติ “เย โวทาตา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา สํวิชฺชนฺติ วา, เต ตถาคตสฺส โน วาติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ “เย โวทาตา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา สํวิชฺชนฺติ เต, ตถาคตสฺสาติ.

ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ “เย โวทาตา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา สํวิชฺชนฺติ เต, ตถาคตสฺสาติ, ตโต นํ อุตฺตรึ สมนฺเนสติ “ทีฆรตฺตํ สมาปนฺโน อยมายสฺมา อิมํ กุสลํ ธมฺมํ, อุทาหุ อิตฺตรสมาปนฺโนติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ “ทีฆรตฺตํ สมาปนฺโน อยมายสฺมา อิมํ กุสลํ ธมฺมํ, นายมายสฺมา อิตฺตรสมาปนฺโนติ.

ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ “ทีฆรตฺตํ สมาปนฺโน อยมายสฺมา อิมํ กุสลํ ธมฺมํ, นายมายสฺมา อิตฺตรสมาปนฺโนติ, ตโต นํ อุตฺตรึ สมนฺเนสติ “ฌาตชฺฌาปนฺโน[๑] อยมายสฺมา ภิกฺขุ ยสปฺปตฺโต, สํวิชฺชนฺตสฺส อิเธกจฺเจ อาทีนวาติ. น ตาว ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อิเธกจฺเจ อาทีนวา สํวิชฺชนฺติ, ยาว น ฌาตชฺฌาปนฺโน โหติ ยสปฺปตฺโต.

ยโต จ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฌาตชฺฌาปนฺโน โหติ ยสปฺปตฺโต, อถสฺส อิเธกจฺเจ อาทีนวา สํวิชฺชนฺติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ “ฌาตชฺฌาปนฺโน อยมายสฺมา ภิกฺขุ ยสปฺปตฺโต, นาสฺส อิเธกจฺเจ อาทีนวา สํวิชฺชนฺตีติ.

---

[๑] ฉ.,อิ. ฌตฺตชฺฌาปนฺโน, เอวมุปริปิ.

ยโต นํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ “ญาตชฺฌาปนฺโน อยมายสฺมา ภิกฺขุ ยสปฺปตฺโต, นาสฺส อิเธกจฺเจ อาทีนวา สํวิชฺชนฺตีติ. ตโต นํ อุตฺตรึ สมนฺเนสติ “อภยูปรโต อยมายสฺมา, นายมายสฺมา ภยูปรโต, วีตราคตฺตา กาเม น เสวติ ขยา ราคสฺสาติ. ตเมนํ สมนฺเนสมาโน เอวํ ชานาติ “อภยูปรโต อยมายสฺมา, นายมายสฺมา ภยูปรโต, วีตราคตฺตา กาเม น เสวติ ขยา ราคสฺสาติ. ตญฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปเร เอวํ ปุจฺเฉยฺยุ “เก ปนายสฺมโต อาการา, เก อนฺวยา, เยนายสฺมา เอวํ วเทติ, อภยูปรโต อยมายสฺมา, นายมายสฺมา ภยูปรโต, วีตราคตฺตา กาเม น เสวติ ขยา ราคสฺสาติ. สมฺมา พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ พฺยากเรยฺย “ตถา หิ ปน อยมายสฺมา สงฺเฆ วา วิหรนฺโต เอโก วา วิหรนฺโต, เย จ ตตฺถ สุคตา, เย จ ตตฺถ ทุคฺคตา, เย จ ตตฺถ คณมนุสาสนฺติ, เย จ อิเธกจฺเจ อามิเสสุ สนฺทิสฺสนฺติ, เย จ อิเธกจฺเจ อามิเสน อนุปลิตฺตา, นายมายสฺมา ตํ เตน อวชานาติ. สมฺมุขา โข ปน เมตํ ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ ‘อภยูปรโตหมสฺมิ, นาหมสฺมิ ภยูปรโต, วีตราคตฺตา กาเม น เสวามิ ขยา ราคสฺสาติ.

[๔๘๙] ตตฺร ภิกฺขเว ตถาคโต ว อุตฺตรึ ปฏิปุจฺฉิตพฺโพ “เย สงฺกิลิฏฺฐา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา สํวิชฺชนฺติ วา, เต ตถาคตสฺส โน วาติ. พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ตถาคโต เอวํ พฺยากเรยฺย “เย สงฺกิลิฏฺฐา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตีติ.

เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา สํวิชฺชนฺติ วา ตถาคตสฺส, โน วาติ. พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ตถาคโต เอวํ พฺยากเรยฺย “เย วีติมิสฺสา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา, น เต ตถาคตสฺส สํวิชฺชนฺตีติ.

เย โวหาตา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา สංวิชฺชนฺติ วา, เต ตถาคตสฺส โน วาติ. พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ตถาคโต เอวं พฺยากเรยฺย “เย โวหาตา จกฺขุโสตวิญฺเญยฺยา ธมฺมา สංวิชฺชนฺติ, เต ตถาคตสฺส, เอตංปโถหมสฺมิ เอตโคจโร, โน จ เตน ตมฺมโยติ. เอวංวาที โข ภิกฺขเว สตฺถารං อรหติ สาวโก อุปสงฺกมิตุං ธมฺมสฺสวนาย, ตสฺส สตฺถา ธมฺมං เทเสติ อุตฺตรุตฺตรึ ปณีตปณีตං กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคං, ยถา ยถา โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สตฺถา ธมฺมං เทเสติ อุตฺตรุตฺตรึ ปณีตปณีตං กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคං, ตถา ตถา โส ตสฺมึ ธมฺเม อภิญฺญาย อิเธกจฺจං ธมฺมං ธมฺเมสุ นิฏฺฐงฺคจฺฉติ, สตฺถริ ปสีทติ “สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน สงฺโฆติ. ตญฺเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุं ปุเนวं[๑] ปุจฺเฉยฺยุं “เก ปนายสฺมโต อาการา, เก อนฺวยา, เยนายสฺมา เอวं วเทติ[๒] “สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน สงฺโฆติ. สมฺมา พฺยากรมาโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวं พฺยากเรยฺย “อิธาหं อาวุโส, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึ ธมฺมสฺสวนาย; ตสฺส เม ภควา ธมฺมං เทเสติ อุตฺตรุตฺตรึ ปณีตปณีตං กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคං. ยถา ยถา เม อาวุโส ภควา ธมฺมං เทเสติ อุตฺตรุตฺตรึ ปณีตปณีตං กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคං, ตถา ตถาหं ตสฺมึ ธมฺเม อภิญฺญาย อิเธกจฺจං ธมฺมං ธมฺเมสุ นิฏฺฐงฺคมं, สตฺถริ ปสีทึ “สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สุปฏิปนฺโน สงฺโฆติ.

[๔๙๐] ยสฺส กสฺสจิ ภิกฺขเว อิเมหิ อากาเรหิ อิเมหิ ปเทหิ อิเมหิ พฺยญฺชเนหิ ตถาคเต สทฺธา นิวิฏฺฐา โหติ, มูลชาตา ปติฏฺฐาชาตา.[๓] อยं วุจฺจติ ภิกฺขเว อาการวตี สทฺธา ทสฺสนมูลิกา

---

[๑] ฉ.,เท. ปเร เอวं
[๒] ฉ.,เท. วเทสิ
[๓] ฉ.,เท. ปติฏฺฐิตา

ทพฺหา อสฺหาริยา สมเณน วา พฺราหฺมเณน วา เทเวน วา มาเรน วา พฺรหฺมุนา วา เกนจิ วา โลกสฺมึ. เอวํ โข ภิกฺขเว ตถาคเต ธมฺมสมนฺเนสนา โหติ. เอวญฺจ ปน ตถาคโต ธมฺมตาสุสมนฺนิฏฺโ โหตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

สตฺตมํ วีมํสกสุตฺตํ นิฏฺิตํ.

๘. โกสมฺพิยสุตฺตํ

[๔๙๑] เอวมฺเม สุตฺ:- เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม. เตน โข ปน สมเยน โกสมฺพิยํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ. เต น เจว อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปนฺติ, น จ สญฺญตฺตึ อุเปนฺติ, น จ อญฺญมญฺญํ นิชฺฌาเปนฺติ, น จ นิชฺฌตฺตึ อุเปนฺติ. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ. เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ "อิธ ภนฺเต โกสมฺพิยํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ, เต น เจว อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปนฺติ, น จ สญฺญตฺตึ อุเปนฺติ, น จ อญฺญมญฺญํ นิชฺฌาเปนฺติ น จ นิชฺฌตฺตึ อุเปนฺตีติ.

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุ์ อามนฺเตสิ "เอหิ ตฺวं ภิกฺขุ, มม วจเนน เต ภิกฺขู อามนฺเตหิ 'สตฺถา โว อายสฺมนฺเต อามนฺเตตีติ. "เอวं ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา, เยน เต ภิกฺขู, เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ "สตฺถา อายสฺมนฺเต อามนฺเตตีติ. "เอวมาวุโสติ โข เต ภิกฺขู ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตं อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตं นิสีทึสุ; เอกมนฺตं นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ "สจฺจํ กิร ตุมฺเห ภิกฺขเว ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรถ, เต น เจว อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปถ, น จ สญฺญตฺตึ อุเปถ, น จ อญฺญมญฺญํ นิชฺฌาเปถ, น จ นิชฺฌตฺตึ อุเปถาติ. "เอวं ภนฺเตติ.[๑] ตं กึ มญฺญถ

---

[๑] ฉ.,เท. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

ภิกฺขเว. ยสฺมึ ตุมฺเห สมเย ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรถ, อปิ นุ ตุมฺหากํ ตสฺมึ สมเย เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ. เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ. เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จาติ. "โน เหตํ ภนฺเต. อิติ กิร ภิกฺขเว ยสฺมึ ตุมฺเห สมเย ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรถ, เนว ตุมฺหากํ ตสฺมึ สมเย เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ. น เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ. น เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ. อถ กิญฺจรหิ ตุมฺเห โมฆปุริสา กึชานนฺตา กึปสฺสนฺตา ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรถ. เต น เจว อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปถ, น จ สญฺญตฺตึ อุเปถ, น จ อญฺญมญฺญํ นิชฺฌาเปถ, น จ นิชฺฌตฺตึ อุเปถ. ตญฺหิ ตุมฺหากํ โมฆปุริสา ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ.

[๔๙๒] อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ฉยิเม ภิกฺขเว ธมฺมา สาราณียา ปิยกรณา ครุกรณา สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตนฺติ. กตเม ฉ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ; อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ; อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ; อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, เย เต ลาภา ธมฺมิกา ธมฺมลทฺธา อนฺตมโส ปตฺตปริยาปนฺนมตฺตมฺปิ, ตถารูเปหิ ลาเภหิ อปฺปฏิวิภตฺตโภคี โหติ สีลวนฺเตหิ สพฺรหฺมจารีหิ สาธารณโภคี; อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, ยานิ ตานิ สีลานิ อกฺขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ ภุชิสฺสานิ วิญฺญุปสฏฺฐานิ อปรามฏฺฐานิ สมาธิสํวตฺตนิกานิ, ตถารูเปสุ สีเลสุ สีลสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ; อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

ปุน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ, ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย, ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ; อยมฺปิ ธมฺโม สาราณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติ.

อิเม โข ภิกฺขเว ฉ สาราณียา ธมฺมา ปิยกรณา ครุกรณา สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตนฺติ. อิเมสํ โข ภิกฺขเว ฉนฺนํ สาราณียานํ ธมฺมานํ เอตํ อคฺคํ เอตํ สงฺคาหิกํ เอตํ สงฺฆาฏนิยํ, ยทิทํ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส

สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กูฏาคารสฺส เอตํ อคฺคํ เอตํ สงฺคาหิกํ เอตํ สงฺฆาฏนิยํ, ยทิทํ กูฏํ; เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเมสํ ฉนฺนํ สาราณียานํ ธมฺมานํ เอตํ อคฺคํ เอตํ สงฺคาหิกํ เอตํ สงฺฆาฏนิยํ, ยทิทํ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย.

[๔๙๓] กถญฺจ ภิกฺขเว ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “อตฺถิ นุ โข เม ตํ ปริยุฏฺฐานํ อชฺฌตฺตํ อปฺปหีนํ, เยนาหํ ปริยุฏฺฐาเนน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺยํ นปฺปสฺเสยฺยนฺติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กามราคปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ว โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ พฺยาปาทปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ว โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ว โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ว โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ว โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิธโลกจินฺตาย ปสุโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ว โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปรโลกจินฺตาย ปสุโต โหติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ว โหติ. สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ภณฺฑนชาโต กลหชาโต วิวาทาปนฺโน อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺโต วิหรติ, ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ว โหติ. โส เอวํ ปชานาติ “นตฺถิ โข เม ตํ ปริยุฏฺฐานํ อชฺฌตฺตํ อปฺปหีนํ, เยนาหํ ปริยุฏฺฐาเนน ปริยุฏฺฐิตจิตฺโต ยถาภูตํ นปฺปชาเนยฺยํ นปฺปสฺเสยฺยํ; สุปณิหิตํ เม มานสํ สจฺจานํ โพธายาติ. อิทมสฺส ปฐมํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิ.

[๔๙๔] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “อิมํ นุ โข อหํ ทิฏฺจึ อาเสวนฺโต ภาเวนฺโต พหุลีกโรนฺโต ลภามิ ปจฺจตฺตํ สมถํ, ลภามิ ปจฺจตฺตํ นิพฺพุตฺตินฺติ. โส เอวํ ปชานาติ “อิมํ โข อหํ ทิฏฺจึ อาเสวนฺโต ภาเวนฺโต พหุลีกโรนฺโต ลภามิ ปจฺจตฺตํ สมถํ, ลภามิ ปจฺจตฺตํ นิพฺพุตฺตินฺติ. อิทมสฺส ทุติยํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิ.

[๔๙๕] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “ยถารูปายาหํ ทิฏฺจิยา สมนฺนาคโต ‘อตฺถิ นุ โข อิติ พหิทฺธา อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ตถารูปาย ทิฏฺจิยา สมนฺนาคโตติ. โส เอวํ ปชานาติ “ยถารูปายาหํ ทิฏฺจิยา สมนฺนาคโต, นตฺถิ อิโต พหิทฺธา อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ตถารูปาย ทิฏฺจิยา สมนฺนาคโตติ. อิทมสฺส ตติยं ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิ.

[๔๙๖] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “ยถารูปาย ธมฺมตาย ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย ธมฺมตาย สมนฺนาคโตติ. กถัรูปาย จ ภิกฺขเว ธมฺมตาย ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต. ธมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส, กิญฺจาปิ ตถารูปึ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, ยถารูปาย อาปตฺติยา วุฏฺจานํ ปญฺญายติ, อถ โข นํ ขิปฺปเมว สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ เทเสติ วิวรติ อุตฺตานีกโรติ, เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานีกตฺวา อายตึ สංวรं อาปชฺชติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ทหโร กุมาโร มนฺโท อุตฺตานเสยฺยโก หตฺเถน วา ปาเทน วา องฺคารๆ อกฺกมิตฺวา ขิปฺปเมว ปฏิสංหรติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ธมฺมตา เอสา

ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส, กิญฺจาปิ ตถารูปึ อาปตฺตึ อาปชฺชติ, ยถารูปาย อาปตฺติยา วุฏฺฐานํ ปญฺญายติ, อถ โข นํ ขิปฺปเมว สตฺถริ วา วิญฺญูสุ วา สพฺรหฺมจารีสุ เทเสติ วิวรติ อุตฺตานีกโรติ, เทเสตฺวา วิวริตฺวา อุตฺตานีกตฺวา อายตึ สංวรං อาปชฺชติ. โส เอวं ปชานาติ “ยถารูปาย ธมฺมตาย ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย ธมฺมตาย สมนฺนาคโตติ. อิทมสฺส จตุตฺถं ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยं โลกุตฺตรं อสาธารณं ปุถุชฺชเนหิ.

[๔๙๗] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “ยถารูปาย ธมฺมตาย ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย ธมฺมตาย สมนฺนาคโตติ. กถංรูปาย จ ภิกฺขเว ธมฺมตาย ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต. ธมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส, กิญฺจาปิ ยานิ ตานิ สพฺรหฺมจารีนํ อุจฺจาวจานิ กึกรณียานิ, ตตฺถ อุสฺสุกฺกं อาปนฺโน โหติ, อถ ขฺวสฺส ติพฺพา เปกฺขา โหติ อธิสีลสิกฺขาย อธิจิตฺตสิกฺขาย อธิปญฺญาสิกฺขาย. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คาวี ตรุณวจฺฉา ถมฺพญฺจ อาลุปฺปติ, วจฺฉกญฺจ อปจินติ; เอวเมว โข ภิกฺขเว ธมฺมตา เอสา ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส, กิญฺจาปิ ยานิ ตานิ สพฺรหฺมจารีนํ อุจฺจาวจานิ กึกรณียานิ, ตตฺถ อุสฺสุกฺกं อาปนฺโน โหติ, อถ ขฺวสฺส ติพฺพา เปกฺขา โหติ อธิสีลสิกฺขาย อธิจิตฺตสิกฺขาย อธิปญฺญาสิกฺขาย. โส เอวं ปชานาติ “ยถารูปาย ธมฺมตาย ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย ธมฺมตาย สมนฺนาคโตติ. อิทมสฺส ปญฺจมं ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยं โลกุตฺตรं อสาธารณं ปุถุชฺชเนหิ.

[๔๙๘] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “ยถารูปาย พลตาย ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ

ตถารูปาย พลตาย สมนฺนาคโตติ. กถัรูปาย จ ภิกฺขเว พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต. พลตา เอสา ภิกฺขเว ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส, ยํ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน อฏฺฐึ กตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพเจตโส สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ สุณาติ. โส เอวํ ปชานาติ “ยถารูปาย พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย พลตาย สมนฺนาคโตติ. อิทมสฺส ฐฺฐานํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิ.

[๔๙๙] ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ “ยถารูปาย พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย พลตาย สมนฺนาคโตติ. กถัรูปาย จ ภิกฺขเว พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต. พลตา เอสา ภิกฺขเว ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส, ยํ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน ลภติ อตฺถเวทึ, ลภติ ธมฺมเวทึ, ลภติ ธมฺมูปสญฺหิตํ ปามุชฺชํ. โส เอวํ ปชานาติ “ยถารูปาย พลตาย ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สมนฺนาคโต, อหมฺปิ ตถารูปาย พลตาย สมนฺนาคโตติ. อิทมสฺส สตฺตมํ ญาณํ อธิคตํ โหติ อริยํ โลกุตฺตรํ อสาธารณํ ปุถุชฺชเนหิ.

[๕๐๐] เอวํ สตฺตงฺคสมนฺนาคตสฺส โข ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ธมฺมตาสุสมนฺนิฏฺฐา โหติ โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย. เอวํ สตฺตงฺค-สมนฺนาคโต โข ภิกฺขเว อริยสาวโก โสตาปตฺติผลสมนฺนาคโต โหตีติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ.

อฏฺฐมํ โกสมฺพิยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๙. พฺรหฺมนิมนฺตนิกสุตฺตํ

[๕๐๑] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ "ภิกฺขโวติ. "ภทนฺเตติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุํ. ภควา เอตทโวจ

"เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ อุกฺกฏฺฐายํ วิหรามิ สุภควเน สาลราชมูเล. เตน โข ปน ภิกฺขเว สมเยน พกสฺส พฺรหฺมุโน เอวรูปี ปาปกา ทิฏฺฐิคตา อุปฺปนฺนา โหติ "อิทา นิจฺจา, อิทา ธุวา, อิทา สสฺสตา, อิทา เกวลา, อิทา อจวนธมฺมา; อิทา หิ น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชติ, อิโต จ ปนญฺญา อุตฺตรึ นิสฺสรณา นตฺถีติ. อถ ขฺวาหํ ภิกฺขเว พกสฺส พฺรหฺมุโน เจตสา เจโต ปริวิตกฺกมญฺญาย, เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหา ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหา สมฺมิญฺเชยฺย; เอวเมว อุกฺกฏฺฐายํ สุภควเน สาลราชมูเล อนฺตรหิโต ตสฺมึ พฺรหฺมโลเก ปาตุรโหสึ. อทฺทสา โข มํ ภิกฺขเว พโก พฺรหฺมา ทูรโต ว อาคจฺฉนฺตํ; ทิสฺวาน มํ เอตทโวจ "เอหิ โข มาริส, สฺวาคตํ มาริส; จิรสฺสํ โข มาริส อิมํ ปริยายมกาสิ, ยทิทา อิธาคมนาย, อิทา หิ มาริส นิจฺจา, อิทา ธุวา, อิทา สสฺสตา, อิทา เกวลา, อิทา อจวนธมฺมา; อิทา หิ น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชติ, อิโต จ ปนญฺญา อุตฺตรึ นิสฺสรณา นตฺถีติ.

เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว พกา พฺรหฺมานา เอตทโวจ "อวิชฺชาคโต วต โภ พโก พฺรหฺมา, อวิชฺชาคโต วต โภ พโก พฺรหฺมา. ยตฺร หิ นาม อนิจฺจาเยว สมานา 'นิจฺจนฺติ วกฺขติ, อธุวาเยว สมานา 'ธุวนฺติ วกฺขติ, อสสฺสตาเยว สมานา 'สสฺสตนฺติ วกฺขติ,

อเกวลํเยว สมานํ เกวลนฺติ วกฺขติ, จวนธมฺมมฺเยว สมานํ 'อจวนธมฺมนฺติ วกฺขติ. ยตฺถ จ ปน ชายติ จ[๑] ชียติ จ มียติ จ จวติ จ อุปปชฺชติ จ, ตํ ตถา[๒] วกฺขติ 'อิทำ หิ น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชตีติ, สนฺตญฺจ ปนญฺญำ อุตฺตรึ นิสฺสรณำ 'นตฺถญฺญำ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ วกฺขตีติ.

[๕๐๒] อถ โข ภิกฺขเว มาโร ปาปิมา อญฺญตรำ พฺรหฺมปาริสชฺชำ อนฺวาวิสิตฺวา มำ เอตทโวจ "ภิกฺขุ ภิกฺขุ เมตมาสโท, เมตมาสโท เอโส หิ ภิกฺขุ พฺรหฺมา มหาพฺรหฺมา อภิภู อนภิภูโต อญฺญทตฺถุ ทโส วสวตฺตี อิสฺสโร กตฺตา นิมฺมาตา เสฏฺโฐ สชฺชิตา วสี ปิตา ภูตภพฺยานำ. อเหสุ โข เย ภิกฺขุ ตยา ปุพฺเพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมึ ปจฺวีครหกา ปจฺวีชิคุจฺฉกา อาปครหกา อาปชิคุจฺฉกา เตชครหกา เตชชิคุจฺฉกา วายครหกา วายชิคุจฺฉกา ภูตครหกา ภูตชิคุจฺฉกา เทวครหกา เทวชิคุจฺฉกา ปชาปติครหกา ปชาปติชิคุจฺฉกา พฺรหฺมครหกา พฺรหฺมชิคุจฺฉกา, เต กายสฺส เภทา ปาณุปจฺเฉทา หีเน กาเย ปติฏฺจิตา อเหสุ. เย ปน ภิกฺขุ ตยา ปุพฺเพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมึ ปจฺวีปสำสกา ปจฺวาภินนฺทิโน อาปปสำสกา อาปาภินนฺทิโน เตชปสำสกา เตชาภินนฺทิโน วายปสำสกา วายาภินนฺทิโน ภูตปสำสกา ภูตาภินนฺทิโน เทวปสำสกา เทวาภินนฺทิโน ปชาปติปสำสกา ปชาปตาภินนฺทิโน พฺรหฺมปสำสกา พฺรหฺมาภินนฺทิโน, เต กายสฺส เภทา ปาณุปจฺเฉทา ปณีเต กาเย ปติฏฺจิตา. ตำ ตาหำ[๓] ภิกฺขุ เอวำ วทามิ "อิงฺฆ ตฺวำ มาริส ยเทว เต พฺรหฺมา อาห, ตเทว ตฺวำ กโรหิ. มา ตฺวำ พฺรหฺมุโน วจนำ อุปาติวตฺติตฺโถ. สเจ โข ตฺวำ

---

[๑] ฉ.,เท. จสทฺโท น ทิสฺสติ. [๒] ฉ. ตญฺจ วกฺขติ

[๓] สฺยา. กินฺตาหำ, เอวมุปริปิ.

ภิกฺขุ พฺรหฺมุโน วจนํ อุปาติวตฺติสฺสสิ. เสยฺยถาปิ นาม ปุริโส สิรึ อาคจฺฉนฺตึ ทณฺเฑน ปฏิปฺปนาเมยฺย, เสยฺยถาปิ วา ปน ภิกฺขุ ปุริโส นรกปฺปปาเต ปปตนฺโต หตฺเถหิ จ ปาเทหิ จ ปจฺวึ วิราเชยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ ภิกฺขุ ตุยฺหํ ภวิสฺสติ. อิงฺฆ ตฺวํ มาริส, ยเทว เต พฺรหฺมา อาห, ตเทว ตฺวํ กโรหิ. มา ตฺวํ พฺรหฺมุโน วจนํ อุปาติวตฺติตฺโถ. นนุ ตฺวํ ภิกฺขุ ปสฺสสิ พฺรหฺมปริสํ[๑] สนฺนิสินฺนนฺติ.[๒] อิติ โข มํ ภิกฺขเว มาโร ปาปิมา พฺรหฺมปริสํ อุปเนสิ.

เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจํ "ชานามิ โข ตาหํ ปาปิม, มา ตฺวํ มญฺญิตฺโถ 'น มํ ชานาตีติ, มาโร ตฺวมสิ ปาปิม. โย เจว ปาปิม พฺรหฺมา, ยา จ พฺรหฺมปริสา, เย จ พฺรหฺมปาริสชฺชา. สพฺเพว ตว หตฺถคตา สพฺเพว ตว วสงฺคตา, ตุยฺหํ หิ ปาปิม เอวํ โหติ 'เอโสปิ เม อสฺส หตฺถคโต, เอโสปิ เม อสฺส วสงฺคโตติ, อหํ โข ปน ปาปิม เนว ตว หตฺถคโต, เนว ตว วสงฺคโตติ.

[๕๐๓] เอวํ วุตฺเต, ภิกฺขเว พโก พฺรหฺมา มํ เอตทโวจ "อหํ หิ มาริส นิจฺจโมว สมานํ 'นิจฺจนฺติ วทามิ, ธุวเมว สมานํ 'ธุวนฺติ วทามิ, สสฺสตเมว สมานํ 'สสฺสตนฺติ วทามิ, เกวลเมว สมานํ 'เกวลนฺติ วทามิ, อจวนธมฺมเมว สมานํ 'อจวนธมฺมนฺติ วทามิ. ยตฺถ จ ปน น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชติ, ตเทวาหํ วทามิ 'อิทํ หิ น ชายติ น ชียติ น มียติ น จวติ น อุปปชฺชตีติ, อสนฺตญฺจ ปนญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณํ 'นตฺถญฺญํ อุตฺตริ นิสฺสรณนฺติ วทามิ, อเหสุํ โข ภิกฺขุ ตยา ปุพฺเพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมึ ยาวตกํ ตุยฺหํ กสิณํ อายุ, ตาวตกํ เตสํ[๓]

---

[๑] อิ. พฺราหฺมณึ ปริสํ [๒] ฉ.,เท. สนฺนิปติตํ
[๓] สฺยา. เต

ตโปกมฺมเมว อโหสิ. เต โข เอวํ ชาเนยฺยุ สนฺตญฺจ ปนญฺญํ[๑] อุตฺตรึ นิสฺสรณํ ‘อตฺถญฺญํ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ, อสนฺตํ วา อญฺญํ อุตฺตรึ นิสฺสรณํ ‘นตฺถญฺญํ อุตฺตรึ นิสฺสรณนฺติ. ตํ ตาหํ ภิกฺขุ เอวํ วทามิ น เจวญฺญํ อุตฺตรึ นิสฺสรณํ ทกฺขิสฺสสิ, ยาวเทว จ ปน กิลมถสฺส วิฆาตสฺส ภาคี ภวิสฺสสิ. สเจ โข ตฺวํ ภิกฺขุ ปจฺจึ อชฺโฌสิสฺสสิ, โอปสายิโก เม ภวิสฺสสิ วตฺถุสายิโก ยถากามกรณีโย พาหิเตยฺโย. สเจ ปน[๒] อาปึ ฯเปฯ เตชํ ฯเปฯ วายุ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมุ อชฺโฌสิสฺสสิ, โอปสายิโก เม ภวิสฺสสิ วตฺถุสายิโก ยถากามกรณีโย พาหิเตยฺโยติ.

อหมฺปิ โข เอตํ[๓] พฺรหฺเม ชานามิ “สเจ ปจฺจึ อชฺโฌสิสฺสามิ, โอปสายิโก เต ภวิสฺสามิ วตฺถุสายิโก ยถากามกรณีโย พาหิเตยฺโย. สเจ ปน อาปึ ฯเปฯ เตชํ ฯเปฯ วายุ ฯเปฯ ภูเต ฯเปฯ เทเว ฯเปฯ ปชาปตึ ฯเปฯ พฺรหฺมุ อชฺโฌสิสฺสามิ, โอปสายิโก เต ภวิสฺสามิ วตฺถุสายิโก ยถากามกรณีโย พาหิเตยฺโย. อปิจ เต อหํ พฺรหฺเม คติญฺจ ปชานามิ, ชุติญฺจ ปชานามิ “เอวํ มหิทฺธิโก พโก พฺรหฺมา, เอวํ มหานุภาโว พโก พฺรหฺมา, เอวํ มเหสกฺโข พโก พฺรหฺมาติ. ยถากถํ ปน เม ตฺวํ มาริส คติญฺจ ปชานาสิ, ชุติญฺจ ปชานาสิ “เอวํ มหิทฺธิโก พโก พฺรหฺมา, เอวํ มหานุภาโว พโก พฺรหฺมา, เอวํ มเหสกฺโข พโก พฺรหฺมาติ.

“ยาวตา จนฺทิมสุริยา ปริหรนฺติ ทิสา ภนฺติ วิโรจนา
ตาว สหสฺสธา โลโก เอตฺถ เต วตฺตตี[๔] วโส.
ปโรปรญฺจ ชานาสิ อโถ ราควิราคินํ
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ สตฺตานํ อาคตึ คตินฺติ.

---

[๑] สฺยา. สนฺตํ วา อญฺญํ
[๒] ฉ.,เท.,อิ. ปนสทฺโท น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. เอวํ
[๔] ฉ.,เท. วตฺตเต

เอวํ โข เต อหํ พฺรหฺเม คติญฺจ ปชานามิ, ชุติญฺจ ปชานามิ "เอวํ มหิทฺธิโก พโก พฺรหฺมา, เอวํ มหานุภาโว พโก พฺรหฺมา, เอวํ มเหสกฺโข พโก พฺรหฺมาติ.

[๕๐๔] อตฺถิ โข พฺรหฺเม อญฺเญ ตโย กายา ตํ[๑] ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตฺยาหํ ชานามิ ปสฺสามิ. อตฺถิ โข พฺรหฺเม อาภสฺสรา นาม กาโย, ยโต ตฺวํ จุโต อิฏฺฐปปนฺโน, ตสฺส เต อติจิรนิวาเสน สา สติ มุฏฺฐา,[๒] เตน ตํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิ. เอวมฺปิ โข อหํ พฺรหฺเม เนว เต สมสโม อภิญฺญาย, กุโต นีเจยฺยํ; อถ โข อหเมว ตยา ภิยฺโย. อตฺถิ โข พฺรหฺเม สุภกิณฺโห นาม. กาโย เวหปฺผโล นาม กาโย [๓] ตํ ตฺวํ น ชานาสิ น ปสฺสสิ, ตมหํ ชานามิ ปสฺสามิ. เอวมฺปิ โข อหํ พฺรหฺเม เนว เต สมสโม อภิญฺญาย, กุโต นีเจยฺยํ; อถ โข อหเมว ตยา ภิยฺโย. ปจฺวึ โข อหํ พฺรหฺเม ปจฺวิโต อภิญฺญาย ยาวตา ปจฺวิยา ปจฺวิตฺเตน[๔] อนนุภูตํ, ตทภิญฺญาย ปจฺวึ นาปโหสึ ปจฺวิยา นาปโหสึ, ปจฺวิโต นาปโหสึ, ปจฺวี เมติ นาปโหสึ, ปจฺวึ นาภิวทึ. เอวมฺปิ โข อหํ พฺรหฺเม เนว เต สมสโม อภิญฺญาย, กุโต นีเจยฺยํ; อถ โข อหเมว ตยา ภิยฺโย. อาปึ โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ เตชึ โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ วายึ โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ ภูเต โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ เทเว โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ ปชาปตึ โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ พฺรหฺมึ โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ อาภสฺสเร โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ สุภกิณฺเห โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ เวหปฺผเล โข อหํ พฺรหฺเม ฯเปฯ อภิภุํ โข อหํ พฺรหฺเม

---

[๑] สฺยา. ตตฺถ
[๒] ฉ.,เท. ปมุฏฺฐา
[๓] ฉ.,เท. อภิภู นาม กาโย
[๔] ฉ.,เท. ปถวตฺเตน

ฯเปฯ สพฺพํ โข อหํ พฺรหฺเม สพฺพโต อภิญฺญาย ยาวตา สพฺพสฺส สพฺพตฺเตน อนนุภูตํ, ตทภิญฺญาย สพฺพํ นาปโหสึ, สพฺพสฺมึ นาปโหสึ, สพฺพโต นาปโหสึ, “สพฺพํ เมติ นาปโหสึ, สพฺพํ นาภิวทึ. เอวํ โข อหํ พฺรหฺเม เนว เต สมสโม อภิญฺญาย, กุโต นีเจยฺโย; อถ โข อหเมว ตยา ภิยฺโยติ. “สเจ โข เต มาริส สพฺพสฺส สพฺพตฺเตน อนนุภูตํ, ตทภิญฺญาย มา เหว เต ริตฺตกเมว อโหสิ, ตุจฺฉกเมว อโหสีติ.

วิญฺญาณํ อนิทสฺสนํ อนนฺตํ สพฺพโตปภํ, ตํ ปจฺวิยา ปจฺวิตฺเตน อนนุภูตํ, อาปสฺส อาปตฺเตน อนนุภูตํ, เตชสฺส เตชตฺเตน อนนุภูตํ, วายสฺส วายตฺเตน อนนุภูตํ, ภูตานํ ภูตตฺเตน อนนุภูตํ, เทวานํ เทวตฺเตน อนนุภูตํ, ปชาปติสฺส ปชาปติตฺเตน อนนุภูตํ, พฺรหฺมานํ พฺรหฺมตฺเตน อนนุภูตํ, อาภสฺสรานํ อาภสฺสรตฺเตน อนนุภูตํ, สุภกิณฺหานํ สุภกิณฺหตฺเตน อนนุภูตํ, เวหปฺผลานํ เวหปฺผลตฺเตน อนนุภูตํ, อภิภุสฺส อภิภุตฺเตน อนนุภูตํ, สพฺพสฺส สพฺพตฺเตน อนนุภูตํ.

‘หนฺท จรหิ เต มาริส อนฺตรธายามีติ. ‘หนฺท จรหิ เม ตฺวํ พฺรหฺเม อนฺตรธายสฺสุ, สเจ วิสหสีติ. อถ โข ภิกฺขเว พโก พฺรหฺมา ‘อนฺตรธายิสฺสามิ สมณสฺส โคตมสฺส, อนฺตรธายิสฺสามิ สมณสฺส โคตมสฺสาติ, เนวสฺสุ เม สกฺโกติ อนฺตรธายิตุํ.

เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว พกํ พฺรหฺมานํ เอตทโวจํ ‘หนฺท จรหิ เต พฺรหฺเม อนฺตรธายามีติ. ‘หนฺท จรหิ เม ตฺวํ มาริส อนฺตรธายสฺสุ, สเจ วิสหสีติ. อถ ขฺวาหํ ภิกฺขเว ตถารูปึ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสึ “เอตฺตาวตา พฺรหฺมา จ พฺรหฺมปริสา จ พฺรหฺมปาริสชฺชา จ สทฺทญฺจ เม สุยฺยนฺติ,[๑] น จ มํ ทกฺขนฺตีติ.[๒] อนฺตรหิโต อิมํ คาถํ อภาสึ

---

[๑] สี.,ฉ.,เท.,อิ. โสสฺสนฺติ [๒] อิ. ทกฺขินฺติ

'ภเววาหํ ภยํ ทิสฺวา ภวญฺจ วิภเวสินํ
ภวํ นาภิวทึ กิญฺจิ นนฺทิญฺจ น อุปาทิยนฺติ.

อถ โข ภิกฺขเว พฺรหฺมา จ พฺรหฺมปริสา จ พฺรหฺมปาริสชฺชา จ อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาตา อเหสุ "อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, สมณสฺส โคตมสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา; น จ วต โน อิโต ปุพฺเพ ทิฏฺโฐ วา สุโต วา อญฺโญ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เอวํ มหิทฺธิโก เอวํ มหานุภาโว, ยถา จายํ สมโณ โคตโม สกฺยกุลา ปพฺพชิโต, ภวรามาย วต โภ ปชาย ภวรตาย ภวสมฺมุทิตาย สมูลํ ภวํ อุทพฺพหีติ.

[๕๐๕] อถ โข ภิกฺขเว มาโร ปาปิมา อญฺญตรํ พฺรหฺมปาริสชฺชํ อนฺวาวิสิตฺวา มํ เอตทโวจ "สเจ โข ตฺวํ มาริส เอวํ ปชานาสิ, สเจ ตฺวํ เอวมนุพุทฺโธ. มา สาวเก อุปเนสิ มา ปพฺพชิเต, มา สาวกานํ ธมฺมํ เทเสสิ มา ปพฺพชิตานํ, มา สาวเกสุ เคธิมกาสิ มา ปพฺพชิเตสุ. อเหสุ โข ภิกฺขุ ตยา ปุพฺเพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมึ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา ปฏิชานมานา, เต สาวเก อุปเนสุ ปพฺพชิเต, สาวกานํ ธมฺมํ เทเสสุ ปพฺพชิตานํ, สาวเกสุ เคธิมกํสุ ปพฺพชิเตสุ; เต สาวเก อุปเนตฺวา ปพฺพชิเต, สาวกานํ ธมฺมํ เทเสตฺวา ปพฺพชิตานํ, สาวเกสุ เคธิกตจิตฺตา ปพฺพชิเตสุ กายสฺส เภทา ปาณุปจฺเฉทา หีเน กาเย ปติฏฺฐิตา. อเหสุ โข[๑] ปน ภิกฺขุ ตยา ปุพฺเพ สมณพฺราหฺมณา โลกสฺมึ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา ปฏิชานมานา, เต น สาวเก อุปเนสุ น ปพฺพชิเต, น สาวกานํ ธมฺมํ เทเสสุ น ปพฺพชิตานํ, น สาวเกสุ เคธิมกํสุ น ปพฺพชิเตสุ;

---

[๑] ฉ.,เท. เย

เต น สาวเก อุปเนตฺวา น ปพฺพชิเต, น สาวกานํ ธมฺมํ เทเสตฺวา น ปพฺพชิตานํ, น สาวเกสุ เคธิกตจิตฺตา น ปพฺพชิเตสุ กายสฺส เภทา ปาณุปจฺเฉทา ปณีเต กาเย ปติฏฺฐิตา. ตนฺตาหํ ภิกฺขุ เอวํ วทามิ "อิงฺฆ ตฺวํ มาริส อปฺโปสฺสุกฺโก ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ อนุยุตฺโต วิหรสฺสุ. อนกฺขาตํ กุสลํ หิ มาริส มา ปรํ โอวทาหีติ.

เอวํ วุตฺเต, อหํ ภิกฺขเว มารํ ปาปิมํ[๑] เอตทโวจํ "ชานามิ โข ตาหํ ปาปิม, มา ตฺวํ มญฺญิตฺโถ 'น มํ ชานาตีติ. มาโร ตฺวมสิ ปาปิม, น มํ ตฺวํ ปาปิม หิตานุกมฺปี เอวํ วเทสิ. อหิตานุกมฺปี มํ ตฺวํ ปาปิม เอวํ เวเทสิ. ตุยฺหํ หิ ปาปิม เอวํ โหติ 'เยสํ สมโณ โคตโม ธมฺมํ เทเสสฺสติ, เต เม วิสยํ อุปาติวตฺติสฺสนฺตีติ. อสมฺมาสมฺพุทฺธา ว ปน เต ปาปิม สมณพฺราหฺมณา สมานา "สมฺมาสมฺพุทฺธมฺหาติ ปฏิชานึสุ. อหํ โข ปน ปาปิม สมฺมาสมฺพุทฺโธ ว สมาโน 'สมฺมาสมฺพุทฺโธมฺหีติ ปฏิชานามิ. เทเสนฺโตปิ หิ ปาปิม ตถาคโต สาวกานํ ธมฺมํ ตาทิโส ว, อเทเสนฺโตปิ หิ ปาปิม ตถาคโต สาวกานํ ธมฺมํ ตาทิโส ว; อุปเนนฺโตปิ หิ ปาปิม ตถาคโต สาวเก ตาทิโส ว, อนุปเนนฺโตปิ หิ ปาปิม ตถาคโต สาวเก ตาทิโส ว. ตํ กิสฺส เหตุ. ตถาคตสฺส ปาปิม เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, [๒] ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา. เสยฺยถาปิ ปาปิม ตาโล มตฺถกจฺฉินฺโน อภพฺโพ ปุน วิรูฬฺหิยา, เอวเมว โข ปาปิม ตถาคตสฺส, เย อาสวา สงฺกิเลสิกา โปโนพฺภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยา, เต ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวงฺคตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปาปิมนฺตํ [๒] ฉ.,เท.,อิ. เต

อิติ หิทํ มารสฺส จ อนาลปนตาย พฺรหฺมุโน จ อภินิมนฺตนตาย, ตสฺมา อิมสฺส เวยฺยากรณสฺส ‘พฺรหฺมนิมนฺตนิกนฺเตฺวว อธิวจนนฺติ.

นวมํ พฺรหฺมนิมนฺตนิกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๑๐. มารตชฺชนียสุตฺตํ

[๕๐๖] เอวมฺเม สุตํ:- เอกํ สมยํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน[๑] ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร[๒] เภสกลาวเน[๓] มิคทาเย. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อพฺโภกาเส จงฺกมิ. เตน โข ปน สมเยน มาโร ปาปิมา อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส กุจฺฉิคโต โหติ โกฏฺฐมนุปวิฏฺโฐ. อถ โข อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส เอตทโหสิ "กินฺนุ โข เม กุจฺฉิ ครุครุตโร[๔] วิย มาสาจิตํ มญฺเญติ. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน จงฺกมา โอโรหิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสีทิ; นิสชฺช โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มารํ ปาปิมนฺตํ[๕] ปจฺจตฺตํ โยนิโส มนสากาสิ. อทฺทสา โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มารํ ปาปิมนฺตํ กุจฺฉิคตํ โกฏฺฐมนุปวิฏฺฐํ; ทิสฺวาน มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ "นิกฺขม ปาปิม, นิกฺขม ปาปิม; มา ตถาคตํ วิเหเสสิ, มา ตถาคตสาวกํ, มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. อถ โข มารสฺส ปาปิมโต เอตทโหสิ "อชานเมว โข มํ อยํ สมโณ อปสฺสํ เอวมาห 'นิกฺขม ปาปิม, นิกฺขม ปาปิม; มา ตถาคตํ วิเหเสสิ, มา ตถาคตสาวกํ, มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. โยปิสฺส, โส สตฺถา, โสปิ มํ เนว ขิปฺปํ ชาเนยฺย; กุโต จ ปน มํ สาวโก ชานิสฺสตีติ. อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ "เอวมฺปิ โข ตาหํ ปาปิม ชานามิ, มา ตฺวํ มญฺญิตฺโถ 'น มํ ชานาตีติ, มาโร ตฺวมสิ ปาปิม, ตุยฺหํ หิ ปาปิม เอวํ โหติ 'อชานเมว โข มํ อยํ สมโณ อปสฺสํ เอวมาห 'นิกฺขม ปาปิม, นิกฺขม ปาปิม; มา ตถาคตํ

---

[๑] สฺยา. ภควา [๒] ฉ.,เท. สุสุมารคิเร [๓] ฉ.,เท.,อิ. เภสกฬาวเน
[๔] สี,อิ. ครุ ครุ วิย ฉ.,เท. ครุครุโร [๕] ฉ.,เท.,อิ. มารํ ปาปิมนฺตนฺติ

วิเหเสสิ, มา ตถาคตสาวกํ, มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. โยปิสฺส, โส สตฺถา, โสปิ มํ เนว ขิปฺปํ ชาเนยฺย; กุโต จ ปน มํ อยํ สาวโก ชานิสฺสตีติ. อถ โข มารสฺส ปาปิมโต เอตทโหสิ "ชานเมว โข มํ อยํ สมโณ ปสฺสํ เอวมาห 'นิกฺขม ปาปิม, นิกฺขม ปาปิม; มา ตถาคตํ วิเหเสสิ, มา ตถาคตสาวกํ, มา เต อโหสิ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ. อถ โข มาโร ปาปิมา อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส มุขโต อุคฺคนฺตฺวา ปจฺจคฺคเพ อฏฺฐาสิ.

[๕๐๗] อทฺทสา โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มารํ ปาปิมนฺตํ ปจฺจคฺคเพ ฐิตํ; ทิสฺวาน มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ "เอตฺถาปิ โข ตาหํ ปาปิม ปสฺสามิ, มา ตฺวํ มญฺญิตฺโถ 'น มํ ปสฺสตีติ, เอโส ตฺวํ ปาปิม ปจฺจคฺคเพ ฐิโต. ภูตปุพฺพาหํ ปาปิม ทูสี นาม มาโร อโหสึ; ตสฺส เม กาฬี นาม ภคินี, ตสฺสา ภคินิยา ตฺวํ ปุตฺโต, โส เม ตฺวํ ภาคิเนยฺโย อโหสีติ. เตน โข ปน ปาปิม สมเยน กกุสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก อุปฺปนฺโน โหติ. กกุสนฺธสฺส โข ปน ปาปิม ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส วิธุรสญฺชีวํ นาม มหาสาวกยุคํ[๑] อโหสิ อคฺคํ ภทฺทยุคํ. ยาวตา โข ปน ปาปิม กกุสนฺธสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาวกา, นาสฺสูธ[๒] โกจิ อายสฺมตา วิธุเรน สมสโม โหติ, ยทิทํ ธมฺมเทสนาย. อิมินา โข เอวํ ปาปิม ปริยาเยน อายสฺมโต วิธุรสฺส 'วิธุโร วิธุโรเตฺวว[๓] สมญฺญา อุทปาทิ.

อายสฺมา ปน ปาปิม สญฺชีโว อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อปฺปกสิเรเนว สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชติ. ภูตปุพฺพํ ปาปิม อายสฺมา สญฺชีโว อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน นิสินฺโน โหติ. อทฺทสาสุ โข

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. สาวกยุคํ [๒] ฉ.,เท. เตสุ น จ [๓] ฉ.,เท. วิธุรสฺส วิธุโรเตว

ปาปิม โคปาลกา ปสุปาลกา กสกา ปถาวิโน อายสฺมนฺตํ สญฺชีวํ อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนํ นิสินฺนํ; ทิสฺวาน เตสํ เอตทโหสิ "อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, อยํ สมโณ นิสินฺนโก ว กาลกโต, หนฺท นํ ฑหามาติ. อถ โข เต ปาปิม โคปาลกา ปสุปาลกา กสกา ปถาวิโน ติณญฺจ กฏฺฐญฺจ โคมยญฺจ สงฺกฑฺฒิตฺวา อายสฺมโต สญฺชีวสฺส กาเย อุปจินิตฺวา อคฺคึ ทตฺวา ปกฺกมึสุ. อถ โข ปาปิม อายสฺมา สญฺชีโว ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ตาย สมาปตฺติยา วุฏฺหิตฺวา จีวรานิ ปปฺโผเฏตฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อทฺทสาสุ โข เต ปาปิม โคปาลกา ปสุปาลกา กสกา ปถาวิโน อายสฺมนฺตํ สญฺชีวํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ; ทิสฺวาน เนสํ เอตทโหสิ "อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ, อยํ สมโณ นิสินฺนโก ว กาลกโต, สฺวายํ ปฏิสญฺญี[๑] จิโตติ. อิมินา โข เอวํ ปาปิม ปริยาเยน อายสฺมโต สญฺชีวสฺส "สญฺชีโว สญฺชีโวเตฺวว[๒] สมญฺญา อุทปาทิ.

[๕๐๘] อถ โข ปาปิม ทูสิสฺส มารสฺส เอตทโหสิ "อิเมสํ โข อหํ ภิกฺขูนํ สีลวนฺตานํ กลฺยาณธมฺมานํ เนว ชานามิ อาคตึ วา คตึ วา, ยนฺนูนาหํ พฺราหฺมณคหปติเก อนฺวาวิเสยฺยํ, "เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขู สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม อกฺโกสถ ปริภาสถ โรเสถ วิเหเสถ. อปฺเปวนาม ตุมฺเหหิ อกฺโกสิยมานานํ ปริภาสิยมานานํ โรสิยมานานํ วิเหสิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา ตํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตารนฺติ. อถ โข เต ปาปิม ทูสี มาโร พฺราหฺมณคหปติเก อนฺวาวิสิ "เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขู สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม อกฺโกสถ ปริภาสถ โรเสถ วิเหเสถ; อปฺเปวนาม ตุมฺเหหิ อกฺโกสิยมานานํ

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. ปฏิสญฺชีวิโต [๒] ฉ.,เท. สญฺชีวสฺส สญฺชีโวเตฺว

ปริภาสิยมานานํ โรสิยมานานํ วิเหสิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา ตํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตารนฺติ.

อถ โข เต ปาปิม พฺราหฺมณคหปติกา อนฺวาวิสิฏฺจา ทูสินา มาเรน ภิกฺขู สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม อกฺโกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติ “อิเม ปน มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา[๑] พนฺธุปาทาปจฺจา ‘ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมาติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม อุลูโก รุกฺขสาขายํ มูสิกํ มคฺคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ; เอวเมวิเม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา ‘ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมาติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม โกตฺถุ[๒] นทีตีเร มจฺเฉ มคฺคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ; เอวเมวิเม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา ‘ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมาติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม วิฬาโร สนฺธิสมลสงฺกฏีเร มูสิกํ มคฺคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ; เอวเมวิเม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา ‘ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมาติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺติ. เสยฺยถาปิ นาม คทฺรโภ วหจฺฉินฺโน สนฺธิสมลสงฺกฏีเร ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ; เอวเมวิเม มุณฺฑกา สมณกา อิพฺภา กณฺหา พนฺธุปาทาปจฺจา ‘ฌายิโนสฺมา ฌายิโนสฺมาติ ปตฺตกฺขนฺธา อโธมุขา มธุรกชาตา ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อปชฺฌายนฺตีติ.

[๑] ฉ.,เท. กิณฺหา
[๒] สฺยา. โกฏฺโฐ

เย โข ปน ปาปิม เตน สมเยน มนุสฺสา กาลํ กโรนฺติ, เยภุยฺเยน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตं นิรยํ อุปปชฺชนฺติ.

[๕๐๙] อถ โข ปาปิม กกุสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อนฺวาวิสิฏฺฐา[๑] โข ภิกฺขเว พฺราหฺมณคหปติกา ทูสินา มาเรน "เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขู สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม อกฺโกสถ ปริภาสถ โรเสถ วิเหเสถ; อปฺเปวนาม ตุมฺเหหิ อกฺโกสิยมานานํ ปริภาสิยมานานํ โรสิยมานานํ วิเหสิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา นํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตารนฺติ. เอถ ตุมฺเห ภิกฺขเว เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตं โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถ. กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรถ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตं โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรถาติ.

อถ โข เต ปาปิม ภิกฺขู กกุสนฺเธน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา อรญฺญคตาปิ รุกฺขมูลคตาปิ สุญฺญาคารคตาปิ เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรึสุ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตं โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตสา

---

[๑] ฉ.,เท. อนฺวาวิฏฺฐา

วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรึสุ. กรุณาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ มุทิตาสหคเตน เจตสา ฯเปฯ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรึสุ. ตถา ทุติยํ. ตถา ตติยํ. ตถา จตุตฺถํ. อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเฌน ผริตฺวา วิหรึสุ.

[๕๑๐] อถ โข ปาปิม ทูสิสฺส มารสฺส เอตทโหสิ "เอวมฺปิ โข อหํ กโรนฺโต อิเมสํ ภิกฺขูนํ สีลวนฺตานํ กลฺยาณธมฺมานํ เนว ชานามิ อาคตึ วา คตึ วา, ยนฺนูนาหํ พฺราหฺมณคหปติเก อนฺวาวิเสยฺยํ, "เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขู สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม สกฺกโรถ ครุกโรถ มาเนถ ปูเชถ. อปฺเปวนาม ตุมฺเหหิ สกฺกริยมานานํ ครุกริยมานานํ มานิยมานานํ ปูชิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา นํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตารนฺติ. อถ โข เต ปาปิม ทูสี มาโร พฺราหฺมณคหปติเก อนฺวาวิสิ. "เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขู สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม สกฺกโรถ ครุกโรถ มาเนถ ปูเชถ. อปฺเปวนาม ตุมฺเหหิ สกฺกริยมานานํ ครุกริยมานานํ มานิยมานานํ ปูชิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา นํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตารนฺติ. อถ โข เต ปาปิม พฺราหฺมณคหปติกา อนฺวาวิสิฏฺฐา ทูสินา มาเรน ภิกฺขู สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ.

เย โข ปน ปาปิม เตน สมเยน มนุสฺสา การํ กโรนฺติ. เยภุยฺเยน กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ.

[๕๑๑] อถ โข ปาปิม กกุสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภิกฺขู อามนฺเตสิ "อนฺวาวิสิฏฺฐา โข ภิกฺขเว พฺราหฺมณคหปติกา ทูสินา มาเรน "เอถ ตุมฺเห, ภิกฺขู สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม สกฺกโรถ

ครุกโรถ มาเนถ ปูเชถ. อปฺเปวนาม ตุมฺเหหิ สกฺกริยมานานํ ครุกริยมานานํ มานิยมานานํ ปูชิยมานานํ สิยา จิตฺตสฺส อญฺญถตฺตํ, ยถา นํ ทูสี มาโร ลเภถ โอตารนฺติ. เอถ ตุมฺเห ภิกฺขเว อสุภานุปสฺสิโน กาเย วิหรถ, อาหาเร ปฏิกฺกูลสญฺญิโน สพฺพโลเก อนภิรตสญฺญิโน สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจานุปสฺสิโนติ.

อถ โข เต ปาปิม ภิกฺขู กกุสนฺเธน ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา อรญฺญคตาปิ รุกฺขมูลคตาปิ สุญฺญาคารคตาปิ อสุภานุปสฺสิโน กาเย วิหรึสุ, อาหาเร ปฏิกฺกูลสญฺญิโน สพฺพโลเก อนภิรตสญฺญิโน สพฺพสงฺขาเรสุ อนิจฺจานุปสฺสิโน.

[๕๑๒] อถ โข ปาปิม กกุสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อายสฺมตา วิธุเรน ปจฺฉาสมเณน คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อถ โข ปาปิม ทูสี มาโร อญฺญตรํ กุมารกํ อนฺวาวิสิตฺวา สกฺขรํ คเหตฺวา อายสฺมโต วิธุรสฺส สีเส ปหารมทาสิ, สีสํ โวภินฺทิ. อถ โข ปาปิม อายสฺมา วิธุโร ภินฺเนน สีเสน โลหิเตน คพฺเนเตน กกุสนฺธเยว ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิ. อถ โข ปาปิม กกุสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ นาคาปโลกิตํ อปโลเกสิ “น วายํ ทูสี มาโร มตฺตมญฺญาสีติ. สหาปโลกนาย จ ปน ปาปิม ทูสี มาโร ตมฺหา จ ฐานา จวิ, มหานิรยญฺจ อุปปชฺชิ.

ตสฺส โข ปน ปาปิม มหานิรยสฺส ตโย นามเธยฺยา โหนฺติ ฉผสฺสายตนิโก อิติปิ, สงฺกุสมาหโต อิติปิ, ปจฺจตฺตเวทนีโย อิติปิ. อถ โข มํ ปาปิม นิรยปาลา อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจุํ “ยทา โข เต มาริส สงฺกุนา สงฺกุ หทเย สมาคจฺเฉยฺย. อถ นํ ตฺวํ ชาเนยฺยาสิ วสฺสสหสฺสํ เม นิรเย ปจฺจมานสฺสาติ. โส โข อหํ ปาปิม พหูนิ

วสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ ตสฺมึ มหานิรเย อปจฺจึ. ทสสหสฺสานิ ตสฺเสว มหานิรยสฺส อุสฺสเท อปจฺจึ วุฏฺฐานเวทนํ[๑] เวทิยมาโน. ตสฺส มยฺหํ ปาปิม เอวรูโป กาโย โหติ, เสยฺยถาปิ มนุสฺสสฺส เอวรูปี สีสํ โหติ, เสยฺยถาปิ มจฺฉสฺส.

[๕๑๓] กีทิโส นิรโย อาสิ ยตฺถ ทูสี อปจฺจถ
วิธุรํ สาวกมาสชฺช กกุสนฺธญฺจ พฺราหฺมณํ.
สตํ อาสิ อโยสงฺกุ สพฺเพ ปจฺจตฺตเวทนา
อีทิโส นิรโย อาสิ ยตฺถ ทูสี อปจฺจถ
วิธุรํ สาวกมาสชฺช กกุสนฺธญฺจ พฺราหฺมณํ
โย เอตมภิชานาติ ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช กณฺหทุกฺขํ นิคจฺฉติ.
มชฺเฌ สรสฺส ติฏฺฐนฺติ วิมานา กปฺปฏฺฐายิโน
เวพุริยวณฺณา รุจิรา อจฺจิมนฺโต ปภสฺสรา
อจฺฉรา ตตฺถ นจฺจนฺติ ปุถู นานตฺตวณฺณิโย.
โย เอตมภิชานาติ ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช กณฺหทุกฺขํ นิคจฺฉติ.
โย เว พุทฺเธน โจทิโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส เปกฺขโต
มิคารมาตุ ปาสาทํ ปาทงฺคุฏฺเฐน กมฺปยิ.
โย เอตมภิชานาติ ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช กณฺหทุกฺขํ นิคจฺฉติ.
โย เวชยนฺตปาสาทํ ปาทงฺคุฏฺเฐน กมฺปยิ
อิทฺธิพเลน ปตฺถทฺโธ[๒] สเวเชสิ จ เทวตา.

---

[๑] ฉ.,เท.,อิ. วุฏฺฐานิมํ นาม เวทนํ [๒] ฉ.,เท. อิทฺธิพเลนุปตฺถทฺโธ

โย เอตมภิชานาติ ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช กณฺหทุกฺขํ นิคจฺฉติ.
โย เวชยนฺตปาสาเท สกฺกํ โส ปริปุจฺฉติ
อปิ วาสว ชานาสิ ตณฺหกฺขยวิมุตฺติโย.
ตสฺส สกฺโก วิยากาสิ ปญฺหํ ปุฏฺโจ ยถากถํ[๑]
โย เอตมภิชานาติ ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช กณฺหทุกฺขํ นิคจฺฉติ.
โย พฺรหฺมํ ปริปุจฺฉติ สุธมฺมายํ อภิโต สภํ[๒]
อชฺชาปิ เต อาวุโส ทิฏฺฐิ ยา เต ทิฏฺฐิ ปุเร อหุ.
ปสฺสสิ วีติวตฺตนฺตํ พฺรหฺมโลเก ปภสฺสรํ.
ตสฺส พฺรหฺมา วิยากาสิ อนุปุพฺพํ ยถากถํ
น เม มาริส สา ทิฏฺฐิ ยา เม ทิฏฺฐิ ปุเร อหุ.
ปสฺสามิ วีติวตฺตนฺตํ พฺรหฺมโลเก ปภสฺสรํ
โสหํ อชฺช กถํ วชฺชํ อหํ นิจฺโจมฺหิ สสฺสโต.
โย เอตมภิชานาติ ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช กณฺหทุกฺขํ นิคจฺฉติ.
โย มหาเนรุโน[๓] กูฏํ วิโมกฺเขน อผสฺสยิ
วนํ ปุพฺพวิเทหานํ เย จ ภูมิสยา นรา.
โย เอตมภิชานาติ ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช กณฺหทุกฺขํ นิคจฺฉติ.
น เว อคฺคิ เจตยติ อหํ พาลํ ฑหามิติ
พาโล จ ชลิตํ อคฺคึ อาสชฺช นํ ส ฑยฺหติ.

---

[๒] ฉ.,เท. ยถาตถํ [๓] ฉ.,เท. สุธมฺมายาภิโต สภํ [๔] ฉ.,เท. มหาเมรุโน

เอวเมว ตุวํ มาร อาสชฺช นํ ตถาคตํ
สยํ ฑหิสฺสสิ อตฺตานํ พาโล อคฺคึว สมฺผุสํ.
อปุญฺญํ ปสวี มาโร อาสชฺช นํ ตถาคตํ
กินฺนุ มญฺญสิ ปาปิม น เม ปาปี วิปจฺจติ
กโรโต จียติ ปาปี จิรรตฺตาย อนฺตก[๑]
มาร นิพฺพินฺท พุทฺธมฺหา อาสมากาสิ ภิกฺขุสุ.
อิติ มารํ อตชฺเชสิ[๒] ภิกฺขุ เภสกฬาวเน
ตโต โส ทุมฺมโน ยกฺโข ตตฺเถวนฺตรธายถาติ.

ทสมํ มารตชฺชนียสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

ปญฺจโม จูฬยมกวคฺโค นิฏฺฐิโต.

ตสฺสุทฺทานํ

สาเลยฺยเวรญฺชเวทลฺล-[๓] จูฬมหาธมฺมสมาทานํ
วีมํสกา จ พฺรหฺมา ทูสี จ มาโร ปญฺจโม วรวคฺโค

มูลปณฺณาสกํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] สฺยา. กนฺทติ [๒] สี.,อิ. อฆฏฺเฏสิ
[๓] ฉ.,เท. สาเลยฺยเวรญฺชทฺวเ จ ตุฏฺฐิ
จูฬมหาธมฺมสมาทานญฺจ
วีมํสกา โกสมฺพิ จ
พฺรหฺมโณ ทูสี จ มาโร ทสโม จ วคฺโค
สาเลยฺยวคฺโค นิฏฺฐิโต ปญฺจโม
อิทํ วคฺคานมุทฺทานํ
มูลปริยาโย เจว สีหนาโท จ อุตฺตโม
กกโจ เจว โคสิงฺโค สาเลยฺโย จ อิเม ปญฺจ.
มูลปณฺณาสกํ สมตฺตํ.

สุตฺตนฺตปิฎกเ มชฺฌิมนิกายสฺส
มูลปณฺณาสกปาลิยา
ปทานุกฺกโม

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[อ]	
อกุสลา อิมสฺส โลกสฺส	๖๐/๔๖
อชปเทน ทณฺเฑน	๒๓๙/๒๓๓
อติเรกธมฺโม ฉฑฺฑิยธมฺโม	๓๐/๒๐
อติเรกปูชาย ปูเชตา	๓๔๖/๓๔๓
อติเวลํ สํสฏฺโจ	๒๒๒/๒๑๖
อธิคโต โข มฺยายํ ธมฺโม	๒๘๑/๒๘๐
อธิมตฺตกสิมานํ ปตฺโต (กาโย)	๑๕๘/๑๔๑
อโธภาวงฺคมนียา (อกุสลา ธมฺมา)	๘๖/๗๐
อนริยา ปริเยสนา	๒๗๔/๒๗๒
อนวเสสโทหี	๓๔๖/๓๔๓
อนวชฺชสุขํ ปฏิสํเวเทติ	๒๙๔/๒๙๙
อนาวฏฺฏี กาเมสุ	๑๗๗/๑๕๘
อนิรากตชฺฌาโน	๖๕/๕๑
อนิญฺชมาโน กาเยน	๑๘๐/๑๖๔
อนุกมฺปิตรูปา	๕๖/๓๗
อนุปฏฺฐิตกายสติ...ปริตฺตเจตโส	๔๐๙/๔๒๐
อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถํ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ	๒๕๗/๒๕๓
อนุพนฺธิ สีสานุโลกี	๒๕๖/๒๕๒
อนุมาสฺส อนุมาสฺส วณฺณํ ภาสติ	๒๕๓/๒๕๑
อนุรุทฺธ์ เอตทโวจุ	๓๒๕/๓๓๓
อนุโรธวิโรธ์ สมาปนฺโน	๔๐๙/๔๒๐
อนุโรธวิโรธวิปฺปหีโน	๔๑๔/๔๒๕
อนุสาสนี พหุลา ปวตฺตติ	๘๘/๗๒
อปรปจฺจโย สตฺถุ สาสเน	๓๖๑/๓๗๓
อปาปุเรตํ อมตสฺส ทฺวารํ	๒๘๒/๒๘๑
อภิโทสกาลกโต (อุทฺทโก รามปุตฺโต)	๒๘๔/๒๘๓
อภิธมฺมกถ์ กเถนฺติ	๓๓๗/๓๔๕
อภิวาเทนปิ โอมทฺทนฺติ	๑๖๘/๑๕๐
อภิหฏฺฐุ์ ปวาเรนฺติ	๓๔๗/๓๔๕
อภิชฺฌาลู กาเมสุ ติพฺพสาราคา	๓๗/๒๗
อมตมธิคตํ อหมนุสาสามิ	๒๘๖/๒๘๖
อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา	๘/๖

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อรหํ โหติ ขีณาสโว	๔๓๔/๔๓๙
อริยา ปริเยสนา	๓๕/๒๗
อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสํยุตฺโต	๓๓/๒๔
อลคทฺทตฺถิโก อลคทฺทคเวสี	๒๓๘/๒๓๒
อวกุชฺโช ปปตามิ	๑๕๘/๑๔๑
อวกฺการปาตี อุปฏฺฐเปติ	๓๒๗/๓๓๕
อวิชฺชาสมุทยา อาสวสมุทโย	๑๐๒/๘๕
อสมยวิโมกฺขํ อาราเธติ	๓๑๑/๓๒๐
อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา	๔๗/๓๑
อสทฺธา ชีวิกตฺถา	๖๓/๔๙
อสมฺโมหธมฺโม (สตฺโต)	๕๐/๓๔
อสิสูนาติ โข ภิกฺขู	๒๕๑/๒๔๘
อสีติโก เม วโย วตฺตติ	๑๖๑/๑๔๑
อหํ โข ภิกฺขเว เอกาสนโภชนํ ภุญฺชามิ	๒๒๕/๒๑๙

[อา]

อากาโส อรูปี อนิทสฺสโน	๘๒/๖๔
อาปานียกโส	๔๘๓/๔๙๔
อามณฺฑลิกํ กริตฺวา	๓๕๐/๓๖๐
อามิสทายาทา	๒๙/๒๐
อามิสญฺญตรํ...ยทิทํ ปิณฺฑปาโต	๓๐/๒๑
อารามเจติยานิ วน...รุกฺข...	๔๙/๓๒
อาวาเสน สุทฺธิ	๑๖๐/๑๔๓
อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ	๑๔๘/๑๒๓
อาสวสมุทยา อวิชฺชาสมุทโย	๑๐๓/๘๖
อาสวา วิฆาตปริฬาหา	๑๕/๑๑
อาสชฺช อุปนีย วาจา ภาสิตา	๓๖๒/๓๗๕
อาสชฺชน ตถาคตํ	๕๑๓/๕๒๖
อาสาฏิกํ สาเฏตา	๓๔๖/๓๕๓
อาหตจิตฺโต ขีลชาโต	๑๘๕/๑๘๑

[อิ]

อิทปฺปจฺจยตา ปฏิจฺจสมุปฺปาโท	๒๘๑/๒๘๘

[อุ]

อุทเก โอปิลาเปสฺสติ	๓๐/๒๑
อุทปาเน อุทกตารกา	๑๕๘/๑๔๑
อุทราวเทหกํ ภุญฺชิตฺวา	๑๘๖/๑๘๑
อุปการิโย ปกฺขนฺทนฺติ	๑๖๘/๑๕๐
อุปฏฺฐิตกายสติ...อปฺปมาณเจตโส	๔๑๔/๔๒๕
อุปฏฺฐิตา สติ อปฺปมุฏฺฐา	๕๑/๓๔
อุปปตฺติยา สุทฺธิ	๑๖๐/๑๔๓
อุปารมฺภานิสํสา...อิติวาทปฺปโมกฺขา-นิสํสา	๒๓๘/๒๓๒
อุเปกฺขา กุสลนิสฺสิตา	๓๐๒/๓๐๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อุภโตมุขา มูโตพี	๑๑๐/๙๒
อุลูโก รุกฺขสาขายํ มูสิกํ มคฺคยมาโน	๕๐๘/๕๒๑
[อู]	
อูรุกฺขมฺโภ	๓๖๕/๓๗๗
[เอ]	
เอสนาปสุโต (มุนิ)	๑๕๗/๑๔๐
เอเสวนฺโต ราคานุสยานํ	๒๐๑/๑๙๕
[โอ]	
โอกปฺเปยฺยุ (สทฺทเหยฺยุ)	๒๕/๑๗
โอฆนำ ชเนตฺวา	๔๖๙/๔๘๒
โอติณฺโณมฺหิ ชาติยา...ทุกฺโขติณฺโณ ทุกฺขปเรโต	๓๐๗/๓๑๓
โอทเหยฺย โอกจรำ	๒๑๕/๒๐๘
โอธสฺตปโตโท	๒๒๕/๒๑๙
โอปสายิโก...วตฺถุสายิโก	๕๐๓/๕๑๒
โอสธิติณวนปฺปตีสุ อธิวตฺถา เทวตา	๔๖๙/๔๘๑
อคฺคิปาริจริยาย สุทฺธิ	๑๖๐/๑๔๓
องฺคารกาสุ สาธิกโปริสา	๑๕๔/๑๓๕
อจฺฉริยพฺภุตจิตฺตชาตา	๓๙๓/๔๐๓
อจฺเฉจฺฉิ ตณฺหำ วิวตฺตยิ สโยชนำ	๒๘/๑๙
อชฺฌตฺตำ เจโตสมถมนุยุตฺโต	๑๘/๑๓
อญฺญมญฺญำ สณฺจเปสุ	๑๖๘/๑๔๙
อญฺเญหิ สมฺปเวสิยมานำ	๑๗๑/๑๕๒
อฏฺจิกงฺขลูปมา กามา สปฺปสิรูปมา	๒๓๔/๒๒๗
อรฺฑโกสำ อภินิพฺภิชฺช...วตฺถิโกสำ	๑๕๒/๑๓๐
อณฺฑโกสำ ปทาเลตฺวา	๑๘๙/๑๘๕
อตฺตกามรูปา	๓๒๕/๓๓๓
อตฺตมนวาจำ นิจฺฉาเรสิ	๖๓/๔๙
อตฺตวาทปฏิสำยุตฺตา โลกวาท...(ทิฏฺจิโย)	๘๑/๖๓
อตฺตาว เวเทยฺโย (อตฺตา วโท เวเทยฺโย)	๑๙/๑๓
อตฺตุกฺกำสกา ปรวมฺภี	๔๒/๒๙
อนฺวาวิสิฏฺจา (อารฏฺฏิตา)	๕๐๘/๕๒๑
อปฺปญฺญาตา อปฺเปสกฺขา	๓๐๗/๓๑๓
อปฺปทกฺขิณคฺคาหี อนุสาสนี	๑๘๑/๑๖๖
อปฺปาณกำเยว ฌานำ ฌาเยยฺยำ	๓๗๘/๓๘๙
อพฺภูพฺเหสิโก	๒๔๕/๒๔๐
อพฺยาเสกสุขำ ปฏิสำเวเทติ	๒๙๕/๒๙๙
อสฺมีติ ทิฏฺจิมานานุสยำ	๘๙/๗๔
อุกฺขิตฺตปลิโฆ	๒๔๕/๒๔๐
อุชฺฌิโต อวกฺขิตฺโต เสติ	๔๕๗/๔๖๗
อุทฺธตา อวูปสนฺตจิตฺตา	๔๐/๒๙
อุทฺธุมายิกาติ โข ภิกฺขุ	๒๕๑/๒๔๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
อุปฺปลมาลํ วสฺสิก...อธิมุตฺตก...๖๓/๔๙	
อุมฺมคฺคํ คเหตฺวา ปกฺกามิ	๒๘๕/๒๘๕
อุสฺมีกโตปิ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย	๓๙๙/๔๑๐
โอกฺกมเน ปุพฺพงฺคมา	๓๑/๒๓
โอกฺขายิกา (เหฏฺฐา อนุปวิฏฺฐา)	๑๕๘/๑๔๑
โอฏฺฐุเภนฺติปิ โอมุตฺเตนฺติปิ	๑๔๗/๑๔๐
[ก]	
กโรโต จียติ ปาปํ	๕๑๓/๕๒๗
กสิณํ อายุ	๕๐๓/๕๑๑
กายํ อสฺสาเสนฺโต	๑๕๘/๑๔๑
กายสฺส อาจยาปจโย	๓๖๖/๓๗๙
กาเยน ธมฺมจริยาสมจริยา	๔๔๑/๔๔๙
กุสีตา หีนวิริยา	๔๕/๓๑
โกสมฺพิยํ ภิกฺขุ ภณฺฑนชาตา	๔๙๑/๕๐๒
กกฺกฏโก อพฺ อภินินฺนาเมยฺย	๓๖๐/๓๗๓
กงฺขี วิจิกิจฺฉี	๔๑/๒๙
กจฺจิ โว อนุรุทฺธา (อาลปนํ)	๓๒๖/๓๓๔
กมฺมารคคฺคริยา ธมฺมานาย	๓๗๗/๓๘๙
กุณฺชโร สฏฺฐิหายโน	๓๕๔/๓๖๖
กุมฺโมติ โข ภิกฺขุ	๒๕๑/๒๔๘
กุลลูปมํ โว ภิกฺขเว ธมฺมํ เทสิสฺสามิ	๒๔๐/๒๓๔
กุลลูปมํ ธมฺมํ เทสิตํ อาชาเนยฺยาถ	๔๐๓/๔๑๓
โกฏฺฐมนุปวิฏฺโฐ	๕๐๖/๕๑๘
[ข]	
ขโม โหติ สีตสฺสอุณฺหสฺส	๒๔/๑๖
ขีโรทกีภูตา	๓๒๖/๓๓๔
[ค]	
โคจรกุสโล	๓๔๖/๓๕๓
โครวเกน วุยฺหมาโน	๓๕๑/๓๖๑
คตฺตานิ ปุพฺพาปยมาโน	๒๗๓/๒๗๑
คทฺธวาธิปุพฺโพ	๒๓๔/๒๒๘
คนฺธา สมฺปวนฺติ	๓๓๓/๓๔๓
คนฺธพฺโพ ปจฺจุปฏฺฐิโต	๔๐๘/๔๑๙
คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ	๔๐๘/๔๑๙
คิญฺชกาวสเถ	๓๒๕/๓๓๓
[ฆ]	
ฆมฺมาภิตตฺโต ฆมฺมปเรโต	๑๕๔/๑๓๒
[จ]	
จตุกฺกุณฺฑิโก อุปสงฺกมิตฺวา	๑๕๖/๑๓๙
จตุรงฺคสมนฺนาคตํ พฺรหฺมจริยํ จริตา	๑๕๕/๑๓๗
จีวรานิ ปปฺโผเฏตฺวา	๕๐๗/๕๒๐
เจตโส อุพฺพิลาวิตตฺตํ	๒๔๖/๒๔๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
เจตโส ภิกฺขุ ทพฺพพชาติโก	๒๐๕/๒๐๑
จกฺขุกรณี ญาณกรณี	๓๓/๒๔
จิตฺตํ โอหญฺเญยฺย	๒๐๙/๒๐๕
จิตฺตํ วสํ วตฺเตติ	๓๓๘/๓๔๕
จิตฺตุปฺปาทมฺปิ...พหุการ วทามิ	๘๔/๖๘
จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเจ... อสงฺกิลิฏฺเจ	๗๐/๕๖
[ฉ]	
ฉกณฏิยาปิ โอสิญฺจนฺติ (กุฏฺจิตโคมเยน)	๑๖๘/๑๕๐
ฉวฏฺฐิกานิ อุปฐาย	๑๕๗/๑๔๐
ฉมฺภี ภิรุกชาติกา	๔๓/๓๐
[ช]	
ชิฆจฺฉาทุพฺพลฺยปเรโต	๒๐๕/๒๐๑
ชีวิตปริกฺขารา สมุทาเนตพฺพา	๑๙๑/๑๘๖
ชญฺญชญฺญ วิย	๖๑/๔๗
[ฌ]	
ฌาณทสฺสนํ	๑๗๙/๑๖๒
[ต]	
ตจ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส	๓๐๙/๓๑๗
ตถาคตปทำ...นิเสวิตำ...อารญฺชิตำ	๒๙๗/๓๐๐
ตถาคตสฺส ตถาคตพลานิ	๑๔๘/๑๒๖
ตถาคตสฺส วิญฺญาณำ	๒๔๖/๒๔๑
ตถาคตสฺส เวสารชฺชานิ	๑๕๐/๑๒๗
ตเทวิทำ วิญฺญาณำ สนฺธาวติ...อนญฺญ	๓๙๖/๔๐๗
ตนุปตฺตปลาโส กวรจฺฉาโย (รุกฺโข)	๑๕๔/๑๓๓
ตสิโต ปีปาสิโต	๑๕๔/๑๓๒
ติณกฏฺฐสาขาปลาสำ สงฺกฑฺฒิตฺวา	๒๔๐/๒๓๔
ตีริยำ ตาลจฺฉายำ อติปาเตยฺย	๑๖๑/๑๔๔
ติวิสาขำ นลาฏิกำ นลาเฏ วุฏฺฐาเปตฺวา	๑๙๙/๑๙๓
ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต	๓๙๐/๔๐๐
ติณฺโณ โลเก วิสตฺติกำ	๒๗๑/๒๗๐
ติตฺติกาลาพุ อามกจฺฉินฺโน	๓๘๐/๓๙๓
ติตฺติกาลาพุ วิเสน สำสฏฺโจ	๔๘๒/๔๙๔
ติตฺถำ ชานาติ	๓๔๖/๓๕๓
ติสฺโส อุปมา ปฏิภำสุ อนจฺฉริยา	๓๗๔/๓๘๖
[ถ]	
ถาลิปากสตานิ ภตฺตาภิหารำ อภิหรึสุ	๓๖๓/๓๗๖
ถีนมิทฺธปริยุฏฺฐิตา	๓๙/๒๘
ถมฺภญฺจ อาลุปฺปติ	๔๙๗/๕๐๗
ทธิ จ มธุ จ สปฺปิ จ ผาณิตญฺจ เอกชฌำ สำสฏฺจำ (เภสชฺชำ)	๔๘๕/๔๙๕

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
[ท]	
ทาเน ปุญฺญญฺจ ปุญฺญมหี จ	๓๖๓/๓๗๖
ทุรภิรมํ เอกตฺเต	๓๔/๒๖
เทโว วา... เทวญฺญตโร วา	๑๘๖/๑๘๒
โทวจสฺสกรณา ธมฺมา	๑๘๑/๑๖๖
โทสินา รตฺติ	๓๓๓/๓๔๓
ทกฺโข ผลคณฺโฑ วา	๒๑๖/๒๑๐
ทณฺฑโมลุพฺภ เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ	๒๐๐/๑๙๔
ทนฺเตหิ อารญฺชิตานิ	๒๙๑/๒๙๖
ทพฺพหมฺโม ธนุคฺคโห	๑๖๑/๑๔๔
ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารา เอเต อริยสฺส วินเย	๘๒/๖๓
ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชติ	๓๔/๒๖
ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา	๔๙๒/๕๐๔
ทิฏฺฐิคตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร	๑๙/๑๓
ทิฏฺฐิสโยชนสํยุตฺโต	๑๙/๑๓
ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา	๑๓๗/๑๑๔
ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย	๑๔๙/๑๓๐
ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร	๘๙/๗๔
ทุกฺขํ อลฺลีโน ... อุปคฺโต ... อชฺโฌสิโต	๓๕๘/๓๗๑
ทุสฺสานํ ทุสฺสกรณฺฑโก	๓๓๘/๓๔๖
ทุวิธาปโถติ โข ภิกฺขุ	๒๕๑/๒๔๘
[ธ]	
ธาตารมฺมณเมว จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ	๓๐๒/๓๐๔
ธูมํ กตฺตา	๓๔๖/๓๕๓
ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ สุตฺตํ เคยฺยํ	๒๓๘/๒๓๒
ธมฺมทายาทา	๒๙/๒๐
ธมฺมสมาทานานิ	๔๖๘/๔๘๐
ธมฺมนฺวโย	๑๔๗/๑๒๒
ธมฺมานุสารี สทฺธานุสารี	๒๔๘/๒๔๓
ธมฺมาปิ โว ปหาตพฺพา ปเคว อธมฺมา	๒๔๐/๒๓๕
[น]	
น ปกฺกมิตพฺพํ อปิ ปนุชฺชมาเนนปิ	๑๙๓/๑๘๘
นโม ตสฺส ภควโต	๒๙๐/๒๘๕
นยิทํ พฺรหฺมจริยํ ลาภสกฺการสิโลกานิสํสํ	๓๑๑/๓๒๒
นาควนิโก นาควนํ ปวิเสยฺย	๒๘๘/๒๙๒
นาคาปโลกิตํ อปโลเกสิ	๕๑๒/๕๒๔
นาโคติ โข ภิกฺขุ	๒๕๑/๒๔๙

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
นิปุเณ กตปรปฺปวาเท วาลเวธิรูเป	๒๘๙/๒๙๓
นิรคฺคโฆ	๒๔๕/๒๔๐
นิวาโปติ โข ภิกฺขเว	๒๖๖/๒๖๔
เนวาปิโกติ โข ภิกฺขุเว	๒๖๖/๒๖๔
นนฺทิ ทุกฺขสฺส มูลํ	๑๓/๑๐
นิพฺพานํ นาภินนฺทติ	๙/๗
นิพฺพาโนคธํ พฺรหฺมจริยํ	๔๖๖/๔๗๙
นฺหานียปิณฺฑิ	๔๒๗/๔๓๔

[ป]

ปฏิกุชฺชิตฺวา (ปิทหิตฺวา)	๖๑/๔๗
ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ	๓๙๙/๔๐๗
ปปญฺจสญฺญาสงฺขา สมุทาจรนฺติ	๒๐๑/๑๙๕
ปริสุทฺธกายกมฺมนฺตา	๓๕/๒๗
ปริสุทฺธาชีวา	๓๖/๒๗
ปลิปปลิปนฺโน	๘๗/๗๐
ปาณินา คตฺตานิ อโนมชฺชามิ	๑๕๘/๑๔๑
ปาปกานํ ... อิจฺฉาวจรานํ อธิวจนํ ยทิทํ องฺคณํ	๖๐/๔๑
ปาสราสึ อธิสเยยฺย	๒๘๗/๒๘๘
ปาสาโท ตตฺรสฺส กูฏาคารํ	๑๕๔/๑๓๕
ปาสาทสฺส เอกสตํ นิยฺยูหา	๓๙๒/๔๐๒
ปิตา ภูตภพฺยานํ	๕๐๒/๕๑๐
ปิยรูปา สาตรูปา	๑๓๓/๑๐๕
ปีตา ชานาติ	๓๔๖/๓๕๓
ปูติมุตฺตํ นานาเภสชฺเชหิ สํสฏฺฐํ	๔๘๔/๔๙๔
ปงฺกวารนฺติ โข ภิกฺขุ	๒๕๑/๒๔๘
ปจฺจคฺคเพ อฏฺฐาสิ	๕๐๖/๕๑๙
ปจฺจตฺตเวทนา	๕๑๓/๕๒๕
ปญฺจ ตุริยสตานิ ปฏิปณาเมตฺวา	๓๙๑/๔๐๑
ปญฺจ วจนปถา	๒๒๗/๒๒๒
ปญฺจงฺควิปฺปหีนํ...สมนฺนาคตํ (ปจมํ ฌานํ)	๔๕๔/๔๖๖
ปญฺญา ภาเวตพฺพา วิญฺญาณํ ปริญฺเญยฺยํ	๔๔๙/๔๖๓
ปณฺณรสํ ปญฺเห	๒๔๙/๒๔๖
ปณฺฑุโรคี	๔๘๔/๔๙๕
ปปฺปฏิกํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส	๓๐๘/๓๑๕
ปลุโลมมาปาทึ	๓๕/๒๗
ปุชฺชตโร จ ปาสํสตโร จ	๓๐/๒๒
ปุพฺเพ จาหํ ภิกฺขเว เอตรหิ จ ทุกฺขญฺเจว ปญฺญาเปมิ	๒๔๖/๒๔๑

[ผ]

ผคฺคุ (ผคฺคุณนกฺขตฺตเมว)	๗๙/๖๑

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
เผคฺคุ๎ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส	๓๑๐/๓๑๙
[พ]	
พหลปตฺตปลาโส สณฺฑจฺฉาโย (รุกฺโข)	๑๕๔/๑๓๔
พนฺธุปาทาปจฺจา	๕๐๘/๕๒๑
พุทฺโธ โส ภควา ... ทนฺโต ... สนฺโต	๓๖๑/๓๗๕
พฺยาปนฺนจิตฺตา ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺปา	๓๘/๒๘
พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ	๑๔๘/๑๒๓
พฺรูเหตา สุญฺญาคารานิ	๓๓๔/๓๔๓
[ภ]	
ภควนฺตํ อติสิตฺวา	๒๐๓/๑๙๗
ภควนฺตํ อนุสฺสยายิตฺวา	๓๓๐/๓๓๘
ภควนฺตํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เอโก... เอโก... เอโก	๓๒๕/๓๓๓
ภควา อฏฺฐาสิ กถาปริโยสานํ อาคมยมาโน	๒๗๓/๒๗๒
ภควา ตสฺมึ ปริสติ ... กายํ วิวริ	๓๕๙/๓๗๒
ภยํ วา สารชฺชํ วา โอกฺกมิสฺสติ	๑๕๑/๑๒๙
ภตฺตญฺจสฺส น ฉาเทยฺย	๔๒๖/๔๓๓
ภสฺสปฺปวาทิโก ปณฺฑิตวาโท	๓๕๓/๓๖๔
ภิกฺขุ อรหา โหติ	๔๓๔/๔๓๙
ภิกฺขุ อริโย โหติ	๔๓๔/๔๓๙
ภิกฺขุ นฺหาตโก โหติ	๔๓๔/๔๓๙
ภิกฺขุ พฺราหฺมโณ โหติ	๔๓๔/๔๓๘
ภิกฺขุ เวทคู โหติ	๔๓๔/๔๓๙
ภิกฺขุ สมโณ โหติ	๔๓๔/๔๓๘
ภิกฺขุ โสตฺถิโย โหติ	๔๓๔/๔๓๙
โภตฺตุกมฺยตา	๖๒/๔๗
[ม]	
มธุรกชาตา (อาลสิยชาตา)	๕๐๘/๕๒๑
มนสา ธมฺมจริยาสมจริยา	๔๔๑/๔๔๙
มโน ปฏิสรณํ	๔๕๕/๔๖๖
มาลุวาสิปาฏิกา ผเลยฺย	๔๖๙/๔๘๑
มิคชาตาติ โข ภิกฺขเว	๒๖๖/๒๖๔
มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา	๔๙๑/๕๐๒
มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชานา	๔๖/๓๑
มุณฺฑกา สมณกา	๕๐๘/๕๒๑
มํสเปสีติ โข ภิกฺขุ	๒๕๑/๒๕๖
[ย]	
ยํ น ตุมฺหากํ ตํ ปชหถ	๒๔๗/๒๔๒
ยถากามกรณีโย พาหิเตยฺโย	๕๐๓/๕๑๒

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเย	๑๔๙/๑๒๗
ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺทา วิทิตา	๓๓๑/๓๔๐
ยา เวทนาสุ นนฺทิ ตทุปาทานํ	๔๐๙/๔๒๐
ยุวา มณฺฑนกชาติโก	๖๓/๔๙
เยเกจิ กุสลา ธมฺมา ... อริยสจฺเจสุ สงฺคหํ คจฺฉนฺติ	๘๖/๗๐
เย หิ โว อริยา	๓๕/๒๗
โย ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปสฺสติ โส ธมฺมํ ปสฺสติ	๓๐๖/๓๑๑
ยฺวายํ ภนฺเต วโท เวเทยฺโย	๓๙๘/๔๐๙
ยญฺเญน สุทฺธิ	๑๖๐/๑๔๓
โยคฺคาจริโย อสฺสทมฺมสารถิ	๒๒๕/๒๑๙
[ร]	
รเชน จ มเลน จ ปริโยนทฺธา (กสปาติ)	๕๙/๓๙
รโชชลฺลํ กาเย สนฺนิจิตํ	๑๕๖/๑๓๘
รูปญฺญู	๓๔๖/๓๕๓
รูปตฺตายํ ปุริสปุคฺคโล	๓๕๖/๓๖๗
รูเป สารชฺชติ...พฺยาปชฺชติ	๔๐๙/๔๒๐
รตฺตึ ธูมายติ ทิวา ปชฺชลติ	๒๔๙/๒๔๕
[ล]	
ลิงฺคีติ โข ภิกฺขุ	๒๕๑/๒๔๘
โลกสมฺมตา...ปุญฺญสมฺมตา	๗๙/๖๑
โลหิตญฺเหตํ ... ยทิทํ	๔๐๘/๔๒๐
โลหิตปกฺขนฺทิโก	๔๘๕/๔๙๕
ลกฺขณกุสโล	๓๔๖/๓๕๓
ลุทฺทา โลหิตปาณิโน กฺรูรกมฺมนฺตา	๑๘๐/๑๖๓
[ว]	
วณึ ปฏิจฺฉาเทตา	๓๔๖/๓๕๓
วสี วิตกฺกปริยายปเถสุ	๒๒๑/๒๑๕
วาจาย ธมฺมจริยาสมจริยา	๔๔๑/๔๔๙
วิฏภึ กริตฺวา	๔๖๙/๔๘๒
วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต	๖๕/๕๑
วิลโส ปฏิวิภชิตฺวา	๑๑๑/๙๒
วิวิธานิ กมฺมกรณานิ	๑๖๙/๑๕๐
วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ	๒๗/๑๘
วิสูกายิตานิ วิเสวิตานิ	๓๖๐/๓๗๓
วิหารภสฺตา มทฺทิตา	๒๓๑/๒๒๕
วิหาโร สนฺธิสมลสงฺกฏีเร มูสิกา มคฺคยมาโน	๕๐๘/๕๒๑
วีถึ ชานาติ	๓๔๙/๓๕๘
เวชยนฺตํ นาม ปาสาทํ มาเปสึ	๓๙๒/๔๐๒
วจฺฉกญฺจ อปจินติ	๔๙๗/๕๐๗
วฏฺฏนาวลฺลี	๓๘๐/๓๙๓

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
วมฺมิโกติ โข ภิกฺขุ	๒๕๑/๒๔๗
วสฺสานํ ปจฺฉิเม มาเส สรทสมเย	๒๐๘/๒๐๔
วิญฺญาณํ อนิทสฺสนํ	๕๐๔/๕๑๔
วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว	๓๐๖/๓๑๑
วิทฺธสฺตํ วินฬีกตํ	๓๕๒/๓๖๓
วุฏฺฐานเวทนํ เวทิยมาโน	๕๑๒/๕๒๕
[ส]	
สอินฺทา เทวา สพฺรหฺมกา สปชาปติกา	๒๔๖/๒๔๑
สกึ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา	๓๒๖/๓๓๔
สจา มายาวิโน เกฏภิโน	๖๓/๔๙
สตานุสาริวิญฺญาณํ	๓๘๑/๓๙๔
สติกรณียเมว	๒๑๐/๒๐๖
สปตฺตภาโรว เหติ	๒๙๔/๒๙๘
สมณกรณา พฺราหฺมกรณา (ธมฺมา)	๔๑๕/๔๒๗
สมนฺนาหาโร	๓๐๖/๓๑๑
สมนฺเนสิตพฺโพ	๔๘๘/๔๙๗
สมาธินิมิตฺตา -ปริกฺขารา -ภาวนา	๔๖๒/๔๗๔
สมาธินิมิตฺเต ... จิตฺตํ สณฺฐเปมิ	๓๘๗/๓๙๗
สมูลํ ภวํ อุทพฺพหิ	๕๐๔/๕๑๕
สหธมฺมิกํ ปณฺหํ ปุฏฺโจ	๓๕๗/๓๖๙
สหสฺสํ โลกานํ โวโลเกติ	๓๓๕/๓๔๔
สํสาเรน สุทฺธิ	๑๖๐/๑๔๒
สาขาปลาสํ อคฺคเหสิ พฺรหฺมจริยสฺส	๓๐๗/๓๑๔
สาราณียา ปิยกรณา	๔๙๒/๕๐๓
สาวเสสโทหี	๓๔๘/๓๕๖
สินาโต อนฺตเรน สินาเนน	๗๘/๖๐
สีรึ อาคจฺฉนฺตึ ทณฺฑน ปฏิปฺปณาเมยฺย	๕๐๒/๕๑๑
สีเลเสฺววสฺส ปริปูรการี	๖๕/๕๑
สุณิสา สสฺสุรํ ทิสฺวา โอตฺตปฺปติ	๓๙๓/๔๐๒
สุณิสา สสฺสุรํ ทิสฺวา สํวิชฺชติ	๓๐๒/๓๐๕
สุธมฺมายํ อภิโต สภํ (สุธมฺมสภาย สมีปา)	๕๑๓/๕๒๖
สุสมนฺนิฏฺฐา	๕๐๐/๕๐๘
เสโข อปฺปตฺตมานโส	๗/๖
โสวจสฺสกรณา ธมฺมา	๑๘๒/๑๗๕
สกฺกายทิฏฺฐิ	๔๖๑/๔๘๓
สกฺกาโย ... สมุทโย	๔๖๐/๔๗๒
สงฺกิณฺณปริกฺโข	๒๔๕/๒๔๐
สงฺฆาตํ อาปาเทสึ	๑๕๖/๑๓๙
สตฺตงฺคสมนฺนาคโต (อริยสาวโก)	๕๐๐/๕๐๘

ปทานุกฺกโม	ปพฺเพ/องฺเก
สตฺตาหกาลกโต (อาพาโร กาลาโม)	๒๘๔/๒๘๓
สตฺถุกปฺเปน วต กิร โภ สาวเกน	๒๖๐/๒๕๗
สนฺตา เอเต วิหารา อริยสฺส วินเย	๘๒/๖๔
สนฺทิฏฺฐิโก (ธมฺโม)	๗๔/๕๙
สพฺพปาณภูตหิตานุกมฺปี	๒๙๒/๒๙๗
สพฺพาสวสํวรสํวุโต	๒๘/๑๙
สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย	๓๙๐/๔๐๐
สมฺพาโธ ฆราวาโส รชาปโถ	๒๙๑/๒๙๗
สมฺมาทิฏฺฐี โหติ อุชุคตาสฺส ทิฏฺฐิ	๘๙/๗๓
สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณหิ อญฺเญภิ	๑๓๙/๑๑๔
โสณฺฑิกากมฺมาโร	๓๕๔/๓๖๕
โสณฺฑิกาธุตฺโต	๓๕๔/๓๖๕
สฺวาคตํ อายสฺมโต อานนฺทสฺส	๓๓๓/๓๔๓
[ห]	
หทยา หทยํ มญฺเญ อญฺญาย	๖๓/๔๙
เหมนฺติกา อนฺตรฏฺฐกา หิมปาตสมยา (รตฺติโย)	๑๕๗/๑๔๐

สุตฺตนฺตปิฎเก มชฺฌิมนิกายสฺส
มูลปณฺณาสกปาลิยา
อสาธารณนามานิ

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก	อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
องฺโค (ชนปโท)	๔๑๕/๔๒๗	อุจฺจากพาริกา หตฺถินิโย	๒๙๑/๒๙๖
อชาตสตฺตุ (เวเทหิปุตฺโต ราชา)	๓๕๗/๓๖๙	อุทุมฺพริกา (ราชมหามตฺโต)	๓๗๒/๒๗๘
อชิโต เกสกมฺพโล	๓๑๒/๓๒๓	อุปโก (อาชีวโก)	๒๘๕/๒๘๔
อนฺธวนํ	๒๔๙/๒๕๒	อุรุเวลา (เสนานิคโม)	๓๗๓/๓๘๕
อนาถปิณฺฑิโก (สุทตฺโต เสฏฺฐี)	๑๔/๑๑	กกุสนฺโธ ภควา	๕๐๗/๕๑๙
อนุรุทฺโธ (เถโร)	๓๒๕/๓๔๒	กปิลวตฺถุ (นครํ)	๑๗๕/๑๕๗
อปรปุโร (วนสณฺโฑ)	๑๔๖/๑๒๓	กมฺมาสธมฺมํ นาม นิคโม	๑๐๕/๘๙
อริฏฺโฐ (ภิกฺขุ)	๒๓๔/๒๓๒	กาสิ (ชนปโท)	๒๘๕/๒๘๕
อสฺสชิ (เถโร)	๓๕๓/๓๖๕	กาพสิลา	๑๗๙/๑๖๒
อสฺสปุรํ นาม นิคโม	๔๑๕/๔๒๗	กาพี (ทาสี)	๒๒๖/๒๒๐
อานนฺโท (เถโร)	๒๐๕/๒๐๑	กิมิโล เถโร (กิมฺพิโล เถโร)	๓๒๕/๓๓๓
อาฬาโร (กาลาโม ตาปโส)	๒๗๗/๒๗๖	กิโส สงฺกิจฺโจ (อเจลโก)	๓๖๖/๓๗๘
อิสิปตนํ (มิคทายวนํ)	๒๘๖/๒๘๕	กุมารกสฺสโป (เถโร)	๒๔๙/๒๔๕
อุกฺกฏฺฐา (นครํ)	๑/๑	กุรู (ชนปโท)	๑๐๕/๘๙
อุกฺกเวลา นครํ (อุกฺกเจลา นครํ)	๓๕๐/๓๖๐	กูฏาคารสาลา	๓๕๓/๓๖๔
อุจฺจากเณรุกา หตฺถินิโย	๒๙๑/๒๙๖	โกสมฺพี (นครํ)	๔๙๑/๕๐๒
		โกสโล (ชนปโท)	๒๕๙/๒๕๕
		คงฺคา (นที)	๓๕๐/๒๔๔
		คยา (นที)	๘๙/๖๑

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
คิชฺฌกูโฏ ปพฺพโต)	๑๗๙/๑๖๒
โคตโม ภควา	๓๔/๒๖
โคสงฺคสาลวนทาโย	๓๒๕/๓๓๓
โฆสิตาราโม	๔๙๑/๕๐๒
ชาณุสฺโสณิ พฺราหฺมโณ	๓๔/๒๖
ชาติภูมิ (สากิยชนปโท)	๒๕๒/๒๕๐
เชตวนํ	๒๕๕/๒๕๑
ทณฺฑปาณิ (สกฺโก)	๑๙๙/๑๙๓
ทีโฆ (ยกฺโข)	๓๓๑/๓๓๙
ทุมฺมุโข ลิจฺฉวิปุตฺโต	๓๖๐/๓๗๒
ทูสี นาม มาโร	๕๐๗/๕๑๙
เทวทตฺโต (ภิกฺขุ)	๓๐๗/๓๑๓
ธมฺมทินฺนา (เถรี)	๔๖๐/๔๗๒
นนฺทิโย (เถโร)	๓๒๕/๓๓๓
นนฺโท วจฺโฉ(อเจลโก)	๓๖๖/๓๗๘
นาคสมาโล (เถโร)	๑๖๒/๑๔๕
นาทิโก (คาโม)	๓๒๕/๓๓๓
นิคนฺโถ นาฏปุตฺโต	๑๗๙/๑๖๒
นิโครฺธาราโม	๑๗๕/๑๕๗
ปกุโธ กจฺจายโน	๓๑๒/๓๒๓
ปญฺจวคฺคิยา (ภิกฺขู)	๒๘๔/๒๘๔
ปเสนทิโกสโล (ราชา)	๒๕๙/๒๕๕
ปิงฺคลโกจฺโฉ(พฺราหฺมโณ)	๓๑๒/๒๓๒
ปิโลติโก (วจฺฉายโน ปริพฺพาชโก)	๒๔๘/๒๔๓
ปุณฺโณ (มนฺตาณิปุตฺโต เถโร)	๒๕๒/๒๕๐
ปุพฺพาราโม	๒๗๒/๒๗๑
ปูรโณ กสฺสโป	๓๑๒/๓๒๓
พโก พฺรหฺมา	๕๐๑/๕๐๙
พาราณสี (นครํ)	๒๘๔/๒๘๔
พิมฺพิสาโร (ราชา)	๑๘๐/๑๖๓
โพธิ (รุกฺโข)	๒๗๖/๒๗๔
ภคฺโค (ชนปโท)	๑๘๑/๑๖๖
เภสกพาวนํ	๑๘๑/๑๖๖
มกฺขลิ โคสาโล	๓๑๒/๒๓
มคโธ (ชนปโท)	๓๗๓/๒๗๙
มตชํ นาม อาวุธชาตํ	๔๓๖/๔๔๐
มหากจฺจาโน (เถโร)	๒๐๒/๑๙๕
มหากสฺสโป (เถโร)	๓๓๒/๓๔๒
มหาโกฏฺฐิโก (เถโร)	๔๔๙/๔๖๒
มหาจุนฺโท (เถโร)	๘๑/๖๓
มหานาโม (สกฺโก)	๑๗๕/๑๕๗
มหาโมคฺคลฺลาโน (โกลิโต เถโร)	๕๘/๓๙
มหาวนํ	๑๙๙/๑๙๓
โมลิยผคฺคุโน (เถโร)	๒๒๒/๒๑๖
รมฺมโก พฺราหฺมโณ	๒๗๓/๒๗๒
ราชคหํ (นครํ)	๖๓/๔๘
เรวโต (เถโร)	๓๓๒/๓๔๒

อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก	อสาธารณนามานิ	ปพฺเพ/องฺเก
วชิรปาณี (เทวราชา)	๓๕๗/๓๖๙	สนฺถาคารํ	๓๕๔/๓๖๕
วชฺชี (ชนปโท)	๓๕๐/๓๖๐	สมีติ ยานการปุตฺโต	๖๓/๔๘
วามนิกา หตฺถินิโย	๒๙๑/๒๙๕	สหมฺปติ (พฺรหฺมา)	๒๘๒/๒๘๑
วิฏฺโร เถโร	๕๐๗/๕๑๙	สาเกตํ (นครํ)	๒๕๙/๒๕๕
วิสาโข (อุปาสโก)	๔๖๐/๔๗๒	สาติ (ภิกฺขุ)	๓๙๖/๔๐๗
เวชยนฺโต ปาสาโท	๓๙๓/๔๐๒	สารีปุตฺโต (อุปติสฺโส เถโร)	๓๑/๒๒
เวเทหิกา (คหปตานี)	๒๒๖/๒๒๐	สาเลยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา	๔๓๙/๔๔๖
เวรญฺชกา พฺราหฺมณคหปติกา	๔๔๔/๔๕๕	สาลํ นาม พฺราหฺมณคาโม	๔๓๙/๔๔๖
เวสฺสวณฺโณ มหาราชา	๓๙๓/๔๐๒	สาวตฺถี (นครํ)	๑๔/๑๐
เวสาลี (นครํ)	๑๔๖/๑๒๑	สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ	๗๙/๖๐
เวพฺภารนฺ	๒๕๒/๒๕๐	สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต	๑๔๖/๑๒๑
สกฺโก (ชนปโท)	๑๗๕/๑๕๗	สุภควนฺ	๑/๑
สกฺโก (เทวราชา)	๕๐๔/๔๐๕	สุวิเทโห	๓๕๑/๓๖๐
สจฺจโก นิคนฺถปุตฺโต	๓๕๓/๓๖๔	สุสีมปริพฺพาชโก	๑๘๑/๑๖๖
สญฺชโย เวลฏฺฐปุตฺโต	๓๑๒/๓๒๓	สูสุมารคิรํ (นครํ)	๑๘๑/๑๖๖
สญฺชีโว เถโร	๕๐๗/๕๑๙		

สุตฺตนฺตปิฏเก มชฺฌิมนิกายสฺส
มูลปณฺณาสกปาลิยา
คาถานำ ปฐมปาทา

คาถานำ ปฐมปาทา	ปพฺเพ/องฺเก	คาถานำ ปฐมปาทา	ปพฺเพ/องฺเก
อปารุตา เตสำ อมตสฺส ทฺวารา	๒๘๓/๒๘๓	พาหุกำ อธิกกุกณฺจ	๗๙/๖๐
อยำ โลโก ปรโลโก	๓๕๒/๓๖๒	ภเววาหำ ภยำ ทิสฺวา	๕๐๔/๕๑๕
กิจฺเฉน เม อธิคตำ	๒๘๑/๒๘๑	มาทิสา เว ชินา โหนฺติ	๒๘๕/๒๘๕
กีทิโส นิรโย อาสิ	๕๑๓/๕๒๕	ยาวตา จนฺทิมสุริยา ปริหรนฺติ	๔๐๙/๔๗๐
จตุตฺตาพีส ปทา วุตฺตา	๘๘/๗๒	สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ	๒๘๕/๒๘๔
ทุกฺขำ ชรามรณำ อุปาทานำ	๙๑/๗๖	โส ตตฺโต โส สิโน เอโก	๑๕๗/๑๔๐
ปาตุรโหสิ มคเธสุ ปุพฺเพ	๒๘๒/๒๘๑		

คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ*

๑. สมเด็จพระพุฒาจารย์	วัดสระเกศ	ประธานกรรมการ
๒. พระพรหมมุนี	วัดบวรนิเวศวิหาร	รองประธานกรรมการ
๓. พระพรหมเวที	วัดไตรมิตรวิทยาราม	รองประธานกรรมการ
๔. พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	กรรมการ
๕. พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	กรรมการ
๖. พระวิสุทธิวงศาจารย์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๗. พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	กรรมการ
๘. พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	กรรมการ
๙. พระธรรมปัญญาภรณ์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๑๐. พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	กรรมการ
๑๑. พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	กรรมการ
๑๒. พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๑๓. พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	กรรมการ
๑๔. พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	กรรมการ
๑๕. พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	กรรมการ
๑๖. พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	กรรมการ
๑๗. พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	กรรมการ
๑๘. พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	กรรมการ
๑๙. พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	กรรมการ
๒๐. พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	กรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘** มติที่ ๕๐๙/๒๕๔๘ เรื่อง ขอความเห็นชอบรายนามคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และ **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๖/๒๕๔๙** มติที่ ๓๕๗/๒๕๔๙ เรื่อง แต่งตั้งกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ แทนกรรมการที่พ้นจากตำแหน่ง

๒๑. พระราชวชิราภรณ์ วัดพระเชตุพนฯ กรรมการ
๒๒. พระราชวชิรโมลี วัดสวนพลู กรรมการ
๒๓. พระราชปริยัติวิลก วัดประยุรวงศาวาส กรรมการ
๒๔. พระราชเมธี วัดราชนัดดาราม กรรมการ
๒๕. พระราชโมลี วัดจักรวรรดิราชาวาส กรรมการ
๒๖. พระราชวรมุนี วัดดุสิดาราม กรรมการ
๒๗. พระราชวิสุทธิโมลี วัดมหาธาตุฯ กรรมการ
๒๘. พระราชวรเมธี วัดเทพธิดาราม กรรมการ
๒๙. พระราชสุธี วัดเทวราชกุญชร กรรมการและเลขานุการ
๓๐. พระราชกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตรฯ กรรมการ
๓๑. พระศรีวิสุทธิมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม กรรมการ
๓๒. พระเมธีวรญาณ วัดราชโอรสาราม กรรมการ
๓๓. พระศรีรัชมงคลเมธี วัดอาวุธวิกสิตาราม กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔. พระปริยัติกวี วัดปากน้ำ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๕. พระเมธีวราลงกรณ์ วัดชนะสงคราม กรรมการ
๓๖. พระศรีวิสุทธาภรณ์ วัดบรมนิวาส กรรมการ
๓๗. พระมหานายก วัดบวรนิเวศ กรรมการ
๓๘. พระอมรโมลี วัดปทุมวนาราม กรรมการ
๓๙. พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการ
๔๐. พระมหารังษี เขมวีโร ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ กรรมการ
๔๑. พระมหาวินัย ถิรวินโย ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร กรรมการ
๔๒. นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๓. นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๔. นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๕. นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง พิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกฯ*

๑.	พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	ประธานอนุกรรมการ
๒.	พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	อนุกรรมการ
๓.	พระราชวชิราภรณ์	วัดพระเชตุพนฯ	อนุกรรมการ
๔.	พระราชวชิรโมลี	วัดสวนพลู	อนุกรรมการ
๕.	พระราชโมลี	วัดจักรวรรดิราชาวาส	อนุกรรมการ
๖.	พระราชกิตติโสภณ	วัดเบญจมบพิตรฯ	อนุกรรมการ
๗.	พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศนเทพวราราม	อนุกรรมการ
๘.	พระศรีวิสุทธาภรณ์	วัดบรมนิวาส	อนุกรรมการ
๙.	พระมหานายก	วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ
๑๐.	พระอมรโมลี	วัดปทุมวนาราม	อนุกรรมการ
๑๑.	พระมหารังษี เขมวีโร	ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ	อนุกรรมการ
๑๒.	พระมหาวินัย ถิรวินโย	ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร	อนุกรรมการ
๑๓.	พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๙** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจาณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก*

๑. พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	ที่ปรึกษา
๒. พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	ประธานคณะทำงาน
๓. พระธรรมปริยัติเวที	วัดพระปฐมเจดีย์	รองประธานคณะทำงาน
๔. พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	รองประธานคณะทำงาน
๕. พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	รองประธานคณะทำงาน
๖. พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	รองประธานคณะทำงาน
๗. พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	คณะทำงาน
๘. พระราชเมธี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๙. พระราชวรมุนี	วัดดุสิดาราม	คณะทำงาน
๑๐. พระราชวิสุทธิโมลี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๑. พระราชวรเมธี	วัดเทพธิดาราม	คณะทำงาน
๑๒. พระราชวิสุทธิดิลก	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๓. พระเมธีธรรมานันท์	วัดไร่ขิง	คณะทำงาน
๑๔. พระเมธีปริยัติวิบูล	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๕. พระเมธีวราลงกรณ์	วัดชนะสงคราม	คณะทำงาน
๑๖. พระสุธีรัตนาภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	คณะทำงาน
๑๗. พระศรีปริยัติโมลี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๑๘. พระกิตติสารเมธี	วัดดาวดึงษาราม	คณะทำงานและเลขานุการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๙** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

๑๙. พระมหาอิทธิยาวุธ	ธีรวโร	ป.ธ. ๙	วัดสามพระยา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๐. พระมหาวัชระ	จิตวณฺโณ	ป.ธ. ๙	วัดสามพระยา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑. พระมหาชลอ	ปิยาจาโร	ป.ธ. ๙	วัดชนะสงคราม	คณะทำงาน
๒๒. พระมหาปราโมทย์	วิริยธมฺโม	ป.ธ. ๙	วัดดุสิดาราม	คณะทำงาน
๒๓. พระมหาอุดม	สารเมธี	ป.ธ. ๙	วัดทองนพคุณ	คณะทำงาน
๒๔. นายประสิทธิ์	แสงทับ	นักวิชาการภาษาโบราณ ๘		คณะทำงาน
๒๕. นายสำรวย	นักการเรียน	นักวรรณศิลป์ ๗		คณะทำงาน

คณะทำงานพิจาณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก*

๑. พระวิสุทธิวงศาจารย์			วัดปากน้ำ	ประธานคณะทำงาน
๒. พระธรรมปัญญาภรณ์			วัดปากน้ำ	รองประธานคณะทำงาน
๓. พระราชวิริยาลังการ			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๔. พระราชสุตาภรณ์			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๕. พระปริยัติกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๖. พระปิฎกโกศล			วัดปากน้ำ	คณะทำงานและเลขานุการ
๗. พระวิเชียรกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๘. พระมหามนตรี	ขนฺติสาโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๙. พระมหาประนอม	กิตฺติปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๐. พระมหาสมจินต์	สมฺมาปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๑. พระมหาบุญชู	กิตฺติโชติโก	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๒. พระมหาจรัญ	วิจารณเมธี	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๓. พระมหาทองดี	ปญฺญาวชิโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๔. พระมหาเสนาะ	กิตฺติเสโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๕. พระมหาครรชิต	สุชิตคนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๖. พระมหาวัฒน์พร	อภิวฑฺฒโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๗ พระมหาชำนาญ	มหาชาโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๘. พระมหาหวน	ยสาโส	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๙. พระมหาสมาน	มโนพนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๙** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจาณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก*

๑. พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	ประธานคณะทำงาน
๒. พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	รองประธานคณะทำงาน
๓. พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	รองประธานคณะทำงาน
๔. พระธรรมไตรโลกาจาย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	คณะทำงาน
๕. พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	คณะทำงาน
๖. พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	คณะทำงาน
๗. พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงาน
๘. พระราชปริยัติวิลก	วัดประยุรวงศาวาส	คณะทำงาน
๙. พระราชเวที	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๐. พระราชสิทธิมุนี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๑. พระสุธีธรรมนุวัตร	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๒. พระเมธีวรญาณ	วัดราชโอรสาราม	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๓. พระศรีวิสุทธิโกศล	วัดเพชรสมุทร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔. พระวิสุทธิธีรพงศ์	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. พระศรีศาสนวงศ์	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖. พระมหาบุญเทียม ญาณินฺโท ป.ธ. ๘	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗. พระมหาสมลักษณ์ คนฺธสาโร ป.ธ. ๘	วัดท่ามะโอ	คณะทำงาน
๑๘. พระมหาประนอม ธมฺมาลงฺกาโร ป.ธ. ๖	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๑๙. พระครูธรรมธรสุมนต์ นนฺทิโก	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๒๐. นายนิมิตร โพธิพัฒน์		คณะทำงาน
๒๑. ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล		คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๙** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๔๙

เจ้าของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ผู้จัดทำ คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก
คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง

ที่ปรึกษา พระพรหมสุธี วัดสระเกศ
พระธรรมกิตติเมธี วัดสัมพันธวงศาราม
พระธรรมวรเมธี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

บรรณาธิการ พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙)

คณะบรรณาธิการ/ประสานงาน
พระศรีรัชมงคลเมธี (ประนต กิตฺติวฑฺฒโน ป.ธ. ๙)
พระปริยัติกวี (สุบิน ธีรวโส ป.ธ. ๙)
นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙
นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙
นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙
นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙

พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕